

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ГУЗЕЛА ІРИНА АНАТОЛІВНА

УДК 336.22:368(477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ**

072 – Фінанси, банківська справа та страхування

07 – Управління та адміністрування

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І. А. Гузела

Науковий керівник:

Десятнюк Оксана Миронівна,
доктор економічних наук, професор

Тернопіль – 2022

АНОТАЦІЯ

Гузела І.А. Податкове регулювання страхового ринку України. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. Західноукраїнський національний університет Міністерства освіти і науки України, Тернопіль, 2022.

Дисертація присвячена обґрунтуванню теоретико-методичних, еволюційно-інституціональних та організаційно-правових засад податкового регулювання страхового ринку України й розробленню науково-практичних рекомендацій щодо його удосконалення в умовах забезпечення оптимальних податкових взаємовідносин між державою та суб'єктами страхових відносин.

Актуальність теми обумовлена необхідністю розроблення дієвих важелів впливу держави на функціонування страхового ринку в контексті підвищення ефективності податкового регулювання страхових та перестрахових бізнес-процесів задля забезпечення надійного страхового захисту суспільства, фінансової стабільності держави, її сталого економічного розвитку та підвищення добробуту населення.

Формування структури дисертаційної роботи визначається метою і завданнями, окресленими автором. Дисертація містить три розділи, в кожному яких досліджуються такі питання, як: обґрунтування вихідних методологічних домінант податкового регулювання страхового ринку; розкриття сутності податкового регулювання страхового ринку, систематизація інструментів такого регулювання; поглиблення інституціональних засад податкового регулювання діяльності учасників страхових відносин в умовах еволюційних змін; проведення аналізу реалій формування фінансових результатів діяльності страховиків, визначення детермінант оподаткування українських страхових компаній та поглиблення методичних засад формування бази оподаткування страховиків з позицій мінімізації бюджетного ризику; розроблення пропозицій щодо удосконалення податкового регулювання страхового ринку в Україні в контексті

імплементації світового досвіду та окреслення альтернативного сценарію оподаткування фінансових результатів українських страховиків.

Зокрема, у Розділі 1 дисертації «Концептуальні засади податкового регулювання страхового ринку» обґрунтовано вихідні методологічні доміанти податкового регулювання як складової державного регулювання страхового ринку для формування інструментарію дослідження впливу системи оподаткування на діяльність учасників страхових та перестрахових процесів. Здійснено критичний аналіз фундаментальних економічних теорій, напрацювань фінансової науки та податкової теорії, за результатами якого сформовано напрями подальшого наукового пошуку в контексті розуміння сутності понять «державне регулювання», «оподаткування», «податкове регулювання», на основі чого сформульовано авторські визначення понять «державне регулювання страхового ринку» та «податкове регулювання страхового ринку».

З метою системного впорядкування інструментарію податкового регулювання страхового ринку удосконалено його класифікацію за сферою діяльності страховиків, видами діяльності суб'єктів страхового ринку, місцем розміщення та переміщення ризику в перестрахованні, зроблено акцент на практичному значенні запропонованої класифікації при окресленні проблем чинної системи оподаткування фінансових результатів діяльності страховиків та пропозицій щодо її удосконалення.

Узагальнено вихідні положення інституціонального напрямку економічної науки й поглиблено інституційні та організаційні засади податкового регулювання страхового ринку в умовах трансформаційних процесів. У цьому контексті структуровано інститут податкового регулювання з виокремленням його інституціонального середовища (інституцій) та інституційного забезпечення (інституційних суб'єктів), окреслено три періоди еволюційного розвитку цього інституту, на кожному з яких з'ясовано позитивні й негативні тенденції податкового режиму в сфері функціонування страхового ринку.

У розділі 2 «Сучасні реалії оподаткування діяльності страховиків України» проаналізовано динаміку чинників впливу на формування фінансових результатів

страхових компаній та оподаткування страхової діяльності, а також розроблено науково-методичний підхід до вибору бази оподаткування страхових компаній в умовах мінімізації ризику недоотримання податкових надходжень до бюджету.

На основі запропонованої методики моніторингу результативності діяльності страховиків проаналізовано динаміку доходів, витрат та фінансових результатів від основної (страхової та іншої операційної), фінансової та іншої звичайної діяльності, здійснено діагностику чинників впливу на формування чистого фінансового результату (прибутку/збитку). За результатами аналітичного оцінювання їхньої динаміки та тенденцій формування охарактеризовано зміни у структурі фінансових результатів за усіма видами діяльності страховиків, виявлено їхні причини та оцінено вплив на ефективність функціонування страхового ринку. Встановлено, що позитивна динаміка результативності страховиків зумовлена нарощуванням обсягів страхових премій, зокрема з ризикового страхування, та отриманням позитивного фінансового результату від основної (страхової та операційної) діяльності до оподаткування страховиками.

Запропоновано науково-методичні підходи до визначення детермінант динаміки оподаткування страхової діяльності, які базуються на факторному, кореляційному і канонічному аналізі та передбачають встановлення комплексного взаємозв'язку між показниками фінансових результатів страховиків та податковим регулюванням їхньої діяльності з метою виявлення системно-утворюючих та структурно-причинних комплексів результативності бізнес-процесів на страховому ринку. Доведено, що на динаміку ефективності страховиків впливає чинна система оподаткування, зокрема оподаткування валових доходів від страхової діяльності.

У дисертації розвинуто теоретико-методичні засади оцінювання варіативності бази оподаткування страхових операцій, які передбачають алгоритм дій щодо встановлення відхилення фактичних значень цієї бази від тренд-циклу. На основі застосування методу «Census II» побудовано структурно-логічну модель композиційного аналізу бази оподаткування страхових компаній та обґрунтовано альтернативний вибір податкової бази (валові доходи від страхової

діяльності) з позиції мінімізації бюджетних ризиків та задоволення інтересів держави.

У розділі 3 «Напрямки удосконалення податкового регулювання страхового ринку України» розглянуто світовий досвід з оподаткування фінансових результатів страховиків, що дало змогу окреслити вектори підвищення ефективності податкового регулювання страхового ринку України.

Сформовано пропозиції щодо удосконалення чинного податкового регулювання страхового ринку в контексті імплементації світового досвіду. Рекомендовано застосовувати світові практики із врахуванням національних особливостей функціонування страхового ринку, а саме щодо: запровадження єдиного податку на валові доходи від страхової діяльності або збереження загальної системи оподаткування страховиків; формування фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування; оптимізації доходів і витрат від основної (страхової та іншої операційної) діяльності; оподаткування страхових посередників та страхувальників.

На основі емпіричних розрахунків фінансових результатів страховиків у контексті еволюційних змін податкового регулювання страхового ринку змодельовано альтернативний сценарій оподаткування доходів (прибутків) страхових компаній. Визначено, що ефективним є сценарій, за якого буде: відмінено подвійне оподаткування страхової діяльності; збережено чинну систему оподаткування валових страхових доходів за ставками 3%, 0% та оподаткування інших видів діяльності (крім страхової) за ставкою 18%; частка премій, переданих перестраховикам, вилучатиметься з бази оподаткування страховика з подальшим її оподаткуванням в перестраховика за ставкою 3%.

Практичне значення роботи полягає у розробленні рекомендацій, урахування яких дозволить підвищити ефективність податкового регулювання страхового ринку в контексті забезпечення збалансування інтересів страхових компаній та держави. Висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, можуть бути використані Державною податковою службою України та Асоціацією

страхового бізнесу в процесі розроблення рекомендацій для подальшого удосконалення регуляторних процесів на страховому ринку України.

Ключові слова: страховий ринок, державне регулювання, оподаткування, податкове регулювання, державне регулювання страхового ринку, податкове регулювання страхового ринку, оподаткування фінансових результатів, оподаткування діяльності страховиків, фінансові результати діяльності страховиків, чистий фінансовий результат.

ANNOTATION

Huzela I.A. Tax regulation of the insurance market of Ukraine. Qualifying scientific work on manuscript rights.

The thesis for the degree of doctor of philosophy in specialty 072 – Finances, banking and insurance. West-Ukrainian National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2022.

The thesis is devoted to the substantiation of the theoretical-methodical, evolutionary-institutional and organizational-legal foundations of tax regulation of the insurance market of Ukraine and the development of scientific and practical recommendations for its improvement in the conditions of ensuring optimal tax relations between the state and subjects of the insurance relations.

The actuality of the topic is due to the need to develop effective levers of influence of the state on the functioning of the insurance market in the context of increasing the efficiency of tax regulation of insurance and reinsurance business processes in order to ensure reliable insurance protection of society, financial stability of the state, its sustainable economic development and improvement of the welfare of the population.

The formation of the structure of this thesis is determined by the purpose and tasks outlined by the author. The dissertation contains three sections, each of which examines such questions as: substantiation of the original methodological dominants of tax regulation of the insurance market; disclosure of the essence of tax regulation of the insurance market, systematization of instruments of such regulation; deepening of the institutional foundations of tax regulation of the activities of participants of insurance

relations in the conditions of evolutionary changes; conducting an analysis of the realities of forming the financial results of insurers' activities, defining the determinants of taxation of Ukrainian insurance companies and deepening the methodological foundations of forming the tax base of insurers from the standpoint of minimizing budgetary risk; developing proposals for improving the tax regulation of the insurance market in Ukraine in the context of the implementation of the world experience and delineating an alternative scenario for taxation of the financial results of Ukrainian insurers.

In particular, in Chapter 1 of the thesis "Conceptual foundations of tax regulation of the insurance market" we substantiated the original methodological dominants of tax regulation as a component of state regulation of the insurance market for the formation of tools for researching the influence of the taxation system on the activities of the participants in insurance and reinsurance processes. A critical analysis of fundamental economic theories, researches in financial science and tax theory was carried out, based on the results of which directions for further scientific research were formed in the context of understanding the essence of the concepts "state regulation", "taxation", "tax regulation", and on this basis the author's definitions of the concepts "state regulation of the insurance market" and "tax regulation of the insurance market" were formed.

In order to systematize the instruments of tax regulation of the insurance market, its classification was improved according to the sphere of activity of insurers, the types of activities of insurance market subjects, the place of placement and transfer of risk in reinsurance, the emphasis was placed on the practical significance of the proposed classification when outlining the problems of the current taxation system of the financial results of insurers' activities and suggestions for its improvement.

The initial principles of the institutional direction of economic science are summarized and the institutional and organizational basics of tax regulation of the insurance market in the conditions of transformational processes are deepened. In this context, the institute of tax regulation is structured together with the distinguishing of its institutional environment (institutions) and institutional support (institutional subjects), three periods of evolutionary development of this institute are outlined where positive

and negative trends of the tax regime in the sphere of functioning of the insurance market are clarified.

In Chapter 2 "Modern realities of taxation of insurers' activities of Ukraine" the dynamics of influencing factors on the formation of financial results of insurance companies and taxation of insurance activities are analyzed, and also a scientific and methodological approach to the selection of the tax base of the insurance companies in the conditions of minimizing the risk of not receiving tax revenues to the budget is developed.

Based on the proposed method of monitoring the performance of insurers, the dynamics of income, expenses and financial results from the main (insurance and other operating), financial and other ordinary activities were analyzed, and the factors affecting the formation of the net financial result (profit/loss) were diagnosed. Based on the results of an analytical assessment of their dynamics and formation trends, changes in the structure of financial results for all types of insurers' activities were characterized, their causes were identified, and the impact on the effectiveness of the insurance market was assessed. It was established that the positive dynamics of the performance of insurers is due to the increase in the volume of insurance premiums, in particular from risk insurance, and obtaining a positive financial result of the main (insurance and operational) activity before taxation by the insurers.

Scientific and methodological approaches to defining the determinants of the dynamics of taxation of insurance activity are proposed, which are based on factor, correlation and canonical analysis and provide the establishment of a complex relationship between indicators of insurers' financial results and tax regulation of their activities in order to identify system-forming and structural-causal complexes of the effectiveness of business processes in the insurance market. It has been proven that the dynamics of insurers' efficiency is affected by the current taxation system, in particular taxation of gross income from the insurance activities.

In the thesis the theoretical and methodological principles of assessing the variability of the tax base of insurance operations were developed, which provide an algorithm of actions to determine the deviation of the actual values of this base from the

trend cycle. Based on the application of "Census II" method, a structural-logical model of the composite analysis of the tax base of insurance companies was built and an alternative choice of the tax base (gross income from insurance activity) was substantiated from the standpoint of minimizing budgetary risks and satisfying the interests of the state.

In Chapter 3 "Directions for improving the tax regulation of the insurance market of Ukraine" the world experience in the taxation of the financial results of the insurers was examined, and it made it possible to outline the vectors of increasing the efficiency of the tax regulation of the insurance market of Ukraine.

The proposals to improve the current tax regulation of the insurance market in the context of the implementation of world experience have been made. It is recommended to apply world practices taking into account the national features of the insurance market functioning, namely in relation to: the introduction of a single tax on gross income from insurance activities or the preservation of the general taxation system of the insurers; formation of financial results from ordinary activities to taxation; optimization of income and expenses from the main (insurance and other operational) activities; taxation of the insurance intermediaries and policyholders.

On the basis of empirical calculations of financial results of the insurers in the context of evolutionary changes in tax regulation of the insurance market, an alternative scenario of taxation of income (profits) of the insurance companies is modeled. It was determined that the scenario under which double taxation of insurance activity will be abolished is effective; the current taxation system of gross insurance income at the rates of 3%, 0% and taxation of other types of activity (except insurance) at the rate of 18% has been preserved; the share of premiums transferred to reinsurers will be deducted from the insurer's tax base with subsequent taxation at the reinsurer's at the rate of 3%.

The practical significance of this thesis consists of the development of recommendations, the consideration of which will increase the effectiveness of tax regulation of the insurance market in the context of ensuring the balancing of the interests of insurance companies and the state. The conclusions and proposals contained in the dissertation can be used by the State Tax Service of Ukraine and the Insurance

Business Association in the process of developing the recommendations for further improvement of regulatory processes in the insurance market of Ukraine.

Keywords: insurance market, state regulation, taxation, tax regulation, state regulation of the insurance market, tax regulation of the insurance market, taxation of financial results, taxation of insurers' activities, financial results of insurers' activities, net financial result.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Десятнюк О., Гузела І. Проблеми і напрямки модернізації податкового регулювання в Україні. *Світ фінансів*. 2018. № 3 (56). С. 58-68. (0,65 д.а. / 0,30 д.а.; особистий внесок: систематизовано проблеми та окреслено вектори підвищення ефективності податкового регулювання в Україні).

2. Гузела І. А. Теоретико-методичні підходи до аналізу фінансових результатів діяльності страховиків України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2018. № 11(39).С. 115-121. (0,60 д.а.).

3. Гузела І. А. Інституціонально-еволюційні засади податкового регулювання страхового ринку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2020. № 41. С. 87-94. (0,60 д.а.).

4. Гузела І. Моделювання сценаріїв оподаткування результатів діяльності страховиків України. *Світ фінансів*. 2021. № 3 (68). С. 101-114. (0,67д.а).

5. Гузела І. Вихідні методологічні домінанти податкового регулювання страхового ринку. *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. Vol. 5 Iss. 3. 2019. P. 6–13. (0,82 д.а.).

6. Olga Kneysler, Olha Kryvytska, Lesia Shupa, Iryna Huzela. Assessment of the competitive environment of the health insurance market. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Vol. 17. Iss. 2. P. 541-549. (0,60 д.а. / 0,20 д.а.; особистий внесок: здійснено оцінку ключових показників діяльності страховиків та

проаналізовано чинники, що визначають рівень конкуренції на страховому ринку).

7. Гузела І. Проблеми і напрямки реформування податкового регулювання в Україні / *Формування фіскального простору України в умовах глобалізаційних дисбалансів*: монографія / А. І. Крисоватий, Л. П. Амбрик, В. В. Бобрівець [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 588 с. (0,80д.а).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Гузела І. А. Теоретичні підходи до визначення поняття «податкове регулювання страхового ринку». *Трансформація фінансово-кредитних відносин в умовах цифрової економіки*: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. Інтер.-конф. (м. Одеса, 13-14 червня 2019 р.). Одеса : ОНЕУ, 2019. С. 200-204.

9. Гузела І. Прагматизм фінансових результатів діяльності страховиків України. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації* : зб. тез доп. XVI Міжнар. наук.-практ. конф. молод. вчен. (м. Тернопіль, 9-10 квітня 2019 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2019. С. 141-143.

10. Гузела І. Інститут податкового регулювання страхового ринку : теоретичний дискурс. *Сучасні детермінанти фіскальної політики : локальний та міжнародний вимір* : зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 10 вересня 2019 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2019. С. 47-51.

11. Гузела І. А. Трансформація інституційного середовища податкового регулювання страхового ринку України. *Ринок фінансових послуг України в епоху діджиталізації* : зб. тез доп. XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5-6 грудня 2019 р.). Київ : Компринт, 2019. Вип. XIII, Том 1. С. 46-48.

12. Гузела І. А. Реалії формування результатів фінансової діяльності страховиків до оподаткування. *Сучасні технології управління соціально-економічним розвитком України в умовах стратегічних змін* : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. Інтер.-конф. (м. Харків, 15 квітня 2021 р.). Харків, 2021. С. 294-297.

13. Гузела І. А. Проблемні тенденції податкового регулювання страхового ринку України. *Фінансова інфраструктура в забезпеченні сталого розвитку* : зб. наук. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 березня 2019 р.). К. : КНЕУ

(електр. вид.), 2019. С. 81-83.

14. Гузела І. А. Сучасні тенденції розвитку страхування в Україні. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації* : зб. тез доп. XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. молод. вчен. (м. Тернопіль, 6 травня 2021 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2021. С. 78-80.

15. Гузела І. Інституційне середовище податкового регулювання страхового ринку. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації* : зб. тез доп. XVII Міжнар. наук.-практ. конф. молод. вчен. (м. Тернопіль, 14-15 травня 2020 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2020. С. 92-93.

16. Гузела І. Удосконалення податкового регулювання страхового ринку в контексті імплементації світового досвіду. *Сучасні детермінанти фіскальної політики : локальний та міжнародний вимір* : зб. матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 8-9 вересня 2021 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2021. С. 51-54.

17. Гузела І. А. Проблеми податкового регулювання страхового ринку України. *Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку* : зб. матер. V Міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф. (м. Острог, 11-12 жовтня 2018 р.). Острог : вид-во Національного університету «Острозька академія», 2018. С. 59-61.

18. Гузела І. Методика аналізу фінансових результатів діяльності страховиків України. *Фінансово-кредитна система України в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів* : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. студ. та аспір. (м. Черкаси, 11 квітня 2019 р.). ЧННІ ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. С. 117-119.

19. Гузела І. А. Теоретичні засади податкового регулювання страхового ринку України. *Сучасні проблеми бухгалтерського обліку та фінансів* : зб. матер. Всеукр. наук.конф. (м. Київ, 21-22 листопада 2018 р.). К. : НУХТ, 2018. С. 168-170.

20. Гузела І. А. Детермінанти динаміки оподаткування страхової діяльності в Україні. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації* : зб. тез доп. XIX Міжнар. наук.-практ. конф. молод. вчен. (м. Тернопіль, 13 травня 2022 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2022. С. 65-69.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ.....	12
1.1. Податкове регулювання як складова державного регулювання страхового ринку: вихідні методологічні домінанти.....	12
1.2. Теоретична концептуалізація податкового регулювання страхового ринку...	33
1.3. Еволюційно-інституціональні та організаційно-правові засади податкового регулювання страхового ринку.....	59
Висновки до розділу 1	78
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ОПОДАТКУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИКІВ УКРАЇНИ.....	80
1.1. Прагматизм формування фінансових результатів діяльності страховиків до оподаткування.....	80
1.2. Діагностика детермінантів динаміки оподаткування страхової діяльності в Україні.....	104
1.3. Науково-методичний підхід до вибору бази оподаткування страхових компаній з позицій мінімізації бюджетного ризику	128
Висновки до розділу 2.....	143
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....	146
3.1. Трансформація податкового регулювання діяльності страхових компаній: імплементація світового досвіду	146
3.2. Вектори підвищення ефективності податкового регулювання страхового ринку України.....	170
Висновки до розділу 3.....	187
ВИСНОВКИ.....	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	195
ДОДАТКИ.....	218

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасні трансформації страхового сектору України пов'язані з інституціональними перетвореннями на страховому ринку, що зумовлені реформуванням державного регулювання страхової діяльності, запровадженням нових правових інститутів в страховому середовищі, посиленням перманентності фінансових криз та активізацією процесів глобалізації у страхуванні.

В умовах сьогодення актуалізується проблема реалізації виваженої державної політики у сфері податкового регулювання страхового ринку, спрямованої на оптимізацію рівня податкового навантаження страховиків у контексті збалансування інтересів усіх учасників страхових відносин та інтересів держави задля забезпечення гарантій надання надійного страхового захисту та досягнення соціально-економічної стабільності в суспільстві. Впровадження виважених механізмів реформування інституту податкового регулювання страхового ринку сприятиме подоланню податкових деформацій і негативних процесів розвитку страхового ринку, особливо відчутних в умовах впливу пандемії коронавірусу та воєнного стану в державі, стимулюванню ділової активності його інституційних суб'єктів та зміцненню ринкових позицій страховиків на світовому ринку.

Фундаментальні основи оподаткування та податкового регулювання досліджені у працях З. Варналія, В. Валігури, О. Десятнюк, Ю. Іванова, А. Крисоватого, А. Луцика, І. Майбурова, Т. Маршалка, В. Мельника, О. Сидорович, Ф. Ткачика, В. Федосова та ін.

Значний внесок у розробку теоретико-методичних і прикладних аспектів податкового регулювання страхового ринку зробили українські науковці, серед яких С. Бойко, О. Гаманкова, В. Горин, О. Кнейслер, О. Козьменко, С. Онишко, Н. Спасів, Л. Шірінян, Т. Яворська та зарубіжні вчені – К. Джозеф, Дж. Кейнс, А. Лаффер, Д. Рікардо, А. Сміт, М. Фрідмен та ін.

Віддаючи належне напрацюванням учених та оцінюючи їх вагомий внесок у розв'язання проблем у цій сфері економічних відносин, констатуємо, що на

сьогодні не вирішеними і особливо гострими є проблеми удосконалення податкового регулювання страхового ринку, науково-прагматичні засади якого є малодослідженими, позбавленими системності та ґрунтовності. Потребує наукового осмислення та обґрунтування доцільність реформування механізму оподаткування страхових компаній, вимагають поглибленого вивчення інституційно-організаційні засади податкового регулювання страхового ринку, науково-методичні підходи до вибору бази оподаткування страхових компаній з позиції мінімізації бюджетного ринку та оптимізації оподаткування страхової діяльності в контексті гармонізації взаємовідносин держави та усіх учасників страхового ринку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові дослідження за темою дисертації є складовою науково-дослідних тем Західноукраїнського національного університету: «Діджиталізація фіскального простору в контексті забезпечення національної безпеки України» (державний реєстраційний номер 0121U109486), «Фіскальні виклики та асиметрії в умовах трансформації публічних фінансів: українські реалії» (державний реєстраційний номер 0117U000146), «Пріоритети фіскальної політики України в умовах дивергенцій митно-податкових інститутів» (державний реєстраційний номер 012218U000765), у межах яких автором обґрунтовано концептуальні засади теорії і практики податкового регулювання страхового ринку, з'ясовано проблеми оподаткування його суб'єктів та окреслено перспективи розвитку з врахуванням світового досвіду.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи – поглиблення теоретико-методичних засад податкового регулювання страхового ринку України та розроблення практичних рекомендацій щодо напрямків його реформування в контексті збалансування інтересів учасників страхових відносин та держави.

Для досягнення означеної мети в роботі окреслено та виконано комплекс завдань:

– розвинути теоретико-методологічні домінанти податкового регулювання як складової державного регулювання страхового ринку;

- поглибити концептуальні засади податкового регулювання страхового ринку шляхом удосконалення визначення його сутності, наведення класифікації інструментів та формулювання мети;
- обґрунтувати еволюційно-інституціональні та організаційно-правові засади податкового регулювання страхового ринку з метою формування інституціональної моделі його розвитку;
- проаналізувати реалії формування фінансових результатів діяльності страховиків до оподаткування за допомогою окресленої методики для виокремлення проблемних тенденцій їхнього розвитку;
- запропонувати науково-методичний підхід до визначення детермінант динаміки оподаткування страхової діяльності для модернізації методики аналітичного оцінювання та діагностики й виявлення чинників впливу на формування чистих фінансових результатів страховиків;
- розробити методику для вибору бази оподаткування страхових компаній з позицій мінімізації бюджетного ризику для оптимізації оподаткування податком на прибуток страхових компаній;
- сформулювати пропозиції щодо удосконалення податкового регулювання страхового ринку України в процесі імплементації світового досвіду для успішної реалізації реформ оподаткування діяльності страховиків;
- окреслити вектори підвищення ефективності податкового регулювання страхового ринку України та запропонувати альтернативний сценарій оподаткування доходів (прибутків) страховиків в контексті збалансування інтересів страхових компаній та держави.

Об'єктом дослідження є податкове регулювання страхового ринку в контексті збалансування інтересів його учасників та держави.

Предмет дослідження – теоретико-методичні та прикладні аспекти податкового регулювання страхового ринку України.

Методологія та методи дослідження. Методологія наукового дослідження базується на системному, діалектичному й інституціональному підходах до загальнотеоретичного осмислення податкового регулювання як важливого

сегмента державного регулювання страхового ринку. При розв'язанні поставлених у дисертаційній роботі завдань використано: методи наукової абстракції і узагальнення, аналізу і синтезу, індукції і дедукції, спостереження і порівняння – при теоретичній концептуалізації податкового регулювання страхового ринку та окреслення його методологічних домінантів й еволюційно-інституціональних засад; емпіричного опису, групування, статистичного порівняння, вибіркового дослідження – у процесі дослідження реалій оподаткування страхових компаній; методи описової статистики, факторного, канонічного, кореляційного та композиційного аналізу – з метою окреслення детермінантів динаміки оподаткування страхової діяльності та оптимізації бази оподаткування страховиків з врахуванням бюджетних ризиків.

Інформаційною і фактологічною базою дослідження є Конституція України, законодавчі та нормативно-правові акти України, монографічні дослідження та наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених і практиків, матеріали Державної служби статистики України, офіційні дані Міністерства фінансів України, звітні дані Національного банку України та Державної податкової служби України, аналітична інформація щодо діяльності страхових компаній України та Польщі, матеріали інформаційно-аналітичних видань, наукових конференцій, форумів, круглих столів і власні розрахунки авторки з використанням сучасного спеціалізованого програмного забезпечення, ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні теоретико-методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення податкового регулювання страхового ринку України. До найбільш значущих наукових результатів, отриманих особисто авторкою, що містять наукову новизну, належать такі:

удосконалено:

- науково-теоретичні підходи до висвітлення сутності податкового регулювання страхового ринку як цілеспрямованого впливу держави на страховий ринок, суб'єкти якого взаємодіють між собою, використовуючи методи та

інструменти податкової політики у сфері страхування (перестраховання), з метою формування прозорого й дієвого інституціонального підґрунтя ринкового страхового середовища, досягнення оптимального розподілу податкового навантаження серед платників податків і забезпечення надійних джерел формування бюджету держави, підвищення та стимулювання ділової активності учасників страхового ринку задля досягнення соціально-економічних результатів. На відміну від існуючих підходів, які характеризуються фрагментарністю дослідження окремих елементів податкового регулювання страхового ринку, пропонуване визначення охоплює увесь комплекс елементів (суб'єкт, об'єкт, інструменти, методи і мету регулювання) з врахуванням специфіки оподаткування бізнес-процесів на страховому ринку, що дає змогу збалансувати інтереси держави та учасників страхових відносин як платників податків, пов'язані із забезпеченням гарантій надходження податкових платежів до бюджету та формуванням стабільного інституціонального середовища для ефективного функціонування і розвитку страхового ринку;

- класифікацію інструментів податкового регулювання страхового ринку, яка на відмінну від існуючих, передбачає виокремленням таких ознак, як сфера діяльності страховиків, види діяльності суб'єктів страхового ринку, місце розміщення та переміщення ризику в перестрахованні. Структурування і системне впорядкування інструментарію податкового регулювання за такими класифікаційними критеріями має практичну цінність при визначенні специфіки оподаткування фінансових результатів діяльності страховиків, виявленні проблем діючого податкового режиму та окресленні пропозицій щодо оптимізації податкових взаємовідносин між державою та учасниками страхового ринку;

- науково-методичні підходи до визначення детермінант динаміки оподаткування страхової діяльності, що базуються на факторному, кореляційному і канонічному аналізі, та на відміну від існуючих підходів, дають змогу встановити комплексний взаємозв'язок між основними показниками результативності діяльності страхових компаній на ринку та податковим регулюванням цієї діяльності, отримати їхні кількісні оцінки та виявити

системоутворюючі чинники формування чистого фінансового результату страховиків;

- теоретико-методичні засади оцінювання варіативності бази оподаткування страхових компаній, які на відміну від існуючих, базуються на проведенні композиційного аналізу із застосуванням методу «Census II», що дає змогу встановити відхилення фактичних значень величини цієї бази від тренд-циклу та за допомогою економіко-математичних розрахунків обґрунтувати альтернативний вибір бази оподаткування страхових компаній з найнижчим рівнем варіативності, що сприятиме оптимізації податкового регулювання страхового ринку в контексті мінімізації бюджетних ризиків;

набули подальшого розвитку:

- інституціональні засади податкового регулювання страхового ринку на основі уточнення поняття «інститут податкового регулювання страхового ринку» як форми взаємовідносин, впорядкованої взаємодії його інституційних суб'єктів (учасників страхового ринку, як платників податків, та держави, яка в особі уповноважених нею органів, встановлює, законодавчо регламентує й організовує справляння податкових платежів), що забезпечується сукупністю інституцій (формальних і неформальних правил) податкового регулювання страхового ринку в умовах інституціональних змін. Це дало змогу виокремити функціональну (інституціональне середовище) та організаційну (інституційне забезпечення) складові інституту податкового регулювання страхового ринку, з'ясувати позитивні й негативні тенденції його функціонування в умовах еволюційної трансформації та окреслити перспективи розвитку;

- теоретико-методичний підхід до моніторингу результативності діяльності страхових компаній в контексті систематизації основних складових та ключових показників за визначеними критеріальними ознаками. Застосування цього підходу дало змогу визначити динаміку доходів, витрат, фінансових результатів за усіма видами діяльності та операціями страховика, виявити тенденції формування чистого прибутку (збитку) та оцінити вплив системи оподаткування на ефективність функціонування страхового ринку;

– науково-методичний інструментарій щодо моделювання альтернативного сценарію оподаткування доходів (прибутків) страховиків, який, на відміну від наявного, базується на емпіричних розрахунках фінансових результатів їхньої діяльності та застосуванні різних податкових режимів із врахуванням еволюційних трансформацій податкового регулювання страхового ринку. Практичне застосування запропонованого інструментарію дає змогу виокремити негативні тенденції й окреслити вектори підвищення ефективності податкового регулювання страхового ринку України в контексті забезпечення збалансування інтересів страхових компаній та держави.

Практичне значення одержаних результатів. Практична цінність результатів дисертації полягає в розробленні науково-обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення податкового регулювання страхового ринку в Україні.

Пропозиції автора щодо внесення змін до визначення об'єкта оподаткування страховика за ставкою 3%, з якого слід виключити суми страхових платежів, внесків і премій, переданих у перестраховання з подальшим їх оподаткуванням в перестраховика, стосовно застосування альтернативної системи оподаткування валових страхових надходжень та уникнення подвійного оподаткування доходів страховиків використано в практичній діяльності Головного управління Державної податкової служби в Івано-Франківській області (довідка №8319/6/09-19-00 від 11.08.2021).

Рекомендації автора щодо формування науково-обґрунтованої методики розрахунку податкових різниць, які пов'язані з формуванням страхових резервів та на які коригується оподатковуваний прибуток, взяті для використання Асоціацією «Страховий бізнес» при розробці пропозицій для Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики Верховної Ради України, Міністерства фінансів України та Національного банку України щодо модернізації оподаткування страховиків (довідка № 326/1 від 07.09.2020). Основні положення та результати дисертаційної роботи впроваджено у навчальний процес

Західноукраїнського національного університету при викладанні дисциплін «Податкова система», «Страховання», «Страховий менеджмент».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою, у якій автором розроблено теоретико-концептуальні й науково-методичні засади податкового регулювання страхового ринку та окреслено напрямки підвищення його ефективності в Україні. Наукові узагальнення, результати, висновки і пропозиції, які виносяться на захист, отримані автором особисто та викладені в опублікованих працях.

Апробація результатів дисертації. Основні розробки і результати дисертації доповідалися і обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Фінансова система країни: тенденції та перспективи» (м. Острог, 2018 р.); «Сучасні проблеми бухгалтерського обліку та фінансів» (м. Київ, 2018 р.); «Трансформація фінансово-кредитних відносин в умовах цифрової економіки» (м. Одеса, 2019 р.); «Фінансово-кредитна система України в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів» (м. Черкаси, 2019 р.); «Ринок фінансових послуг України в епоху діджиталізації» (м. Київ, 2019 р.); «Фінансова інфраструктура в забезпеченні сталого розвитку» (м. Київ, 2019 р.); «Сучасні технології управління соціально-економічним розвитком України в умовах стратегічних змін» (м. Харків, 2021 р.); «Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір» (м. Тернопіль, 2019 р., 2021 р.); «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації» (м. Тернопіль, 2019 р., 2020 р., 2021 р., 2022 р.).

Публікації. За основними науковими положеннями, висновками та результатами дисертаційної роботи опубліковано 20 наукових праць загальним обсягом 7,01 друк. арк. (з яких 6,26 належить особисто автору), у тому числі: 1 публікацію – у колективній монографії; 4 статті – у наукових фахових виданнях України; 1 статтю – у виданні, що внесено до реєстру міжнародної наукометричної бази Scopus; 1 статтю – у науковому періодичному виданні іншої

держави (Чехія); 13 публікацій – у збірниках за матеріалами міжнародних науково-практичних конференцій.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 252 сторінок. Основний текст роботи викладений на 194 сторінках. Дисертація містить 19 таблиць, 24 рисунки та 18 додатків на 35 сторінках. Список використаних джерел налічує 240 найменувань на 23 сторінках.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ

1.1. Податкове регулювання як складова державного регулювання страхового ринку: вихідні методологічні домінанти

Нові засади організації страхових відносин у ринкових умовах господарювання потребують впровадження виважених механізмів реформування державного регулювання, за яких податкове регулювання страхового ринку, поряд із виконанням функції фіскального інструмента наповнення дохідної частини державного бюджету, сприятиме подоланню фіскальних деформацій і коригуванню негативних процесів розвитку страхового ринкового середовища, мотивації ділової активності його учасників, підвищенню рівня конкурентоспроможності страхового ринку та прискоренню інноваційно-інвестиційних процесів в країні.

Методологічними домінантами дослідження державного регулювання страхового ринку є вихідні постулати економічної науки, концептуальні положення теорії оподаткування та страхування, наукові напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених, що вивчають проблеми регулювання сфери функціонування страхових компаній. Серед альтернативних науково-методологічних підходів до формування концептуальних засад податкового регулювання страхового ринку доцільно, на нашу думку, виокремити такі економічні теорії: державного регулювання, інституціональну й еволюційну теорії, адже їхній методологічний потенціал, об'єднуючи одночасно теоретичний огляд, історичні трансформації, поведінку учасників страхового ринку за різних концепцій державного втручання, й досліджуючи соціальні та економічні явища за постійних змін, дозволяє адекватно модернізувати вектори розвитку страхового ринкового середовища.

Науково-методологічні підходи до регулювання економічних відносин на страховому ринку змінювалися водночас з еволюцією економічної системи і розвитком економічної думки. Зі зміною панування ідеології ролі держави в економіці та переглядом економічних гіпотез, що пояснюють взаємодію ринку і держави на різних етапах еволюційного розвитку, формувалися і розвивалися нові концепції державного регулювання суспільного життя. Залежно від домінуючої ролі держави в економіці визначалася модель і форма податкової політики, як важливого регулятора усієї системи державного втручання в економіку. Історичний розвиток й практичне застосування податкового регулювання як реалізації регулюючої функції податків тісно пов'язана з еволюцією теорій оподаткування та державного регулювання економічних процесів у суспільстві. Як слушно зазначає О. Сидорович, «у результаті запозичення чи орієнтації на парадигмальний базис державотворення економічно розвинених держав світу Україна впродовж останньої чверті століття неодноразово переживала процеси реформування: структури податків та зборів; системи і принципів податкового законодавства; форм і методів податкового контролю; інструментів та способів реалізації податкової політики; механізмів фіскального адміністрування; параметрів податкового обліку і звітності, а також переліку контролюючих органів у сфері фіску, їх функціональних завдань та обов'язків» [1, с. 163].

Першопочатківцями у формуванні теорій державного регулювання суспільства були представники наукової течії «меркантилізму» в XVI-XVII ст. (Т. Мен, А. Монкретьєн), які пов'язували свої трактування з активним державним втручанням в економіку, виокремленням суттєвої ролі податків як інструменту впливу держави на економічні процеси, розширенням бази оподаткування і нагромадженням капіталу, ототожнюючи багатство з грошми, розглядаючи виробництво лише як передумову для створення багатства, приділяючи особливу увагу міжнародній торгівлі, яка, на їх думку, приносить прибуток країні. Меркантилісти вважали, що «... податки є тим інструментом, за якого можна одночасно досягнути двох цілей – поповнити державну скарбницю шляхом оподаткування імпортованих товарів, а також підтримати вітчизняного

товаровиробника, що у свою чергу, також сприятиме нагромадженню золота в країні та позитивному торговельному балансу» [2, с. 24].

У XVII-XVIII ст. «меркантилізм» набуває поширення у сфері державного господарства Німеччини, і трансформується у нову течію «камералізм». Представники цього напрямку (Л. Секендорф, І.-Г. Юсті, Й. Зонненфельс) досліджували теоретико-прагматичні основи оподаткування, вибудовуючи загальну систему фінансової науки. Так, Л. Секендорф вперше висловлює ідею про зв'язок народного господарства, багатства та податкової спроможності населення, при цьому вважаючи, що податкова система має бути заснована на акцизах, та критикуючи «фіскальне використання права монетної реалії» [3, с. 218]. В наукових положеннях І.-Г. Юсті сформульовані основні правила податків, які знайшли своє відображення у традиційній системі принципів оподаткування, визначено фіскальну і регулюючу функції податків. Погоджуємося з твердженням П. Гензеля, що «праця І.-Г. Юсті «Система фінансів» є найбільш визначною роботою у сфері фінансової науки XVIII сторіччя» [4, с. 98].

Базуючись на теоретичних позиціях І.-Г. Юсті, Й. Зонненфельс розвиває теорію оподаткування в системі державних фінансів. Основними досягненнями австрійського вченого є введення в науковий обіг поняття, яке характеризує неоподатковуваний мінімум громадян, твердження про непрямі податки, податки на споживання як «справжнє» оподаткування [5, с. 26]. Отже, саме камералісти зробили першими вагомий внесок у формування концепцій державного регулювання і зародження фінансової науки.

В середині XVIII ст. науковий світогляд про ідеологію ролі держави в економічному бутті та податків у системі державного регулювання формувався на основі філософських концепцій французької школи «фізіократів» Ф. Кене, А. Тюрго, О. Мірабо. За їхніми переконаннями необхідною передумовою економічного зростання має бути обмеження втручання держави в економічне життя, а тому їх доктрина була оцінена сучасниками одним словом – «свобода». Можливість досягати свої бажання в умовах «вільної і необмеженої конкуренції», як зазначають фізіократи, створює гармонію, найкращий порядок, що може бути

на землі [6]. У їхніх працях досліджувалися питання справедливого оподаткування, впливу податків на ефективність виробництва, інші напрямки теорії оподаткування, які мали переважно прикладний характер.

Продовжували розвивати «теорію вільної конкуренції» в XVII-XVIII ст. представники англійської класичної школи політекономії А. Сміт, Д. Рікардо, У. Петті. Основоположник західної фінансової науки А. Сміт один із перших теоретично обґрунтував принципи оподаткування і податкової системи та розвинув теорію економічного розвитку в контексті досягнення багатства і добробуту людства під впливом дії основних елементів ринкового механізму в своїй фундаментальній праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» [7]. Його економічне вчення базувалося на методології економічного лібералізму, за якого стихійні об'єктивні закони ринкової економіки діють незалежно від волі і бажань окремих людей та як «невидима рука ринку» визначають стихійну координацію економічної поведінки людей та узгодження їх власних інтересів за умов ринкового саморегулювання економіки. При цьому держава покликана виконувати функції оборони країни, правосуддя, утримання громадських установ та охороняти право власності, як «нічний сторож», сподіваючись на дію ринкових саморегуляторів.

Заслуговують уваги визначені А. Смітом чотири основні правила оподаткування, які були покладені в основу формування системи принципів оподаткування: «пропорційність, відповідно до якого громадяни повинні ділитися з державою своїми доходами у певній пропорційності; визначеність, за якими податок, сума і спосіб платежу, термін сплати мають бути точно визначеними і зрозумілими; зручність, тобто податок має бути стягнутий у найзручніший для платника час і спосіб; необтяжливість, оскільки податки мають сприяти розвитку підприємництва і забезпечувати лише насущні потреби держави» [8, с. 51]. Зазначаючи непродуктивність державних послуг, А. Сміт обґрунтовував тезу про податок, як справедливу ціну за сплату послуг державі, вбачаючи у них виключно фіскальну функцію. Класик англійської школи визначав залежність зменшення капіталу, доходів і добробуту власників від розміру податків, вже тоді

акцентуючи увагу на необхідності формування оптимального рівня оподаткування з метою задоволення інтересів учасників податкових відносин. Погоджуємося з твердженням І. Благун і Г. Третяк, що «вчення А. Сміта відрізняється комплексним підходом. Сформульовані ним принципи та умови оподаткування спрямовані не лише на впорядкування й раціоналізацію системи оподаткування відповідно до нових умов господарського механізму, а й на формування певної економічної інфраструктури, яка б сприяла розвитку промисловості й торгівлі» [9, с. 296].

Ще один представник англійської класичної школи, послідовник А. Сміта, Д. Рікардо продовжував доводити необхідність звільнення капіталу від оподаткування та обґрунтовував доцільність оподаткування доходів, тим самим, ще більше обмежуючи усі можливості державного втручання в економічні процеси. При цьому категорично стверджував негативний вплив податків на усі складові суспільного життя, які зумовлюють зростання природної ціни та скорочення обсягів виробництва, доводив оптимальність рівномірного розподілу прибуткового податку [10, с. 82].

У своїй праці «Політична арифметика» англійський класик У. Петті наголошував на принципах класичної політекономії, в основі яких була ідея природного порядку і згубності порушень його державною власністю. При цьому учений зазначав, що «занадто багато з того, що повинно управлятися лише природою, стародавніми традиціями і загальною угодою, регулювалося законом» [11, с. 24]. Класична доктрина економічної науки основні акценти спрямовувала виключно на фіскальну функцію податків, відповідно до якої вони розглядались лише як джерела доходу бюджету держави.

Глибше осмислення ефективності ринкового механізму, що досягається за допомогою вільного ціноутворення і конкуренції, прослідковується в наукових роботах представників неокласичної теорії (У. Джевонса, К. Менгера, Л. Вальраса, А. Маршала, Дж.Б. Кларка, А. Пігу, А. Лаффера, М. Фрідмена, Дж. Робінсона, Е. Чемберліна). При цьому державне втручання в економічні процеси допускалося, проте лише виключно на усунення перешкод, що гальмували

розвиток вільної конкуренції. Значне поширення цього напрямку економічної теорії набуло завдяки такому її напрямку, як теорія економіки пропозиції, основною ідеєю якої було одночасне скорочення податків і витрат держави з метою зменшення державного втручання в соціально-економічні процеси та рівня інфляції.

Становлення неокласики розпочинається з останньої третини XIX ст. та пов'язане з «маржинальною революцією», яка базувалася на суб'єктивно-психологічних підходах з використанням граничних величин в аналізі економічних явищ і процесів. Досягненнями неокласиків були обґрунтування: необхідності встановлення неоподаткованого мінімуму, який став застосовуватися в податкових системах усіх розвинутих країнах світу; доцільності запровадження прогресивного оподаткування на основі принципу платоспроможності; скорочення граничних податкових ставок; фіскальної і регулюючої ролі податків у підвищенні суспільного добробуту; прогресії в оподаткуванні та визначення її теоретично достатнього рівня [9, с. 296-298; 12, с. 61-64; 13, с. 56-57; 14; 15, с. 107; 16, с. 114].

В економічній думці 1920-1930-х рр. особливого розвитку набула така течія неокласичної економічної теорії як «мейнстрим», що базувалася на принципах статичної рівноваги та оптимального розподілу ресурсів в умовах досконалої конкуренції. У неокласичній макроекономіці визнавалися лише локальні, регіональні та короткострокові економічні кризи. В умовах світової економічної кризи в 30-х роках XX століття «великі депресії» довели неспроможність подальшого функціонування стихійного механізму ринкового саморегулювання, який самотужки вже не може розв'язати проблеми економічного занепаду окремих галузей економіки та досягнути рівноваги в системі господарювання. Усталений постулат неокласицизму та маржинальної теорії «про невтручання держави в економіку» не відповідав реаліям соціально-економічного розвитку, відтак на зміну цим економічним доктринам приходять економічна теорія Дж. М. Кейнса [17].

Концепція кейнсіанської теорії заперечує теорію «автоматичного саморегулятора», а обґрунтовує необхідність державного втручання в економіку з метою підвищення ефективності функціонування господарського механізму. Дж. М. Кейнс зробив вагомий внесок у розвиток концепцій державного регулювання економіки, приділивши особливу увагу формуванню теорії оподаткування. Основним економічним інструментом він вважав податки, трактуючи їх як «вбудовані механізми гнучкості», збільшення яких призводить до скорочення попиту через зменшення розмірів доходу. Основними доробками кейнсіанської теорії податків були: заперечення догмату збалансування бюджету шляхом легалізації бюджетних дефіцитів для стимулювання економіки; обґрунтування прогресивності оподаткування з позиції «граничних заощаджень»; твердження про залежність обсягу бюджетних надходжень від коливань розмірів національних доходів, а не лише від змін податкових ставок. Відтак, Дж. М. Кейнс «сформулював рецепти активної бюджетної та податкової політики для запобігання циклічності розвитку економіки та забезпечення більшої рівномірності її розвитку» [18, с. 30].

Сформована до 70-х років ХХ ст. неокласиками теорія економіки пропозиції визнає високу ефективність податкового регулювання економіки та фіскальної політики, за якої податки розглядаються як один з чинників економічного розвитку і регулювання. На відміну від теорії кейнсіанців, представники неокейнсіанської теорії податків (Н. Кадлор, Дж. Акерлоф, Г. Менк'ю, П. Кругман), поділяючи наукові позиції неокласиків, спрямовували свої дослідження на розв'язання проблем податкової політики держави шляхом доцільності запровадження податку на споживання, який, на їхню думку, призведе до збільшення заощаджень і сприятиме протидії інфляції. Неокейнсіанці не приділяли достатньої уваги питанням розгляду теоретичних аспектів процесу оподаткування, предмету його дослідження, проте акцентували увагу на вирішенні проблем прикладного характеру щодо встановлення об'єкта і бази оподаткування, а за допомогою зміни податкових ставок визначали вплив

податків на процеси нагромадження капіталу, рівень платоспроможного попиту населення та економічне зростання.

Кейнсіанська доктрина, яка базувалася на поєднанні державного регулювання із розвитком ринкового господарського механізму, відіграла важливу роль у піднесенні економіки та зростанні добробуту населення розвинутих країн світу. Проте, надмірне державне втручання в економічні процеси зумовило зниження ефективності підприємницької діяльності, зростання бюджетних витрат на утримання державного апарату та бюджетного дефіциту, що призвело до критики кейнсіанської та некейнсіанської теорій та необхідності зародження нових ідей та напрямків економічної теорії. Відтак виникає нова течія економічного лібералізму – неоліберальна концепція державного регулювання економіки (Л. Ерхард, В. Ойкен, В. Репке), в основі якої закладено, з одного боку, провідну роль приватної форми власності зі збереженням ринкового саморегулювання (основні принципи класицизму), з іншого – обмежену економічну роль держави, що зводиться до формування моделі компенсації неспроможності ринкового механізму, дотримання правил вільної конкуренції, контролю за ціноутворенням (принципи неокласицизму). Принципи неолібералізму сформували методологічний фундамент концепції соціального ринкового господарства, у якому держава покликана забезпечувати баланс між ринковою ефективністю і соціальною справедливістю, встановлювати відносну соціальну рівновагу громадян, що базується на рівності прав, початкових можливостей та правового захисту. За такої моделі державне втручання в економічні процеси обмежується підвищенням відповідальності держави у соціальній сфері та активізацією податкової політики у контексті мінімізації податкових пільг та зростання рівня податкового навантаження на капітал. «Німецькі неоліберали сформували таке правило поєднання «ринку і держави»: ринок – наскільки можливо, втручання – наскільки необхідно. При цьому держава має послуговуватися виключно непрямими методами впливу, головними інструментами грошово-кредитної та податкової політики» [19, с. 191-192].

Доцільно зазначити, що в середині 70-х років ХХ ст. в умовах розвитку виробництва у високорозвинутих країнах світу кейнсіанська теорія податків та державного втручання в економіку зазнавала критики з боку представників неокласичної доктрини, яка отримала назву «неоконсерватизму» та була спрямована на зменшення державної форми власності шляхом приватизації державного майна, підвищення розвитку бізнесу, обмеження державного регулювання економічних процесів і явищ, скорочення державного «податкового тягара». Неокласики – представники такої течії (М. Фрідмен, А. Лаффер, К. Джозеф) обґрунтовували думку про негативний вплив держави в контексті запровадження прогресивного оподаткування та вважали це перешкодою для збільшення заощаджень, що призводило до скорочення потенційно можливих інвестицій та зменшення темпів економічного зростання. Слушно зазначають І. Благун, Г. Третьак: «Передусім кейнсіанці, розглядаючи регулюючі властивості податків та, на вимогу часу, обстоюючи прогресію в оподаткуванні, а інколи й підвищення податків, не дали відповіді на питання про ступінь прогресії та максимальний верхній рівень ставок» [9, с. 300]. Таким чином, з другої половини 70-х років неокласика у своїх новітніх течіях витісняє інші напрямки економічної теорії та завойовує панівне становище в сучасній економічній думці. Автори підручника «Сучасні економічні теорії», стверджують, що «протягом ХХ-ХХІ ст. неокласика залишається тим важливим відправним пунктом, з якого починається вивчення розвитку та еволюції сучасної економічної теорії, слугує своєрідним стандартом, з яким зіставляється і за яким оцінюється розвиток усіх інших економічних теорії, шкіл і напрямків» [20, с. 733].

Отже, із розвитком нових течій неокласичної концепції усталений постулат щодо однобічного превалювання ролі держави в економіці змінюється, а практика доводить необхідність встановлення оптимального поєднання ринкового і державного регулювання, що сприятиме соціально-економічному зростанню у суспільстві. Відповідно, «історичний розвиток привів до переростання ринкової економіки у змішану, де замість однієї індивідуальної приватної власності утверджується плюралізм форм власності» [20, с. 215].

Суттєвим етапом розвитку теорії податкового регулювання економіки з середини 50-х років ХХ ст. є формування нового напрямку економічної теорії неокласичного синтезу (економіксу), представники якого (П. Самуельсон, Дж. Хікс) намагалися досягнути консенсусу в макроекономіці шляхом синтезу ринкового і державного регулювання. Зокрема, у «неокласичному синтезі» обґрунтовано різницю дискреційної і недискреційної фіскальної політики, доцільність застосування окремих податків як «вмонтованих стабілізаторів», необхідність проведення активної чи стримуючої фіскальної політики за різних умов економічного розвитку [21, с. 62].

У ХХ–початку ХХІ століть неокласична концепція державного регулювання зазнала суттєвої критики з боку представників еволюційної, інституціональної та неоінституціональної (Й. Шумпетер, Т. Веблен, Дж. Коммонс, Р. Коуз, Д. Норт, О. Вільямсон, Е. Феруботн, Р. Ріхтер, Дж. Гелбрейт, Дж. М.Б'юкенен) теорій. Еволюційна методологія, розроблена Й. Шумпетером, базується на принципах класичної економічної школи, трактувала «розвиток соціально-економічної системи як природно-історичний процес, враховуючи закони еволюції органічної системи, тобто її динамічний розвиток, постійний рух, трансформаційні перетворення на шляху досягнення зрілості, цілісності» [22]. Таким чином, еволюційна економічна теорія зародилася як заперечення до неокласики, для якої притаманні статична ринкова економіка, стійкість, рівновага, незмінність. Слушно зазначає О. Кнейслер, що «...протилежні за методологією принципи і підходи таких двох теорій поєднати чи розглядати паралельно неможливо, оскільки це суперечитиме самій сутності еволюційного теоретичного вчення і елементарним законам діалектики. При цьому, вихідні постулати неокласики залишаються відправним пунктом, з якого починається вчення про еволюцію і розвиток сучасної економічної теорії» [23, с. 109-110].

В другій половині ХХ–ХХІ століть відбувається становлення нових економічних течій економічної теорії – інституціоналізму та неоінституціоналізму, методологія яких: спрямована на подолання суперечностей неокласичної парадигми, враховуючи взаємообумовленість інституціональних

змін та економічного зростання, несумісність інституціональних форм старої і нової соціально-економічної системи; базується на міждисциплінарному підході і багатофакторному аналізі та охоплює дослідження проблем економічної теорії за допомогою неекономічних наук – соціології, соціальної психології (теорія мотивів поведінки особи), антропології, психології, права та інших суспільних наук, які збагачують економістів новими ідеями і методами; охоплює генетичний, історичний, дискурсивно-емпіричний, статистичний методи аналізу, принцип «кумулятивної причинності», вивчення інститутів, процесів інституціональної адаптації та інституціональних вимірювань [24, с. 444].

До основних глибинних, історично стійких інститутів будь-якого інституціонального сектору відносяться інститут держави та ринкові інститути: трансакційних витрат, власності й контрактних відносин. Інституціональна теорія, що базується на вивченні суспільних інститутів, які формують зовнішнє середовище економічних агентів, сприяючи підвищенню адаптивності до певних перетворень, спрямована на дослідження причин та умов становлення і функціонування інститутів в умовах еволюційного розвитку. Наукові постулати інституціоналістів ґрунтуються на функціонуванні ринкової економіки за участю держави, яка формує і запроваджує формальні правила і норми поведінки її суб'єктів, що є обов'язковими та універсальними для представників усіх без винятку членів суспільства. Зазначимо, що представники інституціоналізму не приділяють належної уваги проблемам інституту податкового регулювання, трактуючи сплату податків як один з видів контрактів, що призводить до зростання витрат виробництва.

Необхідність дослідження історичної динаміки економічного розвитку, у якому визначальне місце належить державі як інституційному регулятору ринкових процесів в економіці, зумовлює доцільність застосування інституціонально-еволюційної теорії. Представники такого напрямку економічної теорії розглядають економічні феномени в процесі ментальних, політичних і соціокультурних перетворень. Крім того, методологія інституціоналізму є синтезом системного, еволюційного та міждисциплінарного підходів до

наукового пізнання економічних відносин, з приводу чого в економічній літературі ведуться дискусії. Одні учасники поділяють думку стосовно виокремлення нової інституціональної економічної теорії як міждисциплінарного теоретичного напрямку [25, с. 125; 26, с. 114], інші – навпаки, заперечують такі догмати або доводять наявність міждисциплінарності як відмінної риси не лише нового інституціоналізму, а й еволюційної економіки, економічної синергетики, поведінкової економіки, теорії інновацій тощо [27, с. 107]. Вважаємо, що одночасне поєднання трьох методологічних підходів характерне саме для теорії інституціоналізму, яка дозволяє «на якісно новому рівні здійснювати дослідження перебігу процесів оподаткування та окреслити поведінку їх учасників. Адже завдяки такій інтеграції підходів головним об'єктом вивчення є соціально-економічні системи, а предметом – розвиток, зумовлений закономірностями взаємодії внутрішніх систем та зовнішніх факторів впливу на виникнення, поширення та еволюцію інститутів оподаткування» [12, с. 44].

Сучасним напрямком інституціоналізму є теорія суспільного вибору, методологія якої лежить в основі фіскальної соціології. Представниками фіскальної соціології є Й. Шумпетер, Дж. Б'юкенен, Дж. Кемпбелл, Г. Талок, В. Парето, Д. Якобс та ін. При цьому Й. Шумпетер трактував фіскальну соціологію «...як дисципліну, що вивчає соціальні процеси пов'язані з оподаткуванням і державними фінансами» [28, с. 100]. Дж. Кемпбелл досліджував фіскальну соціологію у контексті складних соціальних взаємодій в інституційному й історичному контекстах, «які нерозривно пов'язують державу і суспільство, формуючи при цьому фіскальну політику держави і визначаючи її ефекти» [29, с. 164]. Видатний представник теорії суспільного вибору Дж. М. Б'юкенен розглядає податки як прямі витрати громадян за надані урядом послуги, розглядаючи податки й поведінку індивіда в суспільно громадській сфері [30]. Податки за такої теорії є трансакційними витратами особливого виду, за сплату яких громадяни отримують від держави трансакційні блага – соціальні блага, гарантії прав власності, особистої безпеки, наявність грошової системи, надання правової інформації.

Зазначимо, що особливої актуальності неоінституціоналізм, зокрема теорія трансакційних витрат, набуває в умовах реформування податкових відносин в Україні, адже «...дає змогу комплексно дослідити взаємодію державних структур з платниками податків з урахуванням невизначеності, інформаційної асиметрії, обмеженої раціональності, опортуністичної поведінки, специфічності інтересів, контрактних ризиків тощо. Саме ця теорія дає повну характеристику взаємного співробітництва між владою та бізнесом у процесі формування податкової політики та реалізації функцій податкового менеджменту» [31, с. 43].

Інституціональна парадигма економічної теорії впродовж останнього двадцятиліття стала вагомим вектором розвитку багатьох напрямів дослідження соціально-економічних явищ і процесів, передусім пов'язаних зі значними трансформаціями на всьому постсоціалістичному просторі. Трансформаційною можна вважати таку соціально-економічну систему, в якій здійснюються якісні перетворення, спрямовані на зміну системи старого зразка в нову шляхом усунення наявних у ній суперечностей. У новітній історії національної економіки при аналізі державної економічної політики та результативності ринкової трансформації виокремлюють такі етапи розвитку [24, с. 758]: 1) серпень 1991-1999 рр. – період системної кризи та трансформаційної рецесії, що завершується досягненням економічної стабілізації в країні. Реалізація економічної політики відбувалася на основі неоліберальної концепції та теорії монетаризму; 2) 2000-2008 рр. – період макроекономічної стабілізації та відновлюваного економічного зростання, змістом якого є формування базових інститутів власне ринкового типу господарювання з адекватними їм механізмами та інструментами. Утвердилася інституціональна концепція економічного розвитку; 3) 2008 р. – сучасність: економічний розвиток в умовах світової кризи та Великої рецесії.

Впродовж першого етапу трансформаційного періоду відбувається знищення старих інститутів, несумісних з новими соціально-економічними інститутами, що супроводжується кардинальними перетвореннями інституціонального підґрунтя сфери страхування: демонополізацією страхової

діяльності, зміною форм власності, зародженням інститутів комерційного страхування, розвитком конкурентних відносин на страховому ринку.

Суттєво змінюється модель державного регулювання страхової діяльності, відповідно до якої абсолютизувалася здатність ринку до саморегулювання, а нівелювалася роль держави у розвитку ринкового механізму. У цьому контексті слушно зазначає О. Гаманкова, що «з відходом держави від безпосереднього регулювання страхової сфери в ній утворився своєрідний вакуум, сприятливий для розвитку тіньових та корупційно-кримінальних псевдоринкових страхових відносин, які не вдалося подолати й дотепер» [32, с. 58]. Цей період інституціональних змін, за якого функціонували нерозвинуті ринкові інститути, нездатні самотужки вирішувати питання задоволення інтересів учасників страхування, визначив необхідність державного втручання у регулювання розвитку страхового ринку. Я. Корнай стверджує, що місце старих інститутів після їх руйнування або відмирання мають зайняти нові інститути, створення яких потребує постійного втручання держави як одного із важливих інститутів у процесі фундаментальних змін [33].

Основою інституціональних теорій трансформаційних змін ринкового суспільства є твердження про його еволюційний розвиток під впливом науково-технічного прогресу та державного регулювання. Серед основних чинників, що визначають необхідність втручання держави в економічні відносини, виокремлювали [24, с. 537]: зниження функціональної спроможності ринку; потребою стимулювання та впорядкування конкуренції як умови відтворення економічної системи, запобігання її негативним наслідкам; механізм функціонування і розвитку економіки є органічним поєднанням ринкового механізму та державного регулювання; ринок і властиві йому механізми є важливим регулятором економічних процесів, найефективнішою системою координації рішень економічних агентів; держава перетворилася на інститут свідомої координації в управлінні ринковими відносинами; плюралізм (поєднання) різних форм власності за домінантною ролі акціонерної;

інституціоналізація механізмів регулювання соціально-трудова відносин і утвердження системи соціального партнерства.

Відповідно, в транзитивній економіці, для якої характерне змінне інституціональне середовище, суттєву роль відіграє держава, а значення податкової політики в системі державного регулювання є особливо важливим, адже оподаткування як регулятор ринкового механізму господарювання, є найефективнішим методом формування доходів бюджетів держави, дієвим інструментом державного впливу на життєдіяльність та добробут суспільства.

Після набуття незалежності наша держава намагалася у найкоротші терміни запровадити в діючу практику господарської діяльності ефективні високоефективні моделі суспільних інститутів розвинутих країн світу. Безумовно, найбільше трансформаційні процеси відбуваються в сфері оподаткування у контексті реформування: структури податків та зборів; інструментів та способів реалізації податкової політики; основних положень податкового законодавства; форм і методів податкового контролю тощо. В результаті інституціональних трансформацій податкові реформи сприяли поступовому розвитку інститутів оподаткування, підвищенню ефективності податкового регулювання та адміністрування податків. Однак держава, спрямувавши увесь свій потенціал на шаблонне перенесення інститутів розвинутих країн у діючу вітчизняну практику, залишила поза увагою необхідність структурної трансформації української економіки з притаманними їй формальними і неформальними інститутами. Стрімка модернізація переважної більшості формальних економічних інститутів зумовила певні їх протиріччя з неформальними інститутами. Основною проблемою інституціональних перетворень транзитивної економіки є неадекватність здійсненої нової економічної політики вітчизняним реаліям. Як зазначають А. Крисоватий, Т. Кошук, у країнах з транзитивною економікою інституційне середовище є складним, суперечливим утворенням, де тимчасово співіснують елементи двох різних інституційних структур (інститути командно-адміністративної економіки та ринкові інститути), зростає роль неформальних інститутів у регулюванні

соціально-економічних відносин, а формальні інститути перетворюються на фікцію або зазнають викривлень. Відповідно, фіскальні інструменти в Україні, на їхню думку, не відповідаючи інституційним умовам відтворювальних процесів, зазнали істотних викривлень, а згодом, після їх адаптації до практики господарювання без урахування об'єктивної на той час потреби системної трансформації інституційного середовища, не забезпечували ефективного перерозподілу ВВП і, внаслідок цього, частково втратили здатність слугувати регуляторами соціально-економічного розвитку [34, с. 25, 27]. Разом з цим, складні суспільні, економічні політичні процеси, що відбуваються в економіці сучасної України вимагають прийняття до уваги мотивів, інтересів та потреб суб'єктів оподаткування, що знаходить своє вираження у їх податковій поведінці, ґрунтуючись на особливостях соціальних відносин, впливі звичаїв і традицій, менталітету, історичних особливостей і інших неекономічних змінних, які відіграють іноді роль більшу, ніж економічні [35, с. 543]. Відтак на початковому етапі реформування економічних відносин не було створено відповідних інституціональних умов та фундаментальних основ для успішного запровадження подальших ринкових трансформацій, що не могло не позначитися на податковому регулюванні і подальшому розвитку страхового ринку. «Оскільки перехідна економіка динамічно змінюється, держава повинна сприяти змінам не лише умов діяльності, а й функцій суб'єктів господарювання. Все це підвищує ризиковість господарювання у всіх сферах діяльності, потребує активних заходів держави щодо формування ринку страхових послуг, дієвого та виваженого втручання (законодавчого, економічного) у процес реформування» [36, с. 163].

Розглянувши еволюцію податкового регулювання крізь призму теорій державного втручання в економічні процеси, зазначимо, що становлення тієї чи іншої концепції податкової політики на різних етапах соціально-економічного розвитку залежало від загальної економічної політики держави, цілей державного регулювання. О. Десятнюк, А. Крисоватий зазначають, що «...за трансформаційної економіки концептуальною основою податкового регулювання повинне стати гнучке поєднання неокейнсіанського і неокласичного підходів, але

з чітким урахуванням фази економічного циклу і рівня розвитку економіки. У періоди довгострокового спаду економічної активності доцільно здійснювати стимулюючу податкову політику, що базується на кейнсіанській моделі антициклічного регулювання та використанні прогресивного прямого оподаткування як основної форми стабілізаційного регулювання» [37, с. 122]. Це означає, що стимулювати ділову активність на макрорівні в період ринкових трансформацій можна шляхом коригування податкових ставок та оптимізації пільгових механізмів оподаткування.

Однак, Л. Шаблиста наголошує на недосконалості механізму податкового регулювання та неефективності чинного податкового регулювання економіки, спрямованого на подолання кризи в країні, яке базується на застосуванні кейнсіанського підходу, «...через систему управління податковим навантаженням і використання прогресивної шкали оподаткування» [38]. На думку автора, це посилює негативні тенденції розгортання кризових явищ, поглиблення макроекономічних структурних диспропорцій та екстраполяції нестабільності в подальший історичний розвиток країни.

Водночас Т. Томнюк стверджує, що в новітній історії фіскальної політики України, прослідковується домінування постулатів неокласичної парадигми – теорії економіки пропозиції, оскільки з часу набуття чинності Податковим кодексом України зменшено кількість податків і зборів (з 37 раніше діючих до 11), знижено ставку податку на прибуток (із 25 % до 18 %) та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (до 2016 року розмір внеску варіювався від 33 % до 50 % залежно від класу професійного ризику суб'єкта господарювання, його типу тощо; з 2016 року ставку ЄСВ встановлено на рівні 22 %) [39, с. 348]. Крім того, проведено низку податкових реформ, спрямованих на підвищення ефективності податкового регулювання, зокрема: скорочено кількість контролюючих органів та зменшено тривалість виїзних перевірок; посилено відповідальність за порушення податкового законодавства; впроваджено низку податкових пільг суб'єктам підприємницької діяльності, які розробляють і впроваджують інновації. Можна стверджувати, що в Україні розпочато перший

етап модернізації податкового регулювання в процесі формування цілісної законодавчої бази з питань оподаткування, інституціонального забезпечення процедури адміністрування та сплати податків. При цьому трансформаційні перетворення в сфері податкового регулювання повинні бути спрямовані на досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни, підвищення та прискорення інноваційно-інвестиційних процесів в країні.

Вважаємо, що сучасна теорія податкового регулювання базується на методології симбіозу таких провідних течій економічної науки, як неокейнсіанство, теорія економіки пропозиції, неокласицизм та інституціоналізм. Поєднання усіх напрямків економічної теорії, взаємозв'язок формальних і неформальних інститутів сформували відповідний тип інституціонального моделі державотворення, у якій податкове регулювання потребує подальшого вдосконалення в частині переорієнтації чинної системи оподаткування на стимулювання процесів соціально-економічного розвитку країни з метою підвищення її конкурентоспроможності.

За функціонування транзитивної економіки інституціональних трансформацій зазнає організаційно-інституційна структура страхової системи, що супроводжуються виникненням страхового ринку та підвищенням ролі інституту держави в регулюванні бізнес-процесів на ньому. При цьому, межі державного втручання мають бути чітко визначеними, адже надмірне державне регулювання страхового ринку може призвести до зростання страхових тарифів, а відтак і вартості страхових послуг, зменшення обсягів страхових надходжень і відповідно зниження рівня капіталізації ринку. Недостатня регулятивна участь держави супроводжується послабленням державного контролю за діяльністю страхових компаній, відповідно до поширення «кептивного» страхування та ухилення від сплати податків. Необхідно знайти «оптимальний баланс між свободою ринкових відносин і захистом інтересів страхувальників і застрахованих осіб. Чим ліберальнішою стає система державного регулювання, тим вагомішими є впливи юридичних та організаційних механізмів, спроможних забезпечити стабільність страхового ринку» [40, с. 211; 41, с. 33].

В умовах зародження ринкових відносин у пострадянських країнах, що супроводжувався неефективним рівнем інституційної структуризації демократії, а також завищеним значенням держави в контексті забезпечення економічного зростання національних економік, «сформувалося особливо сприятливе середовище для дій впливових груп, котрі прагнули отримати якнайбільше власних вигід від державного втручання в економіку. Прихильники теорії суспільного вибору виходять з того, що держава – це або потенційний ресурс, або потенційна загроза для кожної галузі країни. Завдяки своїй владі забороняти чи примушувати, відбирати чи давати кошти вона може вибірково допомагати або, навпаки, чинити шкоду будь-якій галузі економіки. Тому характер державного втручання нерідко визначається не нагальними потребами ринку чи необхідністю захисту суспільних інтересів, а вигодами для певних осіб або груп осіб, близьких до влади» [42, с. 75].

У ході державного втручання у діяльність страхових компаній особливе місце займає податкове регулювання як сукупність заходів цілеспрямованого законодавчого і економічного впливу держави на суб'єктів страхових відносин за допомогою інструментів податкової політики з метою забезпечення підтримки і стимулювання розвитку страхового ринку. Одним з основних завдань податкового регулювання є формування оптимального рівня податкового навантаження на економіку, за якого буде досягнуто збалансування інтересів держави і платників податків.

Впродовж першого етапу трансформаційних перетворень інституціонального середовища страхового ринку (1991-1999 рр.) неодноразово змінюється об'єкт оподаткування страхової діяльності (прибуток від страхових операцій або валовий дохід), ставка оподаткування прибутку (від 55% до 30%). З 1997 року формується прозора система оподаткування страхової діяльності, яка передбачала спеціальний режим оподаткування за ставкою податку 3% від валового доходу страховика. Така система справляння податків залишалася незмінною до впровадження Податкового кодексу в 2010 році. Із введенням в дію нового нормативного документу неодноразово змінюється порядок

оподаткування страхової діяльності: з 2011 року до 2013 року запроваджується подвійне або кількаразове оподаткування страхових (перестрахових) премій за одночасного їх оподаткування в страховика і перестраховика (за ставкою 3%); з 2015 року застосовується змішана система оподаткування страхової діяльності і вводиться новий порядок подвійного оподаткування страхових премій, які формують валові доходи страховика, що оподатковуються за ставкою 3%, та – його фінансовий результат від страхових операцій (за ставкою 18%). Відтак нововведення 2015 року породжують ще більший дисбаланс інтересів держави та страхових компаній і, як слушно зазначає О. Кнейслер, «такий порядок оподаткування задовольняє інтереси держави стосовно використання страхування і перестраховування як джерела поповнення бюджетних коштів, однак суперечить інтересам страховиків і перестраховиків, збільшуючи їх податкове навантаження. За таких умов страховики вдаються до схемного страхування з метою уникнення кількаразового оподаткування страхових премій» [43, с. 151].

В 2016 році при збереженні змішаної системи оподаткування фінансових результатів страховика звільняються від оподаткування страхові премії, отримані в перестраховування, що створює пільгові умови для перестраховика та ставить його в нерівні вигідніші умови порівняно з страховиком. На нашу думку, подвійне оподаткування і є додатковим податковим навантаженням на страховиків, що зумовило виникнення різноманітних схем ухилення від сплати податків та формування їхньої податкової заборгованості. Зважаючи на специфіку оподаткування страхової діяльності в сучасних умовах, можна стверджувати про активізацію податкової політики у страховій сфері в контексті зростання рівня податкового навантаження у страховиків за подвійного оподаткування їх доходів. Саме такі принципи закладено у методологічний фундамент формування концепції соціального ринкового господарства – теорію неолібералізму. З іншого боку, зважаючи на мінімізацію рівня оподаткування у перестраховиків за рахунок звільнення їх від оподаткування премій, отриманих в перестраховування, домінують принципи неокласичної парадигми – теорії економіки пропозиції. З урахуванням стратегічної ролі страхування, основою податкового регулювання у цій сфері має

стати стимулювання попиту на страхові послуги, управління пропозицією певних видів страхових продуктів та формування інвестиційного потенціалу страховиків у контексті досягнення фіскальної ефективності від оподаткування страхових операцій. Враховуючи це, доцільним є застосування інституціональної теорії, предметом вивчення якої стануть інституціональні відносини між учасниками страхового ринку та державою, спрямовані на задоволення їхніх інтересів, а об'єктом – інститути податкового регулювання та страхування в процесі еволюції їх змісту і форм.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що трансформація державного регулювання страхових відносин зумовлює формування якісно нової, еволюційної парадигми розвитку страхової теорії в контексті становлення страхового ринку. З утвердженням ринкових засад економіки виникають нові економічні явища та процеси на страховому ринку, котрі зберігають усе необхідне з попереднього історичного періоду організації страхових відносин та передбачають його поступальний розвиток. Страхова наука базується на методології інституціональної теорії, перевагою якої є можливість міждисциплінарного вивчення бізнес-процесів на страховому ринку за одночасного поєднання його економічної, соціологічної, юридичної та історичної сторін з урахуванням широкого діапазону нагромаджених знань з багатьох наук: математики, статистики, економіки, фінансів, права, інформатики.

Податкове регулювання в різних галузях економіки та на певних етапах еволюційного розвитку базується на «збереженні корисного і позитивного, охоплюючи єдність поступальності й спадковості, переосмислення минулого і розуміння майбутнього», та синтезі основних течій провідних теорій державного регулювання соціально-економічного розвитку. Вважаємо, що дослідження страхового ринку та моделей його податкового регулювання доцільно здійснювати з використанням методології інституціонально-еволюційної теорії, яка дозволяє розглядати страховий ринок як динамічну підсистему страхування, що вдосконалюється і набуває нових ознак розвитку. Доречно стверджує Д.Фролов, що «єдність історичного і логічного в інституціональному дослідженні

страхової діяльності проявляється в необхідності врахування її онтологічного аспекту, пов'язаного з еволюцією страхових інституцій та інститутів, і гносеологічного аспекту – розвитку інституціональних ідей про страхування в контексті еволюції інституціоналізму в економічній думці та господарській практиці» [44, с. 55-56]. При цьому державне втручання у діяльність страхових компаній має враховувати не лише особливості страхових операцій, а й економічні, юридичні та соціально-політичні чинники, що визначають специфіку системи податкового регулювання національного страхового ринку. Відповідно значної актуальності набуває дослідження теоретичної концептуалізації, організаційно-правових та інституціонально-функціональних засад податкового регулювання страхового ринку в контексті збалансування і задоволення інтересів його учасників та держави.

1.2. Теоретична концептуалізація податкового регулювання страхового ринку

В умовах ринкової трансформації національної системи страхових відносин особливої актуальності набувають проблеми ефективного функціонування страхового ринку в контексті формування досконалого інституціонального середовища його розвитку, здатного забезпечити гарантії надання надійного страхового захисту та добробуту в суспільстві, стійкого економічного зростання і фінансової стабільності в країні. Дослідження інституціонально-еволюційних змін ринкового середовища доводить необхідність активного втручання держави в регулювання бізнес-процесів на страховому ринку, адже за транзитивної економіки можливості ринкової саморегуляції обмежені та неефективні. Сучасні економічні зміни вимагають виваженої державної політики у сфері регулювання страхового ринку, спрямованої на стимулювання розвитку страхової діяльності, стримування і пом'якшення її небажаних негативних наслідків. Відповідно ефективним інструментом державного втручання у страхову діяльність є регулювання страхового ринку за допомогою інструментів податкової політики,

що вимагає формування відповідної теоретико-методологічної основи, яка дасть можливість всебічно розкрити особливості та розв'язати проблеми податкового регулювання страхового ринку в контексті захисту та збалансування інтересів страховиків, страхувальників і держави.

У страховій теорії проблема державного регулювання страхового ринку є однією з актуальніших, що зумовлено, з одного боку, нестабільністю, низьким рівнем і динамічністю розвитку страхового ринку, і як стверджують науковці й практики, «змінюється стан страхового ринку, постійно вдосконалюється нормативна база страхування, відбуваються зміни в діяльності державних регулюючих органів, розвиваються міжнародні інтеграційні тенденції» [45, с.4; 46, с. 49-50; 47, с. 38-39]. З іншого – макроекономічними процесами, фінансовими дисбалансами в економіці, структурними диспропорціями та методологічно-інформаційними асиметріями на страховому ринку, недосконалим регламентуванням договірних відносин та суперечностями окремих положень чинного страхового й податкового законодавства. При цьому посилюються проблеми податкового регулювання внаслідок постійних та неефективних змін в Податковому кодексі України, складної та непрозорої процедури адміністрування податків, підвищення податкового навантаження на страховиків і подвійного оподаткування їхніх доходів. Крім того, проблемні наукові тенденції державного регулювання ринкового середовища підтверджуються недостатністю фундаментальних теоретико-концептуальних досліджень податкового регулювання страхового ринку та відсутністю чіткої регламентації вихідних понять.

Зазначимо, що в економічній літературі немає фундаментальних праць, у яких розкрито сутність та наведено визначення податкового регулювання страхового ринку, охарактеризовано механізм впливу податкового інструментарію на страхову діяльність. Відповідно, поглибленого вивчення потребує поняття «податкове регулювання страхового ринку», детальної конкретизації – його важелі та інструменти. При цьому дослідження буде базуватися на структурно-інституціональному та системно-функціональному

підходах, які дозволять розкрити сутність даного поняття як структурної складової системи державного регулювання страхового ринку, охарактеризувати функціональні зв'язки між її інституціональними елементами, визначити об'єкт цілеспрямованої регулятивної дії держави. Застосування зазначених загальнонаукових підходів для дослідження податкового регулювання страхового ринку є найбільш конструктивним в сучасних умовах, адже вивчення податкового впливу регулятивних процесів на діяльність страховиків на основі їх системної уяви дасть змогу врахувати усі аспекти регуляторного процесу, взаємозв'язки його основних підсистем у контексті оптимізації взаємовідносин учасників страхових відносин та держави.

Розглядаючи податкове регулювання як структурний елемент регулятивного впливу держави на страховий ринок, доцільно, насамперед, визначити об'єкт державного регулювання та з'ясувати характер дії його методів. При цьому вважаємо, що в економічній літературі неправомірно ототожнюють або взаємозамінюють поняття «державне регулювання страхового ринку», «державне регулювання страхової діяльності», «державне регулювання страхових компаній», «державний страховий нагляд», «страхове регулювання», оскільки не враховують відмінності в об'єктах і суб'єктах такого регулювання, їх взаємодії.

Так, Я. Шумелда, Н. Докорова трактують державне регулювання страхової діяльності «як систему засобів і методів, здійснюваних на правовій основі з метою визначення рамок і правил функціонування страхового ринку та діяльності страхових компаній на ньому» [48, с.118; 49, с. 2]. Аналогічним є підхід до визначення державного регулювання страхової діяльності у В. Фурмана, Я. Габрон, які акцентують увагу на створенні державою рамкових умов для функціонування страхового ринку [50, с.147; 51, с. 83]. За таких тлумачень авторів регуляторні процеси виходять за межі страхової діяльності, а тому є значно ширшими та визначають вплив держави на функціонування страхового ринкового середовища загалом та діяльності страховиків на ньому зокрема. Погоджуємося з думкою О. Гаманкової, що державне регулювання страхового ринку є найбільш широким поняттям, оскільки стосується усього ринку як єдиної

системи, усіх його суб'єктів і взаємовідносин між ними, а страхової діяльності – більш вузьке, що стосується лише тих відносин на ринку, які пов'язані з проведенням страхових операцій [32, с. 136]. Тому державне регулювання страхової діяльності доцільно розглядати як складову впливу держави на страховий ринок.

За таким підходом визначають державне регулювання страхового ринку О. Філонюк, В. Фурман, М. Жилкіна, зосереджуючи основну увагу на регуляторному впливі держави на економічну діяльність суб'єктів страхових правовідносин та взаємовідносини між ними за допомогою різноманітних методів та інструментів [46, с.50; 50, с.147; 52, с. 12]. Відповідно автори розширюють об'єкт свого дослідження, додаючи до складових державного регулювання страхового ринку, окрім страхової діяльності, інші види діяльності його учасників та процес взаємодії між ними. При цьому державне регулювання страхового ринку стосується усіх його суб'єктів, до яких належать, як страховики і страхувальники, так і страхові посередники, представники інфраструктури страхового ринку.

На думку Т. Яворської, порівняно з державним регулювання страхового ринку більш конкретним є поняття «державне регулювання страхового посередництва», яке застосовують до суб'єктів страхового посередництва, «які пропонують послуги щодо страхового захисту, здійснюють перестраховування та інвестиційну діяльність» [53, с. 19]. У своєму визначенні автор фактично перераховує види діяльності страховиків, що ототожнює згадане вище поняття з поняттям «державне регулювання страхових компаній», яке спрямоване на регулятивний вплив держави на їх функціонування в цілому, охоплюючи усі види діяльності. Однак, незрозумілою є позиція автора стосовно обмеження видів діяльності страхових компаній, за якої не враховано інші види звичайної діяльності. Крім того суперечливим є твердження Т. Яворської про неможливість ототожнення цих двох понять, зважаючи на різні об'єкти у них.

В зарубіжній та вітчизняній науці та практиці у сфері регулювання діяльністю на страховому ринку застосовують поняття «страхове регулювання». К. Базилевич, досліджуючи світовий досвід державного регулювання страхового

ринку, зазначає, «що оптимальна побудова системи страхового регулювання на національному рівні передбачає досягнення збалансованості інтересів суб'єктів страхових відносин і органів, що їх регулюють, – захисту страхувальників, забезпечення інтересів страховиків і отримання певної макроекономічної вигоди» [54, с.15]. Таким чином автор акцентує увагу на регуляторному впливі держави лише на суб'єкти страхових відносин – страховиків і страхувальників, залишаючи поза увагою інших учасників страхового ринку – посередників. Аналогічний підхід до формування системи державного регулювання страхового ринку застосовують О. Деркач, І. Зленко, О. Рубан, досліджуючи при цьому три типи системи страхового регулювання у зарубіжній практиці [55, с. 316-317]. Автори практично ототожнюють поняття «державне регулювання страхового ринку» та «страхове регулювання».

На думку О. Кнейслер, поняття «страхове регулювання» є «ширшим порівняно з державним регулюванням страхового ринку, оскільки передбачає оптимальне поєднання регулювання страхового ринку, що здійснюють як державні, так і ринкові інституції» [23, с. 134]. Таке твердження автора є дискусійним, адже, по перше, державне регулювання страхового ринку є ефективним лише у контексті поєднання діяльності інституцій держави та саморегулювних організацій ринку, що дає змогу врахувати та реалізувати інтереси всіх учасників національного страхового ринку, по друге, з врахуванням лише учасників страхових відносин поняття «страхове регулювання» звужується до поняття «державне регулювання страхової діяльності», які часто в страховій науці та практиці ототожнюють з поняттям «державний страховий нагляд».

За аналогією дослідження банківського регулювання і нагляду розмежовує поняття «страхове регулювання» та «страховий нагляд» І. Зискінд, стверджуючи, що страхове регулювання становить собою систему норм, яка регулює страхову діяльність, а страховий нагляд є терміном, який характеризує процес, що передбачає перевірку з боку держави виконання страховиком чинних обов'язкових норм. Водночас автор заперечує такий підхід, переконуючи, що страховий нагляд не обмежується лише перевіркою виконання обов'язкових

приписів та норм, а також направлений на ефективний розвиток страхових послуг, включаючи в себе інструменти прогнозування, консультацій учасників страхового ринку, видачу рекомендацій тощо [56, с. 38].

Зокрема, І. Микитюк та А. Таркуцяк визначають завдання, методи державного регулювання страхової діяльності, що тотожні окремим функціям Уповноваженого органу, який здійснює державний нагляд за страховою діяльністю в Україні (Нацкомфінпослуг) [47, с. 39; 57, с. 33-34]. Зауважимо, що в страховому законодавстві не присвячено жодної статті державному регулюванню страхового ринку, однак один з розділів відведено Державному нагляду за страховою діяльністю в Україні. Проте, у новому Законі, який вступить в ді. З 01.01.2024 р. виокремлено Розділ XIV «Державне регулювання та нагляд за діяльністю на ринку», у якому зазначено, що «метою державного регулювання та нагляду є забезпечення відповідності діяльності із страхування законодавству України в цілях захисту прав та законних інтересів клієнтів (у тому числі споживачів, страхувальників, застрахованих осіб та вигодонабувачів)» [58]. При цьому передбачено, що державне регулювання й нагляд за страховою діяльністю на території України здійснюється Регулятором і його органами на місцях. Водночас, передбачено, що Регулятор здійснює державне регулювання та нагляд за діяльністю з надання страхових та супровідних послуг на ринку страхування. Відповідно відбувається підміна понять «державне регулювання страхової діяльності», «державне регулювання страхового ринку» та «державний страховий нагляд».

На нашу думку, «державне регулювання страхового ринку» є ширшим поняттям в частині суб'єктів, що здійснюють регулювання, та об'єктів, на які вони впливають. Страховий нагляд, як структурний елемент державного регулювання страхового ринку, представлений уповноваженим органом нагляду за страховою діяльністю, що координує діяльність суб'єктів страхових відносин згідно нормативно-правового забезпечення та здійснює контроль за його дотриманням, а державне регулювання страхового ринку передбачає вплив й інших органів державної влади на координацію взаємовідносин усіх учасників

страхового ринку. В цьому контексті слушно зазначає Т. Яворська, що державне регулювання в сфері страхування необхідно розглядати як «діяльність усіх органів державної влади щодо координації функціонування суб'єктів страхового підприємництва, а не лише відповідного уповноваженого органу» [59, с. 306]. Поділяємо позицію автора стосовно того, що держава в особі низки органів регулює діяльність суб'єктів страхового ринку, застосовуючи різноманітний інструментарій. Однак, не погоджуємося з тим, що науковець прирівнює державне регулювання до діяльності органів державної влади, адже цілеспрямовану діяльність держави щодо розроблення і запровадження правил, необхідних для координації діяльності суб'єктів ринку вважаємо державною страховою політикою, а державне регулювання – це вплив держави на процеси і явища, відносини і взаємодії на страховому ринку. Тому страховий нагляд та страхове регулювання взаємодоповнюють одне одного, як складові державного регулювання страхового ринку.

У наукових працях виокремлено ще один підхід до регулювання страхового ринку з позиції фінансів, за якого І. Моїсеєнко розглядає поняття «державне фінансове регулювання страхового ринку», ототожнює його з поняттям «фінансове регулювання страхового ринку» та досліджує останнє як одну з головних функцій державного регулювання страхового ринку [60, с. 152]. При цьому автор конкретизує вплив держави на формування, розподіл і використання фінансових ресурсів у сфері страхового ринку за допомогою визначеної системи форм, методів та інструментів. Фінансове регулювання страхового ринку можна вважати однією з складових державного регулювання страхового ринку, що передбачає використання фінансового механізму та спрямоване на забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності страховиків.

Підсумовуючи зазначене вище, доходимо висновку, що розглянуті поняття державного регулювання, які використовують в страхуванні, відрізняються між собою за суб'єктами, об'єктами та метою регулювання. Зокрема, об'єктом державного регулювання страхової діяльності є відносини між страховиками, страхувальниками та страховими посередниками, пов'язані з проведенням

страхових операцій з метою надання надійного страхового захисту. Державне регулювання страхових організацій (страхового підприємництва) є ширшим поняттям, об'єктом якого є усі види діяльності страховика (операційна, інвестиційна та інші види звичайної діяльності), а основними цілями – забезпечення його фінансової надійності та платоспроможності, максимізації прибутку й підвищення рентабельності. На відміну від попередніх понять, «державне регулювання страхового ринку» – узагальнене поняття, що характеризує вплив держави на страховий ринок як єдину систему, в якій взаємодіють між собою його суб'єкти (страховики, страхувальники, страхові посередники, представники інфраструктури ринку), задля формування досконалого страхового і податкового законодавства, формування прозорого й дієвого страхового ринкового середовища з метою збалансування та узгодження інтересів його учасників та держави.

Якщо державне регулювання страхової діяльності представлене в основному страховим наглядом, що здійснює Уповноважений орган державного нагляду за страховою діяльністю (Національний банк України), то регулятивна дія держави у сфері функціонування страхових компаній (страхового підприємництва) та страхового ринку – регулюванням і наглядом й інших державних органів влади, які координують діяльність суб'єктів страхових відносин та створюють інституціональні передумови для забезпечення їх взаємовідносин на страховому ринку з іншими його учасниками (Верховна рада України, Державна податкова служба України, Антимонопольний комітет, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку та ін.).

Складність перетворення перелічених об'єктів державного регулювання у чітко визначені організаційні форми зумовлена опосередкованим впливом держави на функціонування та розвиток страхового ринку. Базуючись на теорії державного регулювання, вважаємо безпосереднім об'єктом державного регулювання страховий ринок, регуляторний вплив держави на який реалізується, насамперед, через регулювання страхової діяльності та страхових компаній. Як зазначає М. Кондрашова, об'єктами державного регулювання економіки є

підсистеми, соціально-економічні процеси, відносини, ринки [61, с. 346; 62, с. 15]. Ринки як об'єкт державного регулювання економіки визначає Д. Миргородський, спрямовуючи увагу на управлінський вплив держави на стан окремих сегментів ринків за рахунок зміни мікро- і макроекономічних параметрів [63, с. 94]. Крім того науковці визначають безпосереднім об'єктом державного регулювання – діяльність підприємств (установ, закладів, організацій) на ринку, до яких належать і страхові компанії.

Отже, зважаючи на проведені дослідження, доцільно виокремити три підходи до з'ясування сутності державного регулювання страхового ринку. За першим підходом – в основу визначення державного регулювання страхового ринку покладено діяльність держави стосовно розроблення і встановлення правил функціонування страхового ринку, що, на нашу думку, ототожнює це поняття з державною страховою політикою. При цьому незрозуміло, чому державне регулювання страхового ринку обмежене виключно формальними передумовами та системою інституціонального забезпечення його розвитку. Другий підхід базується на ототожненні «державного регулювання страхового ринку» та «державного страхового нагляду», що звужує розуміння сутності першого поняття, яке, окрім регулювання і контролю за операційною діяльністю страховиків, охоплює усі інші види його діяльності та взаємовідносини з усіма суб'єктами страхового ринку. Відповідно до третього підходу державне регулювання страхового ринку розглядають як сукупність форм, методів та інструментів впливу держави на процеси, що відбуваються на ньому, або адміністративно-правові і економічні регулятори, за допомогою яких здійснює держава свої регулятивні дії на страховому ринку. При цьому зазначимо, що уся сукупність форм, методів та інструментів державного регулювання діяльності суб'єктів страхового ринку з метою захисту їхніх інтересів систематизується в механізмі державного регулювання страхового ринку.

У працях вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів неоднозначними є підходи до визначення основних елементів механізму державного регулювання страхового ринку. Досі тривають дискусії з приводу трактування змісту методів і

форм, визначення переваг кожного з них, їх співвідношення в контексті регуляторного впливу держави на діяльність страхових компаній та їх взаємодії з іншими учасниками страхового ринку. Задля розв'язання полеміки щодо цього питання, насамперед, систематизуємо усі підходи науковців до визначення методів, за допомогою яких держава регулює процеси на страховому ринку (Додаток А).

За даними табл. А (Додатку А) узагальнимо два підходи до характеристики методів державного регулювання страхового ринку.

Відповідно до першого підходу виокремлюють прямі і непрямі (опосередковані) методи механізму державного регулювання у сфері страхування. При цьому до прямих відносять адміністративні і правові, а до непрямих – економічні [50, с. 147-149; 64, с.61-64; 40, с. 211; 66, с. 13]. Окремі науковці розглядають загалом прямі і непрямі методи або навпаки – конкретизують одразу в структурі методів адміністративні, правові та економічні [65, с. 166-167; 48, с. 118; 67, с. 546]. Т. Яворська поряд з адміністративними і економічними виділяє інституційні методи, які, окрім правових норм, включають неформальні правила функціонування страхових компаній [53, с. 35-38]. Однак неформальні правила формують інститути саморегулювання на страховому ринку, які є доповненням до його державного регулювання.

При цьому в працях окремих науковців дискусійним є віднесення тих чи інших методів до групи методів прямого та непрямого регулювання. Ми не поділяємо думку В. Фурмана, який до прямих методів відносить захист чесної конкуренції на ринку, попередження і припинення монополізму, та вважаємо їх складовою непрямого регулювання, що визначає поведінку суб'єктів страхового ринку опосередковано, створюючи певні умови їх функціонування в ринковому середовищі. По різному конкретизують непрямі (економічні) методи державного регулювання у сфері страхування, які реалізуються за допомогою інструментів грошово-кредитної, бюджетної, податкової, валютної та іншої економічної політики держави. Досить обмеженим є підхід Я. Шумелди і Д. Базилевича, які серед економічних методів виокремлюють лише оподаткування, ціноутворення,

стимулювання і фінансування, а поза увагою залишають монетарні, бюджетні інструменти.

У другому підході науковці ототожнюють методи і форми державного регулювання страхового ринку. Так, незрозумілою є позиція О. Андрєєвої, яка методи прямого державного впливу на ринок страхових послуг зводить фактично до його форм: державного господарського управління (економічного адміністрування); адміністративно-правового регулювання (інституціонального); стратегічного і тактичного програмування і планування; регулювання фінансової діяльності (фінансового регулювання), а непрямі методи – до регулювання фінансової діяльності у частині податкового регулювання й грошово-кредитного регулювання [71, с. 141]. За вище окресленою аналогією розглядають методи державного регулювання страхової діяльності С. Сухонос, Н. Михайлова, А. Кравцова [69, с. 133; 70, с. 165-166]. Однак, доцільно зауважити, що автори характеризують окремі методи державного регулювання страхової діяльності (регулювання фінансової діяльності; грошово-кредитне регулювання), які належать до форм державного регулювання страхового ринку. Не обґрунтованим є віднесення регулювання фінансової діяльності (оподаткування) до прямих методів.

Серед форм регулятивної функції держави в галузі страхування В. Плиса, З. Плиса виділяють проведення податкової політики, не конкретизуючи методи державного регулювання страхового ринку [40, с. 211]. Тому не відомо, які методи застосовують автори при проведенні податкової політики, адже розроблення чи вдосконалення податкового законодавства належить до прямих (адміністративних) методів, а процес оподаткування страхової діяльності – до непрямих (економічних).

Ототожнення методів і форм державного регулювання ринку є неправомірним, адже вони різняться між собою за змістом. Зокрема, методи – це способи впливу держави на учасників страхового ринку за допомогою сукупності відповідних інструментів з метою збалансування їхніх економічних інтересів, тоді як, форма – це зовнішнє вираження конкретних дій, реалізованих органами

державної влади на страховому ринку. Як слушно зазначає О. Гаманкова, – «об'єктом впливу при застосуванні непрямих методів є сенс вважати ринок в цілому, а при застосуванні прямих методів – діяльність страховиків» [64, с.62]. Разом з цим необхідно пам'ятати, що об'єктом державного регулювання, яке здійснюється за допомогою прямих і непрямих методів, є страховий ринок, регуляторний вплив держави на який реалізується, насамперед, через регулювання страхової діяльності, та регулювання взаємовідносин усіх його суб'єктів. Погоджуємося з позицією Т. Яворської, яка виділяє такі форми державного регулювання страхового підприємництва, як: нормативно-правове регулювання, організаційне регулювання, грошово-кредитне регулювання, конкурентне регулювання, податкове регулювання, цінове регулювання, фінансовий моніторинг [53, с. 34-35]. Вважаємо за доцільне виокремити фінансове регулювання як форму державного регулювання страхового ринку, що включатиме фінансовий моніторинг, контроль за платоспроможністю і фінансовою стійкістю страховиків, дотриманням нормативів при формуванні зареєстрованого капіталу і страхових резервів та їх інвестуванні.

Таким чином, державне регулювання страхового ринку базується на оптимальному поєднанні прямих, й опосередкованих методів, і лише комплексне їх застосування забезпечує збалансування і гармонізацію інтересів учасників страхових відносин та держави. При цьому дуже важко розділити ознаки адміністративно-правових та економічних методів державного впливу на страховий ринок. Так, порядок оподаткування фінансових результатів страховиків модернізують на основі реалізації правових рішень, які опосередковано впливають на економічні процеси на страховому ринку. Зокрема, запроваджені зміни до Податкового кодексу України стосовно подвійного оподаткування доходів страховиків призвели до поширення «схемного» страхування з метою ухилення від сплати податків. Водночас, звільнення перестраховальних премій від оподаткування в перестраховика зумовили зростання частки вхідного перестраховування на страховому ринку.

Найважливішими методами державного регулювання страхового ринку є правові методи, що передбачають законодавче і нормативно-правове забезпечення діяльності його учасників шляхом формування інституціонального середовища функціонування ринку, визначення правил та норм поведінки його інституцій. Крім того, в сучасних умовах господарювання не менш вагомими є непрямі методи регулювання страхового ринку, які забезпечують формування конкурентного та дієвого ринкового середовища. Разом з цим, визначення співвідношення прямих і непрямих методів регулювання, форм, в яких їх реалізують, інструментів, що для цього застосовують, залежить від історичних, національних й галузевих чинників.

Зазначимо, що однією з форм державного регулювання страхового ринку є податкове регулювання, в процесі якого застосовуються непрямі методи впливу держави на діяльність учасників страхового ринку через сукупність інструментів податкової політики. При цьому в науковій літературі часто спостерігаються певні суперечності та неточності у трактуванні понять і дефініцій в сфері податкового регулювання страхового ринку та оподаткування діяльності страховиків.

Так, Л. Русул, досліджуючи проблеми оподаткування страхової діяльності, наголошує, що «одним з інструментів державного регулювання страхової діяльності є оподаткування...» [72, с. 123]. Не погоджуємося з таким підходом автора, адже інструменти – це засоби для досягнення цілей державного регулювання. Тому оподаткування можна віднести до непрямих методів регулятивного впливу держави на страховий ринок, а до його інструментів – базу оподаткування, податкові ставки, податкові пільги тощо.

Незрозумілою є позиція Л. Боровської та Д. Шаршонь, які свою статтю за назвою «Особливості оподаткування страхових компаній» присвячують податковому регулюванню страхового ринку як одному із напрямків його державного нагляду [73, с. 96]. Безперечно відбувається ототожнення понять оподаткування та податкового регулювання, при цьому неправомірно віднесено останнє до державного нагляду.

Задля ідентифікації понять «оподаткування» та «податкового регулювання» розкриємо детальніше їх сутність. Так, в Юридичній енциклопедії зазначено, що «оподаткування – це законодавчо врегульований процес встановлення та утримання податків у країні, визначення їхніх розмірів і ставок, відповідних об'єктів та кола юридичних і фізичних осіб, що підлягають оподаткуванню, а також порядок сплати податків» [74]. Аналогічною є думка І. Майбурова, який вважає, що «оподаткування – це процес встановлення, введення та зміни податків і зборів, їх окремих елементів, учасників податкових відносин, а також справляння і сплати податків і зборів» [18, с. 20].

Подібний підхід, проте до тлумачення системи оподаткування, застосовують З. Варналій та М. Романюк, досліджуючи її як базис податкової системи [75, с. 152]. При цьому автори розглядають систему оподаткування в інституціонально-функціональній структурі податкової системи поряд з системами: податкового законодавства; податків і зборів; органів влади, що забезпечують сплату податків і зборів; адміністрування податків і зборів.

О. Фрадинський, трактуючи оподаткування, як процес розробки, встановлення, нарахування та утримання обов'язкових платежів до бюджетної системи та позабюджетних фондів держави, акцентує увагу на контролі за надходженням податків та застосуванні каральних санкцій за порушення процесу адміністрування [76, с. 334]. За такого підходу автор до процесу оподаткування включає систему адміністрування податків і зборів, яка є окремою складовою податкової системи. Вважаємо, що оподаткування – це законодавчо врегульований процес встановлення, введення, справляння і сплати податків і зборів, визначення й зміни їхніх окремих елементів, суб'єктів податкових відносин, а складовими елементами системи оподаткування є: база оподаткування, об'єкт оподаткування, ставки податку, платники податку, порядок нарахування податку, податковий період тощо.

Оподаткування є одним з найважливіших важелів державної економічної політики, зважаючи на властиву податкам та системі оподаткування регулюючу функцію. Державне регулювання національної економіки шляхом використання

податкових важелів та інструментів податкової політики в контексті податкового регулювання спрямоване на створення умов забезпечення фінансової стабільності в державі, належного рівня її соціально-економічного розвитку, стимулювання підприємництва та підвищення суспільного добробуту. Проте, як стверджує Ю. Іванов, вважати «податкове регулювання автоматичним проявом оподаткування – не зовсім коректно. Справа в тому, що податки, які вводяться державою, впливають на економічну поведінку платників... Навіть у разі, коли новий податок вводиться виключно з фіскальними цілями, його введення викликає певну реакцію платників, яка, в свою чергу, обумовлює зміни соціально-економічних процесів та їх наслідків на макро-, мезо-, міні- та макрорівнях» [18, с. 219]. Отже, сутність податкового регулювання розкривається у притаманній податкам регулюючій функції, що впливає на ефективність заходів, які забезпечує система оподаткування. Сутність та структура системи оподаткування характеризується податковою політикою, яка провадиться виключно державою з огляду на завдання соціально-економічного розвитку.

Термін «податкове регулювання» широко використовується науковцями і вченими-економістами як базовий елемент податкової теорії, натомість в страховій науці тлумаченню поняття «податкове регулювання страхового ринку» практично не приділено уваги. Тому розкриємо сутність поняття «податкове регулювання» з метою подальшого обґрунтування дефініції «податкове регулювання страхового ринку».

Систематизуємо та згрупуємо визначення податкового регулювання за декількома підходами (див. Додаток Б).

За першим підходом науковці розглядають податкове регулювання як складовий елемент державного регулювання економіки, конкретизуючи його як сукупність заходів, комплекс дій, процес. На нашу думку, такий підхід є найширшим, адже податкове регулювання у поєднанні з іншими інструментами державної економічної політики забезпечує свідомий, активний та ефективний вплив держави на вирішення проблем в соціальній та економічній сферах. Проте, окремі визначення містять суперечливі аспекти. Так, у Глосарії бюджетних

термінів не зрозуміло, чому вказано про вплив держави лише на розвиток виробництва, адже за допомогою податків можна регулювати соціально-економічні процеси, сферу послуг тощо [77]. Не в повній мірі висвітлено інструментарій податкового регулювання, оскільки акцентовано увагу лише на окремих податках та зміні норми вилучення до бюджету. Таким чином, поза увагою залишилися інші податки та елементи оподаткування: податкової пільги, платники податків, об'єкт оподаткування.

Загальним є визначення податкового регулювання, наведене Р. Жарко [78, с. 11]. Відповідно автор стверджує про вплив державних органів на зміну параметрів податкової системи та податкового механізму. Необґрунтованою є позиція науковця стосовно зміни параметрів, при цьому не відомо якими інструментами: зміною переліку податків, їхніх ставок, порядку нарахування і сплати чи об'єкту оподаткування тощо. Крім того, держава може впливати безпосередньо на результати діяльності суб'єктів господарювання, доходи фізичних осіб за допомогою застосування податкових інструментів.

Н. Крючкова у визначенні податкового регулювання як заходів непрямого впливу деталізує інструменти податкового регулювання [79, с. 56]. Проте необґрунтованим є розмежування автором заходів непрямого впливу на економіку, економічні і соціальні процеси, не коректним – конкретизувати чіткий перелік інструментів реалізації податкового регулювання.

Досить загальними є трактування податкового регулювання з позиції процесного підходу, зокрема як цілеспрямованого впливу держави на учасників економічних відносин (поведінку економічних агентів) за допомогою інструментарію податкової політики [18, с. 220; 81, с. 15; 82; 83]. При цьому автори доречно вказують на інструменти, методи, важелі, елементи податкової політики, які забезпечують не лише формування фінансових ресурсів держави для виконання нею суспільних функцій шляхом реалізації фіскальної функції податків, а й створення передумов для трансформаційних змін і вирішення проблем соціально-економічного розвитку.

Відповідно до другого підходу податкове регулювання розглядають більш вужче, як елемент податкового механізму. Дискусійним є визначення податкового регулювання, запропоноване авторським колективом за редакцією В. Баранової [85, с. 117]. Некоректним є трактування податкового регулювання як процесу детальної розробки способів реалізації податкових планів, оскільки регулювання передбачає вплив, а про які способи реалізації податкових планів може йти мова, невідомо. При цьому податкове регулювання, на думку науковців, може здійснюватися на конкретний період часу. На оперативному втручанні держави в хід виконання податкових зобов'язань акцентує увагу і Н. Заяц [89, с. 130]. Зазначимо, що держава може регулювати соціально-економічні процеси в ході реалізації стратегії податкової політики, враховуючи інтереси учасників податкових відносин на тривалу перспективу. Саме в основу довгострокових стратегічних цілей держави закладається податкове регулювання як елемент податкового механізму в визначенні І. Фокіної [84, с. 9].

Згідно третього підходу податкове регулювання трактують «як один з наймобільніших елементів податкового механізму і сфери державного податкового менеджменту», виокремлюючи податкові оперативні та стратегічні цілі. Заслуговує на увагу твердження А. Крисоватого, що «податкове регулювання як сукупність заходів здійснюється через наявність певних регулятивних механізмів, які закладені в структурі окремого податку, та завдань, що перед ним ставляться. Оптимальне податкове регулювання – один з наймобільніших елементів податкового менеджменту, стрижень якого складає система економічних мір оперативного втручання в хід виконання податкових зобов'язань» [88, с. 252]. Водночас науковець наголошує, що «податкове регулювання, яке здійснюється через економічно обґрунтовану систему пільг, характеризує взаємообумовлений комплекс податкових стратегічних дій, які компенсують фінансові витрати при випуску нової і конкурентоспроможної продукції, модернізації технологічних процесів...» [88, с. 259].

З різних позицій досліджує сутність державного податкового регулювання А. Свищук [90, с. 63]. Її підхід є досить суперечливим, зважаючи на такі моменти.

По перше, стверджувати про податкове регулювання як науку не коректно, адже сукупність наукових поглядів на процеси, що відбуваються між державою і платниками податків, формує фіскальну теорію, теорію податків в контексті фінансової науки. При цьому автор зосереджує увагу на фіскальній функції податків, а поза увагою перебуває їхня регулююча функція. По друге, при розгляді податкового регулювання як системи з економічної точки зору науковець знову робить акцент лише на фіскальній меті оподаткування. А з врахуванням організаційної точки зору державне податкове регулювання трактує виключно через сукупність органів державної влади, не зачіпаючи інших суб'єктів організації податкових відносин. По третє, трактуючи державне податкове регулювання як сукупність послідовних етапів управління податковими відносинами, А. Свищук ототожнює це поняття з державним податковим менеджментом. Це не коректно, адже податкове регулювання є вужчим поняттям, лише одним з елементів податкового менеджменту. По четверте, оскільки податкове регулювання – це процес впливу держави, то не доцільно робити акцент на державному податковому регулюванні, про що і так відомо.

Враховуючи вище наведені підходи до трактування поняття «податкове регулювання», вважаємо, що найбільш загально розкрито його сутність як складової державного регулювання у визначенні, запропонованому Ю. Івановим: «податкове регулювання – це цілеспрямований вплив держави на поведінку економічних агентів за допомогою використання різних методів та інструментів податкової політики для досягнення бажаних соціально-економічних результатів» [18, с. 220]. Автор чітко зазначає основні елементи поняття «податкове регулювання», зокрема: суб'єкт регулювання; об'єкт, який регулюється; методи та інструментарій для регулювання; мета податкового регулювання.

Зазначимо, що в економічній літературі існують лише поодинокі та неоднозначні визначення податкового регулювання страхового ринку. Зокрема, Л. Боровська та Д. Шаршонь трактують це поняття, як «цілеспрямованої дії держави, з одного боку, для підтримки і стимулювання розвитку страхового ринку, а з іншого – на стримування і пом'якшення негативних наслідків

діяльності, що здійснюється суб'єктами страхового ринку» [73, с. 96]. В цьому визначенні автори розглядають податкове регулювання страхового ринку як цілеспрямовані дії держави, вказуючи таким чином на суб'єкт, який здійснює регулювання, зазначають об'єкт, на який спрямоване таке регулювання, – страховий ринок та акцентують увагу на меті цілеспрямованої дії держави в контексті застосування інструментів дискреційної (стимулюючої та стримуючої) політики. Однак, з визначення не зрозуміло, що мова йде саме про податкове регулювання страхового ринку, адже стимулювати чи стримувати розвиток, підтримувати або пом'якшувати негативні наслідки функціонування ринку можна за допомогою й інших інструментів державного регулювання.

Р. Островерха розкриває економічну природу податкового регулювання через взаємозв'язок функцій категорії «податки» та властивостей терміну «регулювання», що дозволило трактувати «податкове регулювання ринку страхових послуг як функцію державного управління системою оподаткування суб'єктів ринку страхових послуг» [91, с. 7]. За такого підходу автора податкове регулювання є складовою державного податкового менеджменту. Проте «податкове регулювання ринку страхових послуг» пов'язане з регулюючою функцією податків, а об'єктом регулювання є ринок страхових послуг. Натомість державне управління системою оподаткування передбачає об'єкт управління – елементи цієї системи.

На думку Т. Яворської, податкове регулювання страхового посередництва – «це низка заходів держави, спрямованих на своєчасне поповнення дохідної частини бюджетів усіх рівнів, здійснюється у законодавчо визначеному порядку; податки можуть впливати та регулювати як макроекономічну ситуацію у державі загалом, так і поведінку кожного суб'єкта підприємництва» [53, с. 35]. У наведеному вище визначенні автор акцентує увагу в основному на фіскальній функції податків, поза увагою залишається їхня регулятивна дія. Недоречним також є висловлювання автора стосовно того, що податки можуть впливати і регулювати певні процеси, адже регулювання може здійснювати держава за допомогою податків шляхом зміни їх кількості, розмірів ставок, впровадження

податкових пільг тощо. Тому сутність податкового регулювання з визначенням його суб'єктів, об'єкту, інструментів та мети не розкрито.

Зважаючи на обмежений обсяг теоретичних досліджень податкового регулювання страхового ринку, з метою розкриття його сутності доцільно врахувати визначення дефініцій «державне регулювання страхового ринку» та «податкове регулювання». На нашу думку, податкове регулювання страхового ринку – це цілеспрямований вплив держави на страховий ринок, суб'єкти якого взаємодіють між собою, використовуючи методи та інструменти податкової політики у сфері страхування (перестраховування), з метою формування прозорого й дієвого інституціонального підґрунтя ринкового страхового середовища, досягнення оптимального розподілу податкового навантаження серед платників податків і забезпечення надійних джерел формування бюджету держави, підвищення та стимулювання ділової активності учасників страхового ринку задля досягнення соціально-економічних результатів.

Вважаємо, що таке визначення найбільш повно розкриває сутність податкового регулювання страхового ринку, адже враховує основні його складові: суб'єкт, об'єкт, методи й інструменти податкової політики та мету. Так, суб'єктом податкового регулювання страхового ринку є винятково держава в особі органів законодавчої та виконавчої влади. Як зазначалось, податкове регулювання здебільшого здійснюється через вплив на страховий ринок, на якому взаємодіють між собою його суб'єкти (страховики, страхувальники, страхові посередники, представники інфраструктури ринку), тобто воно пов'язане з діяльністю усіх учасників страхового ринку та їх фінансовими результатами, що є об'єктом регулювання.

Мета податкового регулювання на різних етапах розвитку страхового ринку може бути різною, яку можна досягнути за рахунок вирішення основних завдань: запровадження диференційованого оподаткування страховиків за видами його діяльності, фінансовими результатами, окремими сегментами страхового ринку; подальше удосконалення механізму справляння податку на прибуток і податку на дохід в страхових організаціях, які спеціалізуються на довгостроковому

страхуванні життя, добровільному медичному страхуванні, страхуванні додаткової пенсії; відміна подвійного оподаткування доходів від страхової діяльності тощо. При цьому окреслені завдання податкового регулювання повинні бути спрямовані на ефективне поєднання фіскальної та регулюючої функцій податків, підвищення ефективності функціонування страхового ринку в контексті узгодження та збалансування інтересів платників податків і держави.

Інструменти податкового регулювання страхового ринку пов'язані із основними елементами податку. Тому зміна податку, будь-якого його елементу зумовлює формування нового інструментарію податкового регулювання. Поділяємо думку І. Крисоватого, що податкове регулювання – «це динамічна діяльність держави, яка передбачає як встановлення, так і зміну податків, їхніх елементів відповідно до тієї соціально-економічної ситуації, що склалась у державі... Відповідно інструментарієм податкового регулювання вважають засоби та інструменти податкової політики, оскільки остання є процесом встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави» [92, с. 218].

Методи податкового регулювання знаходять своє застосування через сукупність певних інструментів, за допомогою яких досягається мета податкової та страхової політики держави. На думку Т. Яворської, до методів податкового регулювання страхового підприємництва доцільно віднести: адміністрування сплати податків; зниження чи підвищення податкових ставок; надання або скасування податкових пільг; посилення або послаблення податкових санкцій [53, с. 163]. Не погоджуємося з автором стосовно адміністрування сплати податків як методу податкового регулювання, адже такий метод є характерним для податкового контролю як окремого елементу податкового механізму та податкового менеджменту. Найбільш повно та узагальнено подає методи податкової політики та інструменти її регулювання А. Крисоватий, який зазначає, що «інструменти регулювання податкової політики – це ті важелі, за допомогою яких спрацьовують методи оподаткування і досягають певні цілі податкової

стратегії і тактики (податкові ставки, податкові преференції і пільги, податкові стимули і санкції, формування податкової бази, встановлення об'єктів і суб'єктів оподаткування)» [88, с. 26]. Проте за такого підходу наведено лише елементні інструменти податкового регулювання, поза увагою автора залишилися інші (системний, комплексний тощо) підходи до визначення їх видів.

Зупинимося більш детально на інструментах податкового регулювання страхового ринку, згрупуємо їх за певними критеріями та охарактеризуємо кожний з них. З цією метою застосуємо основні підходи до класифікації інструментів податкового регулювання, запропоновану Ю. Івановим, який вважає, що інструменти податкового регулювання – «це сукупність норм податкового законодавства, які забезпечують вплив держави на господарську поведінку платника податків через його економічні інтереси для досягнення певного економічного, соціального чи іншого корисного ефекту» [18, с. 227, 230, 243]. Погоджуємося, що норми податкового законодавства визначають інструменти податкового регулювання, проте заперечуємо їх ототожнення.

Враховуючи наведене вище, систематизуємо інструменти податкового регулювання страхового ринку за певними ознаками (рис. 1.1).

За призначенням інструменти податкового регулювання поділяються на три види:

- 1) стимулюючі (заохочувальні) інструменти, використання яких дає змогу знизити податкове навантаження на страховиків та страхових посередників з метою стимулювання їх ділової активності, формування достатнього обсягу фінансових ресурсів для забезпечення гарантій надійного страхового захисту та вирішення пріоритетних завдань соціально-економічного розвитку держави (як приклад, з 1 січня 2015 року відповідно до змін в Податковому кодексі України було запроваджено справляння податку на дохід, одержаного у вигляді страхових платежів (внесків, премій), за ставкою 0% – за договорами з довгострокового страхування життя, договорами добровільного медичного страхування та договорами страхування в рамках недержавного пенсійного забезпечення, в тому числі договорами страхування додаткової пенсії);

Рис. 1.1. Класифікація інструментів податкового регулювання страхового ринку за основними критеріями*

* розробка автора

2) дестимулюючі (стримуючі) інструменти, застосування яких збільшує податкове навантаження на страховиків та страхових посередників з метою зниження обсягів «схемного» страхування і перестраховання та задоволення інтересів держави (для прикладу, згідно із нововведеннями в податковому законодавстві від 1 січня 2015 року передбачено подвійне оподаткування доходів фінансових результатів від страхової діяльності – за ставкою 3% від валових страхових премій та 18% від прибутку за страховими операціями).

За характером цілей соціально-економічного розвитку інструменти податкового регулювання страхового ринку поділяються на стратегічні і оперативні. Зазначимо, що такий розподіл інструментів визначається характером окреслених цілей. Так, введення 0% ставки податку за договорами добровільного медичного страхування має стратегічний характер, спрямований на запровадження обов'язкового і добровільного медичного страхування як реальної альтернативи обмеженому бюджетному фінансуванню, що неспроможне забезпечити отримання безоплатної медичної допомоги. Натомість тактичні податкові інструменти покликані вирішити оперативні завдання для досягнення стратегічної мети (наприклад, прийняття Закону України «Про обов'язкове медичне страхування», формування інституціонального підґрунтя функціонування ринку медичного страхування тощо).

За механізмами впливу розрізняють системні, комплексні та елементні інструменти податкового регулювання страхового ринку. Зокрема, системні податкові інструменти включають загальний рівень оподаткування, що визначається податковим навантаженням суб'єктів страхового ринку, підвищення якого призводить до поширення схемних страхових операцій, ухилення від сплати податків та розвитку тіньової економіки. Натомість, зниження податкового навантаження сприяє пожвавленню ділової активності суб'єктів ринку з одного боку та скороченню дохідної частини бюджетів – з іншого. Тому важливим завданням податкового менеджменту є формування його оптимального податкового регулювання, спроможного задовольнити інтереси усіх учасників страхового ринку та держави. Зміна структури податкової системи, як системний інструмент податкового регулювання, відбувається за допомогою введення нових або скасування діючих податків і зборів та зміна податкових ставок за податками, які сплачують суб'єкти страхового ринку, шляхом застосування елементних інструментів податкового регулювання.

Комплексний характер мають податкові інструменти страхового ринку, адже стосуються подвійного оподаткування страхової діяльності та створюють спеціальний податковий галузевий податковий режим. В рамках спеціального

режиму застосовується комплекс податкових пільг, зокрема щодо оподаткування перестрахової діяльності в резидентів та нерезидентів.

Елементні інструменти податкового регулювання пов'язані з регулятивною дією кожного податку, в межах якого регулювання здійснюється за рахунок зміни його елементів. Так, зміна об'єкта, бази оподаткування впливає на економічну поведінку учасників страхового ринку. Прикладом таких інструментів може бути введення до складу об'єкта оподаткування податком на дохід в страховика валових премій від операцій перестраховування, що ставить в нерівні умови учасників страхового ринку, знижує ефективність функціонування страховиків та підвищує рівень їхнього податкового навантаження.

Визначення законодавством складу платників податку на доходи і прибуток від страхової діяльності, порядок якого є «вбудованим інструментом в конструкцію податку» та звільнення від оподаткування страхових премій за вхідним перестраховуванням, яке називають податковою пільгою. Встановлення та розмір ставки податку впливає на ефективність діяльності учасників страхового ринку, адже збільшення її розміру призводить до зменшення податкової бази платниками податків, стримування їхньої ділової активності та ухилення від сплати податків. І навпаки, зниження розміру податкової ставки зумовлює розширення діяльності страховиків та страхових посередників на ринку. Певним видом такого інструменту податкового регулювання страхового ринку є запровадження диференційованого оподаткування страховиків за видами його діяльності, фінансовими результатами, окремими сегментами страхового ринку, що дасть змогу регулювати їх податкове навантаження з урахуванням окремих елементів об'єкта оподаткування. Важливим інструментом податкового регулювання є податкові пільги – встановлені законодавством винятки із загальних правил оподаткування, результатом запровадження яких може бути зменшення суми податкових зобов'язань, часткове або повне звільнення від виконання встановлених правил або полегшення умов їх виконання. Як зазначалося вище, податкові пільги характерні для операцій перестраховування,

довгострокового страхування життя, добровільного медичного страхування та страхування недержавного пенсійного забезпечення тощо.

З метою детальнішої характеристики сутності податкового регулювання страхового ринку в теоретичній і практичній площині та визначенні проблем оподаткування згрупуємо та систематизуємо податкові інструменти за: сферою діяльності страховиків (страхування ризиків із видів страхування, інших, аніж страхування життя та страхування ризиків з страхування життя); видами діяльності суб'єктів страхового ринку (страхової діяльності, інвестиційної та іншої діяльності, перестрахової діяльності, посередницької діяльності); місцем розміщення та переміщення ризику в перестрахованні (вхідного і вихідного перестраховання, перестрахової діяльності у резидентів та нерезидентів). Така класифікація, на нашу думку, має практичне значення при розмежуванні інструментів податкового регулювання страховому ринку з метою визначення специфіки системи оподаткування бізнес-процесів у страхуванні (перестрахованні), виявленні проблем діючого податкового режиму, що сприятиме прийняттю державою обґрунтованих рішень стосовно регулювання подальшого розвитку страхового ринку, забезпечення його прозорості та конкурентоспроможності, досягнення оптимального збалансування інтересів учасників страхового ринку та держави.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що подальшого вивчення потребують методи та інструменти податкового регулювання, притаманні страховому ринку, їх функціональні особливості, що впливають на ефективний розвиток страхування в державі. У цьому контексті актуальності набуває вивчення інституціональних засад податкового регулювання, що дають змогу визначити податкові взаємовідносини між учасниками страхування та державою, дослідити еволюційну трансформацію системи оподаткування діяльності страховиків та страхових посередників на ринку, окреслити низку пропозицій щодо удосконалення податкового регулювання страхового ринку в Україні.

1.3. Еволюційно-інституціональні та організаційно-правові засади податкового регулювання страхового ринку

Формування сучасної інституціональної парадигми функціонування страхового ринку ґрунтується на вивченні еволюційного розвитку його інститутів, суперечностей і закономірностей їх створення та трансформацій, що, передусім, пов'язано зі значними перетвореннями в економічній і соціальній сферах. «Еволюція інститутів – це природний спосіб реалізації інституційних змін у процесі еволюційно-генетичного розвитку, під час якого неформальні інститути набувають формального статусу. Еволюційне накопичення нових інституційних елементів утворює нову інституційну систему як певного типу субординовану сукупність інститутів, що детермінує форми й механізми самоорганізації господарського життя суспільства, мотиви і характер поведінки суб'єктів господарювання» [93, с. 25].

Базисними інститутами, що формують інституціональне середовище страхового ринку, є інститут держави та ринкові інститути. Одним з інститутів держави, що визначає взаємовідносини між суб'єктами страхового ринку, як платниками податків, та державою, яка встановлює, законодавчо регламентує, організовує справляння податкових платежів, є інститут податкового регулювання. Комплементарними, що мають допоміжний характер, інститутами в страховій сфері є інститути страхування, перестрахування, страхового посередництва, які у взаємодії з інститутом податкового регулювання формують цілісну інституціональну інфраструктуру страхового ринку.

В умовах інституціональних змін виникає необхідність наукових досліджень форм взаємодії держави та учасників страхових відносин в ході еволюційної трансформації податкового регулювання страхового ринку. Вважаємо, що з позиції інституціональної теорії еволюційний розвиток податкових взаємовідносин на страховому ринку доцільно пов'язувати, насамперед, із інституціональними перетвореннями у сфері оподаткування основних видів діяльності страховика в контексті підвищення результативності

його функціонування та окреслення напрямків удосконалення податкового регулювання страхового ринкового середовища.

Незважаючи на те, що еволюційно-інституціональна теорія стала провідною течією економічної науки в умовах сьогодення, для неї характерні: відсутність сформованого усталеного категорійно-понятійного апарату; неоднозначність трактування основних понять; суперечливість і фрагментарність концептуальних положень. У цьому контексті потребують чіткого визначення та ідентифікації поняття «інститут», «інституція» та «організація».

В економічній літературі сформувалося декілька підходів, відповідно до яких зазначені вище поняття ототожнюються або розмежовуються за певними сутнісними ознаками. Так, поняття «інститут» у вузькому розумінні науковці трактують як:

- «правила гри» в суспільстві або створені людиною обмеження, які організовують взаємовідносини між людьми» [94, с. 17];
- «систему усталених і загальноприйнятих соціальних правил, що структурують соціальні взаємодії» [95, с. 28];
- стійкі звичаї мислення, характерні для великої спільноти людей [96, с. 46];
- сформовані й освячені юридичним авторитетом звичаї [97, с. 92];
- «сукупність формальних і неформальних обмежень, які впливають на поведінку індивідів та прийняття ними рішень про вибір тих чи інших альтернативних варіантів дій» [98, с. 11-19];
- «спосіб мислення і дій, втілений у соціальних звичаях, установленнях, правилах поведінки» [99, с. 5];
- утворення, які структурують економічну взаємодію агентів ринку [100, с. 162];
- організації, кодекси правил, установи, закони [101, с. 8].

Натомість, В. Зотов, В. Пресняков і В. Розенталь тлумачать поняття «інституції як звичаї, традиції, правила і норми соціальної поведінки, згідно з

якими люди діють у різних сферах життя суспільства (у тому числі в економічній) саме через свою причетність до інститутів», а «інститути розглядають як специфічні функціональні й організаційні форми колективної діяльності, які є сталими структурними утвореннями» [102, с. 53]. За такого підходу авторів інституції ототожнюються з інститутами, а інститути розглядаються як більш широке поняття, що охоплює інституції та організації. Подібним є тлумачення поняття «інституція» в П. Саблука, який трактує його «як правила, формальні і неформальні зв'язки, обмеження, які структурують людську взаємодію, забезпечують регулювання життєвого простору» [101, с. 8]. При цьому інституції, на думку автора, «...можуть втілюватися в інститутах, тоді як інститути потребують інституцій для забезпечення розвитку соціально-економічних формацій, які відповідали б сучасним вимогам суспільства» [101, с. 8].

Заслуговує на увагу комплексний підхід до формування категоріального апарату інституційної теорії Ю. Коваленко, відповідно до якого автор дає роз'яснення основним поняттям «інституції», «інституту», «організації». Так, розглядає поняття «інституції» «як систему, що включає тверді (офіційні) обмеження (правила і характеристики примусу), м'які (неофіційні) обмеження (стандарти поведінки і стереотипи мислення) й інтуїцію, які забезпечують досягнення оптимальної організації, координації і стимулювання поведінки економічних суб'єктів (домогосподарств, корпорацій, держав та інших організацій) і призводять до скорочення трансакційних витрат» [103, с. 27]. Водночас в іншій праці Ю. Коваленко стверджує, «що взаємодія форм функціональної структури (інституцій) та елементарної структури (організацій) зумовлює появу інститутів (інституційних організацій) і органів-регуляторів (організованих інститутів). ...мова йде про інститути та інституції, що ще раз свідчить про плутанину у категоріальному апараті інституціоналізму, адже інститут і організація розглядаються як «поняття рухливі, але не застигнуті; вони мінливі і плинні. Вони то вживаються як синоніми, то протиставляються один одному» [104, с. 45]. Відповідно «інститут» є ширшим поняттям, ніж «інституція», яка за змістом означає правила поведінки, правила гри, формальні і

неформальні обмеження, адже «інститут» охоплює як інституції, так і організації. При цьому необґрунтованими є складові інститутів: інституційні організатори та організовані інститути.

Аналогічний підхід застосовує О. Воронкова, яка розкриває сутність інституту в системному поєднанні інституцій (функціональної системи) та інституційних суб'єктів (організаційної системи), стверджуючи, що інститут – це система відповідних інституцій та інституційних суб'єктів у певній сфері суспільних відносин [105, с. 24]. Незрозумілою є позиція автора, яка трактує інституції як сукупність формальних, неформальних та традиційно-ментальних правил, включаючи до останніх традиції, звичаї та цінності, що є складовою неформальних правил.

Вважаємо, що поняття «інститут», «інституція» та «організація» тісно переплітаються між собою, доповнюючи одне одного і формуючи інституціональні засади ринкового середовища. Так, інститут системно поєднує організації як інституційні одиниці та їх діяльність, що визначається набором інституцій у рамках встановлених формальних і неформальних правил. У цьому контексті слухним є твердження О. Іншакова та Д. Фролова про те, що «інститути важливо розуміти як складні чинники суспільного виробництва, що є видовими комплексами взаємодії інституцій і організацій, які закріплюють ефективні інституції в рамках господарської системи. Інститути – це типові комплекси інституцій, які виступають функціональними генотипами організацій, моделями, що еволюційно склалися, їх функціональної структури. Кожен інститут має у своєму розпорядженні унікальний склад інституцій, що забезпечує можливість різноманітних форм організації людської діяльності» [106, с. 61].

Враховуючи наведене вище, виокремимо декілька підходів до розуміння сутності інституту податкового регулювання: нормативний, організаційний, соціальний, ігровий. Відповідно до нормативного підходу сутність інституту податкового регулювання зводиться до сукупності формальних і неформальних правил, норм поведінки, які регламентують параметри взаємовідносин держави і суб'єктів оподаткування. За організаційним підходом інститут податкового

регулювання розглядається як організація, що «охоплює способи та форми впорядкованого існування, з одного боку, держави та її органів, яким делеговано право на здійснення «податкового примусу» щодо індивідів, їх груп та суб'єктів господарювання як платників податків, з іншого боку» [107, с. 165]. Соціальний підхід передбачає розгляд інституту податкового регулювання через соціальні правила та звичаї, що структурують соціальні взаємодії держави, платників податків та інших учасників податкових відносин. Згідно ігрового підходу інститут податкового регулювання базується на «теорії ігор», що визначає мету кожного з учасників «гри», зокрема, держави та платників податків задля збалансування і гармонізації їх економічних інтересів.

В економічній літературі ведеться полеміка щодо трактування поняття «інституціональне середовище», а поняття «інституціональне середовище податкового регулювання страхового ринку» практично не вивчено. «Основним підходом, який використовують науковці у своїх дослідженнях при визначенні інституціонального середовища, є трактування його як формальних правил або норм, основоположних політичних, соціальних і базових правових норм, правил гри, сукупність політичних (юридичних) і економічних правил, неформальних (традиційних) норм» [108, с. 38; 109, с. 5; 110, с. 133; 111, с. 93-94]. Крім того, одним з підходів О. Вільямсона є тлумачення інституційного середовища «як інституційної впорядкованості, яка характеризує сукупність прав, що формально закріплені в контрактах, а також у численних неформальних угодах і механізмах підтримання репутації, які дозволяють вносити зміни у закони або систему контрактів» [109]. Автор акцентує увагу на взаємопов'язаності формальних і неформальних інституцій в інституційному середовищі. Таку ж позицію поділяють Р. Капелюшніков та А. Чухно, стверджуючи про недоцільність протиставлення формальних і неформальних інституцій, які в ефективно працюючій інституційній системі доповнюють одна одну, а формальні інститути як найбільш загальні і принципові з точки зору функціонування і розвитку економіки визначають характер неформальних інститутів [99, с. 5; 112, с. 139].

Узагальнюючи наведене вище, можемо визначити інститут податкового регулювання страхового ринку як форму взаємовідносин, впорядковану взаємодію його інституційних суб'єктів (учасників страхового ринку, як платників податків, та держави, яка в особі уповноважених нею органів, встановлює, законодавчо регламентує і організовує справляння податкових платежів), що забезпечується сукупністю інституцій (формальних і неформальних правил) податкового регулювання страхового ринку в умовах інституціональних змін. Відповідно інституціональне середовище податкового регулювання страхового ринку – це сукупність норм і правил, що забезпечують податкові взаємовідносини держави та учасників страхового ринку при справлянні податків в умовах трансформаційних перетворень. При цьому інституційним забезпеченням податкового регулювання страхового ринку є сукупність інституційних суб'єктів, які формують та реалізують відповідні інституції податкового регулювання на страховому ринку задля задоволення спільних інтересів. Погоджуємося з твердженням О. Воронкової, яка виокремлює в інституті «організаційну підсистему (інституційні суб'єкти) та функціональну підсистему (інституції)» [105, с. 24]. Відтак, інституціональні засади податкового регулювання страхового ринку охоплюють його інститут, що містить функціональну (інституційне середовище) і організаційну (інституційне забезпечення) складові, формування і розвиток яких відбувається у ході інституціональних трансформацій. Схематично інституціональні засади податкового регулювання страхового ринку наведено на рис. 1.2.

Функціональною складовою інституту податкового регулювання страхового ринку є інституції, зокрема формальні та неформальні правила взаємовідносин держави і платників податків страхового ринку. Формальні правила встановлюються уповноваженими органами влади і прописуються у відповідних законодавчих та нормативно-правових актах з питань оподаткування діяльності учасників страхового ринку, підтверджуються формальними угодами та є обов'язковими до виконання. Неформальні правила базуються на соціальних нормах, ділових домовленостях, культурних традиціях, фіскальному менталітеті.

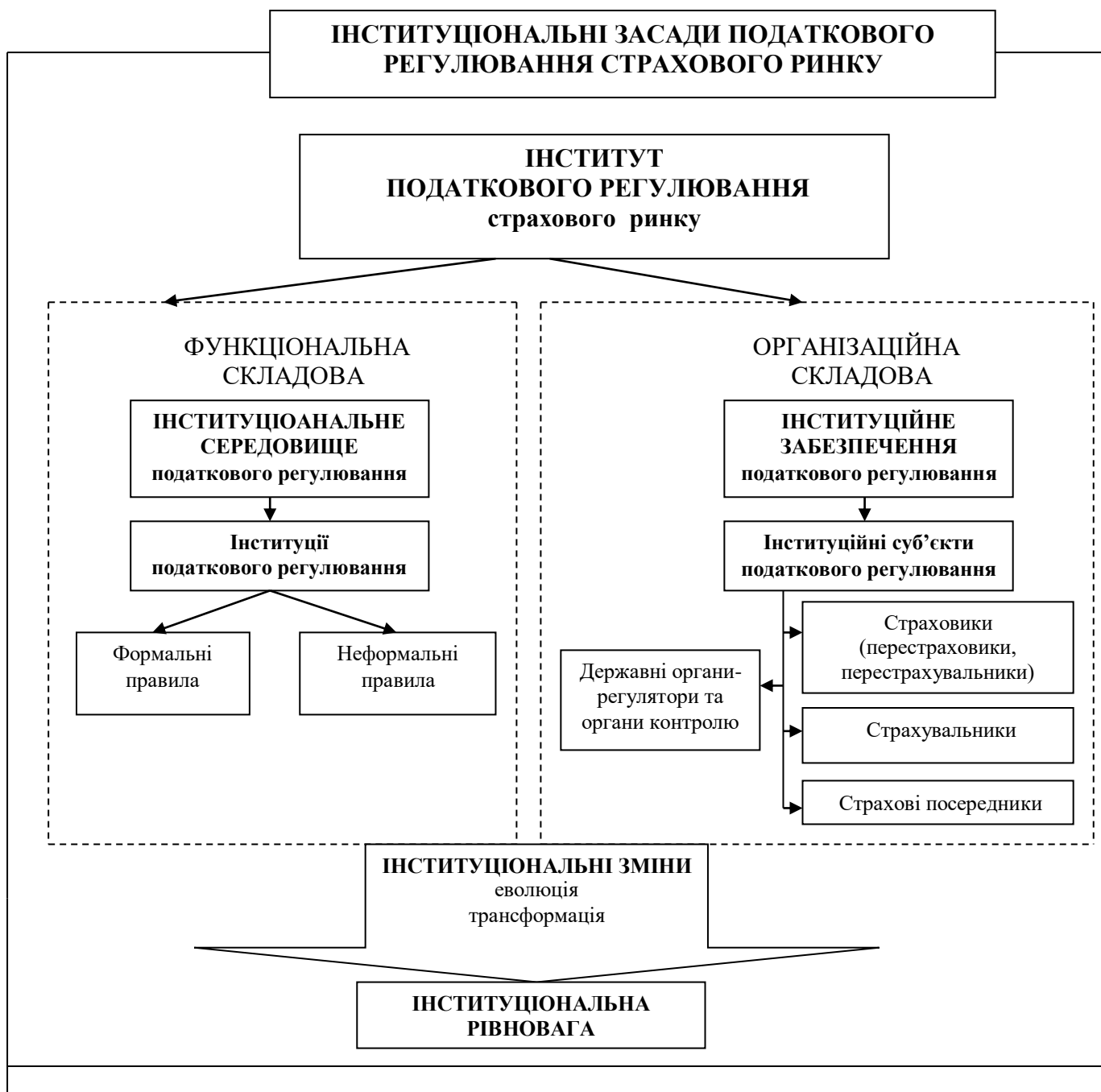

Рис. 1.2. Інституціональні засади податкового регулювання страхового ринку*

* розробка автора

Формальні та неформальні інституції страхового ринку тісно переплітаються між собою. Так, запровадження подвійного оподаткування доходів від страхової діяльності призвело до функціонування тіньового страхового бізнесу та ухилення від сплати податків. Якщо не вдосконалювати діючий порядок оподаткування страхової діяльності, не варто сподіватися на покращення податкової дисципліни. Доцільно зауважити, що формальні правила

змінюються набагато швидше, ніж неформальні інституції. Досить часто на практиці спостерігалася ситуація, за якої навіть при удосконаленні системи оподаткування страховики продовжують ухилятися від сплати податків, застосовуючи «схемне» страхування та перестраховування.

Сукупність основних інституційних суб'єктів страхового ринку, зокрема, учасників страхових (перестрахових) відносин, та держави, яка представлена компетентними у сфері оподаткування органами державної влади, що мають державно-владні повноваження, підкріплені силою податкового примусу, формує організаційну структуру інституту податкового регулювання страхового ринку. Так, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, Державна податкова служба України, місцеві органи самоврядування виконують функції органів-регуляторів, здійснюючи цілеспрямований вплив на процес оподаткування діяльності страховиків, страхувальників, перестраховиків, перестраховальників та страхових посередників.

Економічні передумови виникнення інституту податкового регулювання страхового ринку зумовлені, насамперед, зміною інституціонального середовища страхової системи в результаті трансформації інституту власності та демонополізації у сфері страхування. Змінюється організаційна структура страхового ринку, створюється значна кількість інституційних суб'єктів, безпосередніх учасників страхового ринку, зароджуються нові формальні та неформальні інституції. «Інституціональні зміни супроводжувалися... прийняттям перших законодавчих та нормативно-правових актів з регулювання діяльності на страховому ринку. Зокрема, Закону СРСР “Про кооперацію в СРСР” (1988 р.), Положення Ради Міністрів СРСР “Про акціонерні товариства і товариства з обмеженою відповідальністю” (1990 р.), Постанови Ради Міністрів СРСР “Про заходи з демонополізації народного господарства” (1990 р.), Постанови Кабінету Міністрів України “Про створення Української державної страхової комерційної організації” (1991 р.), Закону України “Про господарські товариства” (1991 р.)» [113, с. 349].

Еволюційна трансформація інституту податкового регулювання здійснюється шляхом неодноразових змін інституційно-правових методів регулювання, в результаті яких можуть досягатися інституціональна рівновага, збалансування інтересів держави та платників податку на страховому ринку, або виникати інституційні пастки, що потребують ліквідації у контексті інституціонального реформування й модернізації податкового регулювання.

Зазначимо, що за радянської доби до 1989 року рівень податкового навантаження на органи державного страхування був дуже високим, за якого близько 80% прибутку надходило до бюджетів союзних республік. При цьому решта прибутку спрямовувалася в запасний фонд (5%), фонд розвитку державного страхування (7%) і фонд житлового будівництва та матеріального стимулювання працівників (8%) [114, с. 42; 115, с. 257]. Такі засади оподаткування пояснюються тим, що єдиним власником у всіх сферах національної економіки була держава, яка основний ефект в страхуванні вбачала у нагромадженні страхових платежів, призначених для формування страхових резервних фондів та вдосконалення системи державного регулювання. З 1989 року прибуток, який розраховувався «як різниця між загальними страховими платежами і загальним відшкодуванням, оподатковувався за ставкою 41%. Із зародженням добровільного страхування в Росії у 90-х рр. рівень податкового навантаження зменшується до 25%» [116, с. 280].

З часів незалежності нашої держави розроблено і ухвалено низку нових законів та інших регулятивних документів з питань оподаткування діяльності страховиків (перестраховиків), що є обов'язковими до виконання та постійно змінюються в частині об'єкту оподаткування, ставки податку, механізму справляння податкових платежів, надання або скасування податкових пільг (табл. В Додатку В).

Як свідчать дані табл. В (Додатку В), за роки незалежності України можна виокремити три періоди трансформації інституту податкового регулювання страхового ринку відповідно до інституціональних змін, що відбувалися на ньому. Перший період охоплює 1991-1997 рр., для якого характерний: об'єкт

оподаткування в страховиків – балансовий прибуток, що розраховувався як різниця між валовими доходами, валовими витратами і амортизацією, а ставка податку на прибуток змінювалася від 55% до 30%. Зазначимо, що в 1996 році був прийнятий Закон України «Про страхування», у якому передбачено порядок формування прибутку від страхової діяльності, який відрізнявся від порядку, передбаченому в Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств» №334/94 від 28.12.1994 р. [120].

Другий період еволюційної трансформації податкового регулювання (1997-2010 рр.) розпочинається з прийняттям Закону України № 2834/97-ВР «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22.05.97 р., відповідно до якого відбулися суттєві зміни в оподаткуванні страхової діяльності та було впроваджено спеціальний механізм податкового регулювання на страховому ринку [121]. Об'єктом оподаткування в страховика визначено валовий дохід від страхової діяльності, отриманий у вигляді надходження страхових премій, платежів, внесків, який оподатковується за ставкою 3%. Валовий дохід від страхової діяльності за договорами довгострокового страхування життя оподатковується за пільговою ставкою 0%, зважаючи на вагомe значення такого страхового захисту для людства. При цьому варто зазначити, що валовий дохід страховика не зменшується на суми страхових платежів (премій, внесків), сплачені (нараховані) за договорами перестраховування. Відтак, страхові премії підлягають кількаразовому оподаткуванню в страховика і перестраховика за ставкою 3%, що суперечить інтересам учасників страхового ринку.

В 2002 році при внесенні змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 24.12.2002 р. було зроблено поправку, згідно якої «оподатковуваний дохід від страхової діяльності» зменшено на суму страхових платежів (страхових внесків, страхових премій), сплачених (нарахованих) страховиком за договорами перестраховування з резидентом та сплачених за договорами перестраховування з нерезидентом у тому ж податковому періоді [122]. В подальшому збережено систему оподаткування доходів страховика за ставками

0% та 3%, при цьому уточнено окремі її позиції в Законі України № 1957-IV «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 01.07.2004 р. [123]. Зокрема, це стосується премій за договорами перестраховання з нерезидентами, на які об'єкт оподаткування в страховика не зменшується. Крім того, послаблено вимоги до операцій з нерезидентами щодо оподаткування виплат в межах договорів страхування або перестраховання ризиків (у тому числі страхування життя) на користь нерезидентів при страхуванні або перестрахованні ризику в страховиків-нерезидентів та перестраховиків-нерезидентів, рейтинг фінансової надійності (стійкості) яких не відповідає вимогам, встановленим Кабінетом Міністрів України (ставку оподаткування зменшено з 15% до 3%).

Натомість в Законі України № 398-V «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань оподаткування» від 30.11.2006 р. передбачено збільшення ставки оподаткування при перестрахованні ризиків у нерейтингових перестраховиків-нерезидентів від 3% до 12% [126]. Варто додати, що в 2002 році зменшується ставка податку на прибуток, одержаного страховиками за видами діяльності, іншими, ніж страхова, з 30% до 25%, яку збережено до 2010 року. Отже, другий період еволюційних змін інституту податкового регулювання характерний впровадженням спеціального механізму оподаткування страхової та перестрахової діяльності, при цьому зміною об'єкту та бази оподаткування, розмірів податкових ставок, порядку справляння податків, надання податкових пільг (для рейтингових перестраховиків-нерезидентів, страховиків за договорами довгострокового страхування життя).

Із введенням в дію Податкового кодексу України в 2010 році і до тепер неодноразового змінюється порядок оподаткування страхової діяльності, ставки податку на прибуток, об'єкт оподаткування. Відповідно до Перехідних положень Податкового кодексу України з 01.04.2011 р. по 01.01.2013 р. збережено порядок оподаткування страхової діяльності, за яким об'єктом оподаткування є оподатковуваний дохід страховика у вигляді страхових премій, ставка податку 3%, за винятком операцій з довгострокового страхування життя, податок з якого за результатами року не сплачується [128]. Разом з цим, для компаній зі

страхування життя оподаткування за довгостроковими договорами страхування життя і пенсійного страхування буде здійснюватися за нульовою ставкою. При цьому договір довгострокового страхування життя вважатиметься довгостроковим, якщо його укладено на 10 років і більше, і за ним не відбудеться жодних часткових виплат впродовж перших 10 років його дії, крім виплат у разі настання страхових випадків, пов'язаних зі смертю застрахованої особи, нещасним випадком або хворобою застрахованої особи, що призвели до встановлення застрахованій особі інвалідності I групи [130].

З метою запобігання розповсюдженню фінансових схем на страховому ринку, починаючи з 01.04.2011 р. визначено нові зміни на перехідний період, зокрема, не зменшувати оподатковуваний дохід страховика, одержаний у вигляді страхових премій за договорами страхування (перестраховання), на суми страхових платежів, сплачених за договорами перестраховання. Як слушно зазначає Л. Макаркіна, «це, звісно, пов'язано з тим, що низка страхових компаній прямо або опосередковано (через інші страхові компанії) передають ризики за укладеними договорами страхування в перестраховання фіктивним страховим компаніям, які існують, як правило, короткий проміжок часу (2-3 податкові звітні періоди), декларують занижені обсяги валових внесків і ліквідуються шляхом банкрутства. До речі, сьогодні зазначені схеми стали масштабними і мають системний характер» [130]. Таким чином, з 2011 року до 2013 року запроваджується подвійне (кількаразове) оподаткування страхових (перестрахових) премій.

З 01.01.2013 року Законом України № 5083-VI «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної податкової служби та у зв'язку з проведенням адміністративної реформи в Україні» від 05.07.2012 р. передбачені зміни щодо строків сплати податкових зобов'язань, відповідно до яких страховики та перестраховики як платники податку на прибуток, «у яких доходи, що враховуються при визначенні об'єкта оподаткування, за останній річний звітний податковий період не перевищують 10 млн. грн., щомісяця повинні сплачувати авансовий внесок з податку на прибуток у порядку і в строки, які

встановлені для місячного податкового періоду, у розмірі не менш ніж $1/12$ нарахованої до сплати суми податку за попередній звітний (податковий) рік без подання податкової декларації» [131]. А, починаючи з 2013 року, зобов'язані подавати річну податкову декларацію та сплачувати у січні-лютому 2013 року авансовий внесок з цього податку в розмірі $1/9$ податку на прибуток, нарахованого у податковій звітності за дев'ять місяців 2012 р., протягом 20 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного (податкового) місяця. Тобто, об'єктом оподаткування в страховика (перестраховика) є не прибуток, отриманий впродовж звітного податкового місяця, а середнє значення податкового платежу за 9 місяців минулого року. Отже, впроваджено нову методику оподаткування прибутку в страховиків та перестраховиків, що порушує принципи податкового регулювання, зокрема, справедливості та рівномірності податкового навантаження, зумовлює дисбаланс інтересів учасників страхового ринку та держави. У 2015 році для платників податку на прибуток були скасовані авансові платежі, за винятком, сплати авансового внеску в розмірі $2/9$ суми податку, визначеного до сплати у декларації за 9 місяців 2016 року, який необхідно сплатити до 31.12.2016 р. для платників, які подаватимуть декларацію поквартально.

З 1 січня 2015 р. в Україні запроваджено змішану систему оподаткування страховиків, згідно з якою страхові компанії сплачують: «3% податку від суми страхових платежів, внесків, премій за договорами страхування та співстрахування і 0% – за договорами довгострокового страхування життя, договорами добровільного медичного страхування та договорами страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема договорами страхування додаткової пенсії; 18% податку на прибуток, отриманого від страхової, фінансової та іншої діяльності страховика» [128]. На відміну від попередньої редакції пп. 156.1.1. Податкового Кодексу, нові зміни виключили з об'єкту оподаткування за ставкою 3% інші, ніж премії, доходи від страхування («інвестиційний дохід, отриманий страховиком від розміщення коштів резервів страхування життя; доходи у вигляді курсових різниць, отриманих від перерахунку страхових

резервів, утворених за договорами страхування, та активів, якими представлені страхові резерви за такими договорами, у випадках, якщо такі страхові резерви та/або активи утворені в іноземній валюті; суми винагород, належних страховику за укладеними договорами страхування, співстрахування, перестрахування; частки від страхових внесків, страхових премій та страхових виплат, нарахованих перестраховиками за договорами перестрахування; винагороди та тантьєми (форма винагороди страховика з боку перестраховика) за договорами перестрахування; винагороди за надання послуг страхового агента, брокера; інші доходи, отримані страховиком)» [128]. Натомість віднесли ці доходи до доходів від іншої операційної діяльності страховика, що враховуються при формуванні фінансового результату такої діяльності до оподаткування із застосуванням ставки податку 18%. Крім того страхові премії є джерелом формування валових доходів та фінансових результатів від страхової діяльності. Хоча нарахований страховиком податок на дохід є різницею, на яку зменшується його фінансовий результат до оподаткування, проте страхові премії не в повному обсязі, але оподатковуються двічі, що збільшує податкове навантаження страховиків. У п. 136.5 ПКУ також зазначено, що податок на дохід, визначений як об'єкт оподаткування, є частиною податку на прибуток.

На нашу думку, подвійне оподаткування є додатковим податковим навантаженням на страховиків. Разом з цим значно розширено податкову пільгу для лайфових страхових компаній, зокрема, за договорами страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення, та для страхових компаній, що здійснюють добровільне медичне страхування. Зазначимо, що «страхові компанії, які здійснюють страхування життя, сплачують 0% податку на доходи за договорами довгострокового страхування життя, договорами добровільного медичного страхування та договорами страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема договорами страхування додаткової пенсії, 6% – в разі розривання таких договорів страхування» [128].

Відповідно до нових змін Податкового кодексу України (п. 141, пп. 141.1.3-141.1.5) «фінансовий результат до оподаткування страховика скориговано на

різниці, які його збільшують або зменшують та виключають подвійне формування доходів або витрат – щодо сум доходів або витрат, врахованих для визначення об'єкта оподаткування податком на прибуток до 1 січня 2015 року: 1) коригувань (зменшень) технічних або математичних резервів; 2) витрат на формування технічних або математичних резервів; 3) коригувань у зв'язку із створенням та використанням страховиками інших резервів (забезпечень)» [128]. Фінансовий результат до оподаткування коригується шляхом застосування бухгалтерського (за МСФЗ) та податкового підходу (методика Нацкомфінпослуг).

В результаті нововведень в 2016 році вийшло розпорядження Нацкомфінпослуг «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів щодо коригування фінансового результату до оподаткування» № 295, у якому зазначено зміни, передбачені в Податковому Кодексі з 01.01.2015 року та стосуються податкових різниць, на які збільшується чи зменшується фінансовий результат до оподаткування (пп. 141.1.3 та 141.1.4 ПК) [132]. А згідно розпорядження Нацкомфінпослуг № 1638 лише 18.09.2018 року внесено зміни до методики формування страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя [133]. Відтак впродовж 2015-2018 рр. відсутній чіткий перелік витрат, що враховувався при визначенні фінансового результату страховика до оподаткування, та не було методики Нацкомфінпослуг щодо розрахунку податкових різниць, які пов'язані з формуванням страхових резервів. З одного боку, це створило передумови для проведення додаткових перевірок фіскальними органами, з іншого, цим органам було достатньо складно виявляти та доводити факти податкових правопорушень.

Основними змінами у викладеній новій редакції Методики Нацкомфінпослуг № 1638 є [133]: запровадження Внутрішньої політики страховика по формуванню технічних резервів, яка розробляється і затверджується страховиком відповідно до зазначеної Методики; розширення переліку аквізиційних витрат; удосконалення методики формування резерву незароблених премій шляхом доповнення методом «коефіцієнта збитковості», зменшенням обсягу страхових премій в тому розрахунковому періоді, коли

відбулося їх надходження, на частки страхових премій, що повертаються страхувальникам (за умови розрахунку обсягу резерву незароблених премій методом, визначеним Законом України «Про страхування»); удосконалення методики формування резерву заявлених, але не виплачених збитків, в частині визначення величини витрат на врегулювання збитків; доповнення методів формування резерву збитків, які виникли, але не заявлені; розроблення методології перевірки адекватності страхових зобов'язань відповідно до вимог МСФЗ.

Зважаючи на специфіку оподаткування страхової діяльності в сучасних умовах, можна стверджувати про активізацію податкової політики у страховій сфері в контексті зростання рівня податкового навантаження у страховиків за подвійного оподаткування їх доходів. При цьому змінюються підходи до податкового регулювання операцій перестраховування, за яких «страхові премії, отримані перестраховиком не включаються у нього до складу об'єкта оподаткування податком на дохід за ставкою 3%, а страховики, які перераховують страхові платежі за договорами перестраховування іншій страховій компанії (перестраховику), з якою укладено договір перестраховування, не зменшують об'єкт оподаткування податком на дохід за ставкою 3%» [134]. В 2016 році внесено доповнення до Податкового кодексу України, які враховують специфіку оподаткування операцій перестраховування та конкретизовано, що «страхові платежі, страхові внески, страхові премії за договорами перестраховування до об'єкта оподаткування, до якого застосовується ставка, визначена відповідно до підпунктів 136.2.1 і 136.2.2 пункту 136.2 статті 136 цього Кодексу, не включаються» [128].

Вважаємо, що такі нововведення щодо оподаткування фінансових результатів страховиків є несправедливими відносно страховика, який виключно займається страхуванням та співстрахуванням, та зобов'язаний сплатити два податки: податок на доходи і податок на прибуток. Водночас перестраховик сплачує до бюджету лише податок на прибуток. Зміни в оподаткуванні ставлять в нерівні умови учасників страхового ринку, адже «...у такому випадку «чистий

перестраховик» буде знаходитися у кращих умовах для розвитку свого бізнесу, ніж «чистий страховик», що... є порушенням такого принципу податкової системи України, як нейтральність оподаткування» [135, с. 217-218]. На нашу думку, необхідно виключити суми страхових платежів, внесків і премій, переданих у перестраховання, з об'єкта оподаткування податком на дохід в страховика, з подальшим їх оподаткуванням в перестраховика, що забезпечить збалансування інтересів страховика та перестраховика у контексті їхнього перебування в однакових умовах стосовно оподаткування результатів діяльності.

За новими змінами в Податковому кодексі України згідно Закону України № 2628-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів» від 23.11.2018 р. з 01.01.2019 р. «фінансовий результат до оподаткування страховика збільшується на позитивну різницю між сумою будь-яких виплат (винагород) страховим посередникам та іншим особам за надані послуги щодо укладання (продовження) договорів страхування та сумою нормативу витрат на виплати страховим посередникам, розрахованих за методикою, визначеною уповноваженим органом, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику» [136]. В 2019 році Нацкомфінпослуг розроблено Методику визначення нормативу витрат на виплати страховим посередникам, у якій «встановлено розмір виплат (винагород) страховим посередникам та іншим особам за надані послуги щодо укладання (продовження) договорів страхування; базу та наведено формулу для розрахунку нормативу витрат страховика» [137].

Зазначимо, що основною причиною невиконання страхових зобов'язань за збитковими видами страхування є демпінгова політика, яку провадять страховики з метою залучення більшої кількості страхувальників та нарощування обсягів своїх страхових резервів.

Схематично порядок оподаткування фінансових результатів страхових компаній зображено на рис. 1.3.

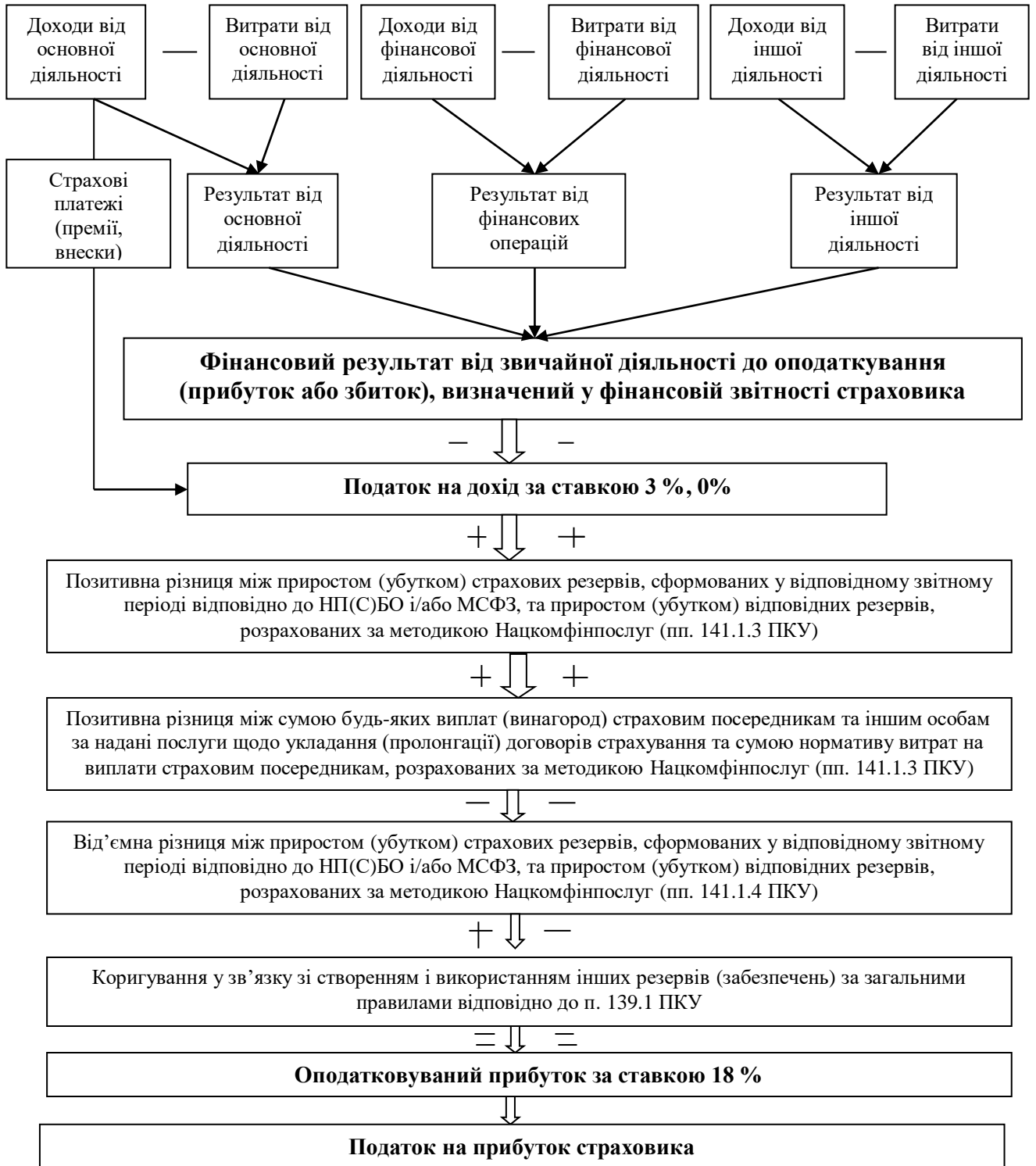

Рис. 1.3. Порядок оподаткування фінансових результатів страховиків з 01.01.2019 р. відповідно до Податкового кодексу України

Як приклад, обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів, що здійснюється в більшості випадків за участю страхових посередників. При цьому страхові посередники отримують комісійну винагороду, яка сягає більше 20%, а іноді перевищує 50%. Комісійні винагороди

страхових посередників до 2015 року належали до доходів від страхової діяльності в страхових компаніях та оподатковувалися за ставкою 3%. Відповідно страховий брокер міг бути зареєстрований як фізична особа-підприємець, здійснювати господарську діяльність, зокрема, «діяльність страхових агентів і брокерів» (КВЕД 66.22) та перебувати на спрощеній системі оподаткування, а комісійні винагороди перестрахових брокерів, які є виключно юридичними особами, включено до доходів, що формують фінансовий результат від їхньої основної діяльності з подальшим його оподаткуванням за ставкою податку на прибуток 18%. Згідно нових змін в Податковому кодексі (п. 291.5 ПКУ) страхові (перестрахові) брокери не можуть бути платниками єдиного податку першої — третьої груп, а тому є платниками податку за загальною системою оподаткування. Фізичні особи – підприємці – платники єдиного податку на третій групі мають право здійснювати лише діяльність страхових агентів. Однак, надмірне завищення виплат посередникам призводить до формування страхових резервів в недостатніх обсягах для виплати страхового відшкодування в разі настання страхових випадків. Тому, обсяги винагород страховим посередникам, що перевищуватимуть суму нормативу витрат на виплати страховим посередникам, обчислених за методикою уповноваженого органу в сфері державного регулювання ринків фінансових послуг, будуть збільшувати фінансовий результат до оподаткування в страховика. Такі зміни підвищують регуляторний вплив держави на функціонування страхових посередників, що, з одного боку, сприятиме зменшенню обсягів їх діяльності, з іншого – спрямовані на мінімізацію схемних страхових і перестрахових операцій, підвищення якості страхових послуг, формування добросовісної конкуренції на страховому ринку, забезпечення його прозорості і подальшого ефективного розвитку.

Окрім податків на доходи та прибутку, страховики сплачують й інші податки, що не пов'язані з їхньою безпосередньою діяльністю на страховому ринку. Страховики можуть бути платниками ПДВ, адже зобов'язані формувати страхові резерви та розміщувати їх у дозволені категорії активів, серед яких, необоротні активи. Тобто страховики, здійснюючи операції з купівлі-продажу

необоротних активів, передання їх в операційну чи фінансову оренду та інші операції (у разі надання страховиком інформаційних, консультаційних послуг), які є об'єктом оподаткування податком на додану вартість, є платниками цього податку. Згідно Податкового кодексу України страховики зобов'язані сплачувати, крім податку на прибуток: земельний податок (як юридична особа, що має у власності земельну ділянку); податок з власників транспортних засобів; податок з реклами; комунальний податок; внески на обов'язкове державне пенсійне страхування тощо.

Підсумовуючи проведене вище дослідження, констатуємо, що на кожному етапі інституціональних змін податкового регулювання страхового ринку виникають проблеми, які потребують розв'язання. З урахуванням стратегії розвитку страхування, основною складовою податкового регулювання на страховому ринку має стати стимулювання страхової діяльності за оптимального забезпечення фіскальної ефективності оподаткування фінансових результатів.

Висновки до розділу 1

В результаті дослідження концептуальних засад податкового регулювання страхового ринку зроблено певні узагальнення і висновки:

1. Констатовано, що в процесі державного втручання у реформування страхового ринку особливе місце належить податковому регулюванню, від якого залежить його цивілізований та ефективний розвиток. Досліджено еволюцію теорій оподаткування в контексті змін моделей державного регулювання економічних процесів у суспільстві та визначено дієві важелі впливу держави на функціонування страхового ринку. В процесі дослідження еволюції оподаткування визначено вихідні методологічні домінанти податкового регулювання страхового ринку.

2. Запропоновано комплексний методологічний підхід до дослідження податкового регулювання страхового ринку, що базується на структурно-інституціональному та системно-функціональному підходах, які дозволять

розкрити сутність згаданого поняття як структурного елементу регулятивного впливу держави на страховий ринок, охарактеризувати функціональні зв'язки між інституціональними елементами податкового регулювання страхового ринку, вивчити податковий вплив регулятивних процесів на діяльність страховиків на основі їх системної уяви в контексті оптимізації взаємовідносин учасників страхових відносин та держави.

3. На основі узагальнення різних підходів до висвітлення сутності понять «державне регулювання страхового ринку», «оподаткування», «податкове регулювання» запропоновано авторський підхід до визначення поняття «податкове регулювання страхового ринку», яке, на відміну від наявних визначень, враховує суб'єкт, об'єкт, методи й інструменти податкової політики та мету з врахування специфіки функціонування страхового ринку. Наведено комплексну класифікацію інструментів податкового регулювання страхового ринку, що має практичну цінність при розмежуванні податкових інструментів у ході виявлення проблем діючого податкового режиму та необхідності розроблення державою обґрунтованих рішень стосовно його удосконалення.

4. У контексті дослідження еволюційно-інституціональних та організаційно-правових засад податкового регулювання страхового ринку охарактеризовано функціональну та організаційну складові інституту такого регулювання, визначено інституціональні зміни в процесі його еволюційної трансформації на основі виокремлення основних періодів. Проаналізовано основні позитивні й негативні тенденції податкового регулювання ринку, виявлено недоліки та запропоновано перспективи його розвитку.

Основні результати дослідження опубліковано у працях [138-145].

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

2.1. Прагматизм формування фінансових результатів діяльності страховиків до оподаткування

Важливим критерієм ефективного розвитку страхового ринку є формування позитивних фінансових результатів діяльності страховиків, що можливе за наявності у них достатнього обсягу капіталу та своєчасного в повному обсязі виконання страхових зобов'язань, раціонального вкладення тимчасово вільних коштів у фінансові активи, забезпечення фінансової стійкості та підтримання постійної платоспроможності. З метою дослідження сучасних тенденцій податкового регулювання вітчизняного страхового ринку необхідним є проведення ґрунтовного аналізу фінансових результатів за усіма видами діяльності страховиків, що дасть змогу їм приймати обґрунтовані фінансові рішення стосовно розв'язання основних проблем та окреслення перспектив розвитку. Віддаючи належне напрацюванням науковців, подальшого дослідження і вирішення потребують проблеми формування позитивних фінансових результатів діяльності страховиків та їх інформативного висвітлення у контексті застосування методики комплексного аналізу системи основних показників.

Важливою проблемою функціонування страхового ринку є його недосконале інформаційне забезпечення аналізу результативності діяльності на ньому, що зумовлено, по перше, відсутністю єдиної статистичної бази, побудованої на спільній методології структурування фінансових результатів, по друге, обмеженою статистичною інформацією, по третє, відсутністю комплексного підходу до оцінювання фінансових результатів діяльності страхових компаній. Такі негативні аспекти перешкоджають відображенню реалій оцінювання фінансових результатів страховиків та напрямків ефективного

регулювання процесів на ринку, знижують ступінь прозорості ринку страхування, унеможливають досягнення ефективного страхового захисту.

Так, аналіз фінансових результатів діяльності страховиків ускладнюється внаслідок одночасного формування декількох форм фінансової звітності про їх доходи і витрати, які відрізняються між собою за основними показниками. Інформація про доходи, витрати та фінансові результати страховиків наведена у таких формах фінансової звітності, як: Форма №2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» для кожного окремого страховика, консолідована спеціалізована звітність «Звіт про доходи і витрати страховика», що формує Нацкомфінпослуг (Нацбанк) [146; 147]. При цьому показники в кожній з форм фінансової звітності є різними, що створює певні неузгодженості їх інформативного відображення.

Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» у формі №2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», яка є загальноприйнятою для усіх суб'єктів господарювання, наведено показники, які не відповідають за назвою страховому законодавству, не висвітлюють всієї специфіки страхової діяльності та не деталізують інші види діяльності страхових компаній [146]. Зокрема, у звіті мають місце такі показники, як: премії підписані, валова сума; чисті понесені збитки за страховими виплатами. При цьому відсутні показники валових (чистих) страхових премій, валових (чистих) страхових виплат, немає розмежування страхової діяльності з видів страхування життя та страхування інших, ніж страхування життя.

У фінансовій звітності Нацкомфінпослуг (з 2020 року Нацбанку) детально відображено основні показники діяльності страхових компаній, а саме: «доходи (дохід від реалізації послуг з видів страхування, інших, ніж страхування життя, дохід від реалізації послуг зі страхування життя, дохід від надання послуг для інших страховиків та інших послуг, інші операційні доходи, інші та надзвичайні доходи, фінансові доходи та інші доходи), витрати (страхові виплати і страхові відшкодування та викупні суми, операційні витрати, інші та надзвичайні витрати,

фінансові витрати та інші витрати), фінансові результати звичайної діяльності та надзвичайних подій до оподаткування (результат від основної діяльності, результат фінансових операцій, результат від іншої звичайної діяльності, результат надзвичайних подій), податки на прибуток від звичайної діяльності та на прибуток від надзвичайних подій, чистий прибуток/збиток» [147].

Однак у цій формі звітності, як і у попередній, немає чіткого розмежування видів звичайної (страхової, інвестиційної, фінансової) діяльності страховика та формування доходів й здійснення витрат за ними, що ускладнює процес реального відображення фінансових результатів бізнес-процесів на страховому ринку. Не виокремлено статті доходів, витрат та фінансових результатів страховиків від інвестиційної діяльності, при цьому окремі інвестиції характеризують результати фінансових операцій. Зокрема, це: проценти від розміщення тимчасово вільних коштів на банківських депозитах; отримані дивіденди за акціями; доходи від вкладення коштів в облігаціях, державних цінних паперах тощо. Водночас, як приклад, дивіденди на акції, виплачені страховою компанією, проценти за кредитами, доходи за фінансовою орендою формують фінансові результати від фінансової діяльності, що призводять до змін розміру і складу власного та позикового капіталів страховика. Незрозуміло чому суми інвестиційного доходу, отриманого страховиком від розміщення коштів резервів страхування життя, які належать страховику, виокремлено як складову формування його інших операційних доходів.

Крім того у спеціалізованій фінансовій звітності Нацкомфінпослуг збережено показники за доходами, втратами і фінансовими результатами від надзвичайної діяльності (надзвичайних подій), які вже не формуються та не відображаються у формах фінансової звітності.

Складність побудови єдиної методики аналізу фінансових результатів страховиків пояснюється наявністю значної кількості показників, що характеризують окремі аспекти їх фінансово-господарської діяльності та досить часто без врахування головної особливості страхування, за якою страхові компанії спершу акумулюють кошти від надходження страхових премій від

страхувальника, формуючи страхові резерви, і лише згодом при настанні страхових випадків здійснюють витрати у вигляді страхових виплат. При цьому важливо зазначити, що страхові надходження трансформуються у доходи тільки після закінчення дії страхового договору, а до того залишаються залученими коштами від страхувальників, які можуть бути їм повернуті у формі виплати страхового відшкодування в разі настанні страхових подій. Така специфіка страхової діяльності дозволяє страховикам впродовж терміну дії договору страхування використовувати страхові премії як тимчасово вільні кошти та розміщувати їх в активах з метою отримання додаткових доходів та прибутку. Як правило, позитивний результат від інвестиційної та фінансової діяльності поряд з негативним результатом від страхової діяльності забезпечує можливість отримання чистого прибутку страховика. Крім того, при наявності значної кількості показників не сформовано цілісної системи показників для аналізу результативності бізнес-процесів на страховому ринку.

Ми погоджуємося з О. Шинкаренко, Н. Бразілій, що «ефективне управління страховою компанією потребує системного підходу до економічного аналізу господарської діяльності на базі аналітичних і синтетичних показників оцінки результатів роботи страховика. Розроблена на основі узагальнення та систематизації наукових підходів до аналізу результатів діяльності страхових компаній модель дозволить об'єктивно оцінити функціонування страхової компанії, виявити її можливості та проблеми» [148, с. 171]. Вважаємо, що оцінку ефективності діяльності на страховому ринку необхідно здійснювати за допомогою методики комплексного аналізу в контексті систематизації основних показників, що визначають динаміку доходів, витрат, фінансових результатів за усіма видами діяльності страховика, застосовуючи певні критерії (табл. 2.1).

Застосовуючи власну методику аналізу фінансових результатів діяльності страховиків, проаналізуємо основні її складові та ключові показники з метою виявлення проблем й окреслення перспектив ефективного господарювання страхових компаній в Україні (табл. 2.2).

Таблиця 2.1

**Методика комплексного аналізу фінансових результатів діяльності
страховиків в Україні***

Критерії	Показники
1. Фінансові результати основної діяльності:	
<i>доходи від основної (страхової та іншої операційної) діяльності</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1) динаміка валових страхових премій з видів страхування, інших, ніж страхування життя; 2) динаміка валових страхових премій з видів страхування життя; 3) частка премій, переданих у перестраховання; 4) динаміка доходу від реалізації послуг з видів страхування інших, ніж страхування життя; 5) динаміка доходу від реалізації послуг з видів страхування життя; 6) динаміка доходу від надання послуг для інших страховиків та інших послуг (виконання робіт); 7) динаміка доходів від іншої операційної діяльності.
<i>витрати на здійснення основної (страхової та іншої операційної) діяльності</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1) динаміка валових страхових виплат та відшкодувань; 2) динаміка виплати викупних сум; 3) динаміка витрат на обслуговування процесу страхування і перестраховання; 4) динаміка витрат на іншу операційну діяльність.
<i>фінансовий результат основної (страхової та іншої операційної) діяльності</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1) динаміка фінансових результатів від основної (страхової та іншої операційної) діяльності до оподаткування; 2) оцінка впливу чинників на фінансові результати від операційної (страхової та іншої операційної) діяльності до оподаткування; 3) оподаткування валових доходів та фінансових результатів від операційної (страхової та іншої операційної) діяльності; 4) оподаткування перестраховальної діяльності.
2. Результати фінансових операцій:	
<i>доходи, витрати і результати фінансових операцій</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1) динаміка фінансових доходів; 2) динаміка фінансових витрат; 3) динаміка результатів фінансових операцій до оподаткування; 4) оподаткування результатів фінансових операцій.
3. Фінансові результати іншої звичайної діяльності (надзвичайних подій):	
<i>доходи, витрати та фінансові результати іншої звичайної діяльності (надзвичайних подій)</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1) динаміка доходів від іншої звичайної діяльності; 2) динаміка витрат на іншу звичайну діяльність; 3) динаміка фінансових результатів іншої звичайної діяльності (надзвичайних подій) до оподаткування; 4) оподаткування іншої звичайної (надзвичайної) діяльності.
4. Формування чистого фінансового результату страховика:	
<i>Чистий прибуток/збиток</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1) динаміка чистого прибутку/збитку; 2) оцінка чинників впливу на чистий фінансовий результат діяльності.

*Власна розробка автора

При здійсненні аналізу доцільно застосовувати показники, наведені у консолідованій фінансовій звітності страховиків України на сайті Національного банку України, які характеризують результати: основної (страхової та іншої

операційної діяльності), фінансових операцій, іншої звичайної діяльності, надзвичайних подій.

Таблиця 2.2

**Динаміка доходів, витрат та фінансових результатів діяльності страховиків
України впродовж 2011-2020 рр., млн. грн.***

Показники	Роки									
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Доходи від основної (страхової та іншої операційної) діяльності	22660,0	25712,1	26967,3	26829,7	37753,5	28759,1	31324,5	38680,7	45711,6	44044,5
Витрати на здійснення основної (страхової та іншої операційної) діяльності	19156,5	19462,8	20219,4	22025,1	36698,3	28706,5	31195,9	38761,9	44571,8	42694,7
Фінансові результати основної (страхової та іншої операційної) діяльності до оподаткування	3509,5	6249,3	6747,9	2957,6	1055,2	52,6	128,6	-81,2	1139,8	1349,8
Фінансові доходи	1214,6	1583,1	1600,0	1835,7	1727,2	2021,5	2004,2	2408,9	3167,0	3068,5
Фінансові витрати	373,6	347,7	269,6	564,6	355,9	188,5	164,3	158,8	241,1	112,4
Результати фінансової діяльності до оподаткування	841,0	1235,4	1330,4	1271,1	1371,3	1833,0	1839,9	2250,1	2925,9	2956,1
Фінансові результати іншої звичайної діяльності (надзвичайних подій) до оподаткування	584,4 (-6,6)	-658,8 (-1,6)	-1543,2 (-8,7)	-230,3 (0,0)	-2012,3 (-12,0)	-246,9 (-6,5)	-682,8 (0,0)	-746,2 (-0,7)	-1455,6 (0,0)	96,8 (76,3)
Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток)	4287,7	6049,6	5718,6	3215,1	-452,7	689,3	234,8	252,0	1220,9	2154,6

* Джерело: побудовано за [149]

Як свідчать дані табл. 2.2, впродовж 2011-2020 рр. чистий фінансовий результат господарювання страховиків України формується у вигляді прибутку, за винятком 2015 р., у якому загалом діяльність на вітчизняному страховому ринку характеризується збитками. При цьому за 2016-2018 рр. чистий прибуток страховиків суттєво знижується та в 2018 році становить 252,0 млн. грн., що в 24

рази менший за його обсяги в 2012 році. Проте впродовж 2019-2020 рр. спостерігається позитивна динаміка збільшення обсягу чистого прибутку страховиків до 1220,9 млн. грн. в 2019 році та до 2154,6 млн. грн. за рахунок нарощування прибутку за усіма видами звичайної діяльності.

Впродовж 2011-2014 рр. у формуванні фінансових результатів від звичайної діяльності страховиків найбільший обсяг займали фінансові результати від основної (страхової та іншої операційної) діяльності (3509,5-2957,6 млн. грн., більше 70%), що є очевидним аспектом функціонування страхового ринку, за відсутності вагомих альтернатив інвестування тимчасово вільних коштів страхових резервів (див. табл. 2.2).

Проте, у 2015-2019 рр. тенденції на страховому ринку змінюються, відповідно до яких в 2015 р. у структурі фінансових результатів страховиків знижуються обсяги фінансових результатів від основної діяльності (до 1055,2 млн. грн.) та переважають від'ємні фінансові результати від іншої звичайної діяльності (-2012,3 млн. грн.), що призводять до формування чистого результату у вигляді збитків на страховому ринку. Протягом 2016-2018 рр. знижується прибутковість страхової діяльності, внаслідок чого в 2018 році вона характеризується збитковістю в розмірі 81,2 млн. грн. В 2019-2020 рр. динаміка результативності основної діяльності на страховому ринку є позитивною.

Динаміку результативності страховиків впродовж 2016-2019 рр. визначають обсяги фінансових результатів від фінансових операцій, які, незважаючи на збиткову іншу звичайну діяльність та низькі обсяги з незначною тенденцією до зростання фінансових результатів від основної діяльності (крім 2018 року, для якого характерна збиткова страхова діяльність), забезпечують страховикам отримання чистого прибутку. Незважаючи на зростання прибутку від основної та фінансової діяльності в 2020 році, вважаємо, що суттєво вплинуло на різке зростання чистого прибутку отримання прибутку від іншої звичайної (надзвичайної) діяльності.

Розглянемо основні складові формування фінансових результатів страховиків на ринку. Фінансові результати від основної діяльності страховиків загалом зменшуються за 2011-2017 рр. в 27,3 разів нерівномірною динамікою, що зумовлено вищими темпами зростання витрат, ніж доходів за цією діяльністю. Так, за 2011-2014 рр. доходи від основної діяльності зростають від 22666,0 млн. грн. до 26829,7 млн. грн. за рахунок збільшення основної їх складової – доходів від реалізації страхових послуг, які займають 65,2% в 2011 р. та 64,5 % в 2014 р. – від 14773,5 млн. грн. до 17303,3 млн. грн. (на 17,1%). Проте, доходи від основної діяльності дещо знижуються в обсягах в 2014 р. порівняно з 2013 р. – на 0,5% та зростають в 2015 р. на 40,7%. Найбільшу питому вагу в цих доходах в 2014 р. продовжують займати доходи від реалізації страхових послуг – 64,5%, однак вона зменшується до 49% в 2015 р. (див. табл. 2.2, рис. 2.1).

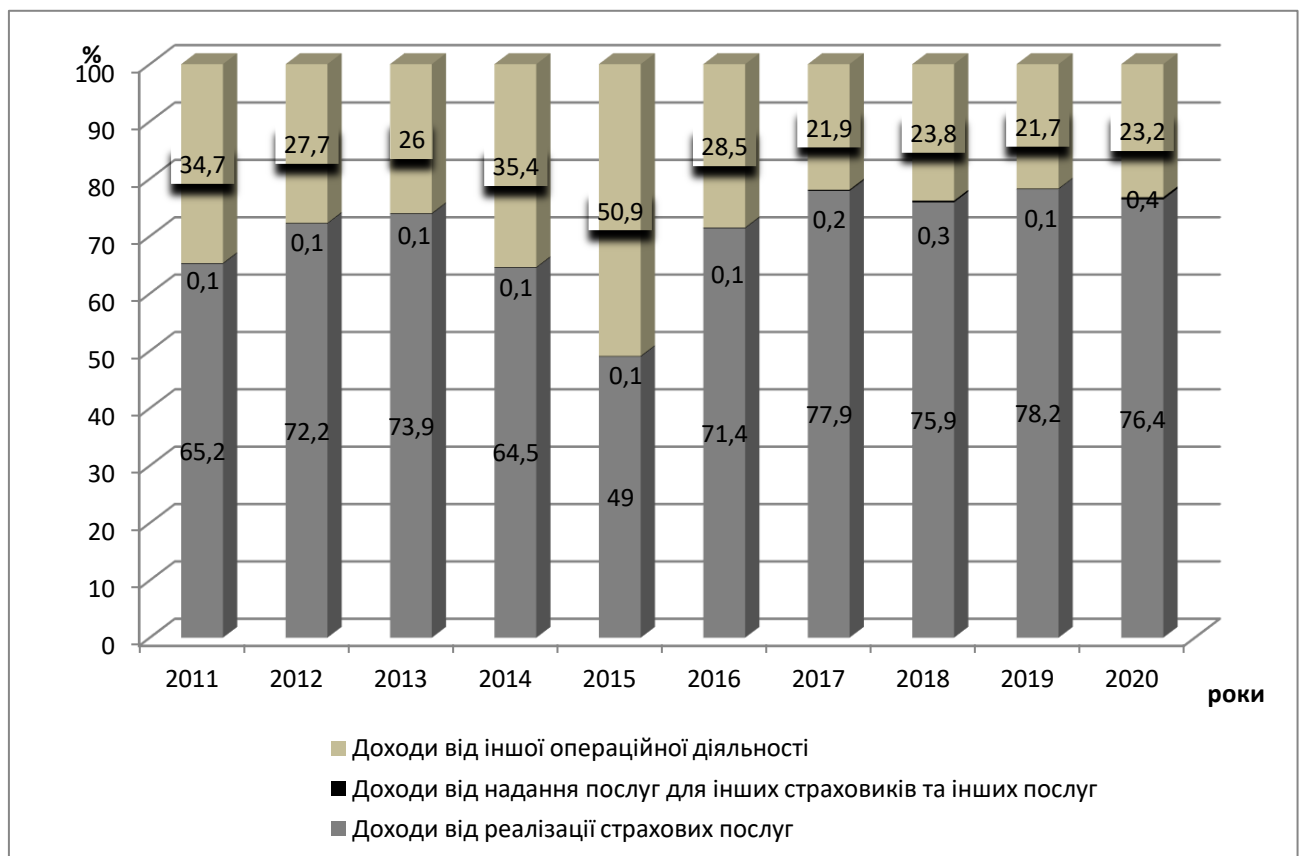

Рис. 2.1. Динаміка структури доходів від основної (страхової та іншої операційної) діяльності страховиків України впродовж 2011-2020 рр.*

Джерело: побудовано за [149]

Позитивна динаміка зростання доходів від основної діяльності страховиків у 2015 р. до 37753,5 млн. грн. зумовлена зростанням обсягів (на 144%) і частки

(до 50,9%) доходів від іншої операційної діяльності за 2011-2015 рр. за рахунок збільшення розмірів сум, що повертаються з технічних резервів. Негативною є динаміка зменшення частки доходів від страхової діяльності, що характеризує низький рівень ефективності страхування. Незначне зростання обсягів реалізації страхових послуг та доходів від іншої операційної діяльності в 2015 році пов'язане із зростанням вартості страхування внаслідок девальвації гривні та посилення кризових явищ внаслідок військового конфлікту на сході України. Позитивна динаміка зростання доходів від основної діяльності страховиків у 2015 р. до 37753,5 млн. грн. зумовлена зростанням обсягів (на 144%) і частки (до 50,9%) доходів від іншої операційної діяльності за 2011-2015 рр. за рахунок збільшення розмірів сум, що повертаються з технічних резервів. Негативною є динаміка зменшення частки доходів від страхової діяльності, що характеризує низький рівень ефективності страхування. Незначне зростання обсягів реалізації страхових послуг та доходів від іншої операційної діяльності в 2015 році пов'язане із зростанням вартості страхування внаслідок девальвації гривні та посилення кризових явищ внаслідок військового конфлікту на сході України.

Поряд із зростанням доходів від основної діяльності в 2015 році зростають високими темпами і витрати за нею (рис. 2.2).

Так, в 2015 р. витрати за основною діяльністю зростають до 36698,3 млн. грн. порівняно з 2014 р. (на 57,7%), коли вони сягали 22025,1 млн. грн., та з 2011 р. – на 17541,8 млн. грн. (на 65%). Високі темпи нарощування витрат на основну діяльність в 2015 р. (на 166,6%) за рахунок операційних витрат (рис. 2.3), зокрема, відрахувань до технічних резервів, які займають більше половини таких витрат, майже 54% та зростають (на 269,5%), порівняно із зростанням доходів за цією діяльністю (на 140,7%), зумовили зниження результативності основної діяльності страховиків на 64,3%.

Різке зростання операційних витрат в страховиків відбулося за рахунок навмисного завищення їх обсягу з метою зниження розміру фінансового результату від основної діяльності до оподаткування, що пояснюється запровадженням з 01.01.2015 року змішаної системи оподаткування, згідно з якою

страхові компанії сплачують 3% або 0% податку від суми страхових платежів, внесків, премій за договорами страхування та співстрахування та 18% податку на прибуток, отриманого від страхової, фінансової та іншої діяльності страховика.

Рис. 2.2. Темпи змін доходів і витрат основної діяльності у 2012-2020 рр., %

Джерело: побудовано за [149]

В 2016 р. знижуються і доходи, і витрати від основної діяльності страховиків (на 76,2% і 78,2%), при цьому витрати зменшуються нижчими темпами, ніж доходи, за рахунок основної складової витрат на основну діяльність – операційних витрат в частині витрат на обслуговування процесу страхування, зокрема, відрахувань до технічних резервів інших, ніж резерви незароблених премій (на 65,3%), частка яких становить 85%.

В 2016 році знижується частка витрат на обслуговування процесу страхування і перестраховування від 72,4% в 2015 році до 69,3% в 2016 році (рис. 2.4). Натомість зростає частка витрат на ведення справи, яка в 2019-2020 рр. перевищує 31%, що пояснюється зростанням вартості адміністративних витрат страховика.

Рис. 2.3. Динаміка структури витрат основної (страхової та іншої операційної) діяльності страховиків України впродовж 2011-2020 рр.*

*Джерело: побудовано за [149]

Доходи від операційної діяльності в 2016 р. скорочуються вищими темпами, ніж витрати, внаслідок зменшення доходів від іншої операційної діяльності на 57,4%, що забезпечує зниження результативності такої діяльності до 52,6 млн. грн.

Рис. 2.4. Динаміка структури операційних витрат страховиків України впродовж 2011-2020 рр.*

*Джерело: побудовано за [149]

Незначне зростання темпів нарощування доходів основної діяльності за останні три роки (2017-2019 рр.) зумовлено збільшенням доходів від реалізації страхових послуг та їх частки (77,9%-78,2%), що свідчить про відновлення

ефективності страхової діяльності на рівні 2012-2013 рр. (див. рис. 2.1). Проте в 2020 році доходи від основної діяльності страховиків знижуються на 3,6% порівняно з 2019 роком за рахунок зниження частки основного джерела їх формування доходів від реалізації страхових послуг до 76,4%.

Впродовж 2016-2017 рр. динаміка фінансових результатів основної діяльності характерна тенденціями змін в обсягах доходів за цим видом діяльності. Так, в 2016 році доходи від страхової та іншої операційної діяльності знижуються на 24%, тоді як витрати за основною діяльністю скорочуються на 21,7%. Відповідно зменшуються обсяги прибутку.

В 2018 році українські страховики отримують збитки за основою діяльністю в розмірі 81,2 млн. грн., що свідчить про неефективне проведення страхової діяльності та пояснюється суттєвим зростанням страхових витрат в 2018 році порівняно з 2016 роком на 35%. Зазначимо, що в 2019-2020 рр. відновлюється позитивна динаміка фінансових результатів основної діяльності страхових компаній в Україні. Зростають доходи від страхової діяльності за рахунок доходів від реалізації страхових послуг в 2018-2019 рр., які займають 76-78% у структурі страхових доходів. Однак в 2020 році страхові доходи знижуються в обсягах, при цьому меншими темпами, ніж страхові витрати, відтак страховики отримують позитивний результат основної діяльності. Тенденція щодо витрат від страхової та іншої операційної діяльності аналогічна впродовж 2011-2020 рр., відповідно до якої найбільшу частку займають операційні витрати страховика в частині витрат на обслуговування процесу страхування та перестраховування.

Зважаючи на проведене вище аналітичне дослідження, зауважимо, що основним джерелом формування фінансових результатів від основної діяльності страховиків є дохід від реалізації страхових послуг у вигляді надходження страхових премій з страхування іншого, ніж страхування життя, та з страхування життя. Проаналізуємо динаміку надходження страхових премій за сферою діяльності страховиків України в 2017-2020 рр. та визначимо чинники впливу на формування страхових доходів та фінансових результатів основної діяльності страховиків (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Динаміка обсягів і структури страхових премій та доходів від реалізації
страхових послуг за сферою діяльності страховиків впродовж 2017-2020 рр.***

Показники	Роки							
	2017		2018		2019		2020	
	Обсяг, млн.грн.	Струк- тура,%	Обсяг, млн.грн	Струк- тура,%	Обсяг, млн.грн.	Струк- тура,%	Обсяг, млн.грн	Струк- тура,%
Валові страхові премії:	43431,8	100	49367,6	100	53001,2	100	45158,2	100
- страхування інше, ніж страхування життя	40518,1	93,3	45461,4	92,1	48377,2	91,3	40168,1	88,9
- страхування життя	2913,7	6,7	3906,2	7,9	4624,0	8,7	5017,1	11,1
Доходи від реалізації страхових послуг:	24418,1	100	29375,8	100	35750,9	100	33659,4	100
- страхування інше, ніж страхування життя	21388,5	87,6	25166,6	85,7	30564,7	85,5	30417,4	90,4
- страхування життя	3029,6	12,4	4209,2	14,3	5186,2	14,5	3242,0	9,6

*Джерело: побудовано за [149]

За даними табл. 2.3 зробимо висновки, що основним джерелом формування доходів від реалізації страхових послуг є валові страхові премії з страхування іншого, ніж страхування життя. Так, частка страхових надходжень за ризиковим страхуванням становить більше 90% за 2017-2019 рр., а за страхуванням життя – менше 10%. Мізерна частка страхування життя є очевидною тенденцією для функціонування страхового ринку, оскільки характеризується низьким рівнем розвитку.

Аналогічно до цього високою є питома вага доходів від реалізації страхових послуг з страхування іншого, ніж страхування життя (більше 85%, а в 2020 році 90%). В 2017-2019 рр. частка цих доходів є меншою, ніж частка валових премій за даною сферою страхування. Це пояснюється значною часткою премій, належних перестраховикам, на яку зменшується обсяг страхових премій при розрахунку доходу від реалізації страхових послуг. Динаміка зменшення премій, переданих у перестраховання (від 45% в 2017 році до 34,3% в 2019 році) призвела до нарощування обсягів доходів від реалізації страхових послуг з ризикового страхування. Проте зниження частки валових премій (від 93,3% до 91,3%)

відбулося за рахунок вищих темпів зростання обсягів валових премій з страхування життя на 39,3% впродовж 2017-2019 рр.

Мізерну питому вагу в страхових преміях з страхування життя займають премії, передані у перестраховання (близько 3%), а тому частка доходу від реалізації страхових послуг за цією галуззю страхування є вищою від валових премій за рахунок збільшення відрахувань у резерви із страхування життя від 957,9 млн. грн. в 2017 році до 1761,5 млн. грн. в 2019 році. Натомість в 2020 році частка доходів від реалізації страхових послуг з страхування життя є меншою від страхових надходжень внаслідок зростання сум, що повертаються з резервів страхування життя до 3704,2 млн. грн., та зниження відрахувань до резервів до 719,5 млн. грн.

Проаналізуємо динаміку страхових премій за формами (добровільним і обов'язковим страхуванням), галузями (майновим, особистим страхуванням, страхуванням відповідальності) та видами страхування іншого, ніж страхування життя, і страхування життя впродовж 2011-2020 рр. (рис. Г.1, рис. Г.2 Додатку Г, Додаток Д, Додаток Е).

На основі проведеного аналізу зробимо висновок, що в Україні переважає добровільна форма страхування, яка сягає більше 80% впродовж 2011-2020 рр. (див. рис. Г.1). Це є позитивною тенденцією, що свідчить про розвиток страхування, підвищення страхової культури та грамотності населення. Негативним аспектом є поступове зниження частки добровільних видів впродовж останніх чотирьох років.

Розглянувши структуру страхових премій з добровільного страхування іншого, ніж страхування життя, за галузями страхування, констатуємо, що найбільшу питому вагу впродовж 2011-2020 рр. займає майнове страхування із тенденцією до зниження (див. рис. Г.2 Додатку Г). Так, якщо в 2011 році частка добровільного майнового страхування становила 79,7% та з нерівномірною динамікою зменшувалася в 2012 році до 75,8%, а в 2014 році зросла до 76,8%, то вже з 2014 року щороку знижувалася: від 76,8% до 66,2%. В 2021 році добровільні майнові види зменшуються в частці страхових премій до 61,6%. Натомість,

зростає частка добровільного особистого страхування від 12,9% в 2011 році із її збільшенням до 17,3% в 2012 році, зниженням до 14,3% в 2015 році та поступовим збільшенням до 28,2% в 2020 році та 33,1% в 2021 році. Така тенденція зумовлена вищими темпами зростання страхових премій з особистого страхування (вище 125%) порівняно з нарощуванням їх обсягів з майнового страхування (близько 110%). Нерівномірною є динаміка змін надходження страхових премій з добровільного страхування відповідальності, яке займає менше 10% впродовж 2011-2020 рр. Винятком є 2015 рік, коли частка цього виду страхування у страхових преміях досягає 10,1% та знижується до 5,6% в 2020 році.

Нарощування обсягів особистого страхування є позитивною тенденцією розвитку страхового ринку в Україні, що свідчить про зростання необхідності захисту майнових інтересів, пов'язаних з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням громадян. Проаналізуємо структуру добровільного майнового, особистого страхування та страхування відповідальності за їх видами впродовж 2011-2020 рр. та визначимо чинники впливу на таку динаміку (табл. Д Додатку Д).

Впродовж 2011-2019 рр. найбільшу частку в структурі майнового страхування займає страхування наземного транспорту (крім залізничного), яка змінюється нерівномірною динамікою та знижується від 21,7% в 2012 році до 16,4% в 2014 році та зростає до 27% в 2020 році у загальній величині страхових надходжень за видами страхування іншого, ніж страхування життя. Одним з вагомих чинників відповідних змін в 2011-2019 рр. є збільшення кількості договорів такого страхування від 322 тис. в 2014 році до 2974 тис. в 2019 році в результаті зростання кількості автомобільного транспорту та підвищення розвитку автострахування в Україні. При цьому тенденції 2020 року зумовлені нарощуванням обсягів страхових премій за цим видом страхування на фоні перманентного їх зниження за усіма іншими договорами добровільного майнового страхування. Знижується із нерівномірною динамікою частка премій з страхування майна за 2011-2020 рр. – від 18,3% до 13,6%. За 2014-2020 рр.

зменшується частка страхування фінансових ризиків (від 20,9% до 9,5%), особливо таке падіння спостерігається в 2018-2020 рр. за рахунок зменшення страхових договорів. З одного боку, це є негативною тенденцією, що свідчить про зниження ефективності такого виду страхування, з іншого – характеризує зменшення обсягів «схемного» страхування, спрямованого на відмивання грошей і оптимізацію оподаткування суб'єктів господарювання. Страхування АВТОКАСКО, страхування майна та страхування фінансових ризиків продовжують формувати половину страхових надходжень з майнового страхування.

Близько 8,4% із рівномірною динамікою до зниження впродовж останніх років займає страхування вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ. Висока питома вага з тенденцією до зниження за останні два роки належить страхуванню вантажів і багажу (від 13,7% до 5,4%), що пов'язано із зменшенням кількості договорів та страхових надходжень за цим видом страхування.

Як уже було зазначено вище, за 2011-2020 рр. зростає частка особистого страхування в структурі страхування іншого, ніж страхування життя, за рахунок добровільного медичного страхування (6,5%-16,8%), що забезпечує більше половини страхових надходжень з добровільного особистого страхування. Це пов'язано, перш за все, з обмеженим фінансуванням охорони здоров'я в Україні, що призвело до залучення медичного страхування як додаткового джерела компенсації витрат населення, понесених на лікування, медичне обслуговування, з метою отримання медичної допомоги окремими або усіма членами сім'ї чи родини внаслідок захворювання. Однак, незважаючи на поступове збільшення страхових надходжень з добровільного медичного страхування, їх обсяги на страховому ринку є невеликими та характеризують недостатній рівень його розвитку, що зумовлено низькими доходами населення та недовірою до страхових компаній, відсутністю гарантій забезпечення своєчасної та якісної медичної допомоги. Частка страхування від нещасних випадків у 2020 році перебуває на рівні 2012 року та становить 5,1 %. Питома вага страхування медичних витрат

зростає за ці роки від 1,7% до 3,5% за рахунок збільшення кількості подорожуючих за кордон.

Незначну частку у структурі страхових премій впродовж 2011-2019 рр. займає добровільне страхування відповідальності, зокрема страхування відповідальності перед 3-іми особами, частка якого знижується від 6,6% до 4,1%.

Розглянувши позитивні тенденції розвитку страхування життя в Україні, зазначимо недостатній рівень розвитку цієї сфери діяльності страховиків, що пов'язано передусім з низькою платоспроможністю населення, страховою культурою та недовірою до довгострокового страхування.

Проаналізувавши структуру страхових премій з страхування життя впродовж 2011-2020 рр., спостерігаємо найбільшу частку в ній страхування життя за іншими договорами накопичувального страхування (більше 60% в 2020 році), відмінного від страхування довічної пенсії, досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку (рис. Е Додатку Е). Винятком є 2012-2013 рр., коли цей вид страхування життя зменшився в структурі до 46,7% та 38,7%. При цьому, якщо в 2014 році його частка сягала 49,7%, в 2017 виросла до 60,8%, то в 2020 році склала 62,5%. Високу частку займає страхування за іншими договорам страхування життя (більше 35%).

Підсумовуючи зазначене, зробимо висновок про зростання доходів від основної діяльності впродовж 2011-2020 рр. за рахунок збільшення доходів від реалізації страхових послуг з 2014 року, зокрема високої питомої ваги послуг з страхування іншого, ніж страхування життя, в частині майнового страхування (страхування наземного транспорту, страхування майна та страхування фінансових ризиків). Позитивним аспектом розвитку страхового ринку є нарощування премій з особистого страхування, зокрема добровільного медичного страхування. При цьому в 2011-2020 рр. близько 60% і більше витрат на основну діяльність займають операційні витрати, зокрема, витрати на обслуговування процесу страхування і перестраховування, які займають близько 70%.

Розглянувши структуру витрат на основну діяльність за сферами діяльності страховиків у 2011-2020 рр., зазначимо, що основну частку витрат на основну

(страхову та іншу операційну) діяльність (біля 80% і більше) формує страхування інше, ніж страхування життя (рис. 2.5). Це є очевидною тенденцією розвитку страхового ринку України, де переважає за усіма показниками діяльність з ризикового страхування.

Рис. 2.5. Динаміка структури витрат на основну (страхову та іншу операційну) діяльність за сферами діяльності страховиків України впродовж 2011-2020 рр.*

*Джерело: побудовано за [149]

У Додатку Ж (рис. Ж.1, Ж.2) наведена структура витрат за обома сферами діяльності страховиків, що свідчить про переважання операційних витрат на здійснення загального страхування та страхування життя. При цьому частка таких витрат є суттєвішою на страхування життя та перевищує за останні роки 80%, а більше 60% такі витрати займають у страхуванні іншому, ніж страхування життя. В структурі операційних витрат з страхування життя витрати на обслуговування процесу страхування і перестраховування, а саме, аквізиційні витрати, що пов'язані з залученням нових страхувальників, займають 60%, а з ризикового страхування – близько 30%. Дещо вищою є частка страхових виплат та відшкодувань з ризикового страхування, яка знижується з 2012 року до 2015 року (на 7,3%) та зростає в 2017 році (на 17,5%). Тенденція до зменшення частки страхових виплат та відшкодування спостерігається впродовж 2017-2020 рр. до 33,3% за рахунок менших темпів їх росту порівняно з операційними витратами. Натомість з

страхування життя ця складова витрат є нижчою, однак теж зменшується від 20,2% в 2014 році 9,8% в 2019 році, що зумовлено зниженнями обсягів страхових виплат і відшкодувань в 2016, 2019 рр. та зростає в 2020 році до 14,9%. Зазначимо, що запровадження в 2018 році Методики формування страхових резервів за видами страхування іншими, ніж страхування життя, у якій чітко визначений перелік аквізиційних витрат, призводить до зниження темпів нарощування операційних витрат та зростання обсягів фінансових результатів від основної діяльності до оподаткування в 2020 році.

Позитивною тенденцією функціонування страхового ринку України є підвищення ефективності фінансової діяльності страховиків (рис. 2.6).

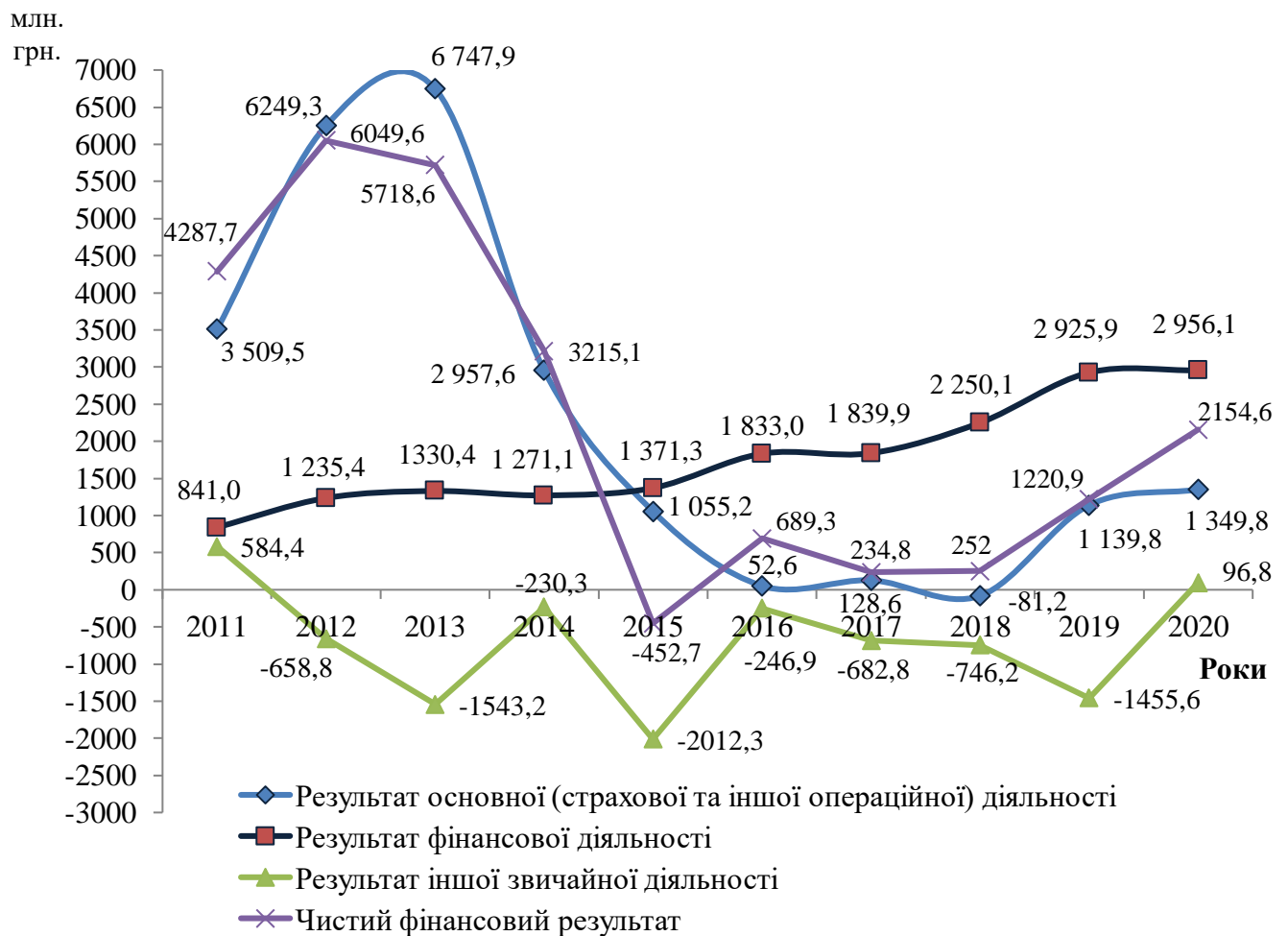

Рис. 2.6. Динаміка фінансових результатів за видами діяльності страховиків України до оподаткування впродовж 2011-2020 рр.*

*Джерело: побудовано за [149]

Так, фінансовий результат за цим видом діяльності зростає від 841 млн. грн. в 2011 р. до 2956,1 млн. грн. в 2020 р. (на 351,9%) за рахунок збільшення обсягів фінансових доходів від 1214,6 млн. грн. в 2011 році до 3068,5 млн. грн. в 2020 році (на 252,6%) в частині доходів від розміщення страхових резервів на банківських депозитах і в державних облігаціях, частка яких найбільша та зростає від 42,4% до 54,5% та від 14,8% до 37,6% впродовж 10 років (рис. К.1-К.2 Додатку К). Винятком є лише 2011 р. і 2014 р., коли частка доходності акцій перевищувала доходність облігацій на 2,1% та 1,2%. Крім того питома вага доходності банківських депозитів та ОВДП зростає від 57,2% в 2011 р. до 92,1% в 2020 р.

Динаміка інвестиційного доходу аналогічна змінам структури вкладення страхових резервів. Як підтверджує рис. К.2, найбільшу питому вагу займають вкладення резервів на банківські депозити (більше 40%) та в цінні папери держави (зростають від 10,6% в 2011 р. до 38,0% в 2020 р.). Права вимог до перестраховиків в структурі інвестицій становлять в 2020 р. 9,8%, що нижче навіть, ніж в 2011 р. на 0,2%. Така тенденція щодо структури інвестиційних вкладень страховиків пояснюється, перш за все, новими змінами до розміщення страхових резервів відповідно до розпорядження Нацкомфінпослуг № 850 від 07.06.2018 «Про затвердження Положення про обов'язкові критерії і нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика», що зумовили підвищення платоспроможності страховиків та збільшення прибутковості їх інвестиційної діяльності. Зокрема, встановлено вимоги до нормативу якості активів, які повинні бути представлені низькоризиковими активами (ОВДП, облігації МФО, поточні рахунки і депозити в банках з рейтингом не менше АА за національною рейтинговою шкалою і їх облігації, залишок коштів страховика в централізованих фондах МТСБУ, права вимоги до перестраховувальників - нерезидентами за договорами міжнародної системи «Зелена карта» і ядерного страхування). При цьому для страховиків, які надають виключно добровільні види страхування, крім

страхування життя, цей норматив складе не менше 20% страхових резервів, для інших – не менше 40% [150].

Посилено вимоги до корпоративних акцій і облігацій, якими можуть бути представлені страхові резерви. При цьому доповнено перелік високоризикових активів, якими не можна покривати страхові резерви. Зазначені нормативи та відсутність альтернатив фондового ринку зумовили зниження вкладень страховиків в корпоративні цінні папери з 14% в 2011 р. до 2% в 2020 р.

Зазначимо, що більше 60% активів страховиків України представлена активами, що визначені у ст.31 Закону «Про страхування», для покриття страхових резервів. Для решти частини активів страхових компаній характерні високоризикові сумнівні активи, а саме: «неліквідна нерухомість, «сміттєві» акції і векселі, корпоративні права в «порожні» підприємства, незаконні позики пов'язаним особам, права вимоги до псевдоперестраховиків і т.д.» [151]. Крім того, що такі активи не забезпечують можливості страховикам отримати інвестиційні доходи, то ще й призводять до невиконання ними страхових зобов'язань перед страхувальниками, відтак до зниження довіри до страхування. Після запровадження розпоряджень Нацкомфінпослуг №850 і №1638 в 2018 році, пов'язаних з підвищенням платоспроможності, прибутковості, якості активів, дотриманням нормативів достатності капіталу та ризиковості операцій страховика, формуванням страхових резервів, достатніх для страхових виплат, кількість страхових компаній суттєво зменшилася. Якщо в 2011 році на страховому ринку функціонувало 442 (378 – СК "non-Life", 64 – СК "Life") компанії, то в кінці 2020 році – залишилося лише 210 (190 – СК "non-Life", 20 – СК "Life") [152]. Таке зменшення страхових компаній зумовлене новими змінами регуляторної бази, що свідчить про очищення страхового ринку від псевдостраховиків, підвищення рівня його капіталізації та якості активів, прозорості та конкурентоспроможності.

Результат фінансової діяльності до оподаткування перевищував результативність основної діяльності на страховому ринку впродовж 2015-2020 рр. Фінансові результати за іншою звичайною діяльністю до оподаткування

характеризуються збитками, за винятком 2011 р. та 2020 р., що в 2015 р. призвело до збиткової діяльності страховиків України.

Негативні тенденції характерні для формування фінансового результату страховиків України в 2021 році (Додаток Л). Так, величина чистого прибутку знижується на 28,7% від 2154,6 млн. грн. в 2020 році до 1537,2 млн. грн. в 2021 році. Зокрема, українські страховики отримали за останній рік 1949,3 млн. грн. чистого прибутку та 412,1 млн. грн. збитків. Визначимо чинники, що зумовлюють відповідні тенденції на страховому ринку. Одним з них є те, що низка страхових компаній з різних причин досі не надала НБУ регуляторну та фінансову звітність за IV квартал 2021 року, що пов'язано з повномасштабним наступом країни-агресора на Україну наприкінці лютого, який значно ускладнив умови їх діяльності на страховому та інших сегментах фінансового ринку.

В 2021 році порівняно з 2020 роком негативна динаміка чистого фінансового результату страховиків визначається скороченням обсягів результату від фінансових операцій від 2956,1 млн. грн. до 2660,0 млн. грн. (на 10%) та збитковістю іншої звичайної діяльності до -579,8 млн. грн. Позитивним аспектом функціонування страхового ринку в 2021 році є зростання фінансових результатів від основної діяльності страховиків, зокрема від 1139,8 млн. грн. в 2019 році до 1476,2 млн. грн. в 2021 році (на 29,5%) за рахунок нарощування більших обсягів страхових доходів, що свідчить про збереження позитивних тенденцій проведення ефективного страхування в Україні. Так, доходи від основної (страхової та іншої операційної) діяльності в 2021 році порівняно з 2020 роком зростають на 12,8% в частині основного джерела їх формування доходів від реалізації страхових послуг, які займають 75% у їхній структурі, решта – практично 25% становлять інші операційні доходи страховика. Таким чином, страхові премії як основне джерело формування страхових доходів українських страховиків визначають тенденції змін фінансового результату від їхньої основної діяльності.

Проаналізуємо динаміку страхових надходжень в 2021 році, відповідно до якої знижується їх частка з ризикового страхування до 88,2%, натомість зростає – з страхування життя, що є позитивним аспектом та свідчить про поступову довіру

населення до цього сегменту ринку. При цьому зазначимо, що в 2020-2021 рр. частка доходів від реалізації послуг з страхування іншого, ніж страхування життя, перевищує частку страхових надходжень за ним, що пояснюється зростання доходності страхової діяльності за рахунок зниження частки премій, переданих в перестраховання до 20,8% та 19,4% відповідно. Динаміка частки доходів від реалізації страхових послуг з страхування життя пояснюється зміною тенденцій формування резервів за такими видами страхування.

Оскільки основні тенденції формування страхових доходів визначають обсяги страхових надходжень, проаналізуємо їх структуру та ключові чинники динамічних змін. Зауважимо, що в 2021 році в структурі страхових премій з страхування іншого, ніж страхування життя, частка добровільних видів страхування знижується до 76,5%, натомість – зростає з обов'язково страхування на 2,1%, що є негативною тенденцією для розвитку повноцінного страхового ринку (Додаток М). Відповідна динаміка структури страхових надходжень зумовлена зростанням їх обсягів (на 32%) та частки з обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів (за міжнародними договорами) на 1,6%, а також величини премій за внутрішніми договорами на 13% та авіаційного страхування цивільної авіації на 60,4%. Натомість основну питому вагу в структурі добровільного страхування займає майнове страхування, зокрема страхування наземного транспорту, страхові платежі за яким збільшуються з 2020 року по 2021 рік на 24,8%, тоді як за всіма іншими видами майнового страхування – зменшуються, що і призвело до скорочення частки такого страхування.

Зростає частка добровільного особистого страхування за видами страхування іншого, ніж страхування життя, з 28,2% в 2020 році до 33,1% в 2021 році за рахунок нарощування страхування від нещасних випадків, страхування на випадок хвороби та страхування медичних витрат, що пов'язано з пандемією внаслідок COVID-19. Добровільне страхування відповідальності займає мізерну питому вагу – приблизно 5%, а саме в частині страхових премій з страхування відповідальності перед 3-іми особами.

Якщо зважити на структуру страхових премій з страхування життя, то відмітимо, що тенденції минулих років зберігаються, відповідно до яких найбільшу частку займають страхові премії за договорами накопичувального страхування (близько 67%), за іншими договорами страхування життя – 26%, за іншими видами страхування життя – 7% (рис. М.1 Додаток М).

Разом з доходами зростають і витрати на здійснення основної (страхової та іншої операційної) діяльності страховиків з 42694,7 млн. грн. в 2020 році до 48188,7 млн. грн. в 2021 році (на 12,9%). Серед складових доцільно виокремити операційні витрати страхових компаній, які займають близько 62% усіх витрат, тоді як виплати страхового відшкодування та викупних сум – лише 38%. У структурі операційних витрат найбільшу частку займають витрати, пов'язані з укладанням та пролонгацією договорів страхування (аквізиційні витрати) – 24,8%. Як вже було зазначено, на зниження обсягів чистого фінансового результату негативно вплинуло зменшення величини результатів фінансової діяльності внаслідок скорочення обсягів фінансових доходів у 2021 році на 8,9% та зростання фінансових витрат – на 40%. В структурі фінансових доходів відбулися зміни щодо зменшення частки доходів за облігаціями внутрішньої державної позики – від 53,1% в 2020 році до 30,6% в 2021 році та збільшення доходів від депозитів – від 40,7% до 62,1%. Це пов'язано із збільшення ставки відсотків за депозитами. Фінансові витрати зросли в основному за рахунок витрат від участі в капіталі на 45,8%.

Страховики життя збільшують інвестиційні доходи впродовж 2021 року, що підтверджує останній квартал року. Доходи від інвестування в державні цінні папери зростають, а доходи від депозитів суттєво скорочуються. За результатами кварталу страховики життя отримують прибуток. Натомість страховики з ризикового страхування є збитковими в IV кварталі 2021 року. Негативно вплинули на фінансові результати страховиків збільшення операційних витрат, зокрема аквізиційних та інших адміністративних витрат.

Проте, якщо фінансовий результат від фінансової діяльності зменшився на 4,7%, то за іншою звичайною діяльністю страховики отримали збитки в розмірі

579,8 млн. грн., що негативно позначилося фінансових результатах страхового ринку в Україні.

Безумовно, що окрім фінансових результатів за основними видами діяльності страховиків, на формування їх чистого фінансового результату впливає чинна система оподаткування. Зупинимося більш детально на діючій практиці оподаткування вітчизняних страховиків та його впливі на ефективність їхньої діяльності, сучасних тенденціях податкового регулювання страхового ринку в контексті збалансування інтересів його учасників і держави.

2.2. Діагностика детермінантів динаміки оподаткування страхової діяльності в Україні

З прийняттям Податкового кодексу України в 2010 році для страховиків суттєво змінюються засади оподаткування їх страхової діяльності [128]. Упродовж 2011-2015 років страхові компанії в Україні сплачували податок на дохід у розмірі 3% від валових страхових внесків та податок на прибуток від фінансової та іншої діяльності у розмірах: з 2011 р. – 23%; з 2013 р. – 19 %; з 2014 р. і донині – 18 %. У положеннях Податкового кодексу України (із 01. 04. 2011 р. до 01. 01. 2013 р.) було передбачено порядок оподаткування доходів страховиків із збереженням подвійного оподаткування страхових (перестраховувальних) премій. Впродовж 2013-2014 рр. в законодавчому документі зроблено зміни, відповідно до яких страхові премії оподатковуються лише один раз при їх надходженні до страховика за ставкою 3%. Однак, з 2015 р. знову відбулися зміни в Податковому кодексі, за яких у діяльності страховиків застосовується змішана система оподаткування: за ставкою 18% оподатковується прибуток від страхової, фінансової та іншої діяльності й за ставкою 3% (0%) – валові доходи у вигляді страхових премій з страхування іншого, ніж страхування життя (страхування життя). Така система оподаткування базується на подвійному оподаткуванні страхової діяльності, що суперечить інтересам страховиків, збільшуючи їх

податкове навантаження. Безумовно такі тенденції оподаткування страхової діяльності негативно впливають на чисті фінансові результати страховиків.

Проаналізуємо практику оподаткування діяльності страховиків України та визначимо проблеми податкового регулювання страхового ринку з метою їх вирішення задля підвищення його прозорості, конкурентоспроможності та капіталізації. Обсяги податку на прибуток страхових організацій та його частку в загальній величині податку на прибуток суб'єктів господарювання в Україні наведено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Динаміка обсягів податку на прибуток українських страховиків за 2011-2020

рр., млн. грн.*

Показники	Роки									
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Податок на прибуток підприємств, вт.ч.:	55097,0	55793,0	54993,8	40201,5	39053,2	60223,2	73396,8	106182,3	117316,8	118471,8
податок на прибуток страхових компаній (у т.ч. філій)	589,5	748,2	970,2	711,5	854,7	1052,1	930,8	1117,5	1348,6	1673,8
частка податку на прибуток страхових компаній, %	1,07	1,34	1,76	1,77	2,19	1,75	1,27	1,05	1,15	1,41

*Джерело: побудовано за [149; 153]

У Річному звіті про виконання Зведеного бюджету України за 2011-2020 рр. у Розділі «Доходи» наведено дані про надходження податку на прибуток страхових організацій до Зведеного бюджету України. Зазначимо, що показники у Річному звіті відрізняються від консолідованої звітності страховиків, яку публікує Національний банк України (до 2020 року Нацкомфінпослуг).

Спершу відмітимо, що податок на прибуток страховиків займає мізерну частку в структурі оподаткування суб'єктів господарювання, незважаючи на те, що страхові компанії з 2015 року сплачують два податки: 3% від валових страхових премій та 18% від фінансових результатів страхової, фінансової та іншої діяльності. Це свідчить про незначну фіскальну роль оподаткування

діяльності українських страховиків. Якщо в 2011 році податок на прибуток у них становить 1,07% в загальній сумі податку на прибуток суб'єктів господарювання, в 2015 році – зростає до 2,19%, що є очевидною тенденцією подвійного оподаткування страхової діяльності, то впродовж 2016-2019 рр. знижується до 1,15% за рахунок менших темпів зростання порівняно з податком на прибуток суб'єктів господарювання, а в 2020 році зростає знову, до 1,41%. Визначимо чинники відповідної динаміки.

Рис. 2.7. Темпи змін податку на прибуток суб'єктів господарювання та страховиків України у 2012-2020 рр., %

Джерело: побудовано за [153]

За даними рис. 2.7 зробимо висновки, що динаміка змін податку на прибуток суб'єктів господарювання загалом та страхових компаній зокрема впродовж 2012-2018 рр. є нерівномірною. Так, за 2012-2013 рр. податок на прибуток страховиків зростає вищими темпами, незважаючи на зниження ставки податку на прибуток в 2012 році до 21%, в 2013 році до 19%. Це пов'язано із зростанням обсягів прибуткового оподаткування страховиків за рахунок подвійного або кількарразового оподаткування страхових премій в 2011-2013 рр., а саме премій переданих у перестраховування, зростання темпів нарощування фінансових результатів від основної діяльності в 2012 році на 178,1%. Незважаючи на збільшення обсягів таких фінансових результатів в 2013 році нижчими темпами (107,9%), зростання результативності фінансової діяльності

забезпечило зростання позитивної динаміки прибуткового оподаткування страховиків.

Різке збільшення темпів скорочення податку на прибуток суб'єктів господарювання загалом та страхових компаній зокрема в 2014 році майже до 73% пояснюється впливом політичних і воєнних ризиків внаслідок війни на Сході України, яка призвела до зменшення кількості суб'єктів господарювання, збитковості їхньої діяльності. Такі події негативно позначилися і на діяльності страховиків та зумовили скорочення доходності страхової діяльності, зростання витрат і зменшення обсягів фінансових результатів основної діяльності до оподаткування на 56% й отримання збитків від іншої звичайної діяльності.

Податок на прибуток суб'єктів господарювання в Україні зменшується в обсягах в 2015 році, проте нижчими темпами, ніж в 2014 році, за рахунок скорочення збитковості діяльності від 564376, 8 млн. грн. до 348471,6 млн. грн. Поступове відновлення спостерігається з 2016 року і дотепер. Однак, якщо темпи зростання податку на прибуток усіх суб'єктів господарювання України сягають в 2016-2018 рр. 154,2%-144,7%, то за останні два роки знижуються до 110,5% та 100,1%. Чинником відповідної тенденції є скорочення прибутковості багатьох підприємств внаслідок обмеження їхньої діяльності під впливом епідеміологічної ситуація щодо COVID-19 у регіонах України.

Натомість для страховиків в 2017 році характерне зростання операційних витрат та скорочення результативності основної діяльності й величини податку на прибуток. На противагу усім суб'єктам господарювання податок на прибуток страхових компаній за останні 3 роки зростає практично однаковими темпами, незважаючи на збитки основної діяльності в 2018 році, які покриває прибуток від фінансової та іншої звичайної діяльності. Однак основні тенденції прибуткового оподаткування страховиків України загалом визначає динаміка доходності, витрат та фінансових результатів їх основної (страхової та іншої операційної) діяльності, що є очевидним аспектом функціонування страхового ринку.

Проаналізуємо структуру податку на прибуток українських страховиків за 2011-2020 рр. (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Обсяг та структура податку на прибуток страхових компаній в Україні впродовж 2011-2020 рр.*

Показники	Роки											
	2011		2012		2013		2014		2015			
	Обсяг, млн.грн.	Струк- тура,%	Обсяг, млн.грн.	Струк- тура,%	Обсяг, млн.грн.	Струк- тура,%	Обсяг, млн.грн.	Струк- тура,%	Обсяг, млн.грн.	Струк- тура,%	Обсяг, млн.грн.	Струк- тура,%
Податок на прибуток страхових організацій, включаючи філії на території України, в т.ч.:	591,6	100	748,2	100	970,2	100	711,5	100	854,7	100		
податок на валові доходи від страхової діяльності	366,1	61,9	574,7	76,9	500,4	51,6	436,0	61,3	544,4	63,7		
податок на операції з перестраховиками-нерезидентами	0,7	0,1	0,9	0,1	1,5	0,2	0,6	0,1	0,8	0,1		
податок від інших видів звичайної діяльності	223,6	37,8	169,2	22,6	468,1	48,2	272,9	38,3	309,5	36,2		
податок від надзвичайних подій	1,2	0,2	3,4	0,4	0,2	0,0	2,0	0,3	0,0	0,0		

* Джерело: побудовано за [149; 153]

Прод. Таблиці 2.5

Обсяг та структура податку на прибуток страхових компаній в Україні впродовж 2011-2020 рр.*

Показники	Роки											
	2016		2017		2018		2019		2020			
	Обсяг, млн.грн.	Струк- тура,%	Обсяг, млн.грн.	Струк- тура,%	Обсяг, млн.грн.	Струк- тура,%	Обсяг, млн.грн.	Струк- тура,%	Обсяг, млн.грн.	Струк- тура,%	Обсяг, млн.грн.	Струк- тура,%
Податок на прибуток страхових організацій, включаючи філії на території України, в т.ч.:	1052,1	100	930,8	100	1117,5	100	1348,6	100	1673,8	100		
податок на валові доходи від страхової діяльності	689,8	65,6	845,8	90,8	877,6	78,5	1041,9	77,3	1133,8	67,7		
податок на операції з перестраховиками-нерезидентами	1,6	0,1	1,0	0,1	0,8	0,1	0,9	0,1	0,7	0,0		
податок від інших видів звичайної діяльності	360,6	34,3	84,0	9,1	239,0	21,4	305,2	22,6	539,0	32,3		
податок від надзвичайних подій	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,6	0,0	0,3	0,0		

* Джерело: побудовано за [149; 153]

Як бачимо з табл. 2.5, в структурі податку на прибуток страхових компаній найбільшу питому вагу займає податок на валові доходи від страхової діяльності, який розраховується за ставкою 3% від валових надходжень страхових премій. Так, впродовж 2011-2020 рр. частка цього податку становить більше 50%. При цьому, за 10 років обсяги податку на валові доходи від страхової діяльності зростають від 366,1 млн. грн. до 1133,8 млн. грн. (на 309,7%) за рахунок нарощування обсягів страхових премій від 22693,5 млн. грн. до 45158,2 млн. грн. (на 199%).

Сума оподаткування валового доходу зменшується в 2013-2014 рр. до 500,4 млн. грн. та 436,0 млн. грн. порівняно з 2012 р., незважаючи на зростання валових страхових премій. Це пояснюється відсутністю подвійного оподаткування цих премій при передачі у перестраховання. Водночас спостерігається тенденція, відповідно до якої в 2015-2017 рр. фінансові результати від операційної діяльності до оподаткування страховиків суттєво скорочуються (1055,2 млн. грн. – 128,6 млн. грн.) внаслідок навмисного завищення операційних витрат з метою зменшення бази оподаткування та ухилення від сплати податку на прибуток.

Найбільша частка податку на доходи в страховиків спостерігається в 2017 році – 90,8%, що зумовлено зростанням його обсягів та суттєвим скороченням податкових надходжень від інших видів звичайної діяльності (фінансової, іншої звичайної). Протягом останніх 4 років питома вага податку на валові доходи страховиків зменшується до 67,7%, натомість зростає частка податків від інших видів звичайної діяльності від 9,1% в 2017 році до 32,3% в 2020 році, що зумовлено нарощуванням результатів фінансових операцій, які більше, ніж в 2 рази перевищують обсяги результатів основної діяльності страховиків, та прибутковістю іншої звичайної діяльності.

Мізерну частку впродовж 2011-2020 рр. займають податки на операції з перестраховиками-нерезидентами (0,1%) та податку від надзвичайних подій (0%-0,4%), що свідчить про незначну фіскальну роль таких видів оподаткування прибутку страховиків.

Розглянувши структуру податку на валові доходи від страхової діяльності за галузями страхування протягом 2011-2020 рр., зауважимо, що найбільшу частку займають податкові надходження з страхування іншого, ніж страхування життя – більше 90% (рис. 2.8).

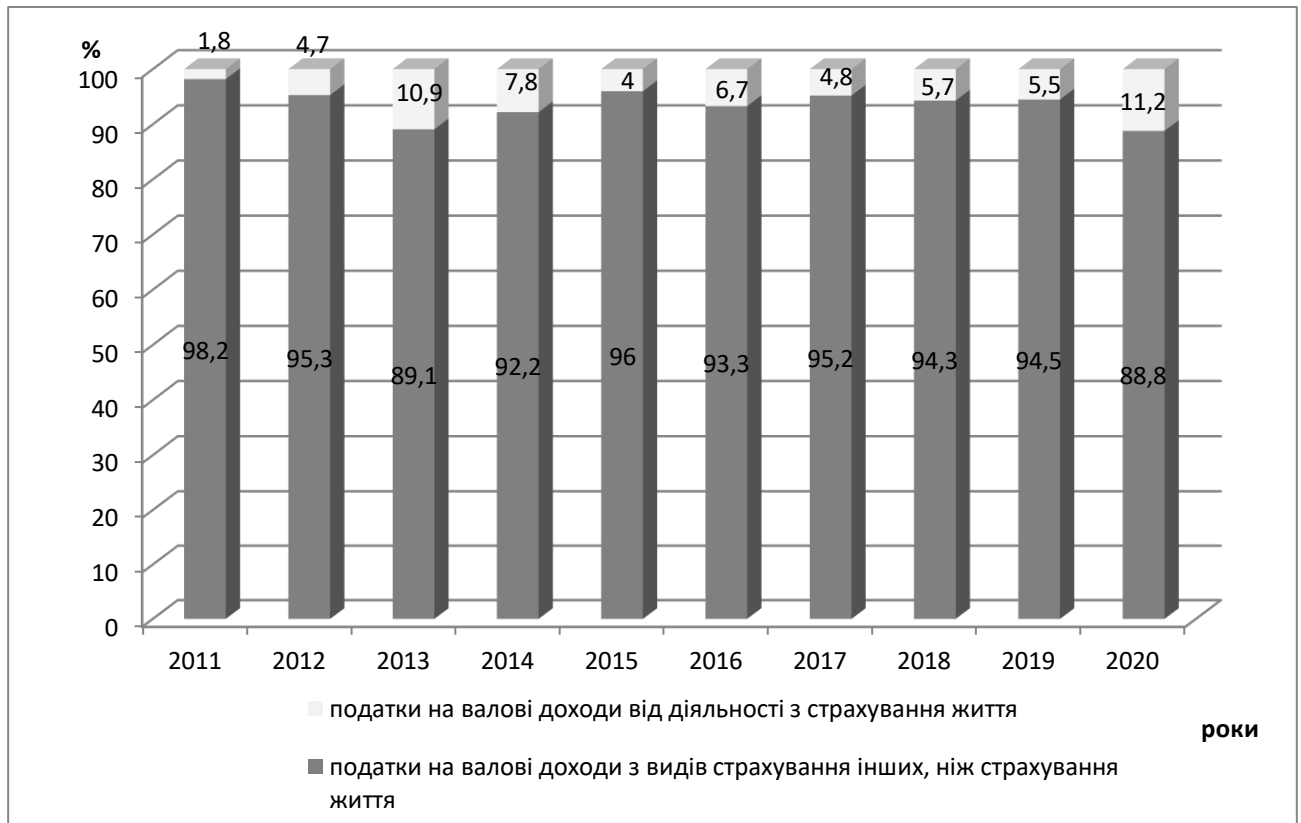

Рис. 2.8. Динаміка структури податку на валові доходи від страхової діяльності за галузями страхування впродовж 2011-2020 рр.*

*Джерело: побудовано за [149]

Це є очевидною тенденцією, що пояснюється значно більшими обсягами страхових премій за даними видом страхування та ставкою 3%, за якою вони оподатковуються. Натомість, більшість операцій за договорами страхування життя, зокрема, з довгострокового страхування життя, добровільного медичного страхування та страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема за договорами страхування додаткової пенсії, оподатковуються за ставкою 0%, а лише за умови, що договір страхування життя не відповідає відповідним вимогам, застосовується ставка оподаткування у розмірі 3%. Винятком є 2020 рік, коли страховики сплатили за договорами страхування життя 127 млн. грн. податку на валові доходи.

В 2021 році податок на прибуток страхових компаній від звичайної діяльності зростає від 1673,8 млн. грн. в 2020 році до 1686,2 млн. грн. в 2021 році (лише на 0,7%). При цьому найбільшу частку в структурі податкових зобов'язань страховиків продовжує займати податок на валові доходи від страхової діяльності. Однак, якщо в 2020 році вони становили 67,7%, то вже в 2021 році – зростають до 77,3% (на 9,6%). Це зумовлено нарощуванням обсягів страхових премій, зокрема з ризикового страхування, та отримання позитивного фінансового результату основної (страхової та операційної) діяльності до оподаткування страховиками. Незважаючи на негативні тенденції формування результатів від фінансових операцій та іншої звичайної діяльності, обсяги оподаткування страховиків зростають, при цьому вони отримують чистий прибуток за рахунок ефективного проведення страхової діяльності.

Водночас із зростанням податку на валові доходи страховиків знижується частка податку від інших видів звичайної діяльності від 32,3% в 2020 році до 22,7% в 2021 році. Чинником відповідної динаміки є зменшення прибутку від фінансових операцій до оподаткування та отримання збитків від іншої діяльності. Мізерну частку у структурі податкових зобов'язань страховиків України в 2021 році займає податок на операції з перестраховиками-нерезидентами (близько 0,7 млн. грн.).

Отже, розглянемо структуру основного джерела формування податкових зобов'язань українських страхових компаній – податку на валові доходи від страхової діяльності. Так, найбільшу частку займає податок на валові доходи від діяльності з страхування іншого, ніж страхування життя (90,9%), що є очевидною тенденцією функціонування страхового ринку, оскільки саме доходи страховиків з ризикового страхування підлягають подвійному оподаткуванню за ставками 3% і 18%. Натомість частка податку на валові доходи від діяльності з страхування життя, більшість видів якого оподатковується за 0 ставкою становить 9,1%. Таким чином, оподаткування фінансових результатів з страхування іншого, ніж страхування життя, суттєво впливає на формування чистого фінансового результату українських страховиків.

У ході проведеного дослідження з'ясовано, що є ціла низка чинників, які прямо, або опосередковано можуть впливати на обсяги чистого фінансового результату страховиків. Проаналізуємо та оцінимо основні показники, що характеризують комплексні причинні зв'язки результативності страховиків та визначимо вплив оподаткування на динаміку їх чистого прибутку.

Для проведення аналізу результативності діяльності страхових компаній та виявлення зв'язків між фінансовими результатами та чинною системою оподаткування українських страховиків використаємо щоквартальні консолідовані дані їхньої діяльності за 2011-2020 рр. (Додаток Н).

Найпростішими способами статистичного аналізу є описові статистики, які на найпростішому рівні кількісно описують або підсумовують масив даних. Розрахуємо такі статистичні характеристики, як середні значення, стандартні відхилення, коефіцієнти варіації, кuartильні характеристики показників, показники асиметрії та ексцесу, обраних для аналізу [154]. Статистичні характеристики змінних, здійсненні на основі описових статистичних коефіцієнтів, наведені у Додатку П.

На основі даних Додатку П зробимо висновки, що майже усі змінні є мультимодальними, окрім таких, як: ПСІ (податок на валові доходи з страхування іншого, ніж страхування життя), ОВІ (інші операційні витрати), ПОПР (податок від операцій з перестраховиками-нерезидентами). Зазначимо, що мода – це значення випадкової величини, яка зустрічається найчастіше в сукупності спостережень, тобто таке значення x , в якому функція має ймовірностей набуває максимального значення. Однак, у випадку, коли трапляється більше, ніж одна мода, сукупність вважається мультимодальною, а набір змінних даних не підпорядковується нормальному розподілу.

Величини варіації (Var) та коефіцієнтів варіації (CoVar) свідчать про високу волатильність результатів діяльності страхових компаній на ринку. Так, коефіцієнт варіації – це відносна величина, яка характеризує мінливість ознаки. Оскільки CoVar за усіма змінними перевищує 25%, то це свідчить про значну волатильність показників результативності страховиків, зокрема особливо

високою вона є за показниками доходів від основної (страхової та іншої операційної) діяльності, фінансових результатів цієї ж діяльності, чистих фінансових результатів. Аналогічно за цими ж показниками результативності значення стандартних відхилень (SD) перевищують середні значення показників, що заперечує можливість прийнятної апроксимації розподілу досліджуваних змінних кривою нормального розподілу. Значення квартильних характеристик показників показують, що значення верхніх квартилів (усі показники результативності в 25% компаній страхового ринку) перевищують значення нижніх квартилів та середнє значення досліджуваних показників ще у 25% страховиків (див. Додаток П). Це підтверджує наявність нестационарних процесів та волатильності показників, які обрано для проведення аналізу.

Коефіцієнт варіації, верхній і нижній квартиль за показником податок на операції з перестраховиками-нерезидентами рівні 0. Тобто в 25+25% з усіх страховиків на ринку не сплачують податок на операції з перестраховиками-нерезидентами, оскільки не провадять таку діяльність. Це означає відсутність будь якого значущого кореляційного зв'язку відповідного показника з показниками результативності діяльності на страховому ринку.

Задля оцінки структури причинного комплексу досліджуваних показників розраховано їхні попарні кореляції на рівні адекватного ймовірнісного критерію $p < 0,005$ (Додаток Р).

Дані Додатку Р свідчать, що усі змінні між собою попарно слабо корелюють. Спостерігається кореляція між багатьма показниками, зокрема значима позитивна кореляція – між витратами на основну діяльність та операційними витратами (0,95), між фінансовими результатами фінансової діяльності та податком на прибуток від звичайної діяльності (0,85), фінансовими доходами (0,94); негативна кореляція – між фінансовими результатами від основної діяльності та витратами на основну діяльність (-0,65), страховими виплатами (-0,66), податком на валові доходи з ризикового страхування (-0,56), операційними витратами (-0,54) та іншими витратами та податковими платежами страховиків. Проведені розрахунки ілюструють частково позитивну та

домінування негативної кореляції між показником чистого фінансового результату та показниками: фінансових результатів основної діяльності (+0,42); страхових виплат (-0,37); фінансових результатів фінансової діяльності (-0,46); податку на прибуток від звичайної діяльності (-0,41); податку на валові доходи (-0,40) Проте структура їх взаємозв'язків між досліджуваними показниками характеризується комплексністю та потребує глибокого дослідження з використанням спеціальних методів аналізу.

За допомогою STATISTICA 12 візуально оцінимо комплексний зв'язок між показниками результативності діяльності страхових компаній та їхніми податковими платежами. В результаті встановлено, що між чистим фінансовим результатом, податком на валові доходи від страхової діяльності та податком на прибуток від звичайної діяльності існує комплексний причинно-наслідковий зв'язок в множині досліджуваних показників.

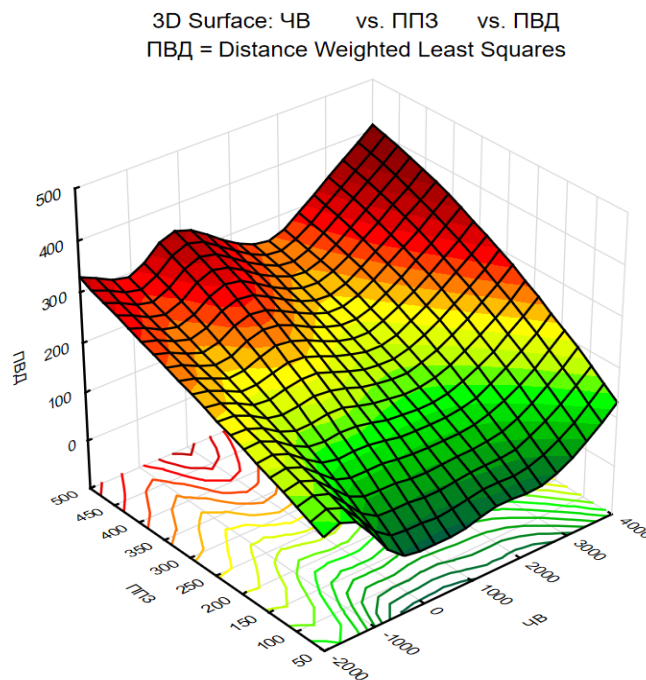

Рис. 2.9. Зв'язок між чистим фінансовим результатом, податком на валові доходи від страхової діяльності та податком на прибуток від звичайної діяльності

**Джерело:* побудовано за допомогою STATISTICA 12 на основі консолідованих даних страховиків України [149]

Відповідно необхідним є подальше вивчення усіх таких комплексних зв'язків досліджуваних змінних за допомогою моделювання факторної структури з метою їх ідентифікації і проведення кількісного оцінювання тих показників, які здійснюють податковий вплив на результативність діяльності страхових компаній.

З метою забезпечення адекватності моделі реальному процесу, необхідно замінити досліджувану множину змінних (див. Додаток Н) множиною меншої розмірності, що буде складатися з некорельованих величин, які здатні зберігати всю інформацію щодо причинно-наслідкового механізму формування ринкових процесів і дають змогу змістовно інтерпретувати отримані результати.

Для вивчення взаємозв'язків та взаємозалежностей між основними показниками результативності страхових компаній України та показниками оподаткування їхньої діяльності впродовж 2011-2020 рр., виявлення найбільш значимих факторів впливу та їх структури доцільно застосовувати метод головних компонент як різновид факторного аналізу, «...який використовує ортогональне перетворення множини спостережень з можливо пов'язаними змінними (сутностями, кожна з яких набуває різних числових значень) у множину змінних без лінійної кореляції, які називаються головними компонентами» [155]. Використання такого математично обґрунтованого методу факторного аналізу здійснюється на основі даних для об'єднання некорельованих ознак, які характеризують діяльність страхових компаній та вплив оподаткування на їхні фінансові результати, у меншу кількість агрегованих детермінант (факторів). Відтак уможлиблюється виокремлення найбільш інформативних компонент у ході проведення аналізу, виключення з нього малозначимих, що в підсумку спрощує інтерпретацію результатів. За допомогою методу головних компонент «...можна виявляти приховані показники (фактори), які відповідають за наявність лінійних статистичних зв'язків (кореляцій) між ними. Крім того, визначення більш впливових за умов проведення досліджень факторів серед первинно обраних показників, а також виявлення статистичного зв'язку визначають обґрунтованість висновків щодо ефективності тих чи інших впливів

на досліджувану систему» [155]. Таким чином, отримана у результаті проведеного факторного аналізу сукупність факторів буде пояснювати аналізовані дані і дасть змогу змістовно інтерпретувати взаємозв'язки між фінансовими показниками.

Модель головних компонент трансформує m -вимірну множину початкових даних у p -вимірну множину факторів/компонент ($p < m$). При цьому сумарна варіація головних компонент менша за сумарну варіацію множини початкових змінних.

Математичною основою методу головних компонент є побудова кореляційної матриці R з одиницями на головній діагоналі. Інші елементи матриці – це коефіцієнти кореляції r_{ik} , які не відображають причинно-наслідкові, а показують супутні зв'язки між ознаками x_i та x_k , зумовлені наявністю спільної першопричини їх варіації.

Значення компонент можна визначити, враховуючи їхній зв'язок з первинними ознаками (змінними) за формулою:

$$Z = AG, \quad (2.1)$$

де, Z – первинні ознаки;

G – головні компоненти;

A – матриця факторних навантажень m компонент.

Звідси:

$$G = A^{-1}Z, \quad (2.2)$$

де, A^{-1} – обернена матриця факторних навантажень m компонент.

Оскільки в процесі факторного аналізу виокремлюється p головних компонент ($p < m$), то вимірюванню підлягають саме ці компоненти:

$$G = \lambda^{-1}A'Z, \quad (2.3)$$

де, λ^{-1} – дисперсії головних компонент.

З метою проведення поглибленого факторного аналізу фінансових показників, що визначають результативність діяльності страхових компаній на ринку в контексті впливу чинної системи оподаткування, доцільно здійснити вимірювання головних компонент на основі показників сукупності досліджуваних змінних.

В результаті факторного аналізу, проведеного методом головних компонент з використанням засобів програмного пакету STATISTICA 12, отримуємо чотири фактори, які пояснюють 88,17% варіації змінних вихідної множини (табл. 2.6). Зауважимо, що власні значення (eigenvalues) – це дисперсії (варіації), які пояснюються факторами.

Таблиця 2.6

Сукупність власних значень факторів і показники варіації змінних вихідної множини

Фактори	Власні значення	Загальна варіація, %	Кумулятивні власні значення	Кумулятивна варіація, %
1	7,75	45,25	7,75	45,25
2	2,80	32,34	10,56	77,59
3	1,87	9,38	12,43	86,97
4	1,45	1,2	13,89	88,17

**Джерело:* побудовано за допомогою STATISTICA 12 на основі консолідованих даних страховиків України [149]

Дані таблиці 2.6 відображають сукупність чотирьох власних значень факторів, які одночасно є варіаціями головних компонент, а також відсоток кожного з них в сумарній (кумулятивній) варіації початкових показників. Відсоток першої компоненти в сумарній варіації вихідної множини показників становить 45,25%, другої – 32,34%. Разом дві компоненти пояснюють накопичений відсоток – 77,59% сумарної варіації, що свідчить про високий ступінь факторизації досліджуваної множини показників, яка досягається лише двома головними компонентами. Оскільки перші два фактори мають найбільші власні значення та займають досить високу частку в сумарній варіації, то третій і четвертий фактори розглядати недоцільно. Таке твердження доведено за допомогою критерію Кайзера (критерій кам'янистого осипу), що проілюстровано на рис. 2.10.

Зазначимо, що за допомогою критерію, який розроблений Х.Ф. Кайзером (1960), відбираються лише фактори, власні значення яких перевищують 1. Саме такий критерій автоматично входить в модулі факторного аналізу програми

STATISTICA. Зокрема критерій кам'янистого насипу відображає на графіку в порядку спадання власні значення кожного виділеного фактора. При цьому зменшення власних значень зліва направо максимально сповільнюється. Відповідно до цього критерію, як правило, залишається 2 фактори, а в нижній частині «скелястого схилу» накопичуються «уламки скелі», які і є іншими факторами, що не беруться до уваги [156, с. 45].

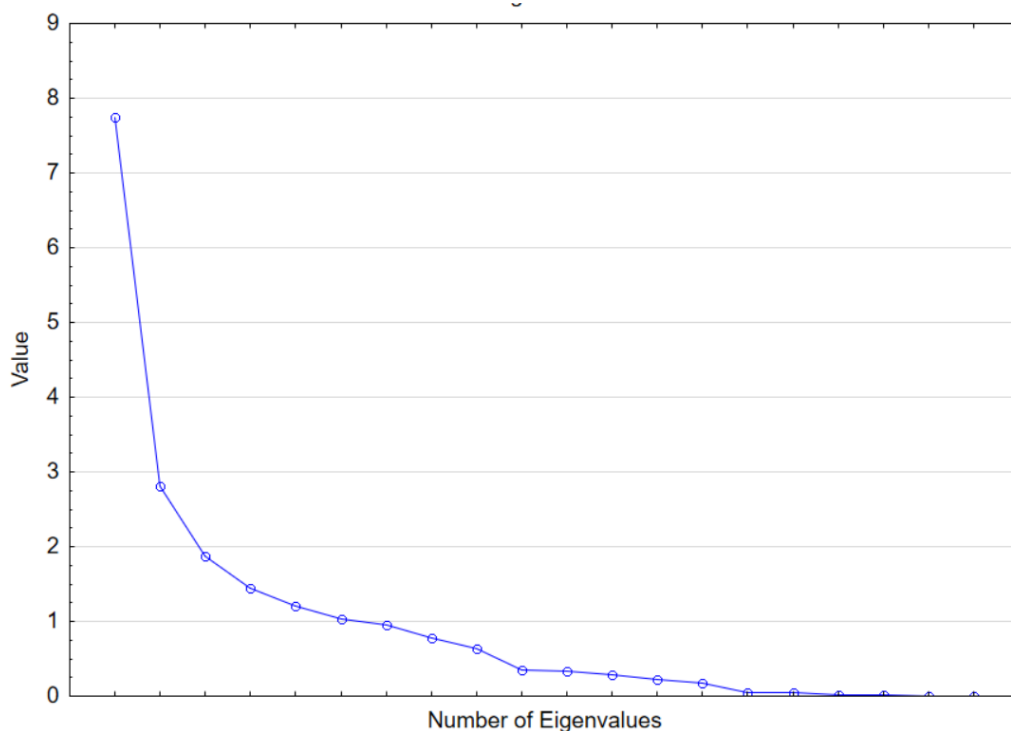

Рис. 2.10. Головні компоненти, отримані за допомогою критерію Кайзера*

*Джерело: побудовано за допомогою STATISTICA 12

Ефективне проведення факторного аналізу відображається у факторних навантаженнях – «...це коефіцієнти кореляції кожної із аналізованих змінних із кожним з виділених факторів. Чим тісніший зв'язок змінної із фактором, тим більшим є її факторне навантаження. Позитивний знак факторного навантаження вказує на прямий зв'язок змінної з фактором, негативний – на обернений» [156, с. 44].

Факторні навантаження початкових змінних, що відображають внесок у виділений фактор представлено на рис. 2.11. Оскільки компоненти є агрегованими величинами, то вимірювати їх доцільно за допомогою економетричних факторних

моделей. У моделі головних компонент зв'язок між первинними ознаками і факторними змінними описується як лінійна комбінація:

$$z_i = \sum_{j=1}^m a_{ij} G_j, \quad (2.4)$$

де, z_i – стандартизовані значення i -ої ознаки з одиничними варіаціями;
 a_{ij} – факторне навантаження j -ої компоненти на i -у змінну.

Навантаження a_{ij} характеризує щільність зв'язку між i -ою початковою змінною та j -ою компонентою, і як будь-яка ступінь щільності зв'язку змінюється в межах від 0 до ± 1 .

Factor Loadings (Unrotated) (дані - ринок)				
Extraction: Principal components				
(Marked loadings are >0,700000)				
Variable	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4
ДОД	0,030	0,007	-0,144	-0,690
ДС	-0,093	0,040	-0,039	-0,275
ДЮД	-0,342	-0,777	-0,218	0,181
ЮД	-0,034	-0,647	0,484	-0,248
ВО	-0,913	-0,241	-0,042	0,080
СВ	-0,938	0,037	-0,198	0,039
ОВ	-0,827	-0,235	-0,041	0,148
ОВІ	-0,745	-0,313	0,341	-0,045
ФРОСН	0,632	0,386	0,002	-0,210
ФД	-0,846	-0,026	-0,100	-0,278
ФВ	0,129	-0,558	-0,473	-0,454
ФРФД	-0,908	0,169	0,046	-0,128
ФРІЗД	0,162	0,361	0,510	-0,261
ППЗ	-0,887	0,157	0,262	-0,156
ПВД	-0,932	0,248	-0,056	0,074
ПСІ	-0,925	0,211	-0,080	0,115
ПСЖ	-0,658	0,438	0,144	-0,258
ПОПР	-0,027	0,048	0,435	0,472
ПІД	0,079	-0,316	0,746	-0,150
ЧВ	0,446	-0,704	-0,270	0,088

Рис. 2.11. Факторні навантаження початкових змінних на головні компоненти*

*Джерело: побудовано за допомогою STATISTICA 12 на основі консолідованих даних страховиків України (ілюстровано з екрану) [149]

На рис. 2.11 позначено факторні навантаження, які перевищують 0,7. Відповідно можна стверджувати, що отримано 2 головні компоненти (фактори), що мають такий аналітичний вигляд:

$$G_1 = -0,913ВО - 0,938СВ - 0,827ОВ - 0,745ОВІ - 0,846ФД - \quad (2.5)$$

$$0,908\text{ФРФД} - 0,887\text{ППЗ} - 0,932\text{ПВД} - 0,925\text{ПСІ};$$

$$G_2 = - 0,704\text{ЧВ} - 0,717\text{ДІОД}. \quad (2.6)$$

Таким чином, доходимо висновку, що перша головна компонента G_1 тісно пов'язана з такими показниками, як: 1) податкові платежі страхових компаній (податок на прибуток від звичайної діяльності; податок на валові доходи; податок на валові доходи з страхування іншого, ніж страхування життя); 2) витрати (витрати на основну діяльність; страхові виплати; операційні витрати; інші операційні витрати); 3) фінансові результати від фінансової діяльності і фінансові доходи.

Щодо другої головної компоненти, то варто зазначити, що вона характеризує вплив чистого фінансового результату та доходів від іншої операційної діяльності українських страховиків на їх діяльність на страховому ринку України за досліджуваний період.

Отже, вище ідентифікована факторна структура, яка детермінує результативність діяльності страхових компаній в Україні, дає змогу зробити проміжний висновок про те, що функціонування українського страхового ринку залежить в основному від механізму його податкового регулювання, структури витрат страхових компаній та фінансових результатів його основної (страхової та іншої операційної) та фінансової діяльності.

Зауважимо, що занадто велика кількість факторів чи надлишкова інформація про них часто призводить до неякісного та неефективного проведеного аналізу. Відповідно доцільно продиференціювати всі дані шляхом зменшення їх кількості та підвищення змістовної інтерпретації комплексу факторів впливу на результативність діяльності страхових компаній задля врахування усіх можливих очікуваних змін в процесі прийняття та реалізації фінансових рішень. Тому необхідно застосовувати метод багатовимірного шкалювання, за якого усі змінні (фактори) ранжуються та формується відповідна шкала.

Процедура, за якою h -й одиниці множині показників відповідає певна оцінка компоненти G , називається багатовимірне (факторне) шкалювання. Багатовимірне шкалювання вихідних змінних наведено на рис. 2.12.

Factor Score Coefficients (дані - ринок)				
Rotation: Unrotated				
Extraction: Principal components				
Variable	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4
ДОД	0,00	0,00	-0,08	-0,48
ДС	-0,01	0,01	-0,02	-0,19
ДЮД	-0,04	-0,28	-0,12	0,12
ЮД	-0,00	-0,23	0,26	-0,17
ВО	-0,12	-0,09	-0,02	0,06
СВ	-0,12	0,01	-0,11	0,03
ОВ	-0,11	-0,08	-0,02	0,10
ОВІ	-0,04	-0,27	0,18	-0,03
ФРОСН	0,08	0,14	0,00	-0,14
ФД	-0,11	-0,01	-0,05	-0,19
ФВ	0,02	-0,20	-0,25	-0,31
ФРФД	-0,12	0,06	0,02	-0,09
ФРІЗД	0,02	0,13	0,27	-0,18
ППЗ	-0,11	0,06	0,14	-0,11
ПВД	-0,12	0,09	-0,03	0,05
ПСІ	-0,12	0,08	-0,04	0,08
ПСЖ	-0,08	0,16	0,08	-0,18
ПОПР	-0,00	0,02	0,23	0,32
ПІД	0,01	-0,11	0,40	-0,10
ЧВ	0,06	-0,09	-0,14	0,06

Рис. 2.12. Багатовимірне шкалювання початкових змінних*

*Джерело: побудовано за допомогою STATISTICA 12 на основі консолідованих даних страховиків України (ілюстровано з екрану) [149]

Рис. 2.12 ілюструє шкалу початкових змінних, відповідно до якої оцінка впливу отриманих головних компонент на ці змінні засвідчує, що на доходи від основної (страхової та іншої операційної) діяльності страхових компаній (ДОД) виокремлені компоненти не здійснюють впливу (Factor 1, 2). Загалом за показниками шкалювання перша головна компонента (Factor 1) не дає змоги в повній мірі оцінити структуру впливу на показники результативності діяльності українських страховиків на ринку впродовж досліджуваного періоду, оскільки на більшість показників (доходи від страхової діяльності, інші операційні доходи, фінансовий результат від основної діяльності тощо) цей фактор не впливає зовсім або вплив є мізерним. Відповідно необхідним є проведення подальшого поглибленого аналізу комплексу структурно-причинного механізму взаємозв'язків між показниками, що характеризують податкове регулювання

страхового ринку та фінансову результативність діяльності страхових компаній на ньому.

Для подальшого аналізу використаємо метод канонічних кореляцій. Слушною вважає думку, «...якщо розглядається залежність між однією результативною ознакою Y та одним чинником X , то мова йде про парну кореляцію. Якщо необхідно визначити залежність між однією результативною ознакою та множиною чинників X , то застосовується множинний регресійний аналіз. Канонічна кореляція – це застосування парної регресії на випадок, коли необхідно виміряти зв'язок між декількома чи множиною залежних змінних Y та множиною чинників X , за умови, що серед численних можливих взаємозв'язків визначаються ті, які є найтіснішими (мають найбільший коефіцієнт кореляції)» [157, с. 52]. Тобто сутність методу канонічних кореляцій полягає в пошуку канонічних коренів (рівнянь), які є лінійною комбінацією змінних двох їх множин, що аналізуються з метою виявлення таких зв'язків між ними, які пояснюють варіацію змінних у множинах. Відповідно ліва множина змінних в нашому дослідженні характеризуватиме результативність діяльності страхових компаній на ринку, а права – їхні сплачені податки (рис. 2.13).

		Canonical Analysis Summary Canonical R:0,93 Chi?(60)=131,21 p=0,0000	
N=40		Left Set	Right Set
No. of variables		10	6
Variance extracted		70,7874%	100,000%
Total redundancy		33,1127%	63,4964%
Variables:	1	ДОД	ППЗ
	2	ДС	ПВД
	3	ДЮД	ПСІ
	4	ФРІЗД	ПСЖ
	5	ЮД	ПОПР
	6	ФРОСН	ПД
	7	ФД	
	8	ФВ	
	9	ФРФД	
	10	ЧВ	

Рис. 2.13. Основні результати канонічного аналізу*

*Джерело: побудовано за допомогою STATISTICA 12 на основі консолідованих даних страховиків України (ілюстровано з екрану) [149]

Рис. 2.13 ілюструє високу статистичну значущість результатів канонічного аналізу ($p=0$), що підтверджує адекватність аналізу канонічних кореляцій. При цьому отримане значення канонічної кореляції $R=0,93$ характеризує значущий кореляційний зв'язок між зваженими сумами значень змінних у лівій і правій множинах.

Загальна частка варіації змінних лівої множини (показників результативності діяльності страхових компаній), яка ідентифікована першою канонічною змінною, становить 70,79%. Водночас, загальна частка варіації правої множини (сплачені податки), ідентифікована канонічною другою змінною, сягає 100%.

Загальна втрата для змінних лівої множини дорівнює 33,11%, для змінних правої множини – 63,5%. Це означає, що 33,11% варіації змінних, що описують результативність діяльності страхових компаній на ринку, визначаються варіацією показників, які характеризують податкові платежі страховиків. Крім того, змінні, що відображають податкові платежі страховиків, детермінуються на 63,5% варіацією показників результативності діяльності страхових компаній.

Зазначимо, що наведені вище розрахунки свідчать про достатньо високу точність побудованої канонічної моделі. Зокрема, на рис. 2.14 наведено власні значення канонічних коренів отриманої моделі зв'язку між множинами змінних, які у першого та другого коренів є значними.

Корінь	Власні значення					
	Root 1	Root 2	Root 3	Root 4	Root 5	Root 6
Значення	0,867493	0,665038	0,455724	0,287086	0,122349	0,103998

Рис. 2.14. Власні значення канонічних коренів моделі зв'язку*

*Джерело: побудовано за допомогою STATISTICA 12 на основі консолідованих даних страховиків України (ілюстровано з екрану) [149]

Для перевірки значущості всіх канонічних коренів обчислено статистики χ -квадрат (Chisquaretests) рис. 2.15.

Root Removed	Chi-Square Tests with Successive Roots Removed					
	Canonickl R	Canonickl R-sqr.	Chi-sqr.	df	p	Lambda Prime
0	0,93	0,87	131	60	0,00	0,01
1	0,82	0,67	70	45	0,01	0,10
2	0,68	0,46	36	32	0,28	0,31
3	0,54	0,29	18	21	0,67	0,56
4	0,35	0,12	7	12	0,84	0,79
5	0,32	0,10	3	5	0,65	0,90

Рис. 2.15. Результат перевірки значущості канонічних коренів*

*Джерело: побудовано за допомогою STATISTICA 12 на основі консолідованих даних страховиків України (ілюстровано з екрану) [149]

Перший канонічний коефіцієнт кореляції $r_1 = 0,93$ значущий ($p = 0$) при достатньо значимому значенні тесту χ -квадрат. Щоб надати йому смислову інтерпретацію, визначимо, як він корелює зі змінними обох початкових множин показників. Таку перевірку здійснюємо шляхом розрахунку навантажень канонічних факторів або структурних коефіцієнтів (рис. 2.16-2.17).

Root Variable	Factor Structure, left set					
	Root 1	Root 2	Root 3	Root 4	Root 5	Root 6
ДОД	-0,09	0,21	-0,32	0,01	0,20	0,23
ДС	0,06	0,08	-0,08	0,05	-0,06	0,15
ДІОД	0,13	0,01	0,58	0,38	-0,25	0,28
ФРІЗД	-0,12	0,36	-0,11	0,25	0,15	-0,78
ІОД	-0,20	0,56	0,53	-0,09	-0,25	-0,16
ФРОСН	-0,55	0,15	-0,70	-0,15	-0,36	-0,03
ФД	0,74	0,40	0,07	0,13	-0,08	0,47
ФВ	-0,32	-0,04	0,20	0,42	-0,01	0,62
ФРФД	0,87	0,41	-0,04	0,02	-0,05	0,24
ЧВ	-0,40	-0,25	-0,06	0,37	-0,76	-0,13

Рис. 2.16. Факторна структура лівої множини*

*Джерело: побудовано за допомогою STATISTICA 12 на основі консолідованих даних страховиків України (ілюстровано з екрану) [149]

Як свідчать дані рис. 2.16, змінні, які відображають фінансовий результат від основної (страхової та іншої операційної) діяльності, фінансові доходи, фінансовий результат від фінансової діяльності здійснюють найбільший вплив на перший канонічний фактор, адже достатньо значимо корелюють з ним. Значення інших змінних є набагато меншими, відтак практично не корелюють з ним.

Root Variable	Factor Structure, right set					
	Root 1	Root 2	Root 3	Root 4	Root 5	Root 6
ППЗ	0,84	0,54	0,10	0,06	-0,01	-0,03
ПВД	0,98	0,09	0,02	0,09	0,12	0,07
ПСІ	0,98	0,03	0,08	0,07	0,14	0,11
ПСЖ	0,67	0,51	-0,45	0,18	-0,06	-0,23
ПОПР	0,19	-0,21	0,07	-0,51	-0,47	-0,66
ПІД	-0,22	0,53	0,41	-0,70	0,12	-0,06

Рис. 2.17. Факторна структура правої множини*

**Джерело:* побудовано за допомогою STATISTICA 12 на основі консолідованих даних страховиків України (ілюстровано з екрану) [149]

Дещо інша факторна структура спостерігається в множини показників, які описують праву множину – податкові платежі (рис. 2.17). Зокрема, такі показники, як податок на прибуток від звичайної діяльності, податок на валові доходи, податок на валові доходи з страхування іншого, ніж страхування життя, та податок на валові доходи з страхування життя (ПВД, ППЗ, ПСІ, ПСЖ) мають високу кореляцію з виділеним канонічним коренем ($r_1 = 0,93$).

Таким чином, значна кореляція між змінними у двох множинах (на підставі аналізу першого канонічного кореня) досягається в результаті залежності, з одного боку, між податками (податку на прибуток від звичайної діяльності, податку на валові доходи, податку на валові доходи з страхування іншого, ніж страхування життя, та податку на валові доходи з страхування життя), з іншого – між фінансовими результатами від основної (страхової та іншої операційної) діяльності, фінансовими доходами, фінансовими результатами від фінансової діяльності.

Після визначення значущих канонічних коренів виникає необхідність інтерпретації кожного з них, що потребує встановлення вагових коефіцієнтів (канонічних ваг) відповідно до кожної множини даних. За допомогою канонічних ваг визначатимемо внесок кожної змінної в загальну модель. При цьому, чим більшим є абсолютне значення канонічної ваги змінної, тим вагомішим є внесок відповідної змінної в значення канонічної змінної. Тобто визначення канонічних ваг дає змогу виявити, як конкретні змінні в кожній множині впливають на канонічну змінну (рис. 2.18).

Variable	Canonical Weights, left set					
	Root 1	Root 2	Root 3	Root 4	Root 5	Root 6
ДОД	0,090	0,045	-0,273	-0,267	0,073	0,087
ДС	-0,021	-0,028	-0,010	-0,035	0,053	0,132
ДІОД	-0,395	0,613	0,179	0,881	0,495	0,396
ФРІЗД	-0,232	0,629	0,035	0,963	0,385	-0,413
ІОД	-0,076	0,430	0,357	-0,666	-0,373	-0,245
ФРОСН	-0,678	0,928	-0,593	0,247	0,074	0,494
ФД	-1,606	1,590	3,693	-2,268	-2,014	2,241
ФВ	0,193	-0,278	-1,153	1,523	0,853	-0,190
ФРФД	2,405	-1,116	-3,966	2,469	1,427	-2,059
ЧВ	0,469	-0,741	-0,089	0,009	-1,186	-0,463

Variable	Canonical Weights, right set					
	Root 1	Root 2	Root 3	Root 4	Root 5	Root 6
ППЗ	-0,034	1,246	2,35	1,85	-2,52	0,23
ПВД	51,117	20,962	-244,52	-279,96	-524,83	571,13
ПСІ	-46,094	-20,403	224,16	256,27	484,66	-525,19
ПСЖ	-6,189	-2,308	28,15	33,74	65,70	-70,80
ПОПР	0,178	-0,347	0,21	-0,24	-0,62	-0,70
ПІД	-0,050	0,288	-0,34	-1,18	1,17	-0,07

Рис. 2.18. Таблиці канонічних ваг

*Джерело: побудовано за допомогою STATISTICA 12 на основі консолідованих даних страховиків України (ілюстровано з екрану) [149]

За допомогою лінійних комбінацій початкових змінних та відповідних канонічних ваг визначимо аналітичний вигляд канонічної структури страхового ринку. Оскільки перший канонічний коефіцієнт кореляції $r_1 = 0,93$ є найбільш значимим, то відповідні йому канонічні змінні Z_1 та Z_2 є значущими:

$$Z_1 = 0,09ДОД - 0,02ДС - 0,395ДІОД - 0,232ФРІЗД - 0,076ІОД - 0,678ФРОСН - 1,606 ФД + 0,193ФВ + 2,405ФРФД + 0,469 ЧВ, \quad (2.7)$$

$$Z_2 = -0,034ППЗ + 51,117ПВД - 46,094ПСІ - 6,189 ПСЖ + 0,178ПОПР - 0,05ПІД. \quad (2.8)$$

Z_1 та Z_2 – синтетичні змінні, які пояснюються аналогічно до якісного тлумачення головних компонент при факторному аналізі. Тобто такі синтетичні змінні відображають структурну модель страхового ринку з позиції оподаткування діяльності страхових компаній та її результативності.

Візуально результати канонічного аналізу наведено у вигляді графіка розсіювання значущих канонічних змінних. На рис. 2.19 представлено графік для розсіювання першого канонічного кореня. За даними графіка доходимо висновку, що зв'язок між канонічними змінними можна вважати лінійним, проте діаграма розсіювання надто розмита, тобто зв'язок хоч і значущий, але значно послаблений викидами.

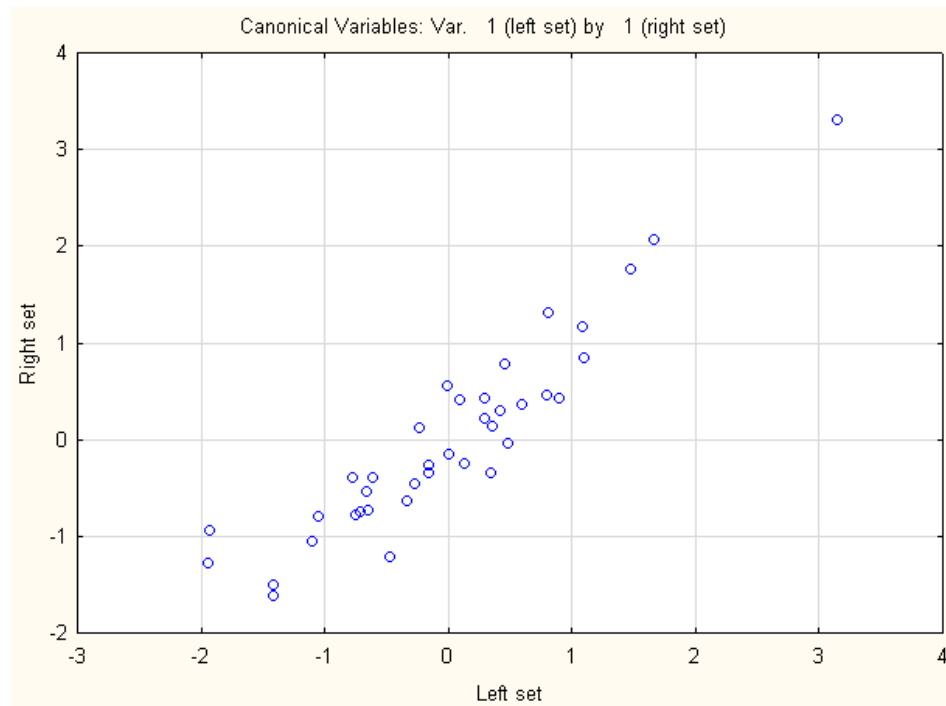

Рис. 2.19. Діаграма розсіювання значущих канонічних змінних (першого канонічного кореня)*

*Джерело: побудовано за допомогою STATISTICA 12 на основі консолідованих даних страховиків України (ілюстровано з екрану) [149]

На отриманій діаграмі розсіювання значущих канонічних змін не виявлено викидів, які б суттєво вирізнялися від хмари даних, немає і вагомих відхилень від регресійної лінії. Крім того, на діаграмі точки не утворюють ніяких обрисів, що характерні для U- або S-подібних кривих. Тому доцільно вважати, що порушень серед основних припущень канонічного аналізу в побудованій моделі немає.

Отже, результати, отримані в ході проведених факторного та канонічного аналізу, свідчать про наявність реального комплексного взаємозв'язку між основними показниками фінансової результативності діяльності страхових компаній на ринку та податковим регулюванням цієї діяльності. Зокрема, з

аналітичного вигляду другої змінної канонічного кореня (Z_2) робимо висновок, що податки на валові доходи від страхової діяльності, зокрема за основними галузями страхування, є основними факторами, які суттєво впливають на динаміку фінансових результатів діяльності страхових компаній в Україні.

2.3. Науково-методичний підхід до вибору бази оподаткування страхових компаній з позицій мінімізації бюджетного ризику

Планування податкової політики держави повинно відбуватись у нерозривному взаємозв'язку з бюджетним плануванням. Регулярність бюджетних надходжень є важливою передумовою якісного бюджетного планування, оскільки регулярні бюджетні надходження є більш прогнозованими та характеризуються нижчим рівнем бюджетного ризику. Поділяємо думку С. Булгакової та І. Микитюк, що бюджетні ризики – це «...потенційно можливі відхилення бюджетного показника від його запланованого значення під дією ризикоутворюючих факторів. До факторів ризику слід віднести причини, обставини, умови, що створюють ймовірність несприятливих ситуацій і негативних результатів» [158, с. 61-62]. Відтак існування бюджетних ризиків тісно пов'язано з мінливістю ринкового середовища, залежить від фінансово-економічних умов функціонування страхових компаній, що суттєво впливають на їх фінансові результати та обумовлюють варіативність показників формування податкової бази.

Традиційний методом оцінювання бюджетного ризику, на якому наголошують більшість фахівців, є статистичний метод з розрахунками показників дисперсії, середньоквадратичного (стандартного) відхилення та коефіцієнта варіації [159; 160]. Л. Коваль стверджує, що «інтерпретація результатів такої оцінки, на перший погляд, є достатньо простою: чим більші значення дисперсії, середньоквадратичного відхилення чи коефіцієнта варіації, тим більшим буде ризик, оскільки зменшується стійкість результатів і збільшується невизначеність. Найбільш чітко формулюються результати оцінки

рівня ризику на основі коефіцієнта варіації: коефіцієнт варіації менший ніж 0,1 – рівень ризику низький; значення коефіцієнта варіації в діапазоні від 0,1–0,25 – середній (помірний) рівень ризику, перевищення значення 0,25 – рівень ризику високий або ж: 0–0,1 – мінімальний ризик; 0,1–0,25 – малий ризик; 0,25–0,5 – допустимий ризик, 0,5–0,75 – критичний ризик, 0,75–1 – катастрофічний ризик» [159, с. 21].

Ю. Карагозлю для оцінки ризику бюджетів виокремлює такі зони бюджетного ризику: «безризикова зона (абсолютне співпадання планових і фактичних значень бюджетних показників); зона допустимого ризику (рівень бюджетного ризику – до 10%); зона критичного ризику (рівень бюджетного ризику – 10%-25%); зона катастрофічного ризику (рівень бюджетного ризику – понад 25%)» [160].

Н. Спасів виокремлює такі показники для кількісного оцінювання бюджетного ризику: «...середня очікувана величина можливого результату виконання місцевого бюджету (видатків і доходів), оскільки як імовірність кожного результату використовується або частота, або вага відповідної величини; середнє квадратичне відхилення як міра змінюваності (варіативності) можливих результатів» [161, с. 181].

Проте, на нашу думку, такий кількісний метод оцінки ризиків дає змогу оцінити лише результат реалізації бюджетного ризику, залишаючи поза увагою першопричину його появи – варіативність показників формування податкової бази, а також чинники, які впливають на коливання їхніх розмірів. Крім того, на нашу думку, саме на етапі формування податкової політики та формування механізму оподаткування страхової діяльності доцільно проводити ризик-орієнтований аналіз бази оподаткування для страховиків.

Враховуючи викладене, пропонуємо альтернативний варіант обґрунтування вибору бази оподаткування страхових компаній з позицій мінімізації бюджетного ризику (ризиків недоотримання бюджетних надходжень) – на основі застосування методу композиційного аналізу «Census II (квартальний)». Зауважимо, що такий метод дасть змогу розкласти часовий ряд показника, що аналізується, на тренд-

циклічну, квартальну (сезонну) та випадкову компоненти. Загальна тенденція розвитку ряду називають трендом, тоді як випадкову компоненту виділяють за умови, коли певна подія виникає дуже рідко і несподівано, а тренд-циклічну – період коливання перевищує більше, ніж один рік.

Якщо ж квартальна компонента має регулярну періодичність, то дія циклічних чинників впливу більш тривала та змінюється від циклу до циклу. Циклічна компонента в методі «Census II» вважається такою, що входить до трендової (тренд-циклічної) компоненти. Таким чином, дві компоненти трендову і циклічну об'єднують в одну, функціональний взаємозв'язок між якими визначається двома способами: адаптивним і мультиплікативним [162].

Перевагами використання методу «Census II (квартальний)» є такі:

по-перше, здійснення кількох послідовних уточнень оцінок для отримання останніх, кінцевих тренд-циклічних, квартальних і випадкових компонент. При цьому визначаються: попередньо скоригований ряд; точніше скоригований ряд; остаточно скоригований ряд;

по-друге, нівелювання «викидів». Більшість реальних часових рядів містить «викиди», тобто спостереження, що різко виділяються та викликані певними винятковими подіями. Такі «викиди» можуть спотворити оцінки компонентів та тренду. Методом «Census II» передбачено коригування на випадок появи таких «викидів», що ґрунтуються на використанні «принципів статистичного контролю»: значення, які виходять за діапазон $2,5\sigma$, можуть бути змінені або пропущені. Тільки після цього будуть обчислюватися завершальні оцінки параметрів моделі.

Серед недоліків використання методу «Census II (квартальний)» доцільно виділити такі:

по-перше, метод достатньо складний та передбачає велику кількість розрахунків, тому його реалізація можлива лише із застосуванням обчислювальної техніки та пакету статистичних прикладних програм;

по-друге, метод розрахований на використання місячних або квартальних даними. Для обліку інших даних його застосовувати неможливо.

Базуючись на основних дослідженнях науковців Makridakis Spyros G., Wheelwright Steven C., Hyndman Rob J. [163], побудуємо економіко-математичну модель аналізу часового ряду за методом «Census II» та здійснимо оцінку ризику недоотримання податкових надходжень до бюджету від страхових компаній у зв'язку з варіативністю показників формування бази оподаткування їх доходів та результатів. Введемо такі позначення компонент часового ряду:

TC_t – тренд-циклічна компонента;

S_t – квартальна компонента;

I_t – випадкова, нерегулярна компонента або флуктуація;

t – момент часу.

Тоді адитивна модель часового ряду матиме вигляд:

$$Y_t = TC_t + S_t + I_t. \quad (2.9)$$

Мультиплікативна модель часового ряду:

$$Y_t = TC_t \times S_t \times I_t, \quad (2.10)$$

де: Y_t – значення часового ряду на момент часу t .

Зауважимо, якщо розмах квартальних коливань збільшується при зміні значень змінної, то використовується мультиплікативна модель часового ряду. Якщо розмах квартальних коливань не змінюється зі збільшенням (зменшенням) значень змінної, то використовується адитивна модель часового ряду (рис. 2.20-2.21). При цьому зазначимо, що мультиплікативні моделі застосовуються при аналізі відносних, якісних показників – фінансових результатів діяльності страхових компаній. Адитивні моделі створюються для аналізу кількісних показників діяльності страховиків.

Проаналізуємо показники страхових премій та фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування страховиків України впродовж кварталів 2011-2020 рр. та визначимо їх динаміку та її відповідність певній моделі часового ряду (адитивній чи мультиплікативній).

Вихідні дані для аналізу узагальнені в таблиці П.1-П.2 Додатку П та унаочнені на рисунках 2.22-2.23.

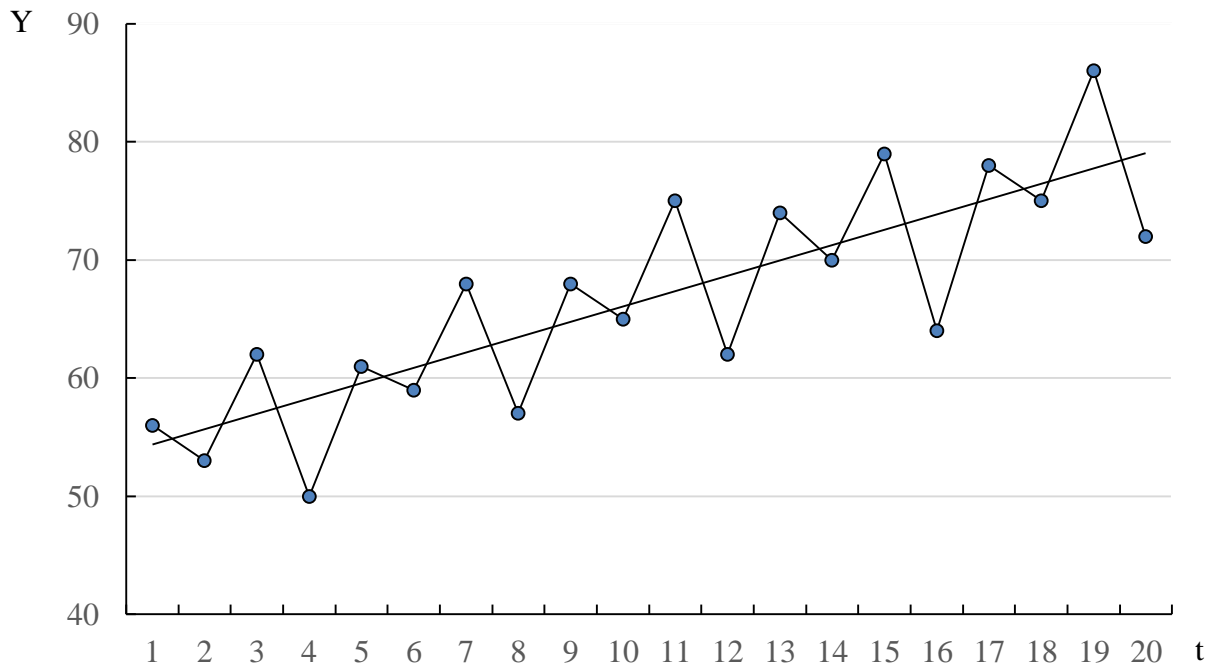

Рис. 2.20. Адитивна модель часового ряду

Джерело: розробка автора.

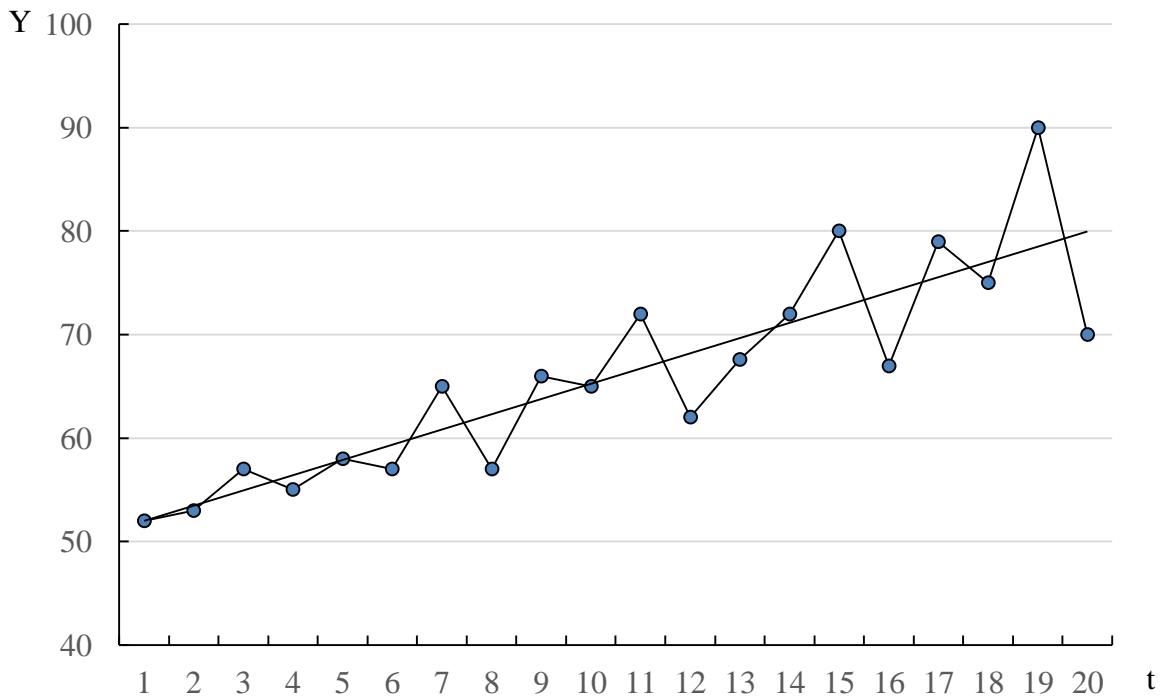

Рис. 2.21. Мультиплікативна модель умовного часового ряду

Джерело: розробка автора.

Як свідчать дані, зображені на рис. 2.22-2.23, динаміка фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування та страхових премій, отриманих страховиками в Україні за 2011-2020 роки, відповідає адитивній моделі часового ряду, за якою не спостерігається постійне чітко виражене збільшення (зменшення) відхилення фактичних значень від тренд-циклу в умовах впливу зовнішніх чинників.

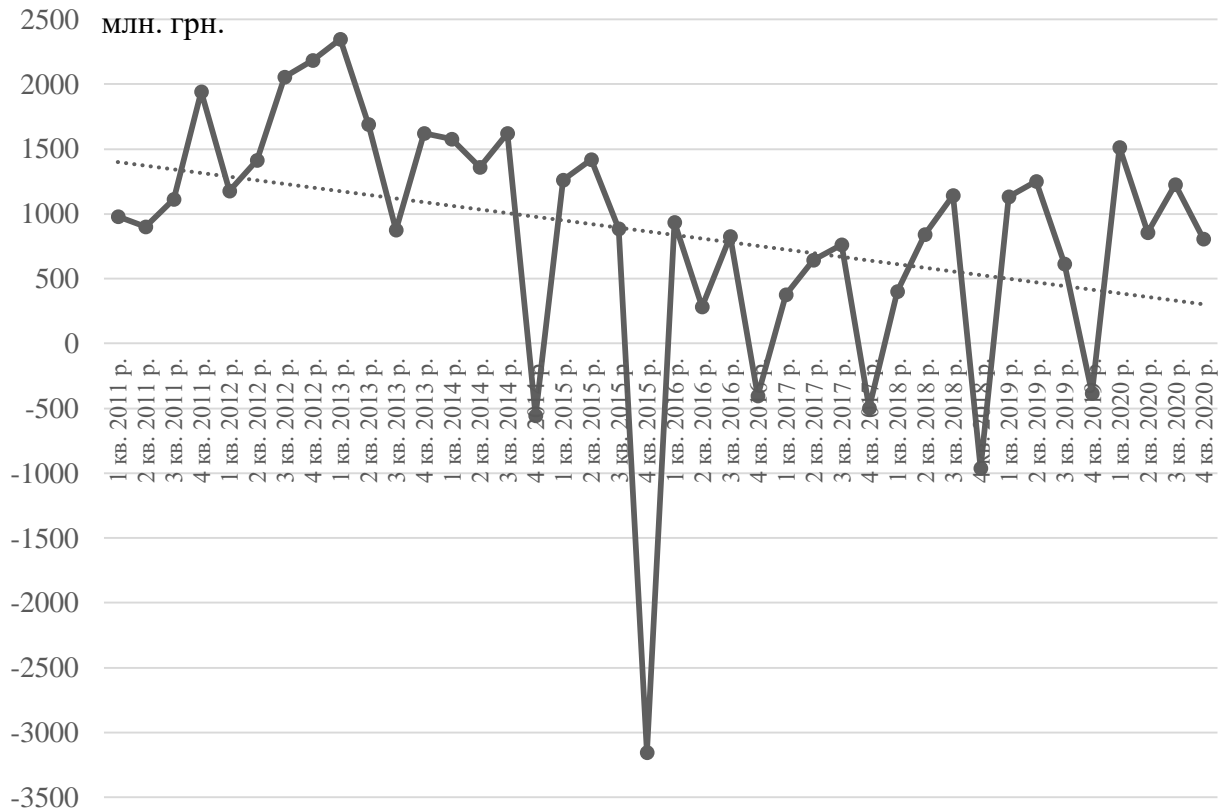

Рис. 2.22. Динаміка фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування страховиків в Україні за 2011-2020 роки*

*Джерело: побудовано за допомогою STATISTICA на основі консолідованих даних страховиків України [149]

З метою оптимізації податкового регулювання страхового ринку України розробимо науково-методичний підхід до вибору бази оподаткування страхових компаній з позицій мінімізації бюджетного ризику, що передбачає виконання подальших економіко-математичних розрахунків.

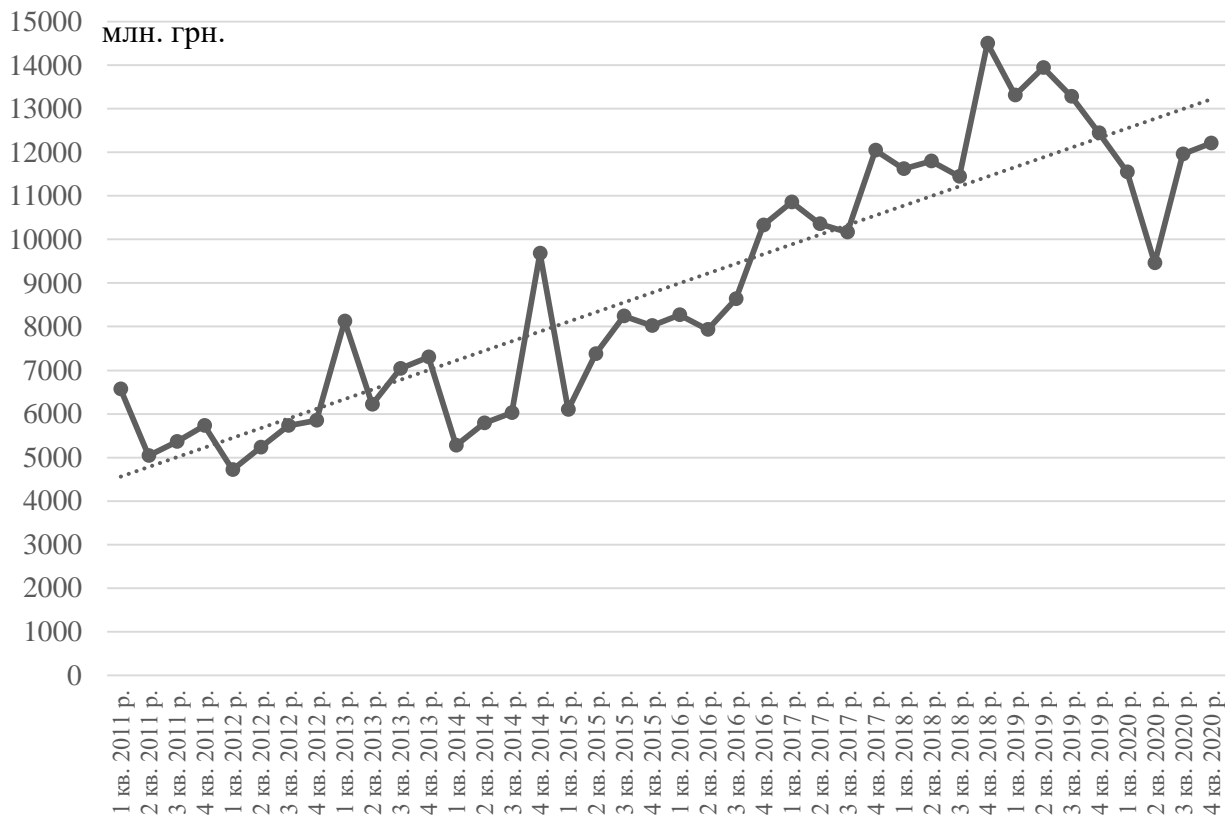

Рис. 2.23. Динаміка страхових премій, отриманих страховиками в Україні за 2011-2020 роки*

*Джерело: побудовано за допомогою STATISTICA на основі консолідованих даних страховиків України [149]

На основі часового ряду вихідних даних розрахуємо 4-х членне центроване ковзне середнє з використанням таких формул:

$$F_t(A) = \frac{Y_{t-2} + Y_{t-1} + Y_t + Y_{t+2}}{4}, \quad (2.12)$$

$$F_t(B) = \frac{Y_{t-1} + Y_t + Y_{t+1} + Y_{t+2}}{4}, \quad (2.13)$$

$$F_t = \frac{F_t(A) + F_t(B)}{2}. \quad (2.14)$$

Оскільки при обчисленні F_t квартальні підйоми та спади даних взаємно компенсують один одного, то в результаті отримаємо приблизну оцінку тренд-циклічного ряду, який «очищений» від впливу квартальної та випадкової компонент.

Обчислимо квартальну та випадкову компоненти (SI_t) часового ряду даних. Для адитивної моделі SI_t дорівнюватиме:

$$SI_t = Y_t - F_t. \quad (2.15)$$

Для мультиплікативної моделі SI_t визначимо за такою формулою:

$$SI_t = \frac{Y_t}{F_t}. \quad (2.16)$$

Зробимо попередню оцінку квартальної компоненти S_t шляхом обчислення 5-ти членного ковзного середнього SI_t за формулою:

$$S_t = \frac{1}{9}SI_{t-8} + \frac{2}{9}SI_{t-4} + \frac{3}{9}SI_t + \frac{2}{9}SI_{t+4} + \frac{1}{9}SI_{t+8}, \quad (2.17)$$

де: S_t – усереднене значення SI .

У ковзному центрованому середньому S_t більша вага (3/9) надається середньому члену, а крайні члени отримують меншу вагу (1/9). Отримана величина S_t – це значення, визначене шляхом усереднення значень SI за 5 найближчих однойменних кварталів.

З використанням значень S_t розрахуємо 4-х членне центроване ковзне середнє S'_t :

$$S'_t(A) = \frac{S_{t-2} + S_{t-1} + S_t + S_{t+1}}{4}, \quad (2.18)$$

$$S'_t(B) = \frac{S_{t-1} + S_t + S_{t+1} + S_{t+2}}{4}, \quad (2.19)$$

$$S'_t = \frac{S'_t(A) + S'_t(B)}{2}. \quad (2.20)$$

Отримаємо оцінку випадкової компоненти:

- для адитивної моделі I'_t :

$$I'_t = SI_t - S'_t \quad (2.21)$$

- для мультиплікативної моделі SI'_t :

$$I'_t = \frac{SI_t}{S'_t} \quad (2.22)$$

Визначимо уточнений тренд ряду даних (Y_{ds}):

- для адитивної моделі Y_{ds} :

$$Y_{ds} = Y_t - SI_t \quad (2.23)$$

- для мультиплікативної моделі Y_{ds} :

$$Y_{ds} = \frac{Y_t}{SI_t} \quad (2.24)$$

Уточнимо значення трендової компоненти шляхом згладжування з використанням 5-членного ковзного середнього Хендерсона (Henderson moving average, Henderson filter):

$$TC'_t = -0,073Y_{dst-2} + 0,294Y_{dst-1} + 0,558Y_{dst} + 0,294Y_{dst+1} - 0,173Y_{dst+2}, \quad (2.25)$$

Отримаємо оновлену оцінку квартальної та випадкової компонент:

- для адитивної моделі:

$$SI'_t = Y_t - TC'_t \quad (2.26)$$

- для мультиплікативної моделі:

$$SI'_t = \frac{Y_t}{TC'_t}. \quad (2.27)$$

Для отримання уточнених значень квартальної та випадкової компонент, розрахунки (2.17) - (2.22) необхідно виконати повторно.

Результати аналізу альтернативних варіантів вибору бази оподаткування страхових компаній, виконані за методом «Cesus II» з використанням пакету прикладних програм «STATISTICA», представлені в табл. 2.7-2.8, Додатку Р. Так, тренд-цикл фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування страховиків та тренд-цикл страхових премій, отриманих ними впродовж 2011-2020 рр. наведено в табл. 2.7-2.8.

Таблиця 2.7

Тренд-цикл фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування страховиків України*

Роки	1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
2011	1008,163	946,383	1189,649	1414,137
2012	1406,521	1447,358	1917,405	2285,158
2013	2222,334	1855,767	1764,654	1788,355
2014	1565,769	1392,127	1144,891	895,914
2015	1076,648	1144,486	657,662	488,588
2016	485,226	329,804	342,062	390,849
2017	253,102	280,244	445,822	349,503
2018	263,325	489,856	564,202	439,697
2019	668,474	736,874	472,858	708,493
2020	906,310	718,269	807,606	1090,274

*Джерело: побудовано за допомогою STATISTICA на основі консолідованих даних страховиків України [149]

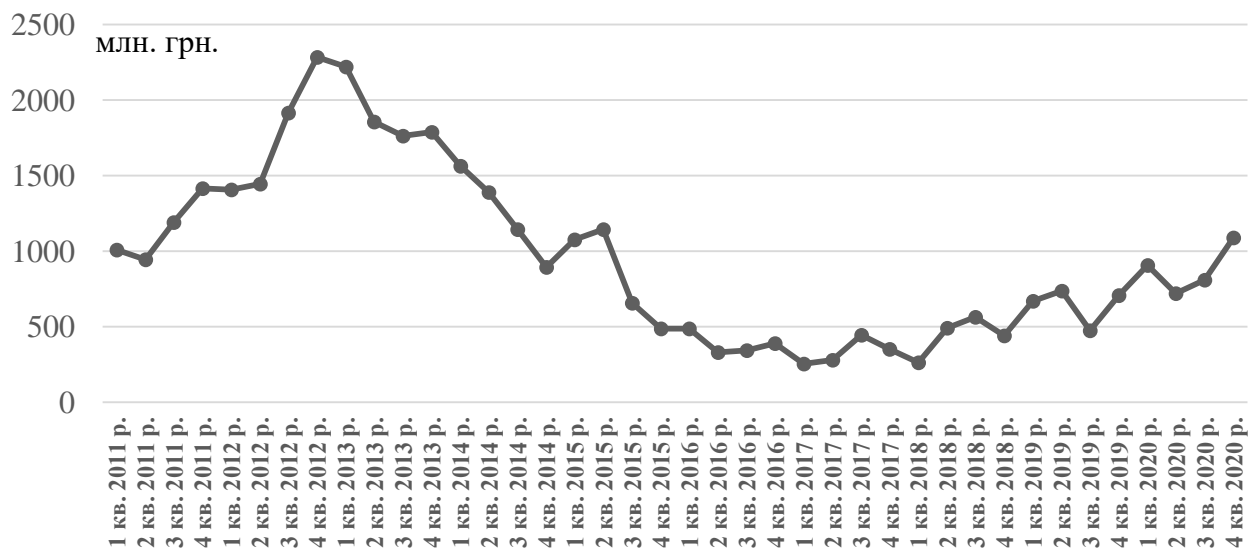
Таблиця 2.8

Тренд-цикл страхових премій страховиків України*

Роки	1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
2011	6394,87	5705,70	5141,29	5144,89
2012	5211,69	5423,82	5484,50	5582,36
2013	6044,39	6569,96	6918,48	6567,63
2014	5941,94	5769,00	6172,11	6609,09
2015	7150,73	7768,44	7995,03	7961,57
2016	8007,49	8362,54	8844,75	9905,12
2017	10627,82	10638,80	10721,62	11267,57
2018	11727,03	11792,58	12424,79	13187,97
2019	13723,34	13964,93	13468,48	12182,81
2020	11456,15	11498,62	11537,84	11584,34

*Джерело: розраховано за допомогою STATISTICA на основі консолідованих даних страховиків України [149]

Як свідчать дані рисунків 2.24-2.25, фінансові результати звичайної діяльності страховиків в Україні характеризуються спадаючим трендом, стрімко зростаючим впливом квартальних чинників та суттєвим рівнем невизначеності при значному впливі випадкових чинників на кінцевий результат.

а) тренд-цикл

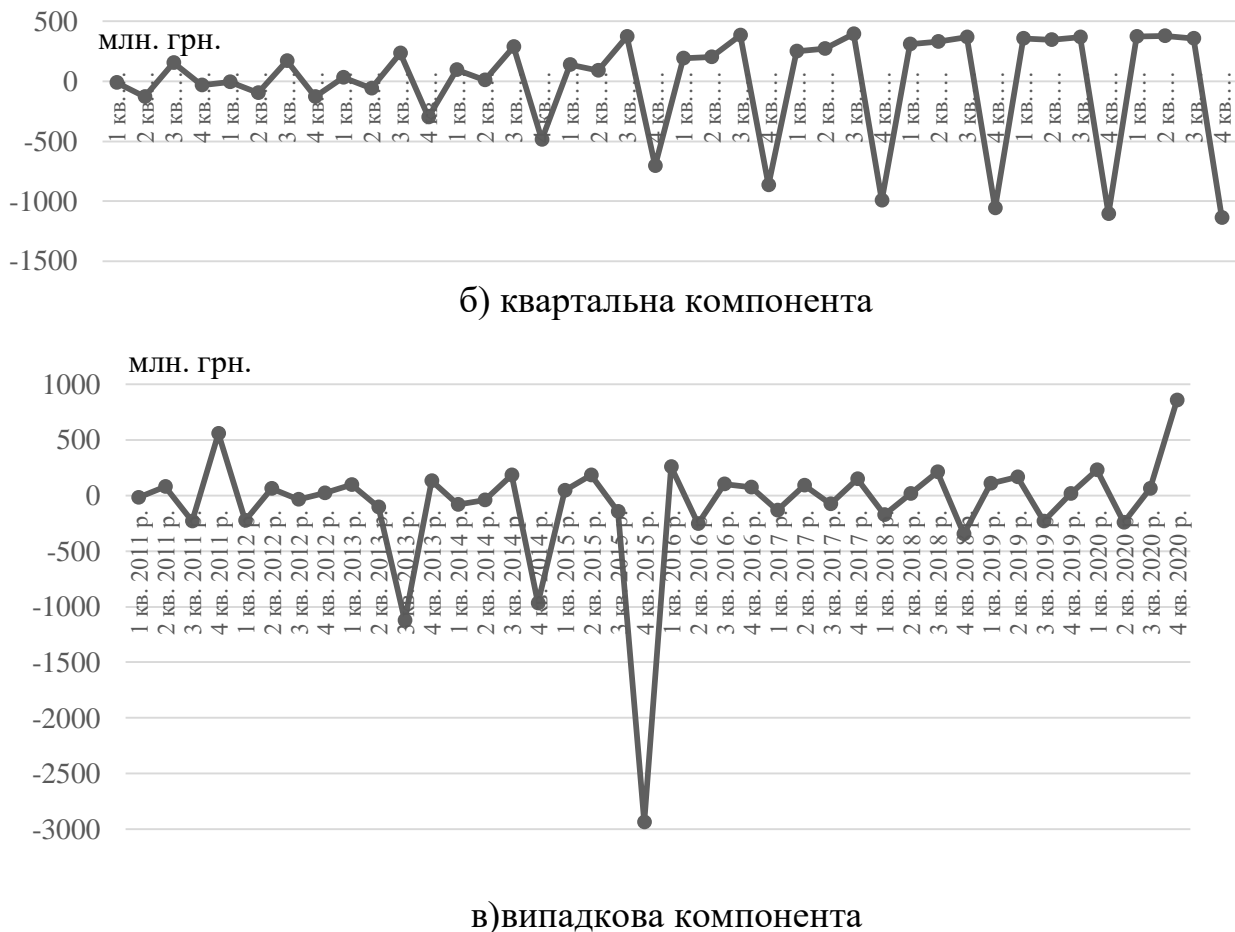
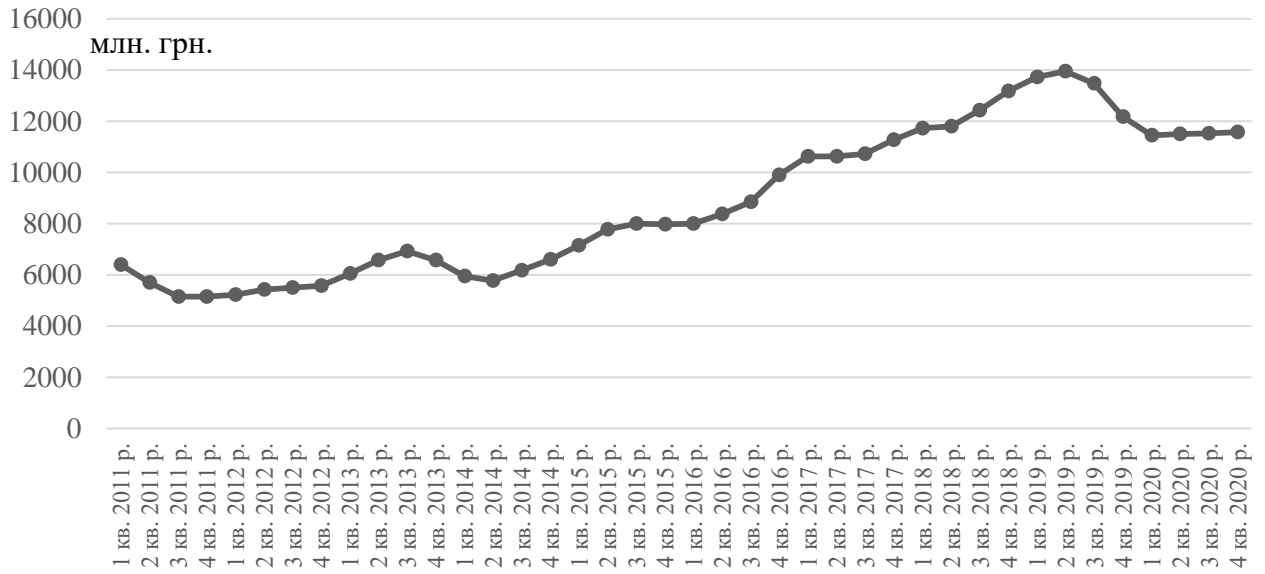

Рис. 2.24. Декомпозиція часового ряду даних про фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування страховиків в Україні*

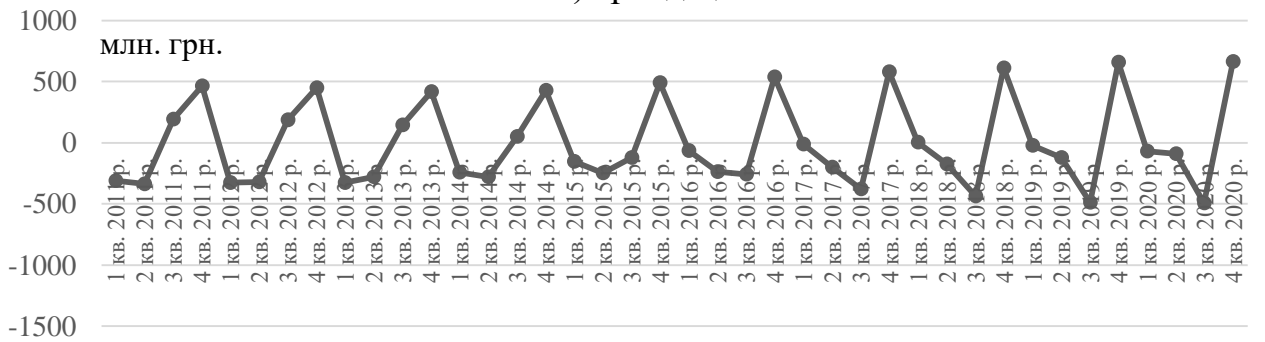
*Джерело: побудовано за допомогою STATISTICA на основі консолідованих даних страховиків України [149]

Натомість тренд надходжень страхових премій є зростаючим. Вплив квартальних чинників на надходження страхових премій зростає, проте повільно. Екстремуми випадкової компоненти є менш суттєвими, ніж в часовому ряді фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування страховиків.

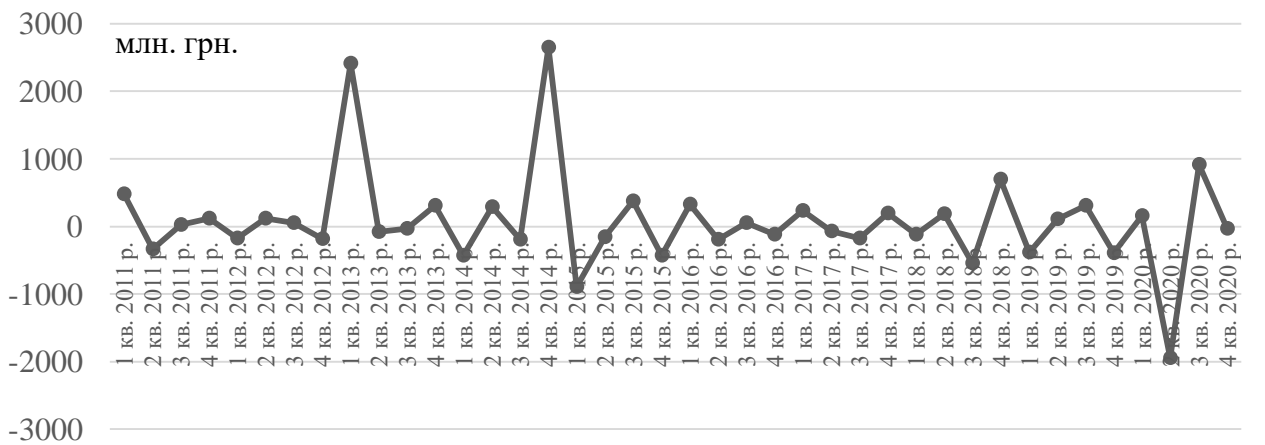
Враховуючи різницю в масштабах отриманих даних, для коректного порівняння альтернативних варіантів вибору бази оподаткування страхових компаній пропонуємо виконати графічний аналіз накопичувальних діаграм декомпонованих рядів (рис. 2.26-2.27).

а) тренд-цикл

б) квартальна компонента

в) випадкова компонента

Рис. 2.25. Декомпозиція часового ряду даних про страхові премії в Україні*

*Джерело: побудовано за допомогою STATISTICA на основі консолідованих даних страховиків України [149]

Як свідчать дані рисунків 2.26-2.27, надходження страхових премій характеризуються значно меншою вразливістю до впливу зовнішніх чинників, ніж фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування страховиків.

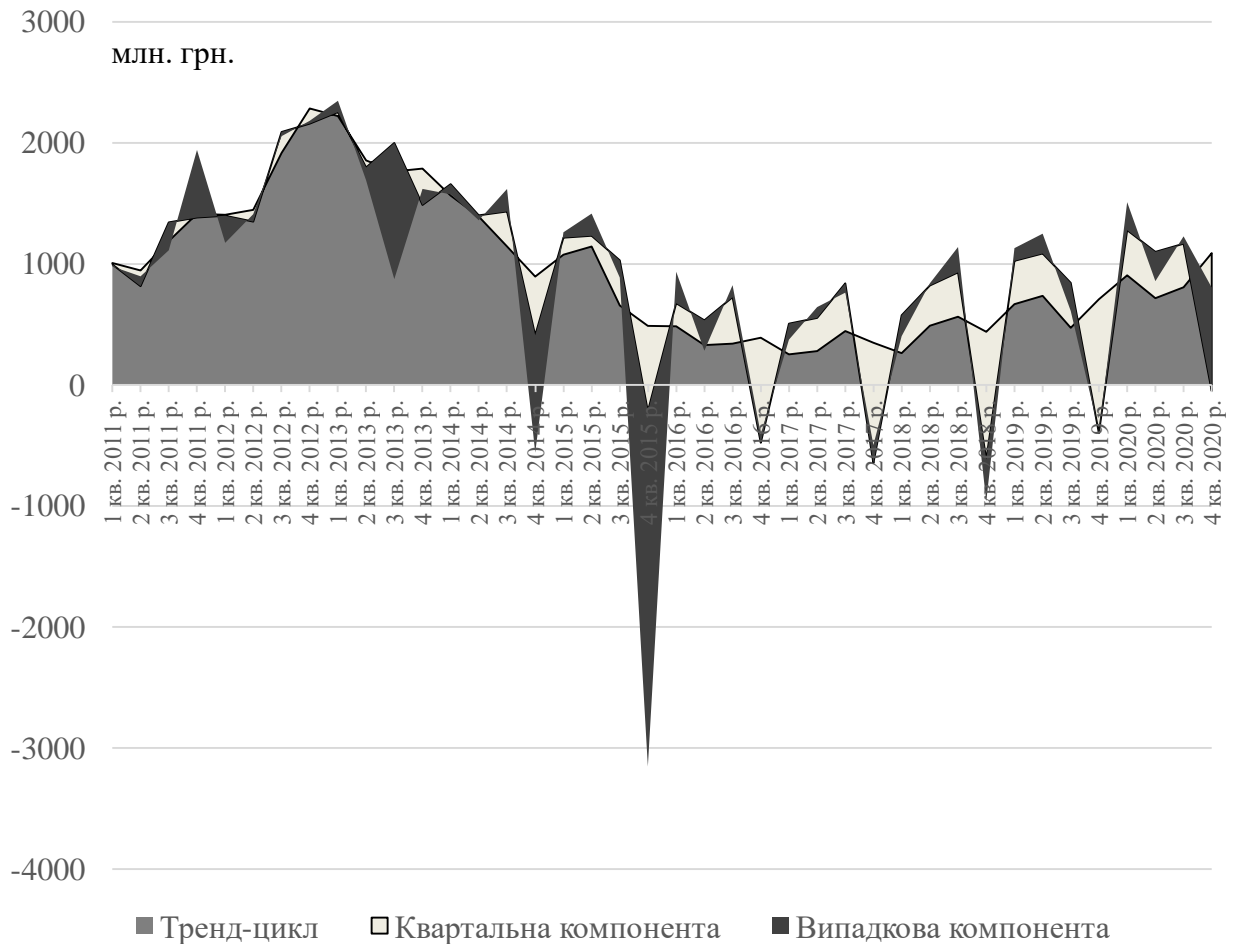

Рис. 2.26. Накопичувальна діаграма компонентів часового ряду даних про фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування страховиків в Україні за 2011-2020 рр.*

*Джерело: побудовано за допомогою STATISTICA на основі консолідованих даних страховиків України [149]

Для кількісного порівняння альтернативних варіантів вибору бази оподаткування страхових компаній пропонуємо запровадити показник варіативності бази оподаткування та обчислювати його як відхилення фактичних значень часового ряду від тренд-циклу (v) за формулою:

$$v = \frac{1}{t} \sum_{i=1}^t \frac{|Y_t - TC_t|}{TC_t} \times 100, \quad (2.27)$$

де: Y_t – фактичні дані часового ряду; TC_t – тренд-цикл.

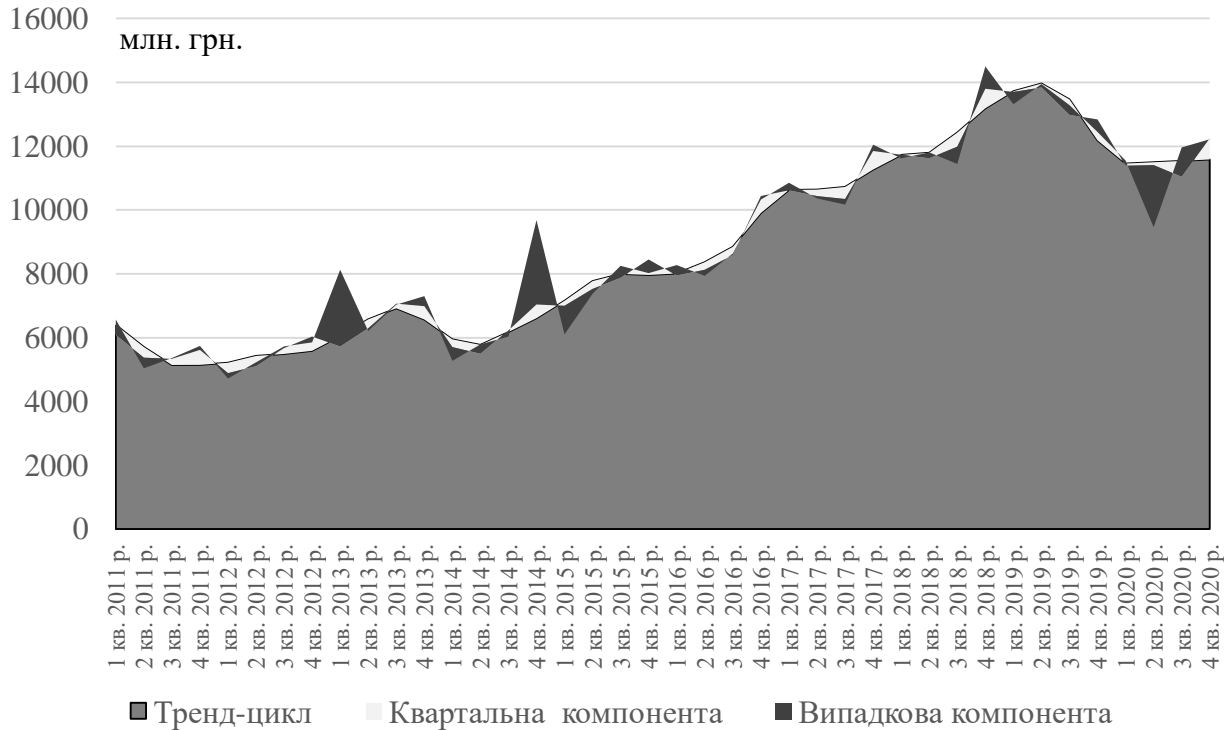

Рис. 2.27. Накопичувальна діаграма компонентів часового ряду даних про страхові премії в Україні за 2011-2020 рр.*

*Джерело: побудовано за допомогою STATISTICA на основі консолідованих даних страховиків України [149]

Результати оцінювання показника варіації (v) для альтернативних варіантів вибору бази оподаткування страхових компаній засвідчили, що варіативність фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування українських страхових компаній за 2011-2020 рр. дорівнює 158%, натомість коефіцієнт варіації страхових премій в Україні за цей же період становить 13,8%. Отже, надходження податку з валового страхового доходу у вигляді надходження страхових премій характеризуються нижчим рівнем бюджетного ризику (ризиком недоотримання бюджетних надходжень), оскільки є більш стійкими до впливу зовнішніх чинників.

Структурно-логічна модель композиційного аналізу бази оподаткування страхових компаній в узагальненому вигляді представлена на рис. 2.28.

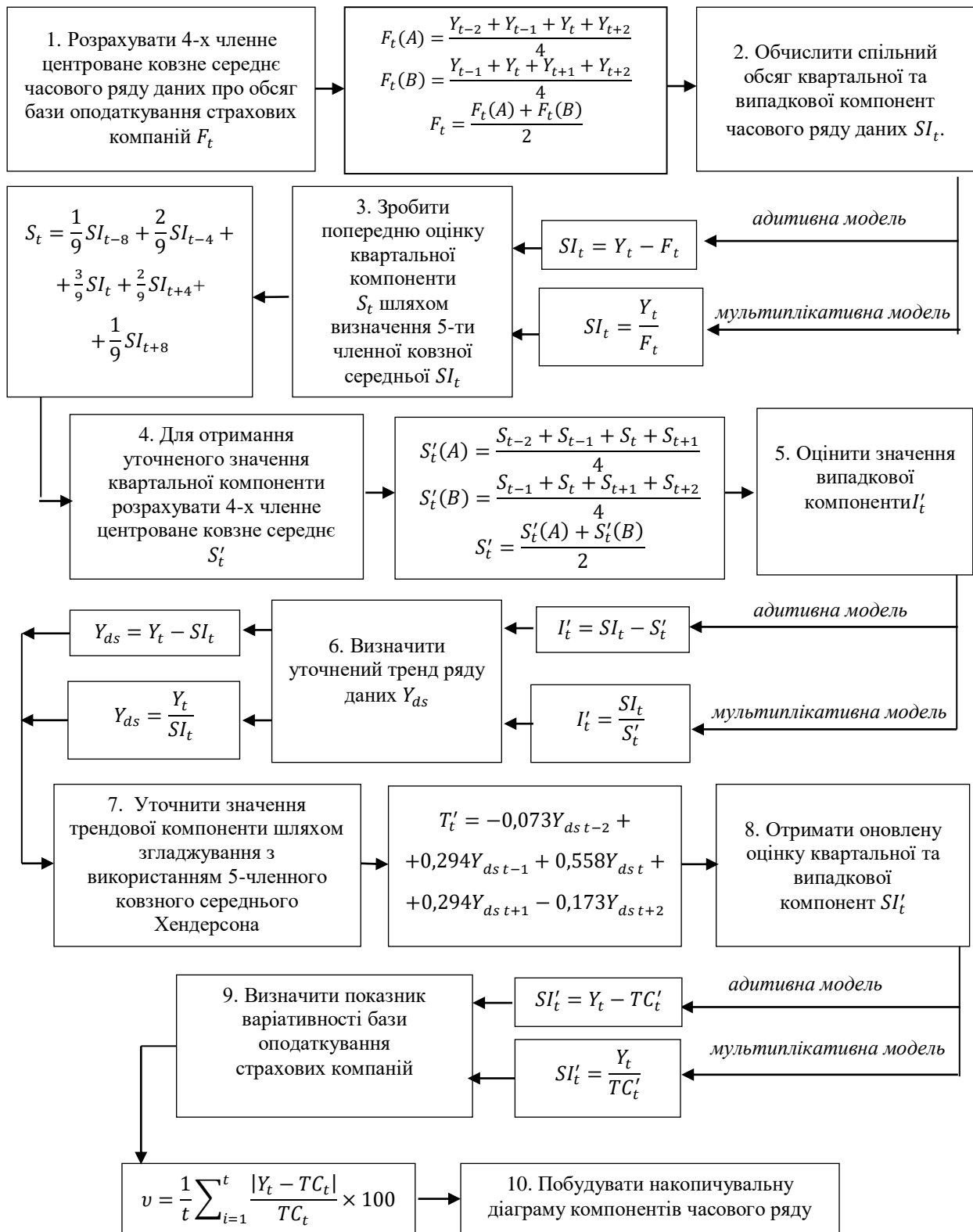

Рис. 2.28. Структурно-логічна модель композиційного аналізу бази оподаткування страхових компаній

Джерело: розробка автора

Таким чином, узагальнюючи усе наведене вище, зазначимо, що запропонований науково-методичний підхід до вибору бази оподаткування українських страхових компаній з позицій мінімізації бюджетних ризиків передбачає проведення композиційного аналізу часових рядів даних альтернативних варіантів бази оподаткування страховиків, із виділенням тренд-циклу, квартальної та випадкової компонент на основі застосування методу «Census II».

Реалізація такого підходу за допомогою економіко-математичних розрахунків з використанням статистичних методів аналізу дасть змогу обґрунтувати оптимальний вибір бази оподаткування страхових компаній з найнижчим рівнем варіативності під впливом зовнішніх чинників ринкового середовища та мінімізувати ризик недоотримання податкових надходжень до бюджету. Це сприятиме оптимізації податкового регулювання страхового ринку з позицій збалансування інтересів держави та усіх учасників цього ринку.

Висновки до розділу 2

1. Проблематика формування вітчизняного страхового ринку та сучасних тенденцій його розвитку потребує ґрунтовного і високоякісного аналізу ефективності основних процесів на ньому, з огляду на методологію формування фінансових результатів за видами діяльності страхових компаній та її застосування у практичній площині. Запропоновано методіку оцінки фінансових результатів страховика, що формує методологічний фундамент для забезпечення інформаційної відкритості й ефективності страхового ринку, всебічного статистичного висвітлення страхової, інвестиційної та інших видів діяльності, а відповідно – формування конкурентного і прозорого ринкового середовища та вдосконалення державного регулювання ринку страхування України.

2. Проаналізовано основні тенденції формування фінансових результатів українських страховиків за 2011-2021 рр. Відмічено негативну динаміку результативності страхових компаній за останній 2021 рік, відповідно до якої знижуються обсяги їх чистого прибутку. Окреслено причини такої ситуації на

страховому ринку України, серед яких: невчасне подання фінансової звітності за останній квартал 2021 року внаслідок впровадження воєнного стану; скорочення обсягів фінансового результату від фінансових операцій; збитковість іншої звичайної діяльності. Визначено позитивні аспекти функціонування страхового ринку: зростання фінансових результатів від основної діяльності страховиків у контексті збільшення обсягів страхових доходів, доходів від реалізації страхових послуг. З'ясовано, що основним джерелом формування страхових доходів є надходження страхових премій з видів страхування іншого, ніж страхування життя, серед яких дві треті належить добровільним видам, зокрема страхуванню наземного транспорту, тоді як страхування відповідальності займає мізерну питому вагу. Констатовано, що водночас з доходами зростають і витрати на здійснення основної діяльності страховиків, у структурі яких найбільшу частку займають операційні витрати, а саме: витрати, пов'язані з укладанням та пролонгацією договорів страхування (аквізиційні витрати).

3. З метою визначення чинників впливу на формування чистого фінансового результату діяльності страховиків проаналізовано результати фінансової та іншої діяльності страховиків. Виявлено негативну динаміку обсягів результатів фінансової діяльності внаслідок скорочення обсягів фінансових доходів (частки доходів за облігаціями внутрішньої державної позики) та зростання фінансових витрат (витрат від участі в капіталі). Відбулося зростання інвестиційних доходів в страховиків життя за рахунок зростання доходів від інвестування в державні цінні папери. Підтверджено, що за іншою звичайною діяльністю страховики отримали збитки, а це негативно позначилося на фінансових результатах страхового ринку в Україні.

4. Задля визначення сучасних реалій податкового регулювання страхового ринку проаналізовано практику оподаткування діяльності страховиків. Встановлено, що податок на прибуток страховиків займає мізерну частку в структурі оподаткування суб'єктів господарювання, що свідчить про незначну фіскальну роль оподаткування діяльності українських страховиків. Оскільки в структурі податку на прибуток страхових компаній найбільшу частку займає

податок на валові доходи від страхової діяльності, зокрема від діяльності з страхування іншого, ніж страхування життя, то визначено його суттєвий вплив на формування чистого фінансового результату українських страховиків.

5. За допомогою спеціальних методів аналізу оцінено основні показники, що характеризують комплексні причинні зв'язки результативності діяльності страховиків та визначено вплив оподаткування на динаміку їх чистого прибутку. В результаті факторного аналізу, проведеного методом головних компонент з використанням засобів програмного пакету STATISTICA 12, визначено чотири фактори (компоненти), які пояснюють варіації змінних вихідної множини. Встановлено, що відсоток двох компонент пояснюють накопичений відсоток – 77,59% сумарної варіації, що свідчить про високий ступінь факторизації досліджуваної множини показників, яка досягається лише двома головними компонентами, та за допомогою критерію Кайзера (критерій кам'янистого осипу) доведено, що третій і четвертий фактори розглядати недоцільно. Ідентифіковано факторну структуру, яка детермінує результативність діяльності страхових компаній в Україні та дає змогу зробити висновок про залежність ефективного функціонування страхового ринку від специфіки його податкового регулювання, структури витрат страхових компаній та фінансових результатів їх основної та фінансової діяльності. В результаті застосування методів канонічного аналізу отримано канонічну кореляційну модель, яка дозволяє виявити структурно-причинні комплекси динаміки результативності українських страхових компаній.

6. В результаті проведеного дослідження розроблено структурно-логічну модель композиційного аналізу бази оподаткування страхових компаній на основі застосування методу «Census II (квартальний)», що передбачає розрахунок показника варіативності цієї бази як відхилення фактичних значень її обсягів від тренд-циклу. Запропоновано альтернативний варіант обґрунтування вибору бази оподаткування страхових компаній з позицій мінімізації ризику недоотримання податкових надходжень.

Основні результати дослідження опубліковано у працях [164-170].

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

3.1. Трансформація податкового регулювання діяльності страхових компаній: імплементація світового досвіду

Вагомою складовою сучасних трансформацій страхового ринку України є реформування національної системи оподаткування страхових компаній, ефективність якої сприятиме фінансовій стабілізації в країні, прозорості й конкурентоспроможності ринку страхування та створення гарантій забезпечення надійного страхового захисту його учасникам. Важливим кроком при цьому є врегулювання інтересів держави стосовно формування дохідної частини бюджетів усіх рівнів та страховиків з приводу підвищення ефективності їхньої діяльності, що в умовах стрімкого розвитку глобалізаційних процесів у світі, поглиблення інтеграційних зв'язків між державами неможливе без використання апробованого міжнародного досвіду зі збереженням певних національних особливостей функціонування страхового ринку.

Окремі положення, розроблені в законодавчих актах та практично впроваджені у сфері податкового регулювання страхових ринків розвинених країн, знайшли практичне застосування у діяльності українських страховиків. Як свідчить вітчизняна практика, постійні зміни в податковому законодавстві нашої держави та бажання імплементувати найкращий досвід оподаткування страхової діяльності на теренах українського страхового простору, породжують низку суперечностей, неузгоджень та проблем, що потребують негайного розв'язання.

Інституціональні засади податкового регулювання страхової діяльності в Європейському Союзі визначають Директиви Ради ЄС, зокрема [171-174]:

1. Директива Ради 90/435/ЄС «Щодо загальної системи оподаткування, яка застосовується до материнських компаній та дочірніх підприємств різних держав-членів» від 23 липня 1990 року та визначає для кожної держави-члена, не

виключаючи можливість застосування національних положень, загальну систему оподаткування з метою сприяння спільних угруповань компаній, встановлює перелік організаційно-правових форм господарювання страхових організацій та податок на прибуток, яким обкладається їхня діяльність. Згідно положень цієї директиви материнська компанія повинна володіти щонайменше 10% капіталу дочірньої компанії, обидві компанії мають бути платниками корпоративного податку та бути зареєстровані в країнах – учасницях ЄС. За таких умов отримані материнською компанією доходи від участі в капіталі звільняються від оподаткування [171].

2. Директива Ради (ЄС) 2016/1164 «Про встановлення правил протидії практикам ухилення від сплати податків, які мають безпосередній вплив на функціонування внутрішнього ринку» від 12 липня 2016 року, яка передбачає правила протидії розмиванню баз оподаткування на внутрішньому ринку та виведенню прибутку з-під оподаткування на внутрішньому ринку, а саме: обмеження можливості вирахування відсотків, оподаткування приросту капіталу при виведенні активів, загальні правила протидії ухиленню від сплати податків, правила оподаткування контрольованих іноземних компаній та правила усунення гібридних розбіжностей. Як зазначено в Концепції змін до податкового законодавства щодо гармонізації оподаткування інструментів фінансового сектору, суть нововведення полягає у тому, що країни - учасниці ЄС мають право відмовитися від податкових пільг щодо дивідендів, прибутків від капіталу та прибутку від постійних представництв, які зареєстровані в третій країні за межами ЄС, якщо цей дохід оподатковується за дуже низькою ставкою податку або взагалі не оподатковується в третій країні [172].

3. Директива 2009/138/ЄС «Про початок і ведення діяльності у сфері страхування і перестраховування (Платоспроможність II) (перероблений варіант)» від 25 листопада 2009 року, в основі якої закладено концептуальні засади організації та функціонування страхової й перестрахової діяльності [173].

4. Директива 90/434/ЄС «Про загальноприйнятту систему оподаткування товариств різних Держав-членів при злитті, поділі, передачі активів і обміні

акцій» від 23 липня 1990 року, де визначено «товариство держави-члена», яке обкладається одним із перерахованих податків для кожної держави-члена ЄС, без можливості вибору чи звільнення та дотримується правил при злитті, поділі, передачі активів і обміні акцій, які не пов'язані з оподаткуванням приросту капіталу [174].

За даними звіту Європейської комісії «Тренди оподаткування у Європейському союзі» за 2017 рік середня максимальна ставка корпоративного податку знизилась з 22,5% у 2016 році до 21,9% у 2017 році, продовжуючи тенденцію до зниження ставки з 2009 року. Ставка податку коливається від найменшої 10% у Болгарії до найбільших, що дорівнюють або навіть перевищують 30% на Мальті, у Франції, Бельгії та Німеччині (проте національні податкові норми можуть обмежувати рівень ставки, що фактично застосовується). Шість країн – учасниць ЄС знизили ставки корпоративного податку у 2017 році. Найбільше зниження відбулось в Угорщині (10,8% в 2017 проти 20,6% в 2016) та Італії (27,8% у 2017 проти 31,3% у 2016). З 2009 року 15 країн – учасниць знизили максимальні ставки корпоративного податку, а 3 країни підвищили ставку [175].

Принципи оподаткування Європейського Союзу, які рекомендовані до застосування в національні законодавства країн його членів, покладені в основу дворівневої системи податкового регулювання страхової діяльності. Така система податкового регулювання передбачає справляння податку з страхових премій та податку на прибуток. При цьому всі країни-члени ЄС є самостійними учасниками регулювання діяльності страховиків. Особливості розрахунку бази для оподаткування податку на прибуток страховиків Європейського союзу визначаються специфікою формування страхових резервів, на величину яких вона зменшується.

Засади формування та методика визначення страхових резервів регламентуються Директивою ЄС91/674/ЕЕС [176]. Порядок оподаткування, визначений у Директиві ЄС, поширюється на всі країни-члени Євросоюзу, однак національні наглядові органи можуть встановлювати власну методику розрахунку страхових резервів, їх види та порядок формування.

У розвинених країнах Західної Європи (Великобританія, Франція, Німеччина, Австрія, Італія, Іспанія) основним інструментом податкового регулювання страхових ринків є податок на прибуток. Так, в 2021 році ставка податку на прибуток страховиків: Німеччини 15%, Австрії та Іспанії 25%, Італії 27,5%. В Франції застосовуються прогресивні ставки податку: 26,5% для страховиків з річним оборотом до 250 млн. грн. та 27,5% - понад 250 млн. грн. [177].

Страхові компанії-резиденти, як і будь які інші суб'єкти господарювання Великої Британії, сплачують корпоративний податок, який встановлюється окремо на кожний фінансовий рік, що починається 1 квітня. Ставка на період з 1 квітня 2016 року до 31 березня 2017 року склала 20%, на період з 1 квітня 2017 до 31 березня 2018 року – 19%. З 1 квітня 2020 року очіувалося зниження ставки податку до 17% [177]. Проте з 1 квітня 2020 року ставка корпоративного податку залишилася на рівні 19%. Крім того страхові компанії цієї країни сплачують податок на валові страхові премії за стандартною ставкою 12%, а за окремими видами ризикового страхування, зокрема з страхування подорожуючих, автострахування – 20% [178]. Така диференціація ставок пояснюється різним ступенем ризику настання страхових подій та збитковістю таких страхових операцій. Зазначимо, що у Великобританії компанії з страхування життя сплачують корпоративний податок за спеціальним режимом, що включає різні ставки за видами страхування життя. За договорами страхування життя, які укладаються більше, ніж на 10 років, у межах сум згідно законодавства, валові страхові премії не оподатковуються [179; 180].

Подвійне оподаткування доходів страхових компаній характерне для більшості країн Євросоюзу, які крім податку на прибуток від страхової діяльності за видами страхування іншими, ніж страхування життя, сплачують податок на валові страхові премії, що стягується із страхувальника-резидента. Не оподатковуються валові доходи за договорами страхування життя, медичного страхування, перестрахування, а також з усіх видів соціального страхування. В

страховиків Німеччини ставка податку на валові страхові надходження зростає до 19% на противагу 16% в 2007 році [181].

У Франції страхові компанії, як і інші юридичні особи, зобов'язані сплачувати податок на прибуток, ставка якого варіює залежно від річного обороту доходу. Оподатковуються валові страхові премії, дохід від інвестиційної діяльності, за вирахуванням витрат на ведення справи. При цьому ставка податку на валові доходи є диференційованою залежно від природи страхового ризику та коливається від 7 до 30% [182]. Базою оподаткування при розрахунку податку на страхові премії є сума, що надходить до страховика (страховий внесок) та витрати, пов'язані з укладенням договору страхування, що включаються до вартості поліса.

Диференційованими за видами страхування є ставки податку на валові страхові премії в Австрії, зокрема з: «страхування життя – 4% (ставка податку збільшується до 11 %, якщо такі договори укладаються на строк менше 10 років); страхування на випадок хвороби – 1%; страхування від нещасних випадків – 4%; страхування від пожеж – 11%. В Італії ставка податку на валові премії є також диференційованою 2,5-22,25% на всі види страхування, крім перестраховання. Італійські страхові компанії з страхування життя сплачують 2,5% від суми страхових премій. В Іспанії ставка податку за видами ризикового страхування 4%, при цьому не підлягають оподаткуванню премії в пенсійного страхування, довгострокового страхування життя, перестраховання, міжнародного морського страхування» [183].

В Швейцарії страховики сплачують податок на валові страхові премії у вигляді гербового збору, якщо [184]:

- страховий поліс є частиною портфеля швейцарської страхової компанії, яка перебуває під страховим наглядом Швейцарії;
- швейцарський страхувальник уклав договір страхування з іноземною страховою компанією, що не підлягає швейцарському страховому нагляду.

При цьому окремі види страхування не оподатковуються таким збором, зокрема, премії за перестраховальними договорами. Ставка гербового збору 5%

від валових премій за договорами ризикового страхування та 2,5% - за договорами страхування життя. Швейцарські страхові компанії не є платниками податку на додану вартість.

Дворівнева система податкового регулювання страхової діяльності характерна і для страховиків США. Особливості оподаткування операцій з страхування визначені у нормативно-правових актах країни, зокрема в кодексі внутрішніх доходів США та кодексах законів штатів. Зокрема, «на рівні федерального оподаткування передбачено сплату страховиками податку на прибуток (від 15 % до 30 % залежно від обороту компанії), а на рівні штатів – податку на страхову премію (від 0,5 % до 5 % від валової страхової премії залежно від штату)» [185; 186, с. 147-148]. Серед основних засобів стимулювання податкового регулювання визначені пільги для малих страхових організацій, товариств взаємного страхування і деяких важливих видів страхування.

Доцільно зазначити, що в кінці 2017 року податкова реформа в США змінила принцип оподаткування на підставі загального доходу компанії на «територіальний принцип оподаткування». США відмовилися від прогресивної шкали оподаткування прибутку, згідно з якою прибуток компаній підлягав оподаткуванню за ставками до 35%. З 2018 року встановлена фіксована ставка корпоративного податку на прибуток на рівні 21%. Ставки корпоративного податку на рівні штату зазвичай варіюються від 1% до 12%. У деяких штатах податок на прибуток не стягується [187].

Проаналізуємо обсяги валових страхових премій найбільших і найрозвинутіших страхових ринків світу за їх рейтингом в міжнародному страховому просторі (табл. 3.1).

Як свідчать дані табл. 3.1, в 2020 році до п'яти найкрупніших страхових ринків у світі в ТОП-20 за обсягом валових страхових премій ввійшли США, Китай, Японія, Великобританія та Німеччина. При цьому частка ринків цих країн займає 66,8% світового страхового ринку, що перевищує таку частку в 2019 році, яка становила 65,9%, та характеризує нарощування ринкової позиції учасників страхування провідних світових держав. Питома вага ТОП-20 страхових ринків

також зростає від 90,5% в 2019 році до 90,7% в 2020 році, забезпечуючи практично весь обсяг валових страхових надходжень у світі.

Таблиця 3.1

ТОП-20 найбільших страхових ринків світу*

№ з/п	Країни	Валові страхові премії, млн. дол.		Темпи змін, %
		2019 рік	2020 рік	
1.	США	2 485 326	2 530 570	1,8
2.	Китай	617 399	655 874	6,2
3.	Японія	427 580	414 805	-3,0
4.	Великобританія	364 352	338 321	-7,1
5.	Німеччина	249 207	258 566	3,8
6.	Франція	260 457	231 347	-11,2
7.	Південна Корея	179 018	193 709	8,2
8.	Італія	167 881	161 973	-3,5
9.	Канада	134 839	143 468	6,4
10.	Тайвань	117 823	113 304	-3,8
11.	Індія	107 893	107 993	0,1
12.	Нідерланди	84 179	87 529	4,0
13.	Гонконг	70 696	73 131	3,4
14.	Іспанія	70 982	66 323	-6,6
15.	Австралія	68 688	62 840	-8,5
16.	Швейцарія	58 868	62 669	6,5
17.	Ірландія	58 645	58 089	-0,9
18.	Бразилія	73 388	57 623	-21,5
19.	Бельгія	41 372	41 236	-0,3
20.	Швеція	38 026	40 939	7,7
			
59.	Україна	2 051	2 167	5,7
	УСЬОГО	6 287 044	6 284 360	0,04

*Джерело: побудовано за [188, р. 14; 189]

Варто звернути увагу на суттєву абсолютну і відносну різницю в обсягах валових страхових премій США (першої країни в рейтингу) і Китаю, який займає другу позицію, що становить 1 874 696 млн. дол. (3,5 разів) та свідчить про

високий розвиток страхування в США порівняно з іншими ТОП-20 країнами світу. В 2020 році страховий ринок США займає 40,3% світового страхового простору, що зростає порівняно з 2019 роком на 0,8%. Значні обсяги валових страхових премій в США забезпечують нарощування суми податкових надходжень до бюджетів штатів.

Страховий ринок України в 2020 році займає 59 позицію в світовому рейтингу страхування за валовими страховими преміями. Крім того, його частка відносно страхового ринку США становить 0,09%, а усього страхового простору в світі – лише 0,03%. Натомість до рейтингу ТОП-20 найбільших страхових ринків входить шість ринків Азії (Китаю, Японії, Південної Кореї, Індії, Гонконгу, Тайвані), які в світовому ринковому середовищі замають 14,4%, десять ринків Європи (Великобританія, Німеччина, Франція, Італія, Нідерланди, Іспанія, Швейцарія, Ірландія, Бельгія, Швеція) з часткою 21,4%.

Однорівневою є система оподаткування страхової діяльності в Республіках Казахстан, Таджикистан, Узбекистан та інших [190-194], відповідно до якої страховики є лише платниками податку на прибуток. Так, страхові компанії в Білорусії сплачують податок на прибуток за ставкою 18%, при цьому база оподаткування розраховується як різниця між виручкою від надання страхових послуг без ПДВ і витратами, обсяги яких збільшуються на сальдо позареалізаційних доходів і витрат [195]. Доходами від страхових операцій вважаються: страхові внески за договорами страхування, співстрахування та перестрахування; комісійні винагороди за договорами перестрахування і винагороди співстраховику за договорами співстрахування; доходи від реалізації прав вимог, які надійшли до страховика від страхувальника, до третіх осіб; отримана винагорода за діяльність по оцінці страхового ризику, розміру збитку; доходи від розміщення страхових резервів [196]. Ставка податку на прибуток страхових компаній Республіки Узбекистан з 01.01.2021 року – 15.

Зважаючи на проведене вище дослідження, зауважимо, що в більшості західноєвропейських країнах та США функціонує дворівнева система оподаткування страхових компаній, за якою оподатковуються валові страхові

премії та прибуток страховиків. При цьому застосовуються різні ставки податку залежно від форм, галузей та видів страхування. Податкова система цих країн базується на принципі диверсифікації податкових методів, що передбачає розподіл податковим регулятором податкового навантаження страховиків, яке не перевищує визначеного рівня ефективності оподаткування, за певним співвідношенням між податком на валові премії і податком на прибуток.

Запровадження в більшості країн непрямого податкового регулювання страхової діяльності зумовлено низкою переваг, зокрема [197]: простотою розрахунків, оплати і адміністрування; значні обсяги податкових надходжень до бюджету; можливість використання податку на валові премії як ефективного інструменту державного стимулювання великих страхових компаній за рахунок створення податкового бар'єра для малих страховиків. Крім того, світові експерти пояснюють доцільність сплати податку з валових страхових премій задля оптимізації системи оподаткування страхового сектору, учасники якого не сплачують інших податків з обороту, непрямих податків.

Погоджуємося з науковцями, що податковий регулятор за допомогою податку на валові премії стимулює окремі сфери суспільних та економічних відносин, які перебувають під страховим захистом [198]. І для прикладу можна навести нижчі ставки оподаткування для страхування морських перевезень в Німеччині, страхування міжнародного туризму в Іспанії, нульові ставки оподаткування премій з довгострокового страхування життя (в більшості Європейських країн), договорами добровільного медичного страхування та договорами страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема договорів страхування додаткової пенсії, в Україні тощо. Відтак, крім того, що непряме оподаткування як фіскальний регулятор забезпечує ефективність наповнення бюджету від страхової діяльності, ще й стимулює або дестимулює розвиток окремих видів страхування за рахунок диференціації податкових ставок.

Детальніше проаналізуємо основні показники страхового ринку Польщі, які характеризують страхову діяльність, фінансові результати та податок на прибуток, що був сплачений страховиками цієї країни. Це дасть змогу оцінити

обсяги податкових надходжень до бюджету від польських страхових компаній та порівняти практику їх справляння з українськими реаліями оподаткування прибутку на страховому ринку.

Зауважимо, що страхові компанії Польщі, як і усі інші суб'єкти господарювання, сплачують до бюджету лише податок на прибуток, отриманий на території своєї країни, за ставкою 19%. База оподаткування розраховується як різниця між доходами і витратами страховика. Натомість відсутнє подвійне оподаткування страхової діяльності, зокрема, податком на валові доходи у вигляді страхових премій.

Таблиця 3.2

Динаміка показників страхового ринку Польщі за 2017-2021 рр. *

Показники	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
Страхові премії (млрд.євро),					
в т.ч.	14,5	14,5	14,9	13,7	15,2
з страхування життя	5,6	5,0	4,9	4,4	4,9
з ризикового страхування	8,9	9,5	10,0	9,3	10,3
Страхові виплати (млрд.євро),					
в т.ч.	9,2	9,7	9,6	8,6	9,1
з страхування життя	4,6	4,9	4,4	3,8	4,1
з ризикового страхування	4,6	4,8	5,2	4,8	5,0

*Джерело: побудовано за [199-200]

Аналізуючи основні показники страхової діяльності в Польщі доходимо висновку, що страхові премії зростають впродовж 2017-2019 рр. на 0,4 млрд. євро, однак зменшуються в 2020 році до 13,7 млрд. євро на 1,2 млрд. євро. За 2021 рік обсяг страхових надходжень становить 15,2 млрд. євро, що більше на 10,9% порівняно з 2020 роком. Відтак спостерігається позитивна динаміка нарощування обсягів страхування в Польщі.

Розглянемо структуру страхових премій на польському страховому ринку і констатуємо, що найбільшу частку займає сегмент ризикового страхування із тенденцією до зростання від 61,4% в 2017 р., 65,5% в 2018 р., 67,1% в 2019 р. і до 67,9% в 2020 р. В 2021 р. така частка становила 67,8%. Це є очевидною

тенденцією розвитку страхування в світі, за якої питома вага страхування іншого, ніж страхування життя, перевищує сегмент страхування життя за своїми обсягами (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

**Динаміка структури страхових премій за сегментами страхового ринку
Польщі впродовж 2017-2021 рр., % [199-200]**

Показники	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
Сегмент страхування життя, в т.ч.	38,6	34,5	32,9	32,1	32,2
- страхування життя	11,7	12,4	11,4	12,4	13,1
- страхування на випадок смерті та від ризику втрати капіталу	17,2	11,7	10,7	8,8	8,2
- страхування від нещасних випадків	9,0	9,0	10,1	10,2	10,5
- інші види страхування життя	0,7	1,4	0,7	0,7	0,4
Сегмент ризикових видів страхування, в т.ч.	61,4	65,5	67,1	67,9	67,8
- страхування від нещасних випадків	2,1	2,1	2,7	2,9	4,3
- страхування від хвороб	1,4	1,4	1,3	1,5	1,3
- АВТОКАСКО	12,4	13,1	13,4	13,9	14,0
- страхування іншого майна	4,8	5,5	6,0	5,8	5,7
- страхування ЦПВВНТЗ	23,4	24,1	23,5	23,4	21,7
- страхування цивільної відповідальності загалом	3,5	3,5	4,0	7,3	4,0
- активне перестраховання	3,5	3,5	4,7	4,4	4,8
- інші види ризикового страхування	10,3	12,3	11,5	8,7	12,0
ВСЬОГО на страховому ринку	100	100	100	100	100

Простежується позитивна динаміка зростання частки страхових премій з ризикових видів страхування в загальній їх величині від 61,4% в 2017 р. до 67,8% в 2020 р. (на 6,4%) за рахунок нарощування питокої ваги страхових надходжень з страхування наземних транспортних засобів (АВТОКАСКО) впродовж п'яти років від 12,4% до 14,0%. Саме ризикове страхування визначає динаміку усіх валових страхових премій на ринку в Польщі.

Варто зауважити, що автомобільне страхування Польщі займає найбільшу частку в структурі страхових премій, як в сегменті ризикового страхування, так і загалом на ринку. При цьому, якщо страхові надходження за АВТОКАСКО та ЦПВВНТЗ становили в 2017 р. 35,8% в структурі страхового портфеля страховиків на ринку, то в 2020 р. – сягнула 37,3%. Дещо знизилася частка авто страхування в 2021 році – до 35,7%, зокрема за рахунок зниження питомої ваги страхових премій з обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів (на 1,7%). Серед видів ризикового страхування ці види займають близько 60%. Крім того, зазначимо, що загальнообов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів займає найбільшу частку, приблизно чверть ринку – 21,7%, що свідчить про переваги обов'язкового страхування над добровільним.

Негативною тенденцією розвитку страхового ринку Польщі є низька з тенденцією до зниження частка сегменту страхування життя. Так, якщо в 2017 р. вона становила 38,6%, то в 2021 р. – зменшилася до 32,2%. Незважаючи на пандемію COVID-19 та турботу поляків за своє життя і здоров'я, в 2021 році не відбулося кардинальних змін в структурі страхових премій за цим сегментом ринку. Найбільшу частку продовжує займати страхування життя із незначною тенденцією до збільшення (13,1%), страхування на випадок смерті і від ризику втрати капіталу, яке знижується в обсягах більше, ніж в 2 рази, а частка його скорочується від 17,2% в 2017 р. до 8,2% в 2021 р. та страхування від нещасних випадків, премії за яким ставлять близько 10%.

Аналізуючи страхові виплати загалом на страховому ринку та за його сегментами в Польщі впродовж 2017-2021 рр., зробимо висновки про те, що динаміка виплат є аналогічною до тенденцій змін страхових премій. Якщо в 2017 р. обсяги страхових виплат становили 9,2 млрд. євро, то в 2019 р. – зросли до 9,6 млрд. євро, однак в 2021 р. зменшилися на 0,5 млрд. євро. Розглянемо структуру страхових виплат за ризиковими видами страхування і страхування життя та визначимо чинники відповідної динаміки.

Таблиця 3.4

**Динаміка структури страхових виплат за сегментами страхового ринку
Польщі впродовж 2017-2021 рр., %***

Показники	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
Сегмент страхування життя, в т.ч.	50,0	50,5	45,8	44,2	44,6
- страхування життя	14,1	13,4	14,6	16,3	18,2
- страхування на випадок смерті та від ризику втрати капіталу	29,3	30,9	24,0	20,9	19,4
- страхування від нещасних випадків	5,5	5,1	6,2	5,8	6,5
- інші види страхування життя	1,1	1,1	1,0	1,2	0,5
Сегмент ризикових видів страхування, в т.ч.	50,0	49,5	54,2	55,8	55,4
- страхування від нещасних випадків	1,1	1,0	1,0	1,2	1,5
- АВТОКАСКО	10,9	11,3	13,5	14,0	14,5
- страхування від ризиків стихійних лих	4,3	3,1	4,2	4,6	4,0
- страхування іншого майна	2,2	3,1	3,1	4,6	4,2
- страхування ЦПВВНТЗ	21,7	21,6	22,9	23,3	22,5
- страхування цивільної відповідальності загалом	2,2	2,1	2,3	2,2	2,7
- активне перестраховання	2,2	2,1	3,1	3,5	2,9
- інші види ризикового страхування	5,4	5,2	4,1	2,4	3,1
ВСЬОГО на страховому ринку	100	100	100	100	100

*Джерело: побудовано за [199-200]

Щодо структури страхових виплат на польському ринку, то відзначимо таку динаміку, відповідно до якої більшу частину виплат припадає на ризикове страхування. Однак, в 2017 р. питома вага страхових виплат становила 50/50%, тоді як з 2018 р. вона збільшилася за видами ризикового страхування до 55,8% в 2020 р. та дещо зменшилася до 55,4% в 2021 р. Варто відзначити, що частка страхових виплат з страхування життя загалом на страховому ринку є вищою від частки премій за таким сегментом, а це пояснюється більшими обсягами страхових виплат та характеризує вищу збитковість страхування життя.

Чинниками відповідної динаміки, як і за страховими преміями, є автомобільне страхування, виплати страхового відшкодування за яким займають 37% на ринку в 2021 р. Переважають виплати з страхування ЦПВВНТЗ, частка

яких зростає від 21,7% в 2017 р. до 23,3% в 2020 р., проте знижуються за останній рік до 22,5%. Якщо обсяги страхових премій з страхування життя перевищують такі обсяги з страхування на випадок смерті і від ризику втрати капіталу впродовж 2017-2021 рр., то страхові виплати за останнім видом займають найвищу частку, як серед видів страхування життя, так і загалом на страховому ринку (29,3% в 2017 р. – 19,4% в 2021 р.). Така тенденція є очевидною в умовах високої захворюваності і смертності внаслідок пандемії COVID-2019.

Таким чином, в 2021 р. структура страхового ринку за виплатами практично не змінилася (44,6% - страхування життя, 55,4% - ризикове страхування). За даний період знижується вартість збитків з страхування ЦПВВНТЗ на 0,8%, при цьому середня премія знижується на 2%. Крім того середня премія з страхування АВТОКАСКО збільшилася на 1%, а середня вартість однієї претензії – на 7%.

Оцінімо і порівняємо рівень виплат на страховому ринку Польщі та України, визначимо чинники, які визначатимуть динаміку обсягів оподаткування страхової діяльності та чистого прибутку страховиків.

Як свідчать дані рис. 3.1, рівень виплат на страховому ринку Польщі коливається в межах 62,8-66,9%. На противагу, на українському ринку такий показник становить 24,7-33,3%. Найвищий рівень виплат в страховиків України в 2021 р., що складало 36,5%. Це свідчить про зростання рівня збитковості окремих видів страхування та виконання зобов'язань українськими страховиками. Проте, порівнюючи з польським страховим ринком, рівень страхових виплат українських страхових компаній в 1,5-2,5 рази менший, що підтверджує недостатньо якісне і надійне забезпечення страхового захисту фізичним і юридичним особам. Визначимо чинники такої тенденції.

Розглянувши рівень виплат за сегментами страхових ринків обох країн, відзначимо певні особливості страхової діяльності (рис. 3.2). Спостерігається протилежна тенденція на польському страховому ринку, відповідно до якої рівень виплат з страхування життя значно перевищує такий показник з ризикового страхування.

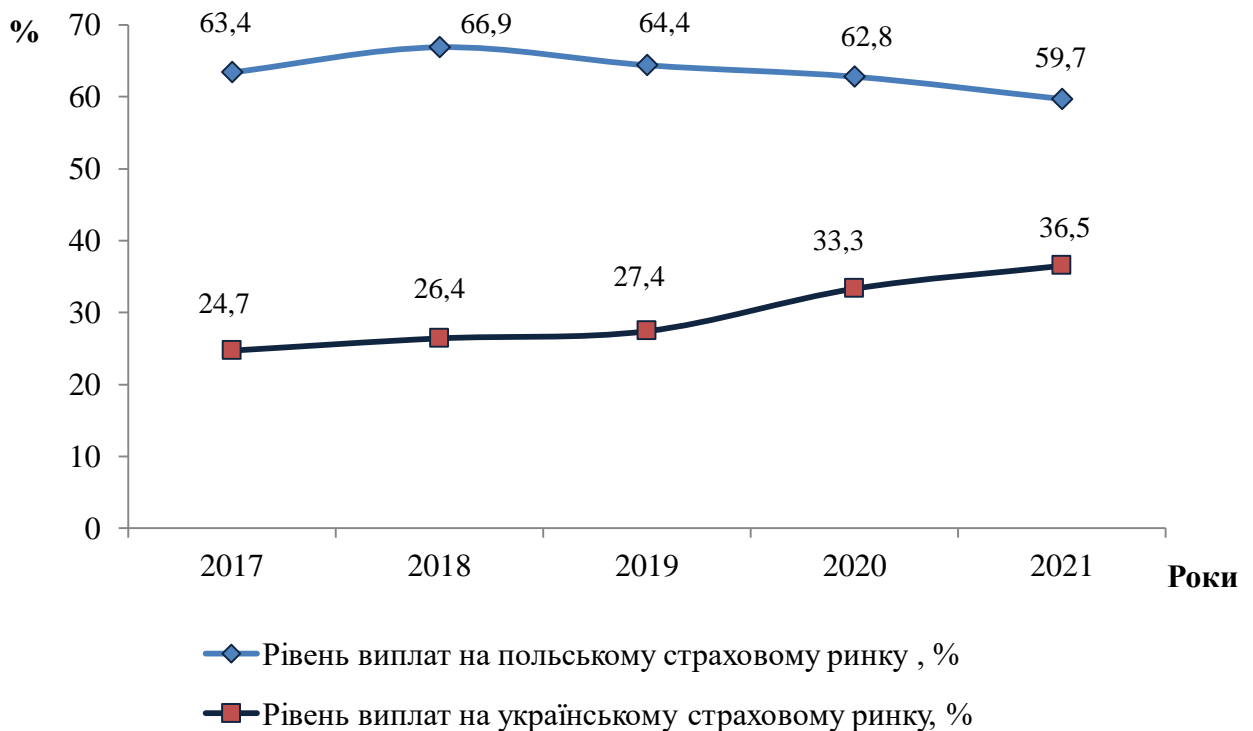

Рис. 3.1. Рівень виплат на страховому ринку Польщі та України впродовж 2017-2021 рр.

Так, рівень виплат з страхування життя на польському страховому ринку в 2017 р. становив 82,1%, в 2018 р. 98%, в 2019 р. 89,9%, в 2020 р. 86,4%, в 2021 р. 83,3%. Варто звернути увагу на 2018 р., у якому страховики практично всі отримані страхові премії повернули страхувальникам у вигляді страхових виплат. Натомість на страховому ринку України рівень виплат з страхування життя складає в 2017 р. 26,3%, в 2018 р. 23,0%, в 2019 р. 16,3%, в 2020 р. 16,4%, в 2021 р. 17,1%. Негативна динаміка значення цього коефіцієнта характерна ринку Польщі, проте цей показник в 5 разів вищий. На ринку страхування України спостерігається зростання показника рівня виплат, що позитивно характеризує цю галузь страхування з позиції виконання страховиками життя своїх зобов'язань. Чинником такої тенденції одного з провідних страхових ринків Європи є збитковість основного виду страхування в портфелі страхових компаній з страхування життя, а саме страхування на випадок смерті та від ризику втрати капіталу, яка складає в 2021 році 140%.

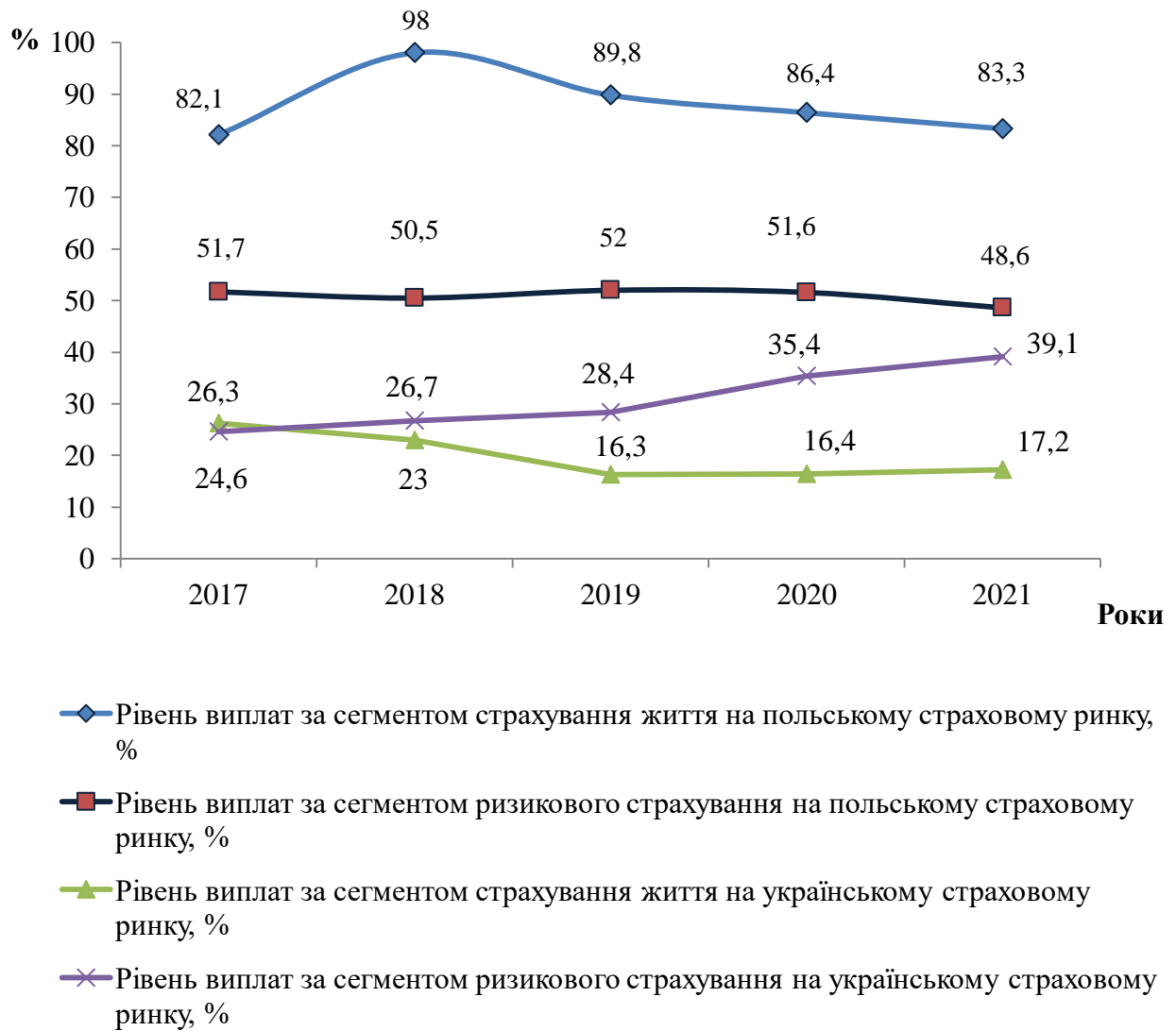

Рис. 3.2. Рівень виплат за сегментами страхових ринків Польщі та України впродовж 2017-2021 рр.

Високий рівень збитковості страхування життя, яке поєднує страхування від смерті з інвестиціями, та нарощування збитків за п'ять років пов'язане із значною смертністю, що посилюється в умовах пандемії. У страховому полісі зазначено, що одна частина сплаченої премії стягується на відшкодування смерті (її розмір залежить від обраної страхової суми), а інша частина спрямовується на інвестиції, що пов'язано з ризиком втрати капіталу. З іншого боку, окреслена тенденція підтверджує роль такого суспільно необхідного виду страхування життя, його соціально-економічне значення, довіру населення до страхових компаній, які гарантують страховий захист і своєчасно та в повному обсязі виконують узяті на себе страхові зобов'язання згідно страхового договору, високий розвиток ринку

страхування життя в Польщі. Позитивним аспектом є також перекладання компенсації таких ризиків з державного фінансування на приватні страхові компанії, зокрема в умовах складної епідеміологічної ситуації в світі.

Низькі доходи людей, недовіра до приватних страховиків, невисока фінансова грамотність населення, невиконання страхових зобов'язань в повному обсязі, банкрутство страховиків, відсутність альтернатив довгострокового вкладення тимчасово вільних коштів страхових резервів, неефективна інвестиційна діяльність – це неповний перелік тих чинників, які стримують розвиток ринку страхування життя в Україні.

Щодо рівня виплат на ринку ризикового страхування, то в Польщі на противагу Україні цей показник в 2 рази більший в 2017 р. та в 1,2 разів – в 2021 р., при цьому на українському ринку збитковість ризикових видів є вищою порівняно з видами страхування життя. Підвищення рівня виплат з страхування іншого, ніж страхування життя, в Україні пояснюється зростанням збитків за такими видами страхування, як: страхування наземного транспорту, автоцивілка, медичне страхування.

Проведемо аналіз фінансових результатів страховиків Польщі та визначимо чинники відповідної динаміки за 2017-2021 рр. (табл. 3.5).

Чистий фінансовий результат польських страховиків розраховується в такій послідовності, зокрема [201; 202]:

1) Технічний результат від страхових операцій як різниця між доходами страхової компанії у вигляді страхових премій та страховими виплатами, а також аквізиційними, ліквідаційними та адміністративними витратами, понесеними страховою компанією. При цьому повинні бути зафіксовані зміни технічних резервів, які формуються в страхових компаніях у зв'язку з виконанням майбутніх страхових зобов'язань перед страхувальниками. Зазначимо, що технічний прибуток від страхової діяльності в Польщі – це фактично прибуток від основної (страхової та іншої операційної) діяльності українських страховиків.

2) Результат від інвестиційної діяльності як різниця між інвестиційним доходом і витратами, що не входять до технічного результату від страхування.

Таблиця 3.5

Динаміка фінансового результату страховиків Польщі у 2017-2021 рр.,

млн. євро*

Показники	2017 рік	2018 рік		2019 рік		2020 рік		2021 рік	
	Обсяг	Обсяг	Темпи росту, %	Обсяг	Темпи росту, %	Обсяг	Темпи росту, %	Обсяг	Темпи росту, %
Технічний результат від страхових операцій	1188,2	1393,7	17,3	1455,5	4,4	1327,6	-8,8	1121,4	-15,5
Прибуток від інвестицій	2135,3	717,5	-66,4	1846,2	157,3	1397,7	-24,3	1254,5	-10,2
Фінансовий результат (брутто)	1617,8	1825,3	12,8	2014,7	10,4	1637,0	-18,7	1512,3	-7,6
Податок на прибуток	270,9	300,2	10,8	322,0	7,3	312,9	-2,8	264,3	-15,5
Чистий фінансовий результат (прибуток/збиток)	1346,9	1525,1	13,2	1692,7	11,0	1324,1	-21,8	1248,0	-5,7

*Джерело: побудовано за [201-204]

3) Результат, від іншої діяльності – як різниця між іншими доходами та іншими витратами.

4) Результат від надзвичайних операцій.

5) Фінансовий результат (брутто), який прирівнюється до фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування в українській страховій практиці.

5) Чистий фінансовий результат (нетто), який розраховується шляхом вирахування з фінансового результату (брутто) податку на прибуток.

Як видно з табл. 3.5, величина технічного результату від страхових операцій в польських страховиків зростає в 2018 р. порівняно з 2017 р. на 17,3%, а в 2019 р. на 4,4%, то в 2020 р. – знижується на 8,8%, в 2021 р. – на 15,5%. Це пов'язано із динамікою аквізиційних, ліквідаційних та адміністративних витрат страховиків, які в 2019 р. зростають на 7,2%, а в 2021 р. – на 7,5%. При цьому зазначимо, що впродовж 2017-2019 рр. найбільшу частку у формуванні технічного результату від страхової діяльності займає страхування життя, що є очевидною тенденцією функціонування даного високорозвинутого сегменту на страховому ринку Польщі, незважаючи на високий рівень виплат (рис. 3.3).

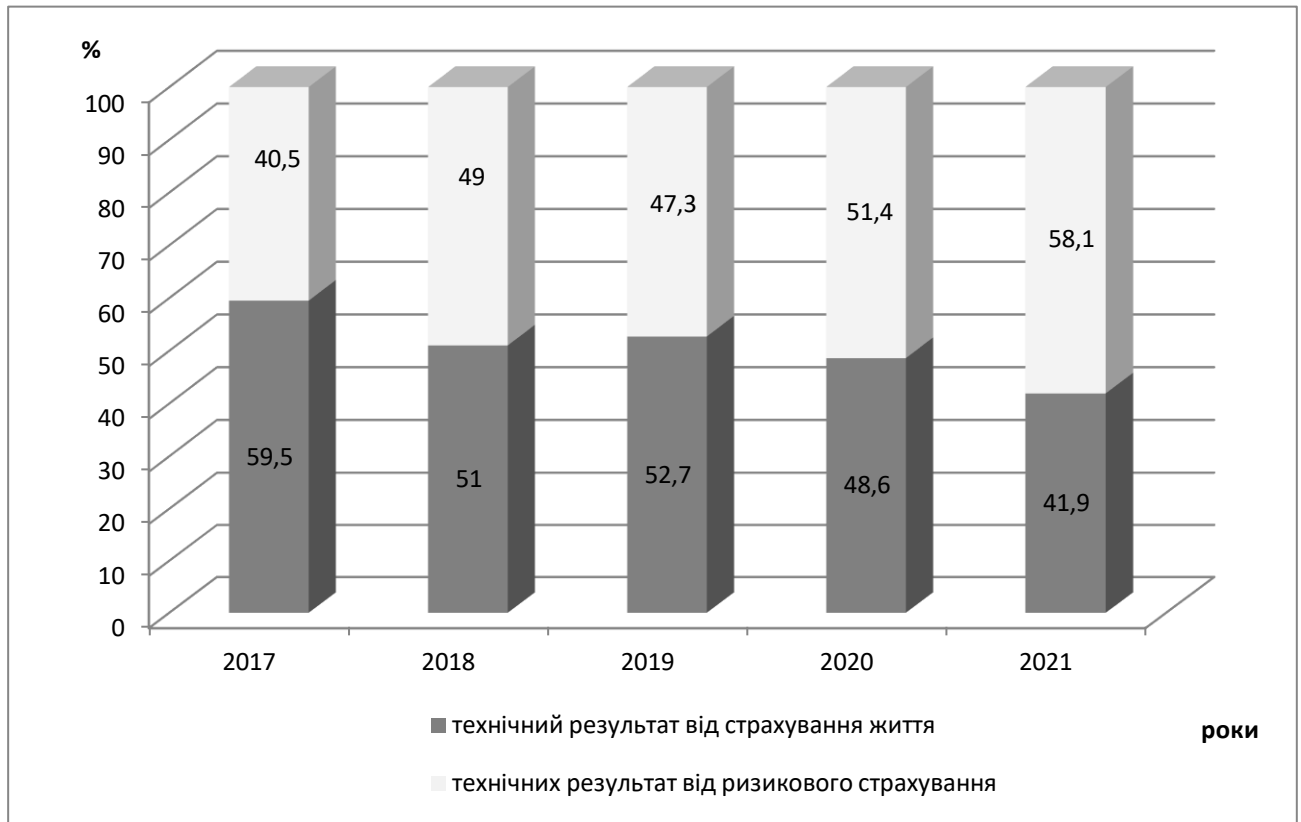

Рис. 3.3. Технічний результат від страхової діяльності страховиків Польщі за двома сегментами страхового ринку впродовж 2017-2021 рр.

В 2019 р. порівняно з 2017 р. знижується питома вага страхування життя в структурі технічного результату страховиків з 59,5% до 52,7%, займаючи при цьому більшу його частину. На противагу в 2020-2021 рр. спостерігається тенденція до збільшення частки технічного результату з ризикового страхування до 51,4-58,1%, що зумовлено нарощування обсягів і частки страхових премій за видами страхування іншого, ніж страхування життя, та зменшенням рівня виплат, порівняно з ринком страхування життя.

Нерівномірною є динаміка результатів від інвестиційної діяльності польських страховиків, яка характерна суттєвим зниженням в 2018 р. на 66,4%, що зумовлено зростанням витрат на інвестиційну діяльність (на 98,8%) та збитками, отриманими від інвестиційної діяльності за страхуванням життя в розмірах 18 млн. євро (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Динаміка доходів, витрат та фінансового результату від інвестиційної діяльності польських страховиків у 2017-2021 рр., млн. євро*

Показники	2017 рік	2018 рік		2019 рік		2020 рік		2021 рік	
	Обсяг	Обсяг	Темпи росту,%	Обсяг	Темпи росту,%	Обсяг	Темпи росту,%	Обсяг	Темпи росту,%
Доходи від інвестицій, в т.ч.:	2960,9	2358,4	-20,3	2592,5	9,9	2695,4	4,0	2525,5	-6,3
- з страхування життя	2063,0	1392,5	-32,5	1623,4	16,6	1824,4	12,4	1616,0	-11,4
- з ризикового страхування	897,9	965,9	7,6	969,1	0,3	871,0	-10,1	909,5	4,4
Витрати на інвестиційну діяльність, в т.ч.:	825,6	1640,9	98,8	746,3	-54,5	1297,7	73,9	1271,0	-2,1
- з страхування життя	566,6	1410,5	148,9	593,5	-57,9	958,2	61,4	936,8	-2,2
- з ризикового страхування	259,0	230,4	89,0	152,8	-33,7	339,5	122,2	334,2	-1,6
Фінансовий результат від інвестиційної діяльності, в т.ч.:	2135,3	717,5	-66,4	1846,2	157,3	1397,7	-24,3	1254,5	-10,2
- з страхування життя	1496,4	-18,0	-	1029,9	5621,7	866,2	-15,9	679,2	-21,6
- з ризикового страхування	638,9	735,5	15,1	816,3	11,0	531,5	-34,9	575,3	8,2

*Джерело: побудовано за [203-205]

В 2019 р. страховики Польщі отримують прибуток від інвестиційної діяльності, що зростає на 157,3% порівняно з 2018 р. за рахунок нарощування прибутку, як з страхування життя, так і ризикового страхування. Зростають доходи від інвестицій за двома сегментами ринку та знижуються інвестиційні витрати, зокрема за основним сегментом – страхуванням життя.

В 2020 р. витрати від інвестиційної діяльності зростають високими темпами на 73,9%. При цьому, якщо доходи збільшилися на 4% за рахунок інвестування тимчасово вільних коштів з страхування життя на 12,4% (зауважимо, що доходи від інвестиційної діяльності з ризикового страхування знизилися на 10,1%), то витрати на інвестиції суттєво зростають в частині обох сегментів страхового ринку. Такі тенденції призвели до зниження обсягів прибутку від інвестиційної діяльності на 24,3% в 2020 р. Вищими темпами зменшувався прибуток з ризикового страхування на 34,9%, що свідчить про меншу ефективність

використання коштів у ліквідних активах, на противагу довгострокових інвестицій з страхування життя. Варто зазначити, що у структурі інвестиційних вкладень, як страховиків на ринку страхування життя, так і на ринку ризикового страхування, переважають боргові цінні папери, які займають більше 60%, решта – акції, інвестиційні сертифікати. Досить мізерну частку – нерухомість.

Зауважимо, що в 2021 р. скорочуються темпи падіння фінансового результату від інвестиційної діяльності польських страховиків до 10,2% за рахунок зменшення витрат на 2,1%. Відповідну динаміку визначає отриманий прибуток від інвестицій з страхування іншого, ніж страхування життя, та нарощування темпів його зростання на 8,2%. На такі позитивні тенденції вплинуло збільшення обсягів та темпів росту доходів від інвестиційної діяльності за ризиковим страхуванням.

Чистий фінансовий результат страховиків Польщі визначається аналогічною динамікою формування технічного результату від основної діяльності та змінами обсягів сплаченого податку на прибуток. При цьому зниження обсягу чистого прибутку в 2020 р. відбулося вищими темпами на 21,8%, на противагу негативним змінам технічного результату на 8,8%. Вищі темпи зменшення величини фінансового результату нетто зумовлено високими темпами зниження обсягу прибутку від інвестицій – на 24,3%. Більшу частку чистого прибутку отримують страховики з страхування іншого, ніж страхування життя, і вона складає 63,8% в 2020 р. В 2021 р. чистий фінансовий результат зменшується нижчими темпами порівняно з 2020 р., незважаючи на нижчі темпи падіння технічного результату від страхових операцій, за рахунок меншого скорочення прибутку від інвестицій.

Порівняємо обсяги податку на прибуток та чистий фінансовий результат страховиків Польщі та України, визначимо вплив страхової та інвестиційної діяльності на динаміку цих показників (табл. 3.7).

Якщо проаналізувати показники, наведені в табл. 3.7, то доходимо висновку, що обсяг сплаченого до бюджету податку на прибуток страховиків Польщі перевищує такий показник в Україні майже в 10 разів у 2017 р., в 8,5 рази

в 2018 р., в 6,4 разів у 2019 та 2020 рр., в 4,8 разів в 2021 р. Аналогічно в стільки ж разів перевищують розміри польського страхового ринку за надходженнями страхових премій. При цьому, незважаючи на високий рівень страхових виплат та збитковість окремих видів страхування на ринку Польщі, чистий фінансовий результат польських страховиків формується в обсягах, що є більшими від чистого прибутку українських страховиків, у 192,4 рази в 2017 р., у 193,1 разів в 2018 р., у 37 разів у 2019 р., у 21,3 рази в 2020 р., у 25 разів в 2021 р.

Таблиця 3.7

**Динаміка податку на прибуток та чистого фінансового результату
страховиків Польщі та України впродовж 2017-2021 рр., млн. євро***

Показники	2017 рік	2018 рік		2019 рік		2020 рік		2021 рік	
	Обсяг	Обсяг	Темпи росту,%	Обсяг	Темпи росту,%	Обсяг	Темпи росту,%	Обсяг	Темпи росту,%
Податок на прибуток страховиків Польщі	270,9	300,2	10,8	322,0	7,3	312,9	-2,8	264,3	-15,5
Податок на прибуток страховиків України	27,9	35,3	26,5	50,9	44,2	48,4	-4,9	54,7	13,0
Чистий фінансовий результат польських страховиків	1346,9	1525,1	13,2	1692,7	11,0	1324,0	-21,8	1248,0	-5,7
Чистий фінансовий результат українських страховиків	7,0	7,9	12,9	46,0	482,3	62,3	35,4	49,9	-19,9

*Джерело: побудовано за [201-206; 149]

Безумовно, позитивною є динаміка щодо зростання величини чистого прибутку страхових компаній в Україні, темпи нарощування якого в 2020 р. є вищими (35,4%), ніж в Польщі, у якої відбулося скорочення значення такого показника на 21,8%, однак в 2021 р. темпи падіння цього показника в українських страховиків значно перевищує його значення відносно польських (на 14,2%). Проте, в першу чергу формування хоч і в незначних обсягах чистого прибутку в

2020 р. на українському ринку спричинене позитивною динамікою зростання прибутковості інвестиційної діяльності страховиків. Але в розрахунках у євровалюті, інвестиційний прибуток українських страхових компаній дещо скорочується в 2020 р. на 22,6% у зв'язку із подорожчанням європейської валюти в Україні. Обсяги прибутку від інвестицій в 2021 р. перевищують обсяги прибутку від основної діяльності страховиків України в 1,8 разів, що свідчить про ефективність інвестиційних вкладень в ОВДП та депозити банків. При цьому позитивна динаміка фінансового результату від страхування зумовлена низьким рівнем страхових виплат внаслідок недовиконанням страхових зобов'язань перед страхувальниками, що є негативною тенденцією розвитку страхового ринку в Україні.

Натомість на польському страховому ринку – технічний результат від основної діяльності страховиків перевищує такий показник на ринку страхування України в 304 рази в 2017 р., в 600 разів у 2018 р., в 33,8 разів у 2019 р., в 34 рази у 2020 р. та в 23,4 разів у 2021 р., що підтверджує високий обсяги ринку страхування в Польщі. Великі обсяги чистого прибутку досягнуті завдяки значним розмірам інвестиційних доходів та технічного результату страховиків, незважаючи на високий рівень виплат, зокрема на ринку страхування життя.

Отже, порівнюючи страхові ринки Польщі та України, зазначимо, що польський ринок як один з найпотужніших ринків Європи, характеризується значно більшими обсягами страхової діяльності, високим рівнем страхових виплат, належною страховою культурою і довірою населення, потужними інвестиціями та ефективною інвестиційною діяльністю, яка дозволяє страховикам забезпечувати надійний та гарантований страховий захист при настанні будь яких ризиків. На відміну, страховий ринок України є низько капіталізованим ринком, з відсутніми альтернативами інвестиційних вкладень, незначними фінансовими можливостями населення, що перешкоджає його повноцінному розвитку. Страховики України сплачують два податки до бюджету, зокрема, податок на валові премії і податок на прибуток, тоді як в Польщі – лише податок на прибуток, а подвійне оподаткування заборонене, що зменшує податкове

навантаження на страхову діяльність та створює умови страховикам для ефективного функціонування на страховому й інвестиційному ринку. Економічно обґрунтованою є система оподаткування страхових компаній в Польщі, зважаючи на високий рівень виплат та страхового захисту, за якого недоцільно запроваджувати додатковий податок на страхові премії. Натомість іншою є тенденція на страховому ринку України, де рівень виплат є досить низьким (36,5% в 2021 р.) та свідчить про значну доходність страхової діяльності.

Характерні податкові зміни з 2015 р. ставлять в нерівні умови українських страховиків поряд з іншими суб'єктами господарювання, змушуючи їх застосовувати «схемне» страхування та перестраховування, не в повній мірі та несвоєчасно виконувати страхові зобов'язання, що ще більше породжує недовіру до страхування, суперечить інтересам держави. Негативними тенденціями на страховому ринку України є оподаткування страхового відшкодування за окремими видами страхування податком на доходи фізичних осіб, можливість запровадження податку на виведений капітал, діючий механізм податкового регулювання посередницької діяльності в страхуванні.

Проведений аналіз світового досвіду податкового регулювання страхового ринку переконує, що кожна країна організовує та приймає таку систему оподаткування, яка є оптимальною для неї, враховуючи еволюцію, сучасні тенденції та окреслені перспективи, при цьому стимулюючи або стримуючи розвиток страхування. На нашу думку, з одного боку, система оподаткування українських страховиків є досить гнучкою відносно страхових компаній та страхувальників, адже за результатами вище проведеного порівняльного аналізу можна стверджувати про ефективну та прибуткову діяльність страховиків та можливість отримувати страхове відшкодування страхувальниками в разі настання страхових подій, передбачених в страховому договорі. Відповідно до Податкового Кодексу України практично реалізовано основні принципи оподаткування страховиків, які охоплюють подвійне оподаткування (справляння податку на валові премії та податку на прибуток) та відповідають досвіду окремих зарубіжних країн. З іншого боку, подвійне оподаткування страхової діяльності в

Україні задовольняє фіскальні інтереси держави, однак суперечить інтересам страховиків та страхувальників щодо отримання надійного страхового захисту. Адже низькі обсяги капіталу та резервів страхового ринку в Україні порівняно з іншими ринками страхування разом з подвійним оподаткуванням страхових премій не забезпечують страховикам гарантій виконання зобов'язань за ризиками АВТОКАСКО та СЦПВВТЗ, довгостроковими накопичувальними договорами страхування життя внаслідок інфляції та інших видів страхування, частка яких в страховому портфелі на ринку є найбільшою. Тому страхові компанії застосовують схемні операції щодо зменшення бази оподаткування податком на прибуток шляхом скорочення рівня виплат, витрат на ведення справи, нарощування надходження страхових премій від перестраховальників, які не оподатковуються в страховика-перестраховика.

Отже, виважене застосування зарубіжної практики податкового регулювання діяльності страховиків з врахуванням специфіки функціонування українського страхового ринку сприятиме його розвитку, а також ефективній реалізації функцій податків у страховій галузі. Зважаючи на низькі розміри капіталу страховиків та ризиковість страхової діяльності доцільно знизити податкове навантаження в контексті відміни загальної системи оподаткування прибутку за ставкою 18% та залишити діюче вже близько 20 років оподаткування валових страхових премій (3%). За умови реформування податкового регулювання страхового ринку та стимулювання розвитку страхування задовольнятимуться соціально-економічні інтереси всіх учасників страхового ринку та держави.

3.2. Вектори підвищення ефективності податкового регулювання страхового ринку України

Впродовж останніх років страховий ринок України функціонує в умовах постійних потрясінь, особливо відчутних внаслідок зміни національного державного регулятора страхової діяльності, впровадження цілої низки

законодавчих та нормативно-правових вимог до організації страхового бізнесу. Негативно позначається на розвитку ринку фінансово-економічна криза, пандемія коронавірусу в національній та світовій економіці, повномасштабний наступ країни-агресора на нашу державу та ведення бойових дій на її території. Відповідно актуальності набуває питання розроблення механізму дієвого державного регулювання ринку страхування із врахуванням нестабільної політичної та економічної ситуації в країні.

Директор Департаменту нагляду за ринком небанківських фінансових послуг НБУ зазначає, що «...незважаючи на війну, ринок страхування продовжує працювати. Національний банк докладатиме усіх зусиль, аби ця тенденція зберігалася й надалі. Перш за все, шляхом здійснення постійного діалогу з учасниками ринку та оперативного реагування на його потреби» [208]. Проте страхові компанії України в умовах війни стикнулися з цілою низкою проблем щодо: неможливості ведення страхового бізнесу на тимчасово окупованих територіях та в населених пунктах, де проходять військові дії; повного та своєчасного подання фінансової звітності; виконання нормативів та основних положень чинного законодавства. В більшості страховиків суттєво скоротилися обсяги страхових надходжень, фіксується багато випадків невиконання ними страхових зобов'язань перед страхувальниками, знижуються обсяги і якість активів та запасу власного капіталу тощо. У цьому контексті одним із завдань сьогодення для нашої держави є побудова раціональної системи податкового регулювання і стимулювання діяльності на українському страховому ринку, що в результаті забезпечуватиме виконання державою фіскальної та соціальної функції, а для ринку – створить передумови для його удосконалення і відновлення. Якщо фіскальна функція держави забезпечує формування джерел фінансування видатків у обсягах, достатніх для реалізації соціальних програм, то її соціальна політика спрямована на створення гарантій високого рівня життя її громадян, соціального та матеріального добробуту в суспільстві. На жаль, в умовах війни, при обмежених фінансових ресурсах, першочергової необхідності фінансування національної безпеки і оборони, ЗСУ, зменшенні податкових

надходжень від більшості суб'єктів бізнесу держава не в змозі виконувати повноцінно свою фіскальну функцію. А тому частковій реалізації соціальної політики держави сприяє фінансова допомога провідних країн світу. На державу перекладено цілу низку функцій, які виконували страхові компанії, але в мирний час. Адже, «...шкода, завдана в результаті бойових дій, не визнається страховим випадком... однак фіксувати завдані збитки все одно необхідно, щоб отримати відшкодування від держави» [209].

В умовах сьогодення виникає необхідність формування таких оптимальних податкових відносин учасників страхового ринку та держави, які сприятимуть надходженню податкових платежів від страховиків та підтримці сфери страхування у контексті зменшення податкового навантаження, відміни подвійного оподаткування та перегляду регуляторних вимог щодо провадження страхової діяльності. Це в результаті забезпечить збалансування загальнонаціональних інтересів у нашій країні.

Систематизуємо проблеми податкового регулювання страхового ринку та окреслимо альтернативні вектори їх розв'язання в розрізі основних учасників ринку (страховиків, перестраховиків (перетраховувальників), страхувальників, страхових посередників).

В теорії і практиці ведуться дискусії стосовно вибору оптимальної системи оподаткування для страхових компаній. Так, Л. Маршук, В. Плахтій наголошують «на необхідності стягнення податку безпосередньо з корпоративного прибутку страхової компанії. Така система, на їхню думку, ставила би страховий бізнес у рівні умови з іншими підприємницькими структурами» [210, с. 447]. Аналогічно стверджують О. Жам, В. Панькова [211, с. 89]. О. Сидоренко переконує, що «з Податкового кодексу України слід виключити всі положення, які стосуються податку на дохід, тобто відмінити цей податок. ...Запропоновані зміни до податкового законодавства України унеможливлять подвійне оподаткування страхових платежів, створять рівні умови для конкурентоспроможності страховиків та перестраховиків, і найголовніше, забезпечать страховому бізнесу

рівні умови для розвитку свого бізнесу щодо суб'єктів господарювання інших галузей (виробництво, торгівля, банківська діяльність тощо)» [212, с. 218-219].

Як вважають О. Пономарьова, А. Синюк, А. Підгірний, «незаперечною перевагою старої системи була прозорість системи оподаткування, оскільки сплачувалось лише 3% з премій, які надійшли, а також простота розрахунків для перевіряючих органів. Недоліком старої системи можна вважати необхідність сплати такого податку навіть у разі збитковості страхового бізнесу, ставило його в нерівні умови з іншими фінансовими секторами. Одним із небагатьох плюсів нової системи можна назвати те, що встановлена нульова ставка оподаткування страхових премій з добровільного медичного страхування» [213, с. 848]. При цьому автори визначають «перспективним напрямом удосконалення оподаткування діяльності страхових компанії може бути перехід страховиків на диференційовану систему оподаткування, що значно зменшить вимивання коштів страхових організацій та бажання приховати реальні прибутки» [213, с. 850]. Таку ж думку поділяють І. Самофат, С. Онишко, які стверджують, що «одним із напрямів удосконалення податку на прибуток є запровадження диференційованого оподаткування прибутків страховиків за видами діяльності залежно від напрямку, обсягів і результатів діяльності. ...Такий порядок стимулюватиме страховиків до одержання і декларування позитивних прибутків за кожним видом діяльності окремо» [214, с. 190]. Л. Шірінян також вважає, що «можливість збільшення податкової віддачі страховиків і удосконалення оподаткування може полягати в тому, щоб запровадити диференційоване оподаткування прибутків страховиків за окремими видами діяльності» [200, с. 62]. Крім того, С. Бойко, Л. Шірінян багато праць присвячують дослідженню перспектив капіталізації страхових компаній України у контексті «реформування прибуткового оподаткування, проблем оподаткування страхувальників – юридичних осіб у контексті новацій Податкового кодексу України» [216-219].

Після запровадження змін до Податкового кодексу в 2015 році значну увагу обговоренню проблем змішаної системи оподаткування страховиків приділяли практики страхового ринку. Так, Ю. Гришан наголошує на необхідності

визначення оптимальної системи оподаткування, яка сприятиме нормальній, успішній роботі ринку – «колишньої, що передбачала оподаткування з доходу від страхової діяльності чи оподаткування на загальних умовах при чіткому визначенні витрат, що враховуються при визначенні фінансового результату страховика до оподаткування» [220]. Про збільшення податкового навантаження страховиків та подвійне оподаткування їхніх доходів зазначає С. Черв'як [221]. Як стверджують представники ЛСОУ, «страховики неодноразово зверталися до органів державної влади щодо питання подвійного оподаткування страхової послуги (платежу) за ставками 3% та 18%. Окрім того, міжнародні аудиторські фірми, так звана «велика четвірка» не визнають податок з обороту в 3% податком на прибуток, та не визнають цей податок податковим активом, а вважають це іншими витратами майбутніх періодів і категорично проти зменшення бази на суму податку 3% для оподаткування податком на прибуток 18%, як це визначено Податковим кодексом» [222].

О. Квасовський, М. Стецько, досліджуючи світовий досвід в сфері оподаткування діяльності страховиків, зазначають, що «при збереженні нинішнього податкового режиму, що загалом відповідає світовій практиці оподаткування страхових компаній прямим податком на прибуток (corporate income tax) і непрямим податком зі страхових премій (insurance premium tax), доцільно чітко розмежувати вказані фіскальні платежі, усунути виявлені недоліки та вдосконалити методики їхнього обчислення...» [223, с. 29]. Хоча при цьому сумніваються в ефективності і позитивних наслідках «змішаної» системи оподаткування фінансових результатів діяльності українських страховиків.

Зважаючи на семирічний досвід застосування подвійного оподаткування страхової діяльності в Україні, на основі консолідованої звітності за 2015-2021 рр. прорахуємо різні сценарії оподаткування доходів (прибутків) страховиків та визначимо його альтернативи в контексті збалансування інтересів страхових компаній та держави. Відповідно:

1 сценарій: податок з валових страхових премій (внесків, платежів) за ставкою 3% та 18% за іншими видами звичайної (іншої операційної, фінансової та іншої звичайної) діяльності, крім страхової (табл. 3.8);

2 сценарій: оподаткування прибутку страховиків за усіма видами діяльності за ставкою 18% (табл. 3.9);

3 сценарій: податок на валові доходи від страхової діяльності (відповідно до статті 156.1.1 Податкового кодексу до 01.01.2015 р.) за ставкою 3% та податок на прибуток від фінансової та іншої звичайної діяльності за ставкою 18% (табл. 3.10);

4 сценарій: розглянемо можливості збільшення ставки податку на валові страхові премії до 4% замість застосування 18% податку на прибуток від страхової діяльності та збережемо ставку податку 18% за усіма іншими видами звичайної діяльності (табл. 3.11).

За сценарієм 1 (табл. 3.8), до фінансового результату від звичайної діяльності не враховано результату страхової діяльності, що відрізняє такий підхід до оподаткування доходів (прибутку) страховика від діючого податкового режиму національного сектору страхового бізнесу. Натомість збережено механізм справляння податку на страхові премії за ставкою 3%. Як бачимо, сукупний податок на прибуток страховиків за даною пропозицією є дещо меншим в обсягах, ніж реальний податок на прибуток впродовж 2015-2021 рр., та становить 63,8%-93% (в середньому 80,3%) його величини. Лише в 2020 році частка сукупного податку на прибуток сягає 93%.

Таким чином, за такого підходу зменшується податковий тягар на страховиків, немає подвійного оподаткування страхових премій, відсутній складний і непрозорий механізм оподаткування прибутку від страхової діяльності. Однак, держава не доотримує податкових надходжень до бюджету, що суперечить її фіскальним інтересам.

За сценарієм 2 фінансові результати страховиків оподатковуються за загальною системою справляння податку на прибуток підприємств за ставкою 18%, що ставить страхові компанії в рівні умови з іншими суб'єктами бізнесу. За

нашими підрахунками (табл. 3.9), сукупний податок на прибуток страховиків згідно пропозиції 2 зростає впродовж 7 років за динамікою, аналогічною до змін фінансового результату до оподаткування та податку на прибуток за усіма видами звичайної діяльності страховика. При цьому частка отриманого сукупного податку на прибуток є досить низькою у реальній його величині та збільшується з 8,8% в 2015 році до 47,4% в 2020 році та знижується в 2021 році до 38%, що пояснюється зростанням прибутковості основної та фінансової діяльності страховика в 2015-2020 рр. і збитковістю іншої звичайної діяльності в 2021 році.

Таблиця 3.8

Сценарій 1: оподаткування валових страхових премій (внесків, платежів) (ставка 3%) та прибутку за іншими видами звичайної діяльності, крім страхової (18%), млн. грн.*

Показники	Роки						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Податок на валові доходи від страхової діяльності (страхові премії), 3%	544,4	689,8	845,8	877,6	1041,9	1133,8	1302,9
Фінансовий результат від іншої операційної діяльності	-145,4	-280,2	-837,7	-946,9	-1020,5	-710,0	-1017,0
Фінансовий результат фінансових операцій	1371,3	1833,0	1839,9	2250,1	2925,9	2956,1	2660,0
Фінансовий результат іншої звичайної діяльності	-2012,4	-247,0	-628,8	-746,2	-1455,6	96,8	-579,8
Фінансовий результат від звичайної діяльності (до оподаткування), крім страхової діяльності (прибуток /збиток)	-886,5	1305,8	373,4	557,0	449,8	2342,9	1063,2
Податок на прибуток від видів звичайної діяльності, крім страхової, 18%	-	235,0	67,2	100,3	80,9	421,7	191,4
Податок на операції з перестраховиками-нерезидентами	0,8	1,6	1,0	0,8	0,9	0,7	0,7
Податок на прибуток від надзвичайних подій	0,0	0,1	0,0	0,1	0,6	0,3	0,0
Сукупний податок на прибуток страховиків за сценарієм 1	545,2	926,5	914,0	978,8	1124,3	1556,5	1495,0
Податок на прибуток страховиків**	854,7	1052,1	930,8	1117,5	1348,6	1673,8	1686,2
Частка сукупного податку на прибуток страховиків за сценарієм 1 у реальній його величині, %	63,8	88,1	66,0	87,6	83,4	93,0	88,7

*Джерело: побудовано за [149; **153]

За таким сценарієм суттєво знижується податкове навантаження на страховиків, однак держава недоотримає в казну більше 50% податкових надходжень від страхових компаній, а відтак недовиконує в повній мірі покладені на неї функції.

Таблиця 3.9

Сценарій 2: оподаткування прибутку страховиків за усіма видами діяльності за ставкою 18%, млн. грн.*

Показники	Роки						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Фінансовий результат основної діяльності (страхової та іншої операційної)	1055,3	52,6	128,6	-81,0	1139,8	1349,8	1476,2
Фінансовий результат фінансових операцій	1371,3	1833,0	1839,9	2250,1	2925,9	2956,1	2660,0
Фінансовий результат іншої звичайної діяльності	-2012,4	-247,0	-628,8	-746,2	-1455,6	96,8	-579,8
Фінансовий результат від звичайної діяльності (до оподаткування) (прибуток /збиток)	414,2	1638,6	1285,7	1422,9	2610,1	4402,7	3556,4
Податок на прибуток від звичайної діяльності, 18% (за сценарієм 2)	74,5	294,9	231,4	256,1	469,8	792,5	640,2
Податок на операції з перестраховиками-нерезидентами	0,8	1,6	1,0	0,8	0,9	0,7	0,7
Податок на прибуток від надзвичайних подій	0,0	0,1	0,0	0,1	0,6	0,3	0,0
Сукупний податок на прибуток страховиків за сценарієм 2	75,3	296,6	232,4	257,0	471,3	793,5	640,9
Податок на прибуток страховиків**	854,7	1052,1	930,8	1117,5	1348,6	1673,8	1686,2
Частка сукупного податку на прибуток страховиків за сценарієм 2 у реальній його величині, %	8,8	28,2	25,0	23,0	34,9	47,4	38,0

*Джерело: побудовано за [149; **153]

Згідно сценарію 3 у табл. 3.10 наведений механізм оподаткування страхових компаній, який застосовувався до 01.01.2015 рр. Відповідно до ст. 156.1.1 Податкового кодексу України валові доходи від страхової діяльності окрім страхових премій (внесків, платежів) включали: «інвестиційний дохід, нарахований страховиком від розміщення коштів резервів страхування життя; суми винагород, належних страховику за укладеними договорами страхування, співстрахування, перестраховування; доходи від реалізації права регресної вимоги

страховика до страхувальника або іншої особи, відповідальної за заподіяні збитки в частині перевищення над виплаченими страховими відшкодуваннями; нараховані відсотки на депоновані премії за ризиками, прийнятими у перестрахованні; суми винагород, нарахованих страховиком за надання ним послуг сюрвейера, аварійного комісара та аджастера, страхового брокера та агента; суми повернення частки страхових платежів (внесків, премій) за договорами перестраховання у разі їх дострокового припинення; інші доходи в межах страхової діяльності» [128].

Таблиця 3.10

Сценарій 3: податок на валові доходи від страхової діяльності (відповідно до статті 156.1.1 Податкового кодексу до 01.01.2015 р.) за ставкою 3% та податок на прибуток від фінансової та іншої звичайної діяльності за ставкою 18%, млн. грн.*

Показники	Роки						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Податок на валові доходи від страхової діяльності (згідно ст. 156.1.1. ПКУ), 3%	1010,8	812,2	903,1	1123,4	1327,2	1265,6	1489,9
Фінансовий результат фінансових операцій	1371,3	1833,0	1839,9	2250,1	2925,9	2956,1	2660,0
Фінансовий результат іншої звичайної діяльності	-2012,4	-247,0	-628,8	-746,2	-1455,6	96,8	-579,8
Податок на прибуток від фінансової та іншої звичайної діяльності, 18%	-	285,5	208,3	270,7	264,7	549,5	374,4
Податок на операції з перестраховиками-нерезидентами	0,8	1,6	1,0	0,8	0,9	0,7	0,7
Податок на прибуток від надзвичайних подій	0,0	0,1	0,0	0,1	0,6	0,3	0,0
Сукупний податок на прибуток страховиків за сценарієм 3	1011,6	1099,4	1112,4	1395,0	1593,4	1816,1	1865,0
Податок на прибуток страховиків**	854,7	1052,1	930,8	1117,5	1348,6	1673,8	1686,2
Перевищення сукупного податку на прибуток страховиків за сценарієм 3 над реальною його величиною, %	18,4	4,5	19,5	24,8	18,2	8,5	10,6

*Джерело: побудовано за [149; **153]

Зважаючи на такий широкий перелік доходів від страхової діяльності, податок за ставкою 3% був значно більшим за обсягами, що зумовлює

перевищення сукупного податку страховиків за сценарієм 3 над його реальною величиною. Як бачимо, згідно наших розрахунків, діюча до 01.01.2015 рр. система оподаткування доходів (прибутку) страховиків була найоптимальнішою, як для страховиків, так і держави. Не було подвійного оподаткування страхових доходів, особливо прозора система справляння податку на прибуток за фінансовою та іншою звичайною діяльністю, вищі обсяги надходження податкових платежів до бюджету.

За сценарієм 4 (табл. 3.11) спробуємо замінити діючий податок на прибуток від страхової діяльності за ставкою 18% на податок на страхові премії за ставкою 4% із збереженням оподаткування звичайної діяльності, крім страхової, за ставкою 18%.

Таблиця 3.11

Сценарій 4: оподаткування валових страхових премій за ставкою 3-4% (та інших видів звичайної діяльності, крім страхової (ставка податку 18%), млн. грн.*

Показники	Роки						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Податок на валові доходи від страхової діяльності (страхові премії), 3%	544,4	689,8	845,8	877,6	1041,9	1133,8	1302,9
Податок на валові доходи від страхової діяльності (страхові премії), 4%	793,0	900,1	1003,9	1257,1	1451,5	1466,6	1643,3
Податок на прибуток від звичайної діяльності, крім страхової, 18%	-	235,0	67,2	100,3	80,9	421,7	191,4
Податок на операції з перестраховиками-нерезидентами	0,8	1,6	1,0	0,8	0,9	0,7	0,7
Податок на прибуток від надзвичайних подій	0,0	0,1	0,0	0,1	0,6	0,3	0,0
Сукупний податок на прибуток страховиків за сценарієм 4 (ставка податку на валові доходи 3%+18%)	545,2	926,5	914,0	978,8	1124,3	1556,5	1494,3
Сукупний податок на прибуток страховиків за сценарієм 4 (ставка податку на валові доходи 4 %+18%)	793,8	1136,8	1072,1	1358,3	1533,9	1889,3	1834,7
Податок на прибуток страховиків**	854,7	1052,1	930,8	1117,5	1348,6	1673,8	1686,2

*Джерело: побудовано за [149; **153]

На основі розрахунків доходимо висновків, що сукупний податок на прибуток страховиків при застосуванні ставки податку 4% з 2016 року перевищує реальний обсяг податкових надходжень за діючою системою оподаткування страховиків. Зокрема, якщо в 2016 році таке перевищення становить 8%, то в 2020 році – на 12,9%, в 2021 році – на 8,8%.

Резюмуючи проведене вище дослідження, вважаємо, що ставка податку на дохід 4 % від валових премій за сценарієм 4 є фіскально ефективнішою, при цьому держава може проконтролювати правильність нарахування та сплату сум податку фіскальним органам, що значно простіше, ніж суми нарахованих податків за загальною системою оподаткування. Альтернативною є система оподаткування страхової діяльності за таким підходом і для страхових компаній, оскільки є прозорою і забезпечує 100% надходження податку з валового доходу страховика, який уникає подвійного оподаткування страхових премій, ускладнень в розрахунках податкових різниць, переліку операційних витрат. Погоджуємося, «що нераціональне і необґрунтоване податкове регулювання зумовлює зростання вартості страхових продуктів, призводить до зменшення обсягів продажу страхових послуг і капіталізації страхового ринку» [224, с. 336].

Отже, фіскальний регулятор забезпечує ефективність наповнення бюджету від діяльності учасників страхового ринку, при цьому стимулює або дестимулює розвиток окремих видів страхування в процесі застосування диференційованих податкових ставок. При цьому, подвійне оподаткування страхових премій шляхом сплати податку на валові страхові премії (за ставкою 3%) та податку на прибуток від страхової діяльності (за ставкою 18%) перешкоджає ефективному функціонуванню українських страховиків, основною метою діяльності яких є забезпечення надійного страхового захисту суб'єктів страхових відносин.

Вважаємо за необхідне запровадити диференційоване оподаткування прибутків страховиків за окремими видами діяльності. При цьому з бази оподаткування фінансових результатів від звичайної діяльності доцільно виключити страхову діяльність, оподатковуючи лише прибуток від іншої операційної, фінансової та іншої діяльності за ставкою 18%. Збереження

непрямого оподаткування (за ставками 3-4%, 0%) сприятиме забезпеченню прозорості функціонування страхового ринку, а запровадження диференційованого прибуткового оподаткування за видами діяльності страховика – зменшенню можливості ухилення страховиків від сплати податків й бажання приховати витрати і прибутки та підвищити ефективність реалізації фіскальної функції держави.

Крім того, необхідно внести поправку до Податкового кодексу України щодо виключення з бази оподаткування податком на валовий дохід страховика тих сум страхових платежів, внесків і премій, які належні перестраховику і повинні в подальшому ним оподатковуватися. Це допоможе всебічно розв'язати проблеми податкового регулювання страхової діяльності в частині зменшення податкового навантаження страховика та перекладання сплати податку на доходи від перестраховувальних премій на перестраховика з метою мінімізації обсягів «схемного» перестраховування на українському страховому ринку. Такі зміни стосуються безпосередньо страховиків та перестраховиків-резидентів, тобто внутрішнього страхування в нашій державі. Щодо доходів та виплат, здійснених перестраховиками-нерезидентами, то вони оподатковуються за спеціальними режимами та диференційованими податковими ставками. Зупинимося більш детально на особливостях податкового регулювання перестрахової діяльності.

Зазначимо, що відповідно до Податкового кодексу України (ст. 136) встановлено «податкові ставки (0, 4, 5, 6, 12, 15, 18 і 20 відсотків), які застосовуються до доходів нерезидентів та прирівняних до них осіб із джерелом їх походження з України у випадках, встановлених п. 141.4 статті 141 цього Кодексу» [128]. Це стосується і доходів перестраховиків-нерезидентів.

В 2020 році внесено зміни до пп. 141.4.5 ст. 141 ПКУ згідно із Законом України № 466-IX від 16.02.2020 р., відповідно до яких розширено учасників страхової (перестрахової) діяльності на користь нерезидентів, які є платниками податку, визначеними п. 141.1 ПКУ, та зазнали більшої диференціації податкові ставки. Зокрема, конкретизовано, що «Страховики або інші резиденти, у тому числі фізичні особи - підприємці, фізичні особи, які провадять незалежну

професійну діяльність, або суб'єкти господарювання (юридичні особи чи фізичні особи - підприємці), які обрали спрощену систему оподаткування, інший нерезидент, який провадить господарську діяльність через постійне представництво...» [128].

Зазначимо, що відповідно до Податкового кодексу України за ставкою:

- «0% оподатковуються суми, що перераховуються на користь фізичних осіб-нерезидентів у межах договорів перестраховання ризиків із обов'язкових видів страхування, у межах системи міжнародних договорів «Зелена карта», а також за договорами страхування пасажирських перевезень цивільної авіації; під час укладання договорів перестраховання ризику безпосередньо із перестраховиками-нерезидентами, рейтинг фінансової надійності яких відповідає вимогам, установленим відповідним органом (у тому числі через або за посередництвом перестрахових брокерів), договорів перестраховання ризиків з обов'язкового страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту;

- 4% оподатковуються страхові виплати на користь нерезидентів за власний рахунок страховика у момент здійснення перерахування такої суми за договорами страхування, за винятком тих, що зазначені вище;

- 5% оподатковуються доходи перестраховиків-нерезидентів у вигляді процентів за позиками або фінансовими кредитами, наданими резидентам;

- 6% – суми фрахту, що сплачується резидентом нерезиденту за договорами фрахту;

- 12% – страхові платежі, виплати на користь перестраховиків-нерезидентів у разі якщо не застосовуються ставки 0% і 4%;

- 15% – суми виплат нерезидентам у вигляді процентів, дивідендів, роялті, фрахту, доходів від інжинірингу, орендної плати, від продажу нерухомості тощо» [128; 225].

Крім того у Листі ДФС від 09.08.2016 № 17201/6/99-99-15-02-02-15 роз'яснено, що «...перерахування постійним представництвом головній компанії сум отриманих від страхувальників – резидентів України страхових платежів

(страхові внески, страхові премії) та страхових виплат (страхові відшкодування) у межах договорів страхування або перестраховання ризиків, у тому числі страхування життя на користь нерезидентів, не передбачає повторну сплату податку з таких доходів» [226]. Таким чином чітко виключено подвійне оподаткування валових доходів від страхової (перестрахової) діяльності. Як бачимо з вищенаведеного, за 0 відсотковою ставкою оподатковуються доходи (виплати) високорейтингових страховиків (перестраховиків), а також суми, що перераховуються за договорами окремих особливо важливих видів обов'язкового страхування. За іншими страховими договорами страхування на користь нерезидентів ставки оподаткування є диференційованими.

Як вже було зауважено, перестрахова діяльність з нерезидентами може відбуватися через або за посередництвом перестрахових брокерів. При цьому посередники-нерезиденти здійснюють брокерську діяльність лише через постійні представництва в нашій країні, зареєструвавши власну діяльність у державному реєстрі брокерів. Підпунктом 141.4.7 п. 141.4 ст. 141 Податкового кодексу встановлено, що «...суми прибутків нерезидентів, які провадять свою діяльність на території України через постійне представництво, оподатковуються в загальному порядку. При цьому таке постійне представництво прирівнюється з метою оподаткування до платника податку, який провадить свою діяльність незалежно від такого нерезидента» [128].

«Брокерська, комісійна або агентська винагорода, отримана від резидентів або постійних представництв інших нерезидентів щодо брокерських, комісійних або агентських послуг, наданих нерезидентом на території України на користь резидентів підлягає оподаткуванню за ставкою 15 відсотків на підставі п. 141.4 ст.141 Кодексу, якщо інше не передбачено положеннями міжнародних договорів» [128; 227].

Зауважимо, що згідно чинного страхового законодавства до страхових посередників, крім перестрахових брокерів, належать страхові брокери і агенти. Діяльність страхових посередників регулюється Постановою Кабінету міністрів України № 1523 від 18 грудня 1996 р. «Про порядок провадження діяльності

страховими посередниками» [228]. В Україні слабо розвинуте посередництво на страховому ринку. Погоджуємося з думкою Н. Добоша, що «...спроби оцінити реальний стан справ на цьому ринку ускладнюються тим, що страхові брокери найчастіше укладають брокерські угоди з клієнтом, а комісійну винагороду отримують не від клієнта, а від страхової компанії, але вже як страхового агента. Водночас платить однаково страхувальник, оскільки винагорода посередника закладається у вартість страховки» [229, с. 41]. Таким чином, усе матеріальне навантаження перекладається на страхувальника (перестраховальника).

В 2018 р. було внесено зміни до Податкового кодексу України щодо граничних розмірів комісійної винагороди страхових посередників, згідно з якими фактично введено додатковий податок на витрати страхових компаній у разі виплати комісійної винагороди. Цілком слушно стверджує В. Черняхівський, що «Антибізнесове, «совкове» і непродумане рішення – держава має право регулювати розміри витрат на ведення справи тільки в обов'язкових видах страхування, і для цього є окремі Постанови Кабміну. ...Створення подібних штучних перешкод для ведення бізнесу призведе тільки до одного – відходу «в тінь» частини фінансових потоків з оплати праці посередників, що не тільки спотворить звітність, але і зробить більшість страховиків порушниками законодавства» [230].

В червні 2022 році Національний банк України затверджує Постанову №135 «Про затвердження Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів та умови провадження посередницької діяльності у сфері страхування та про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України», яка фактично оновлює вимоги щодо діяльності страхових посередників, зокрема: чітко визначено перелік посередницьких послуг у страхуванні та перестраховуванні; встановлено вимоги до професійної придатності керівників брокерів-резидентів та лібералізовано підходи щодо навчання та підвищення кваліфікації таких осіб; розроблено порядок реєстрації брокерів-резидентів та припинення здійснення посередницької діяльності у сфері страхування (перестраховування) та уніфіковано процедури й форми подання документів для

таких осіб; визначено порядок та вимоги здійснення посередницької діяльності з укладання договорів страхування (перестраховання) зі страховиками-нерезидентами [231]. Однак запровадження нового нормативно-правового акту з питань діяльності страхових посередників не внесло жодних змін до граничних розмірів їх комісійної винагороди, зниження податкового навантаження.

Окрім оподаткування страхових доходів і виплат страховиків, перестраховиків та страхових посередників особливу увагу необхідно приділити таким учасникам страхового ринку, як страхувальники. Доходами фізичних і юридичних осіб – страхувальників є отримана сума страхових виплат.

В Податковому кодексі України (пп. 165.1.27, 165.1.28 ст. 165) вказано, що «...до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку не включаються суми страхових виплат, страхового відшкодування або викупна сума, отримана платником податку за договором страхування від страховика-резидента або страховика-нерезидента...» [128]. При цьому чітко конкретизовані умови для страхування іншого, ніж страхування життя, та для страхування життя, відповідно до яких зазначено особливості для юридичних осіб - страхувальників. Так, відповідно до статті 170.8.1 ПКУ страхова компанія, що здійснює нарахування страхової виплати за договорами довгостроково страхування життя, є податковим агентом платника податку, що отримує цю виплату. Відтак, при оподаткуванні страхових виплат, страховики як податкові агенти зобов'язані сплачувати податок з доходів фізичних осіб до бюджету за рахунок платника податків. Таким чином, страхувальник, отримавши страхову виплату не включає її до оподатковуваного доходу, оскільки платником податку на доходи фізичних осіб виступає страховик за рахунок страхувальника. Отже, такі уточнення в податковому законодавстві свідчать про те, що страхова виплата все ж таки підлягає оподаткуванню податком на доходи фізичних осіб, але не як дохід страхувальника, а витрати страховика. При цьому страхові виплати, які надходять до страхувальника, є меншими за обсягами на величину податку. З одного боку, страхові виплати – це є доходи страхувальника - фізичної особи, що підлягають оподаткуванню, з іншого – страховик бере на себе зобов'язання щодо

нарахування, утримання та сплати цього податку, а для держави – гарантує податкові надходження в повному обсязі.

Зазначимо особливості оподаткування доходів страхувальників – юридичних осіб. Якщо за умовами договору страхування життя працівників визначено, що страхова виплата перераховується страховиком безпосередньо на розрахунковий рахунок юридичної особи – страхувальника, як третій особі - вигодонабувачу, тобто не застрахованим фізичним особам (працівникам), то така виплата включається до загального оподаткованого доходу цих осіб, «як інші доходи, та оподатковується податком на доходи фізичних осіб і військовим збором на загальних підставах» [232; 233]. Відтак страхова виплата в такому випадку не включається до загального оподаткованого доходу юридичної особи, а податкове зобов'язання перекладається на застраховану особу.

Не підлягають оподаткуванню суми страхових платежів за договорами добровільного медичного страхування працівників, які сплачені юридичною особою – роботодавцем резидентом страховику, але за умови, що такі суми не перевищують 30% нарахованої заробітної плати впродовж звітного податкового місяця. «Якщо вона перевищує вказаний розмір, то дохід у вигляді суми такого перевищення включається до загального місячного (річного) оподаткованого доходу платника податків і оподатковується податком на доходи фізичних осіб на загальних підставах» [234].

В умовах війни та у післявоєнний час страховий ринок зазнає суттєвих змін, пов'язаних насамперед із зниженням попиту на більшість видів страхування. В пріоритеті залишаються обов'язкові види страхування. Відтак скоротяться обсяги страхових надходжень, рівень капіталізації ринку, а звідси недоотримання державою податкових платежів від страхових компаній, страхових посередників та перестраховиків. Відповідно, вважаємо, що для поступального відновлення та подальшого розвитку страхового ринку необхідно вжити такі заходи з боку державного регулятора:

1. Пом'якшення регуляторних вимог шляхом зниження нормативів достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика.

2. Зниження податкового навантаження на страховика у контексті відміни подвійного оподаткування страхової діяльності або із збереженням діючого оподаткування валових доходів від страхових премій за ставками 3-4, 0%, а інших видів діяльності, крім страхової, – за ставкою 18%, або оподаткування фінансових результатів за усіма видами діяльності – за загальною системою оподаткування прибутку суб'єктів господарювання.

Таким чином, «...необхідний більш широкий та системний підхід, націлений в першу чергу на створення умов для повоєнного розвитку галузі за рахунок дерегуляції, виключення будь-якої дискримінації на страховому ринку та заходів, що сприятимуть зростанню попиту на страхові послуги. В першу чергу, допомога з боку держави на рівні регуляторних рішень потрібна невеликим та середнім страховим компаніям, компаніям що значно постраждали від бойових дій, та національному бізнесові» [235].

Висновки до розділу 3

1. У процесі дослідження світового досвіду податкового регулювання страхових ринків провідних країн світу виявлено, що в більшості західноєвропейських країнах та США функціонує дворівнева система оподаткування страховиків, за якою оподатковуються їхні валові страхові премії та/або фінансові результати діяльності, за різними ставками податків, диференційованими за видами страхування, формами діяльності. Податкова політика цих країн формується на принципі диверсифікації податкових методів, з використанням яких досягається збалансування інтересів учасників страхових ринків та держав, оптимальний рівень податкового навантаження та ефективності оподаткування.

2. Проведено порівняльний аналіз страхових ринків України та Польщі. Встановлено, що величина технічного результату від страхових операцій в польських страховиків зростає в 2021 р. за рахунок страхування життя, що пов'язано із динамікою операційних витрат страховиків. В 2021 р. скорочуються темпи падіння фінансового результату від інвестиційної діяльності польських страховиків за рахунок зменшення витрат, збільшення інвестиційних доходів та нарощування темпів зростання отриманого прибутку від інвестицій з страхування іншого, ніж страхування життя. Визначено, що чистий фінансовий результат страховиків Польщі визначається аналогічною динамікою формування технічного результату від основної діяльності та змінами обсягів сплаченого податку на прибуток. На основі порівняння показників податку на прибуток польських та українських страховиків зроблено висновок, що обсяг сплаченого до бюджету податку на прибуток страховиків Польщі перевищує такий показник в Україні майже в 5 разів в 2021 р. При цьому зауважено високий рівень страхових виплат та збитковість окремих видів страхування на ринку Польщі, однак більший обсяг чистого фінансового результату польських страховиків на відміну від українських у 25 разів в 2021 р.

3. У контексті аналізу фінансових результатів діяльності страховиків виокремлено діючу систему подвійного оподаткування страховиків, яка негативно позначається на результативності страхової діяльності. Проаналізовано 4 можливі сценарії оподаткування доходів (прибутків) українських страховиків та визначено оптимальний податковий режим для страхового бізнесу, що дає змогу рівномірно розподілити податкове навантаження серед страховиків і забезпечити гарантії формування скарбниці держави, раціонально поєднати фіскальну та регулюючу функції податків з метою узгодження інтересів учасників страхового бізнесу і держави.

Основні результати дослідження опубліковано у працях [236-240].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі теоретично узагальнено та запропоновано нове вирішення важливої наукової проблеми, що полягає у формалізації теоретико-методичних засад і розробленні практичних рекомендацій щодо удосконалення податкового регулювання страхового ринку України. За результатами дослідження сформовано висновки теоретико-концептуального та науково-прагматичного характеру.

1. З метою теоретичної концептуалізації податкового регулювання страхового ринку обґрунтовано вихідні науково-методологічні підходи до його дослідження. Відповідно, комплексне концептуальне вивчення податкового регулювання страхового ринку ґрунтується на визначенні домінантних наукових інструментів, зокрема теоретичних постулатів економічної, фінансової та страхової науки, в тому числі теорії державного регулювання, інституціоналізму, оподаткування та страхування, методологічний потенціал яких дає змогу визначити дієві важелі впливу держави на розвиток страхового ринку в контексті еволюції моделей державного та податкового регулювання економічних процесів у суспільстві. Аргументовано, що державне втручання у діяльність страхових компаній має враховувати особливості бізнес-процесів на страховому ринку за одночасного поєднання соціально-економічних, організаційно-правових, інституціонально-еволюційних і політичних чинників, які визначають специфіку податкового регулювання українського страхового ринку.

2. На основі критичного аналізу праць учених-економістів, враховуючи епізодичні дискусії в науковій літературі, поглиблено сутність податкового регулювання страхового ринку та доведено, що концептуальне розуміння податкового регулювання як структурного елементу регулятивного впливу держави на діяльність учасників страхових (перестрахових) процесів формується за симбіозу фундаментальних здобутків теорій державного регулювання економіки, оподаткування і страхування та інструментарію методології системного дослідження, використання яких дає змогу з'ясувати податкові взаємовідносини між державою та суб'єктами страхового ринку, визначити об'єкт, сформулювати мету та

систематизувати інструменти податкового регулювання. Запропоновано комплексну класифікацію інструментів податкового регулювання страхового ринку, яку доповнено такими критеріями, як сфера діяльності страховиків (інструменти податкового регулювання з страхування іншого, ніж страхування життя, та інструменти податкового регулювання з страхування життя), види діяльності суб'єктів страхового ринку (інструменти податкового регулювання основної (страхової та іншої операційної) діяльності; фінансової та іншої звичайної діяльності; перестрахової діяльності; посередницької діяльності), місце розміщення та переміщення ризику в перестрахованні (інструменти податкового регулювання вхідного і вихідного, внутрішнього і зовнішнього перестраховання), що має практичне значення при виборі бази оподаткування, формуванні об'єкту оподаткування в страховиків (перестраховиків), застосуванні податкової ставки, виявленні проблем податкового законодавства та розробленні рекомендацій щодо забезпечення оптимальних податкових взаємовідносин між державою та суб'єктами страхового бізнесу.

3. Для формування еволюційно-інституціональних та організаційно-правових засад податкового регулювання страхового ринку систематизовано альтернативний науково-методологічний інструментарій теорії інституціоналізму. Охарактеризовано функціональну (інституціональне середовище) та організаційну (інституційне забезпечення) складові інституту податкового регулювання страхового ринку, запропоновано визначення понять «інститут податкового регулювання страхового ринку», «інституціональне середовище податкового регулювання страхового ринку» та «інституційне забезпечення податкового регулювання страхового ринку». Визначено інституціональні зміни в процесі еволюційної трансформації податкового регулювання страхового ринку на основі виокремлення трьох етапів, що характеризують його інституціональний розвиток: I етап (1991-1997 рр.), для якого був характерний об'єкт оподаткування в страховиків – балансовий прибуток, ставка податку на прибуток змінювалася від 55% до 30%; II етап (1997-2010 рр.), що ознаменувався такими особливостями: впроваджено спеціальний механізм оподаткування страхової та перестрахової

діяльності; змінено об'єкт та базу оподаткування (на валові доходи від страхової діяльності), розміри податкових ставок; запроваджено диференційоване оподаткування перестрахових операцій; III етап (з 2010 рр. - до тепер) – відображає сучасні реалії і тенденції податкового регулювання страхового ринку в умовах інституціональних змін, зокрема: прийняття Податкового кодексу України; зміна порядку оподаткування фінансових результатів діяльності страховиків; запровадженням подвійного оподаткування; зменшення ставки оподаткування прибутку за іншими видами діяльності страховика. На кожному етапі проведено аналіз позитивних й негативних тенденцій оподаткування діяльності суб'єктів страхування (перестраховування) та окреслено напрямки його удосконалення.

4. У контексті оцінювання ефективності функціонування страхового ринку запропоновано застосовувати методику, яка ґрунтується на проведенні комплексного аналізу фінансових результатів страховика та дає змогу здійснювати моніторинг результативності діяльності страхових компаній, перманентно визначаючи динаміку доходів, витрат, прибутку (збитку) за усіма видами діяльності та чинники впливу на неї. Результати комплексного аналізу дозволяють ідентифікувати основні проблемні тенденції формування фінансових результатів страховиків (зниження обсягів чистого прибутку, скорочення величини результатів від фінансових операцій і фінансових доходів за рахунок доходів за облігаціями внутрішньої державної позики, зменшення частки страхових надходжень із страхування іншого, ніж страхування життя, нарощування операційних витрат тощо). Доведено, що оподаткування діяльності українських страховиків виконує незначну фіскальну роль, та встановлено, що в структурі податку на прибуток страхових компаній найбільшу частку займає податок на валові доходи від страхової діяльності, який визначає динаміку формування чистого фінансового результату українських страховиків. Окреслено чинники, що перешкоджають ефективному функціонуванню страхового ринку в умовах пандемії коронавірусу та воєнного стану в державі, й призводять до зниження якості страхових послуг і гарантій їхнього надання.

5. Використовуючи методи факторного та канонічного аналізу з використанням засобів програмного пакету STATISTICA 12, виокремлено ключові детермінанти динаміки оподаткування страхової діяльності в Україні та виявлено структурно-причинні комплекси результативності українських страхових компаній. Встановлено наявність реального комплексного взаємозв'язку між основними показниками фінансової результативності діяльності страхових компаній на ринку та податковим регулюванням цієї діяльності. Ідентифіковано факторну структуру, яка детермінує ефективність функціонування українського страхового ринку, та визначає її залежність від специфіки його податкового регулювання, структури операційних витрат страхових компаній, обсягів фінансових результатів їхньої основної та фінансової діяльності. Доведено, що податки на валові доходи від страхової діяльності, зокрема зі страхування іншого, ніж страхування життя, є основним чинником, який суттєво впливає на динаміку чистих фінансових результатів страховиків.

6. На основі використання інструментарію композиційного аналізу часових рядів даних альтернативних варіантів бази оподаткування страховиків, із виділенням тренд-циклу, квартальної та випадкової компонент за допомогою методу «Census II» сформовано науково-методичний підхід до вибору бази оподаткування діяльності страхових компаній із найнижчим рівнем її варіативності за умови мінімізації бюджетних ризиків, а саме ризику недоотримання податкових платежів до бюджету. Це дало змогу розрахувати коефіцієнт варіації валових доходів від страхової діяльності і фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування та зробити висновок про нижчий ризик недоотримання податкових платежів від оподаткування страхових премій. Реалізація запропонованого підходу сприятиме розрахунку прогнозів щодо надходження податкових платежів до бюджету від страховиків та для слугуватиме методичним підґрунтям для розроблення пропозицій стосовно оптимізації податкового регулювання страхового ринку задля досягнення збалансування інтересів держави й усіх учасників цього ринку.

7. Узагальнено основні тенденції світового досвіду податкового регулювання страхового ринку, ідентифіковано проблеми, що перешкоджають його повній імплементації у вітчизняну практику, та окреслено пріоритетні вектори реформування діючої системи оподаткування діяльності страховиків за подальшої інтеграції страхового ринку в глобальний страхових простір. При порівнянні основних показників діяльності страхових ринків Польщі та України встановлено, що польський ринок характеризується значно більшими обсягами страхової діяльності, високим рівнем страхових виплат, ефективною інвестиційною діяльністю, що гарантує страхувальникам надійний страховий захист. На відміну, страховий ринок України є низькокапіталізованим ринком, з обмеженими альтернативами інвестиційних вкладень, низькими розмірами чистого прибутку, подвійним оподаткуванням страхової діяльності, що гальмує його ефективний розвиток, створюючи проблеми для успішного функціонування страховиків, особливо відчутних в сучасних умовах пандемії коронавірусу та війни. Запропоновано імплементувати світовий досвід у модернізацію податкового регулювання українського страхового ринку в контексті реформування інституту оподаткування та гармонізації податкового законодавства; відміни подвійного оподаткування страхової діяльності; збереження податкового стимулювання операцій з страхування життя; удосконалення диференційного оподаткування перестраховиків-нерезидентів.

8. З метою підвищення ефективності податкового регулювання страхового ринку України в контексті забезпечення збалансування інтересів страхових компаній та держави змодельовано альтернативний сценарій оподаткування доходів (прибутків) страховиків на основі емпіричних розрахунків фінансових результатів їхньої діяльності з врахуванням еволюційних трансформацій податкового регулювання страхового ринку. Проаналізовано можливі сценарії оподаткування діяльності страховиків та визначено оптимальний податковий режим для страхового бізнесу та держави, за якого запропоновано знизити рівень податкового навантаження на страховика у контексті відміни подвійного оподаткування страхової діяльності із збереженням діючого оподаткування

валових доходів від страхових премій за ставкою 3-4%, та інших видів діяльності, крім страхової, – за загальною системою оподаткування прибутку суб'єктів господарювання. Вибір найбільш оптимального сценарію оподаткування результативності діяльності страховиків забезпечує гарантії надходження податкових платежів до бюджету та прозорість і дієвість його функціонування з метою забезпечення платоспроможності, фінансової стійкості та конкурентоспроможності.

Основні результати дослідження впроваджені у практичну діяльність Головного управління Державної податкової служби в Івано-Франківській області, Асоціації «Страховий бізнес» та в навчальний процес Західноукраїнського національного університету (Додаток У).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сидорович О. М. Теоретичні підходи до дослідження та сутнісні характеристики інститутів оподаткування. Інфраструктура ринку. 2017. Вип. 8. С. 163–172.
2. Степаненко С.В. Проблеми теорії і методології державного регулювання економічного розвитку в умовах трансформаційних змін у суспільстві. Актуальні проблеми державного управління. 2013. №2. С. 22–30.
3. Хошуляк В.В. Камералістика та її вплив на становлення вітчизняної науки фінансового права ХІХ століття. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013. № 6-1. Том 1. С. 218–221.
4. Гензель П.П. Библиография финансовой науки: толковый указатель к главнейшим сочинениям в русской и иностранной финансовой литературе. Вып. 1. Ярославль: Тип. Губернского правления, 1908. 112 с.
5. Зонненфельс И. Начальные основания полиции, или благочиния: Пер. с нем. М., 1787. 518 с.
6. Пушкарева В.М. История финансовой мысли и политики налогов : учеб. Пособие для вузов. М.: Финансы и статистика, 2003. 256 с. URL : https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/Puschk/03.php.
7. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Пер. с англ. ; предисл. В. С. Афанасьева. М. : Эксмо, 2007. 960 с.
8. Історія економічних вчень: Навчальний посібник / За ред. В. В. Кириленка. Тернопіль: «Економічна думка», 2007. 233 с.
9. Благун І., Третяк Г. Передумови виникнення і тенденції становлення податкового механізму ринкової економіки. Збірник наукових праць. Ефективність державного управління. Вип. 41. 2014. С. 292-302.
10. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения. Соч. Т.1. М.: Госполитиздат, 1955. 360 с.
11. Аникин А. В., Аникин В.А. Уильям Петти. Экономика. М., 1986. 98 с.

12. Сидорович О. Ю. Діалектика оподаткування: інституціональні консенсуси і конфлікти: моногр. Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2015. 432 с.
13. Крисоватий А. І. Фінансові школи та логос теорії оподаткування. Світ фінансів. 2005. № 3–4. С. 53–68.
14. Мельник В. М. Генеза теорій податків. Фінанси України. 2004. № 8. С.42–53.
15. Федосов В. М. Современный капитализм и налоги: моногр. К. : Вища школа, 1987. 125 с.
16. Демиденко Л. М. Розвиток теорії оподаткування вченими заходу. Фінанси України. 2004. № 5. С. 111–117.
17. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. М. : Прогресс, 1978. 494 с.
18. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій. Навчальний посібник / Під редакцією д-ра екон. наук, проф. Іванова Ю. Б., д-ра екон. наук, проф. Майбурова І. А. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. 492 с.
19. Яремко Л. А. Базові концепції (моделі) економічної ролі держави. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. 2012. № 2. С. 189–198.
20. Сучасні економічні теорії : підруч. / А. А. Чухно, П. І. Юхименко, П. М. Леоненко; за ред. А.А. Чухна. К. : Знання, 2007. 878 с.
21. Озерчук О.В. Розвиток економічних теорій антициклічного податкового регулювання. Наукові праці НДФІ. 2011. №2 (55). С. 55–64.
22. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) : пер.с англ. М. : Прогресс, 1982. 455 с.
23. Кнейслер О. В. Новітня парадигма формування ринку перестраховання України: дис. ...д-ра екон. наук : 08.00.08. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 486 с.
24. Історія економіки та економічної думки : підруч. / В. В. Козюк, Л. А. Родіонова, О. В. Длугопольський [та ін.] ; за ред. В. В. Козюка, Л. А. Родіонової. Тернопіль : ТНЕУ, 2015. 792 с.

25. Gordon R. *Institutional Economics*. Berkeley: University of California Press, 1964. P. 125.
26. Московский А. Институционализм: теория, основа принятия решений, метод критики. *Вопросы экономики*. 2009. № 3. С. 110–124.
27. Попов Е., Сергеев А. Современный российский институционализм: к продолжению дискуссии. *Вопросы экономики*. 2010. № 2. С. 103–116.
28. Schumpeter J.A. *The Economics and Sociology of Capitalism*. Princeton: Princeton University Press, 1991. P. 100.
29. Campbell J.L. *The State and Fiscal Sociology*. *Annual Review of Sociology*. 1993. p. 163-185.
30. Бьюкенен Дж. *Сочинения*. Серия «Нобелевские лауреаты по экономике». Т. 1. М. : Таурис-Альфа, 1997. 560 с.
31. Зінченко О. А. Застосування теорії трансакційних витрат у контексті реформування податкової системи України. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія «МЕНЕДЖМЕНТ ІННОВАЦІЙ». 2015. Вип. 5. С. 37–44.
32. Гаманкова О. О. *Ринок страхових послуг України : теорія, методологія, практика : моногр.* К. : КНЕУ, 2009. 283 с.
33. Kornai J. *The Role of the State in a Post-Socialist Economy*. Distinguished Lectures Series n.6. Leon Koźmiński Academy of Entrepreneurship and Management (WSPiZ) and TIGER. Warsaw. 16 November. 2001. URL : <http://www.tiger.edu.pl/publikacje/dist/kornai.pdf>.
34. Крисоватий А. І., Кошук Т. В. Інституційне середовище фіскального регулювання соціально-економічних процесів. *Фінанси України*. 2011. № 9. С. 18–32.
35. Сидорович О. Ю. Парадигми фіскальної соціології в контексті західної фінансової думки. *Наукові записки національного університету «Острозька академія»*. Серія “Економіка”. 2011. Випуск 16. С. 543–550.
36. Добош Н. М. Державне регулювання фінансової стійкості страховиків в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.2. С. 160–164.

37. Фінанси : підруч. / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. 2-ге вид. переробл. і доповн. К. : Знання. 2012, 687 с.
38. Шаблиста Л. М. Податки як засіб структурної перебудови економіки. К.: НАН України, Ін-т економіки. 2000, 218 с.
39. Томнюк Т. Л. Фіскальне регулювання у провідних економічних теоріях ХХ–ХХІ ст. Проблеми економіки. 2018. № 2 (36). С. 344–349.
40. Плиса В. Й., Плиса З. П. Модель державного регулювання страхового ринку в Україні. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.10. С. 209–215.
41. Павлов Д. Государственное регулирование страхования как фактор поддержания стабильности социальных отношений. Страховое дело. 2007. № 12. С. 33.
42. Гаманкова О.О., Гаманков Д. В., Димніч О. В. Теоретичні засади визначення ролі та місця держави на страховому ринку. Фінанси України. 2014. № 9. С. 65–78.
43. Кнейслер О.В. Фінансова політика інвестиційно-інноваційного розвитку України : моногр. / за ред. В. Г. Дем'янишина. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 464 с.
44. Фролов Д. П. Эволюция институциональной теории страхования. Финансы. 2008. № 6. С. 52–56.
45. Жилкина М. С. Государственное регулирование страхового рынка : моногр. М. : Компания “Спутник+”, 2002. 301 с.
46. Філонюк О. Ф. Державне регулювання страхової справи в контексті Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія “Економіка”. 2006. Вип. 81–82. С. 49–52.
47. Страховий ринок України: стан та перспективи розвитку : моногр. / С. О. Булгакова, А. В. Василенко, Л. І. Василенко та ін.; за заг. ред. А. А. Мазараки. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. 460 с.
48. Шумелда Я. П. Страхування : навч. посіб. Вид. 2-ге, розшир. / Я. П. Шумелда. К. : Міжнародна агенція “БІЗОН”, 2007. 384 с.

49. Докторова Н. П. Механізми державного регулювання страхової діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук: 25.00.02. Державний університет управління. Донецьк, 2008. 19 с.
50. Фурман В. М. Страхування : теоретичні засади та стратегія розвитку: моногр. К. : КНЕУ, 2005. 334 с.
51. Габрон Я. Ф. Сутність державного регулювання страхової діяльності в Україні. Економічний вісник Донбасу. 2010. № 3 (21). С. 83–85.
52. Жилкина М. С. Государственное регулирование страхового рынка в Российской Федерации: Автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08. 00. 10. М., 2000. 24 с.
53. Яворська Т. В. Державне регулювання страхового посередництва в Україні : моногр. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 420 с.
54. Стратегічне управління страховою компанією : кол. моногр. / [В. М. Фурман, О. Ф. Філонюк, М. П. Ніколенко, О. І. Барановський та ін.]; Наук. ред. та кер. кол. авт. д-р екон. наук В. М. Фурман. К. : КНЕУ, 2008. 440 с.
55. Страховий і перестраховий ринки в епоху глобалізації : моногр. / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильєва та ін. Суми : Університетська книга, 2011. 388 с.
56. Зискінд І.О. Сутність державного регулювання та нагляду за страховиками. Вісник Академії адвокатури України. 2009. № 2 (15). С. 37–42.
57. Таркуцяк А. О. Страхові послуги : навч. посіб. К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. 584 с.
58. Закон України «Про страхування» № 86/96-ВР від 07.03.96 (із змінами та доповненнями станом на 03.08.2022). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
59. Яворська Т. В. Понятійно-категоріальний апарат теорії державного регулювання страхового підприємництва. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2010. Спец. вип. 29 (частина 2). С. 305–309.

60. Моїсеєнко І. В. Державне фінансове регулювання страхового ринку: теоретичний аспект. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2014. № 3 (74). С. 145–155.
61. Кондрашова М. В. Державне регулювання інвестиційного ринку України. Теорія та практика державного управління. 2009. № 1 (24). С. 345–352.
62. Державне регулювання економіки: Навч. посібник / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. К.: КНЕУ, 2000. 316 с.
63. Миргородський Д.Ю. Теоретичні підходи до дефініції поняття «державне регулювання економіки». Вісник НТУ «ХП». 2012. № 49 (1022). С. 90–98.
64. Гаманкова О.О. Методи державного регулювання ринку страхових послуг. Ринок цінних паперів України. 2009. № 9–10. С. 61–64.
65. Жилкина М. С. Государственное регулирование страхового рынка в зарубежных странах. Финансовый бизнес. 2001. № 1. С. 13–16.
66. Самойловський А. Л. Менеджмент страхування : моногр. К. : Видав. Дім «Корпорація», 2007. 318 с.
67. Базилевич В. Д. Страхування: підруч. / В. Д. Базилевич. К. : Знання, 2008. 1019 с.
68. Тимчак М. В. Організаційно-економічні засади державного регулювання страхового підприємництва регіону. Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії: Зб. наук. праць. Випуск 2 (19): Економічні науки. Чернівці: БДФА. 2010. С. 291–301.
69. Сухонос С. Л. Механізм державного регулювання ринку страхових послуг України. Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). 2010. № 1 (48). С. 131–136.
70. Михайлова Н. В., Кравцова А. І. Теоретичні основи державного регулювання страхової діяльності в Україні. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2016. № 4 (76). С. 163–168.

71. Андрєєва О. І. Обґрунтування теоретичних підходів до визначення механізму державного регулювання розвитку ринку страхових послуг. Держава та регіони. Серія : Державне управління. 2010. № 3. С. 138–142.
72. Русул Л. В. Основні проблеми оподаткування страхової діяльності в Україні. Наукові праці НДФІ. 2009. № 4 (49). С. 123–130.
73. Боровська Л. В., Шаршонь Д. Ю. Особливості оподаткування страхових компаній. Культура народів Причорномор'я. 2013. № 265. С. 95–99.
74. Оподаткування. Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4. 720 с.
75. Податкова система : підручник / З. С. Варналій, М. В. Романюк. Київ : Знання України, 2019. 567 с.
76. Фрадинський О. А. Основи оподаткування : навч. посіб. Львів : «Новий Світ-2000», 2016. 340 с.
77. Словник бюджетних термінів. URL : <https://mof.gov.ua/uk>.
78. Жарко Р. П. Теоретико-методичні засади удосконалення податкового регулювання підприємницької діяльності : автореф. дис. канд. екон. наук. К., 2006. 24 с.
79. Крючкова Н. М. Механізм податкового регулювання економічного розвитку України. Вісник Одеського національного університету. 2009. Вип. 15 Т. 14. С. 55–62.
80. Шамота Г. М., Малиш Д. О. Податкове регулювання інвестиційної діяльності. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2013. Вип. 115 (Частина І). С. 108–115.
81. Проблеми податкового регулювання і планування податкових платежів. Наукове видання / Іванов Ю. Б., Тищенко О. М., Давискіба К. В., Карпова В. В. та ін.; за заг. ред. Ю. Б. Іванова. Харків : ХНЕУ, 2006. 240 с.
82. Податковий менеджмент : навч. посіб. / Іванов Ю. Б., Крисоватий А. І., Кізіма А. Я., Карпова В. В. Київ. Знання, 2008. 525 с.

83. Горин В. П. Фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту: теоретична концептуалізація та проблеми функціонування: Монографія. Економічна думка ТНЕУ, 2020. 516 с.

84. Фокіна І. В. Формування механізму податково-субсидіарного регулювання вугільної промисловості : автореф. дис. канд. екон. наук. Донецьк, 2006. 22 с.

85. Податкова система : навч. посіб. / Баранова В.Г., Дубовик О.Ю., Хомутенко В.П. та ін.; за ред. В. Г. Баранової. Одеса : ВМВ, 2014. 344 с.

86. Литвиненко Я. В., Якушик І. Д. Податкове регулювання як складова податкового менеджменту та шляхи його покращення в Україні. Наукові записки. Серія «Економіка». 2008. Вип. 10. Частина 1. С. 141–147.

87. Податковий менеджмент : навч. посіб. / Д. І. Дема, І. В. Шевчук, Г. П. Мартинюк; за заг. ред. Д. І. Деми. К. : Алерта, 2017. 256.

88. Крисоватий А. І. Теоретико-організаційні домінанти та практика реалізації податкової політики в Україні: Монографія. Тернопіль: Карт-бланш, 2005. 371 с.

89. Заяц Н. Е. Теория налогов : учеб. Мн. : БГЭУ, 2002. 220 с.

90. Свищук А. Теоретичні засади податкового регулювання економіки. Вісник КНЕУ. 2013. № 5. С. 57–69.

91. Островерха Р. Е. Податкове регулювання ринку страхових послуг в Україні : автореф. дис. канд. екон. наук. Ірпінь, 2007. 25 с. URL : http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2007/07orespu.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1.

92. Крисоватий І. А. Аналіз трактувань поняття «податкове регулювання інноваційної діяльності» у працях зарубіжних та вітчизняних вчених. Інноваційна економіка. 2013. № 11 (49). С. 214–220.

93. Базилевич В. Д., Осецький В. Л. Інституційний концепт модернізації фінансових інститутів. Фінанси України. 2013. № 5. С. 19–30.

94. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт; [Пер. с англ. А. Н. Нестеренко]. М. : Фонд экономической книги “НАЧАЛА”, 1997. 180 с.
95. Ходжсон Дж. Что такое институты? Вопросы экономики. 2007. № 8. С. 28–48.
96. Веблен Т. Теория праздного класса. М. : Прогресс, 1984. 367 с.
97. Жамс Э. История экономической мысли XX века. М. : Прогресс, 1959. 572 с.
98. Паєнтко Т. В. Передумови використання інституціонального підходу в теорії фінансів. Актуальні проблеми економіки. 2008. № 11. С. 11–19.
99. Чухно А. Інституціоналізм: теорія, методологія, значення. Економіка України. 2008. № 6. С. 4–13.
100. Шпикуляк О. Г Економічні інституції та інститути у розвитку теорії ринку. Економіка АПК. 2010. № 1. С. 159–165.
101. Саблук П. Т. Інституційні засади трансформацій в аграрній сфері: доп. на 13–х річних зборах Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників, 20-21 червня 2011 р. К. : ННЦ “Інститут аграрної економіки”, 2011. 64 с.
102. Зотов В. В., Пресняков В. Ф., Розенталь В. О. Институциональные проблемы реализации системных функций экономики. Экономическая наука современной России. 2001. № 3. С. 51–69.
103. Коваленко Ю. Зміст категорії «інституція» в інституційному економічному аналізі. Вісник ТНЕУ. 2010. № 4. С. 19–31.
104. Коваленко Ю. Використання категоріального апарату інституційної теорії у фінансовому секторі економіки. Світ фінансів. 2010. Вип. 4. С. 39–49.
105. Воронкова О. М. Інституціональні засади податкового менеджменту. Зб. наук. праць Національного університету державної податкової служби України. 2013. № 2. С. 22–33.
106. Іншаков О. В., Фролов Д. П. Інституція – ключ до розуміння економічних інститутів. Економічна теорія. 2011. № 1. С. 52–62.

107. Сидорович О. Ю. Теоретичні підходи до дослідження та сутнісні характеристики інститутів оподаткування. Інфраструктура ринку. 2017. Вип. 8. С. 163–172.
108. Уильямсон О. Частная собственность и рынок капитала. ЭКО. 1993. № 5. С. 4–11.
109. Уильямсон О. Экономические институты капитализма. Фирмы, рынки, отношенческая контрактация. СПб. : Лениздат, 1996. 702 с.
110. Davis L., North D. Institutional Change and American Economic Growth: A First Step towards a Theory of Institutional Innovation. Journal of Economic History. 1970. Vol. 30. №1. С. 131–149.
111. Коваленко Ю. М. Сутність інституційного середовища фінансового сектора економіки. Економічний вісник Донбасу. 2011. № 1(23). С. 92–97.
112. Капелюшников Р. „Где начало того конца?..” (к вопросу об окончании переходного периода в России). Вопросы экономики. 2001. № 1. С. 138–156.
113. Кнейслер О. Еволюційна трансформація ринку перестраховання України. Формування ринкової економіки в Україні. 2014. Вип. 31, Ч. 1. С. 348–357.
114. Фонд государственного страхования в СССР : моногр. / Под ред. А. П. Плешкова. М. : Финансы и статистика. 1984. 182 с.
115. Финансовая система СССР. Часть вторая. Том 11. Государственное страхование / Под ред. В. В. Шахова, А. Е. Васина. М. : Финансы и статистика. 1989. 813 с.
116. Фінансове регулювання страхового ринку України: проблеми теорії та практики: моногр. / Л. В. Шірінян. Київ: Вид-во «Центр учбової літератури». 2014. 458 с.
117. Закон України «Про систему оподаткування» № 1251-ХІІ від 25.06. 91. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1251-12>.
118. Закон України «Про оподаткування доходів підприємств і організацій» № 2146-ХІІ від 21.02.92. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2146-12>.

119. Декрет Кабінету Міністрів України «Про податок на прибуток підприємств і організацій» № 12-92 від 19.03.93. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/12-92#o29>.

120. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» № 334/94-ВР від 28.12.94. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z0334_0.html.

121. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» № 2834/97-ВР від 22.05.97. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/283/97-%D0%B2%D1%80>.

122. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» № 349-IV від 24.12.02. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-15>.

123. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» № 1957-IV від 01.07.04. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T041957.html.

124. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження вимог до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків і перестраховиків нерезидентів» № 1640 від 15 10.03. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1640-20053-п>.

125. Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Вимог до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків та перестраховиків-нерезидентів» № 2885 від 3.12.04. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1627-04>.

126. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань оподаткування» № 398-V від 30.11.06. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/398-16>.

127. Розпорядження Держфінпослуг «Про порядок підтвердження перестраховими брокерами здійснення за їхньою участю перестраховання у перестраховика-нерезидента, рейтинг фінансової надійності (стійкості) якого відповідає встановленим вимогам» № 6763 від 01.02.07. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0140-07>.

128. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02. 12. 2010 (із змінами і доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n10756>.

129. Закон України № 5412-VI «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо врегулювання окремих питань оподаткування» від 02.10.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5412-17>.

130. Макаркіна Л. Податок на прибуток страхових компаній. Вісник. Офіційно про податки. 2011. № 1 (621). URL : <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/3394>.

131. Закон України № 5083-VI «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної податкової служби та у зв'язку з проведенням адміністративної реформи в Україні» від 05.07.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5083-17>.

132. Розпорядження Нацкомфінпослуг «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів щодо коригування фінансового результату до оподаткування» № 295 від 04.02.2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0273-16#Text>.

133. Розпорядження Нацкомфінпослуг «Про внесення змін до Методики формування страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя» № 1638 від 18.09.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1169-18>.

134. Щодо оподаткування операцій перестрахування. Лист Міністерства фінансів України № 31-11130-09-10/10496 від 12.04.16. URL : <http://profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/treasury/7826-10496.html>.

135. Сидоренко О.С. Особливості оподаткування страховиків України: проблемні питання. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2016. № 3 (7). С. 214–222.

136. Закон України № 2628-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів» від 23.11.18. URL : <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100010461-opodatкування-strakhovikiv-novi-mekhanizmi-rozrakhunku-pributku>.

137. Розпорядження Нацкомфінпослуг «Про затвердження Методики визначення нормативу витрат на виплати страховим посередникам» № 1530 від 13.08.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1167-19>.

138. Гузела І. А. Інституціонально-еволюційні засади податкового регулювання страхового ринку. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2020. Вип. 41. С. 87-94.

139. Гузела І. Вихідні методологічні домінанти податкового регулювання страхового ринку. *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. Volume 5 Issue 3. 2019. P. 6–13.

140. Гузела І. А. Теоретичні підходи до визначення поняття «податкове регулювання страхового ринку. Трансформація фінансово-кредитних відносин в умовах цифрової економіки : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. Інтер.-конф. (м. Одеса, 13-14 червня 2019 р.). Одеса : ОНЕУ, 2019. С. 200-204.

141. Гузела І. Інститут податкового регулювання страхового ринку : теоретичний дискурс. Сучасні детермінанти фіскальної політики : локальний та міжнародний вимір : зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 10 вересня 2019 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2019. С. 47-51.

142. Гузела І. А. Трансформація інституційного середовища податкового регулювання страхового ринку України. Ринок фінансових послуг України в епоху діджиталізації : зб. тез доп. XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5-6 грудня 2019 р.). Київ : Компринт, 2019. Вип. XIII, Том 1. С. 46-48.

143. Гузела І. А. Проблемні тенденції податкового регулювання страхового ринку України. Фінансова інфраструктура в забезпеченні сталого розвитку : зб. наук. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 березня 2019 р.). К. : КНЕУ (електр. вид.), 2019. С. 81-83.

144. Гузела І. Інституційне середовище податкового регулювання страхового ринку. Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації : зб. тез доп. XVII Міжнар. наук.-практ. конф. молод. вчен. (м. Тернопіль, 14-15 травня 2020 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2020. С. 92-93.

145. Гузела І. А. Теоретичні засади податкового регулювання страхового ринку України. Сучасні проблеми бухгалтерського обліку та фінансів : зб. матер. Всеукр. наук. конф. (м. Київ, 21-22 листопада 2018 р.). К. : НУХТ, 2018. С. 168-170.

146. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

147. Розпорядження Держкомфінпослуг «Про затвердження Порядку складання звітних даних страховиків» № 39 від 03.02.2004. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0517-04>.

148. Шинкаренко О.М., Бразілій Н.М. Методичні аспекти аналізу фінансових результатів страховиків. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. Вип. 28. 2015. С. 164–173.

149. Консолідовані звітні дані. Огляд страхового ринку. URL : <https://www.nfp.gov.ua/ua/Konsolidovani-zvitni-dani.html>.

150. Розпорядження Нацкомфінпослуг «Про затвердження Положення про обов'язкові критерії і нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика» № 850 від 07.06.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0782-18#Text>.

151. Українські страховики збільшили страхові резерви на 21,1% за січень-вересень. URL : <https://mind.ua/news/20204863-ukrayinski-strahoviki-zbilshili-strahovi-rezervi-na-211-za-sichen-veresen>.

152. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. URL : <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-ryнку-Ukrainy.html>.

153. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>.

154. Айвазян С. А. и др. Прикладная статистика: Основы моделирования и первичная обработка данных : справ. изд. Москва : Финансы и статистика, 1983. 471 с.
155. Бізнес-аналітика багатовимірних процесів. Мультимед. навч. посіб. Клебанова Т. С., Гур'янова Л. С., Чаговець Л. О. та ін. Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця: Харків. URL: <http://ebooks.git-elt.hneu.edu.ua/babap/index.html>.
156. Климчук В.О. Факторний аналіз: використання у психологічних дослідженнях. Практична психологія та соціальна робота. 2006. №8. С. 43–48.
157. Терещенко Т. А., Романюк Т. П., Богомазова В. М. Метод канонічних кореляцій у багатовимірних економічних дослідженнях. Науковий вісник ЧДІЕУ. 2012. № 1 (13). С. 51–58.
158. Булгакова С., Микитюк І. Бюджетний ризик: сутність, класифікація, фактори ризику. Вісник КНТЕУ. 2010. № 2. С. 59–68.
159. Коваль Л. П. Критичний аналіз методичних підходів до кількісної статистичної оцінки ризиків бюджету регіону. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. 2014. Вип. 7(5). С. 20–24.
160. Карагозлю Ю. Комплексний підхід до кількісної оцінки ризиків місцевого бюджету. Ефективна економіка. 2013. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2180>.
161. Спасів Н. Я. Методичні підходи до оцінювання ризиків бюджетів об'єднаних територіальних громад. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2019. Т. 24. Вип. 3(76). С. 178–184.
162. Кудрявцева С. С. Управление логистическими рисками в цепях поставок: уч. пос. Электрон. текстовые данные. Казань : Казанский национальный исследовательский технологический университет. 2015. 204 с. URL: https://ozlib.com/resume/936748/ekonomika/upravlenie_logisticheskimi_riskami_v_tsepyah_postavok.
163. Makridakis Spyros G., Wheelwright Steven C., Hyndman Rob J. Forecasting: Methods and Applications. Wiley, 1998. P. 113.

164. Гузела І. А. Теоретико-методичні підходи до аналізу фінансових результатів діяльності страховиків України. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2018. № 11(39). С. 115-121.

165. Olga Kneysler, Olha Kryvytska, Lesia Shupa, Iryna Huzela. Assessment of the competitive environment of the health insurance market. Problems and Perspectives in Management. 2019. Vol. 17. Issue 2. P. 541-549.

166. Гузела І. Прагматизм фінансових результатів діяльності страховиків України. Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна візія та виклики глобалізації : зб. тез доп. XVI Міжнар. наук.-практ. конф. молод. вчен. (м. Тернопіль, 9-10 квітня 2019 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2019. С. 141-143.

167. Гузела І. А. Реалії формування результатів фінансової діяльності страховиків до оподаткування. Сучасні технології управління соціально-економічним розвитком України в умовах стратегічних змін : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. Інтер.-конф. (м. Харків, 15 квітня 2021 р.). Харків, 2021. С. 294-297.

168. Гузела І. А. Сучасні тенденції розвитку страхування в Україні. Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна візія та виклики глобалізації : зб. тез доп. XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. молод. вчен. (м. Тернопіль, 6 травня 2021 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2021. С. 78-80.

169. Гузела І. Методика аналізу фінансових результатів діяльності страховиків України. Фінансово-кредитна система України в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. студ. та аспір. (м. Черкаси, 11 квітня 2019 р.). ЧННІ ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. С. 117-119.

170. Гузела І. А. Детермінанти динаміки оподаткування страхової діяльності в Україні. Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна візія та виклики глобалізації : зб. тез доп. XIX Міжнар. наук.-практ. конф. молод. вчен. (м. Тернопіль, 13 травня 2022 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2022. С. 65-69.

171. Директива Ради 90/435/ЄЕС «Щодо загальної системи оподаткування, яка застосовується до материнських компаній та дочірніх підприємств різних держав-членів» від 23.07.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_358.

172. Директива Ради (ЄС) 2016/1164 «Про встановлення правил протидії практикам ухилення від сплати податків, які мають безпосередній вплив на функціонування внутрішнього ринку» від 12.07.2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-16.

173. Директива 2009/138/ЄС «Про початок і ведення діяльності у сфері страхування і перестраховування (Платоспроможність II) (перероблений варіант)» від 25.11.2009. URL: https://nfp.gov.ua/files/docs/EU/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%202009_138.doc.

174. Директива 90/434/ЄС «Про загальноприйняту систему оподаткування товариств різних Держав-членів при злитті, поділі, передачі активів і обміні акцій» від 23.07.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_451#Text.

175. Taxation trends in the European Union is produced by the Directorate-General for Taxation and Customs Union (DG TAXUD)/ URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/taxation_trends_report_2017.pdf.

176. Council Directive 91/674/EEC of 19 December 1991 on the annual accounts and consolidated accounts of insurance undertakings. URL: <http://eur-lex.europa.eu>.

177. Corporate Tax Rates 2021. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-corporate-tax-rates.pdf>.

178. Оподаткування юридичних осіб в Великобританії. URL: <https://fbs-tax.com/uk/tax-planning/united-kingdom/taxation-in-united-kingdom/>.

179. Insurance Premium Tax: guide for insurers. URL: <https://www.gov.uk/guidance/insurance-premium-tax#history>.

180. United Kingdom. Corporate - Taxes on corporate income. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/united-kingdom/corporate/taxes-on-corporate-income>.

181. IPT Germany. URL: <https://www.tmfgroup.com/en/services/companies/accounting-tax/ipt/countryprofile/germany/>.

182. Франція без романтики - TAS life. URL: <https://taslife.com.ua/blog/france-insurance>.

183. Страхові послуги. Навч. посіб. / Т. В. Яворська. К.: Знання, 2008. 350 с. URL: <https://textbook.com.ua/strahova-sprava/1473453237/s-13>.

184. Peter Hsu (Zurich), Daniel Flühmann (Zurich) and Tiffany Ender (Zurich). Switzerland: Insurance & Reinsurance 2021. URL: <https://www.mondaq.com/reinsurance/1036496/insurance-reinsurance-2021>.

185. Чудинов С. А. Налогообложение страховой деятельности в Соединенных Штатах Америки. Страховое дело. 2009. № 11.

186. Тимощук О. В. Теоретичні аспекти податкового регулювання страхової діяльності. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2014. № 2 (17). С. 146–152.

187. Податкова система США. URL: <https://fbs-tax.com/uk/tax-planning/usa/us-tax-system/>.

188. World insurance: the recovery gains pace. Swiss Re Sigma. 2021. No 3. P. 14.

189. Рейтинг крупнейших страховых рынков мира. На долю США, Китая и Японии приходится 58% премий. URL: <https://forinsurer.com/news/21/07/14/40017?hl=%F0%E5%E9%F2%E8%ED%E3>.

190. Податковий кодекс Республіки Білорусь. URL: http://etalonline.by/?type=text®num=Hk0200166#load_text_none_1_.

191. Податковий кодекс Республіки Казахстан. URL: <http://brendas.kz/nalogovuj-kodeks-7.html>.

192. Податковий кодекс Республіки Таджикистан. URL: http://www.andoz.tj/images/materiali_andoz_tj/GLAVNOE%20MENU/2_zakonodatelstvo/2_nalogoviy_kodeks_r_t/%D0%9D%D0%9A%D0%A0%D0%A2%20%D0%BD%D0%B0%2001.01.2016.pdf.

193. Податковий кодекс Республіки Узбекистан. URL: http://fmc.uz/legisl.php?id=k_nal_1.
194. Податковий кодекс Російської Федерації. URL: <http://base.garant.ru/10900200/>.
195. Ставки основных налогов. URL: <https://investinbelarus.by/tax-system/>.
196. Конончук И. А. реализация налоговой политики, стимулирующей страхование в Республике Беларусь. ЭКОНОМИКА И БАНКИ. 2017. № 1. С. 3–10.
197. Чудинов С. А. Налог на страховую премии. URL: <https://www.cfin.ru/taxes/ipt.shtml>.
198. Хакимова Л. И. Налогообложение страховых организаций в глобальной экономике. Молодой ученый. 2016. № 18 (122). С. 297–301.
199. PIU_ubezpieczenia_wyniki_ryнку. Analizy i opracowania. URL: <https://piu.org.pl/analizy-i-opracowania/>.
200. Dane statystyczne. Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń. URL: https://www.knf.gov.pl/publikacje_i_opracowania/dane_statystyczne.
201. Страховой рынок Польши за 9 месяцев 2021 года вырос на 7% до 10,9 млрд. евро. URL: <https://forinsurer.com/news/22/01/24/40803?hl=%F1%F2%F0%E0%F5%EE%E2%EE%E9>.
202. Strojek M. WYNIK FINANSOWY ZAKŁADU UBEZPIECZEŃ W SPRAWOZDANIU FINANSOWYM. URL: https://www.ue.katowice.pl/fileadmin/user_upload/wydawnictwo/SE_Archiwalne/SE_3/3/21.pdf.
203. WYNIK TECHNICZNY UBEZPIECZEŃ (W DZIAŁALNOŚCI UBEZPIECZENIOWEJ). URL: <https://www.jestubezpieczenie.pl/slownik/w/wynik-techniczny-w-dzialalnosci-ubezpieczeniowej-2/>.
204. Wyniki finansowe zakładów ubezpieczeń w 2017 roku. URL: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki->

[finansowe/przedsiębiorstwa-finansowe/wyniki-finansowe-zakładów-ubezpieczeń-w-2017-roku,7,31.html](https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5503/7/36/1/wyniki_finansowe_przedsiębiorstwa_finansowe_wyniki_finansowe_zakładów_ubezpieczeń_w_2017-roku,7,31.html).

205. Wyniki finansowe zakładów ubezpieczeń 06.04.2020 r. w 2019 roku. URL: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5503/7/36/1/wyniki_finansowe_zakładów_ubezpieczeń_w_2019_roku.pdf.

206. Wyniki finansowe zakładów ubezpieczeń 01.04.2021 r. w 2020 roku. URL: file:///D:/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/wyniki_finansowe_zakładów_ubezpieczeń_w_2020_roku.pdf.

207. Концепція змін до податкового законодавства щодо гармонізації оподаткування інструментів фінансового сектору : проект. URL: https://www.nssmc.gov.ua/documents/kontseptsya-zmn-do-podatkovogo_zakonodavstva-shtodo-garmonzats-opodatkovannya-nstrumentv-fnansovogo-sektoru-proekt/.

208. Під час дії воєнного стану ринок страхування продовжує працювати – результати опитування. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pid-chas-diyi-voennogo-stanu-rinok-strahuvannya-prodovjuye-pratsyuvati--rezultati-opituvannya>.

209. Терпай О. Страхування під час воєнного стану: чи є шанси на відшкодування. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/210301_strahuvannya-pd-chas-vonnogo-stanu-chi--shansi-na-vdshkoduvannya.

210. Маршук Л. М., Плахтій В. Г. Особливості оподаткування страхових компаній в Україні : сучасний стан та перспективи розвитку. Молодий вчений. Серія : Економічні науки. 2019. № 3 (67). С. 443–447.

211. Жам О. Ю., Панькова В. А. Оподаткування страхової діяльності податком на прибуток підприємств. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки. 2017. Випуск 23. Частина 2. С. 86–89.

212. Сидоренко О. Особливості оподаткування страховиків України : проблемні питання. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2016. № 3 (7). С. 214–222.

213. Пономарьова О. Б., Синюк А. О., Підгірний А. Т. Оподаткування страхових компаній в Україні: зарубіжний досвід, проблеми та перспективи. Молодий вчений. Серія : Економічні науки. 2016. № 12 (39). С. 847–851.

214. Самофат І. С., Онишко С. В. До питання вдосконалення оподаткування діяльності страхових компаній в Україні. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2015. № 2. С. 182–192.

215. Шірінян Л., Бойко С., Толстенко О. Аналіз і прогнозування надходжень до Державного бюджету України від податку на прибуток страхових компаній. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Економіка. 2019. № 3 (204). С. 56–64.

216. Шірінян Л. В. Диференційоване оподаткування страховиків як спосіб фінансового регулювання страхового ринку. Бухгалтерський облік і аудит. 2013. № 1. С. 30–36.

217. Бойко С. В., Шірінян Л. В. Перспективи капіталізації страхових компаній України у контексті реформування прибуткового оподаткування. Бізнес Інформ. 2019. № 9. С. 272–280.

218. Шірінян Л. В. Оподаткування страхувальників – юридичних осіб – у контексті новацій Податкового кодексу України. Економіка розвитку. 2013. № 1 (65). С. 67–72.

219. Конкурентоспроможність страхового ринку України в умовах активізації глобалізаційних процесів: колективна монографія / за науковою редакцією д-ра екон. наук, проф. Л. В. Шірінян. К. : Видавництво Ліра-К, 2020. 404 с.

220. Гришан Ю. Оподаткування страховиків вимагає негайного перегляду. URL: <http://www.mtsbu.ua/ua/presscenter/news/112995/>.

221. Черв'як С. Оподаткування страховиків: новий підхід (частина 1). URL : <http://www.gravisaudit.com.ua/opodatkovannya-strahovikiv-noviy-pidhid-chastina-1>.

222. ЛСОУ звернулася до Міністерства фінансів України щодо необхідності внесення змін до Податкового Кодексу України в частині оподаткування страховиків. URL : <http://uainsur.com/our-news/51465/>.

223. Квасовський О. Р., Стецько М. В. Сучасні трансформації та проблемні аспекти оподаткування фінансових результатів діяльності страховиків в Україні. Світ фінансів. 2017. № 3 (52). С. 19–33.

224. Новітня парадигма формування ринку перестраховання України : дис. ... д-ра екон. наук :08.00.08 / О.В. Кнейслер. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 486 с.

225. Ставки податку на прибуток. URL: https://services.dtkr.ua/catalogues/tax_rates/67.

226. Щодо оподаткування виплат за договором перестраховання перестраховику - нерезиденту, що здійснює діяльність на території України через постійне представництво. Лист ДФС від 09.08.2016 № 17201/6/99-99-15-02-02-15. URL: <https://blind.tax.gov.ua/baneryi/podatkovy-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/69516.html>.

227. Оподаткування брокерської винагороди на користь нерезидента. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-ezhednevnyj-buxgalterskij-obzor-39-nalogooblozhenie-brokerskogo-voznagrazhdeniya-v-polzunerezidenta>.

228. Постанова Кабінету міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» № 1523 від 18.12.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1523-96-%D0%BF#Text>.

229. Добош Н. М. Розвиток страхового посередництва в Україні в контексті його впливу на ефективне функціонування страхового ринку. Вісник Університету банківської справи. 2018. № 1. С. 38–43.

230. Черняхівський В. Хаос у сфері страхування. Як не варто скасовувати законодавчі акти. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/biznes-i-derzhava-u-chomu-problema-vzayemodiji-50027758.html>.

231. Оновлено вимоги щодо діяльності страхових посередників. Постанова Правління Національного банку «Про затвердження Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів та умови провадження посередницької діяльності у сфері страхування та про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» № 135 від 30.06.2022. URL:

<https://bank.gov.ua/ua/news/all/onovleno-vimogi-schodo-diyalnosti-strahovih-poserednikiv>.

232. Страхові виплати не підлягають оподаткуванню ПДФО. URL: <https://rv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/509697.html>.

233. Страхова виплата від страховика: чи включається до оподаткованого доходу. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/strahova-viplata-vid-strahovika-chi-vklyuchaetsya-do-opodatkovuvanogo-dohodu.html>.

234. Щодо оподаткування страхових платежів. Лист Державної Податкової служби України від 30.06.2022 р. № 6360/6/99-00-24-03-03-06. URL: <https://document.vobu.ua/doc/13863>.

235. Черняхівський В. План Маршалла для українського страхового ринку. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-vplinula-viyna-na-strahoviy-rinok-ekspert-ostanni-novini-50237940.html>.

236. Десятнюк О., Гузела І. Проблеми і напрямки модернізації податкового регулювання в Україні. Світ фінансів. 2018. Вип. 3 (56). С. 58-68.

237. Гузела І. Моделювання сценаріїв оподаткування результатів діяльності страховиків України. Світ фінансів. 2021. № 3 (68). С. 101-114.

238. Гузела І. Проблеми і напрямки реформування податкового регулювання в Україні / Формування фіскального простору України в умовах глобалізаційних дисбалансів: монографія / А. І. Крисоватий, Л. П. Амбрик, В. В. Бобрівець [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 588 с.

239. Гузела І. Удосконалення податкового регулювання страхового ринку в контексті імплементації світового досвіду. Сучасні детермінанти фіскальної політики : локальний та міжнародний вимір : зб. матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 8-9 вересня 2021 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2021. С. 51-54.

240. Гузела І. А. Проблеми податкового регулювання страхового ринку України. Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку : зб. матер. V Міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф. (м. Острого, 11-12 жовтня 2018 р.). Острого : вид-во Національного університету «Острозька академія», 2018. С. 59-61.

ДОДАТКИ

Додаток А

Систематизація теоретико-прагматичних підходів до визначення та характеристики методів державного регулювання у сфері страхування

Автор	Характеристика методів	Джерело літератури
1	2	3
В.М. Фурман	Пряме (адміністративне) регулювання (страхове законодавство; захист чесної конкуренції на ринку, попередження і припинення монополізму; діяльність органів страхового нагляду) Непряме регулювання (низка економічних важелів (<i>податкових, грошово-кредитних</i> тощо))	[50, с. 147-149]
О.О. Гаманкова	Прямі (адміністративно-правові) методи (нормативно-правові акти; нормативи; ліцензії тощо) Непрямі методи (економічне регулювання здійснюється інструментами грошово-кредитної, бюджетної, <i>податкової</i> та інших напрямків економічної політики держави)	[64, с.61-64]
В.Й. Плиса, З.П. Плиса	Прямі (адміністративні) та непрямі (економічні) методи (прийняття законодавчих актів, що регламентують страхову діяльність; встановлення видів обов'язкового страхування; <i>проведення податкової політики</i> ; встановлення пільг страховим організаціям; реєстрація страхових організацій; ліцензування; нагляд за страховою діяльністю)	[40, с. 211]
Т. В. Яворська	Прямі (адміністративні) методи (ліцензування і реєстрація; визначення правил діяльності суб'єктів страхового підприємництва на фінансовому ринку; процес ліквідації та реорганізації страховиків; встановлення нормативів тощо) Непрямі (економічні) методи (монетарна, <i>податкова</i> та цінова політики) Інституційні методи (законодавство і нормативно-правове забезпечення; неформальні правила і норми)	[53, с. 35-38]
О.М. Деркач, І.В. Зленко, О.О. Рубан	Прямі (правові, адміністративні) методи (нормативно-правова база; ліцензування; страховий нагляд; встановлення обов'язкових видів страхування) Непрямі (економічні) методи (методи грошово-кредитної, <i>податкової, бюджетної</i> політики)	[55, с. 322]
А.Л. Самойловський	Прямі методи (нормативно-правове забезпечення) Непрямі методи (методи інвестиційної, <i>фіскальної, грошово-кредитної, валютної</i> політики)	[65, с. 166-167]
М.С. Жилкіна	Адміністративні (прямі) методи (норми страхового законодавства; страховий нагляд; ліцензування; реєстрація) Економічні (опосередковані) методи (<i>оподаткування; політика Центрального банку</i> тощо)	[66, с. 13]

В.Д. Базилевич, Я.П. Шумелда	<p>Правові методи (закони, кодекси, нормативи, методичні документи)</p> <p>Адміністративні методи (ліцензування; нормування; доведення до відома учасників змін щодо законодавства)</p> <p>Економічні методи (<i>оподаткування</i>; фінансування; стимулювання)</p>	[48, с. 118; 67, с. 546]
М.В. Тимчак	<p>Загальноприйняті фінансові методи (<i>оподаткування</i>; фінансовий контроль; ліцензування; бюджетні інвестиції)</p> <p>Спеціалізовані фінансові методи (прогнозування та стратегічне планування; моніторинг; фінансовий аналіз; індикативне управління)</p>	[68, с. 294]
С.Л. Сухонос, Н.В. Михайлова, А.І. Кравцова	<p>Економічне адміністрування (державне фінансування; антимонопольне регулювання; державна контракція)</p> <p>Інституційне (адміністративно-правове) регулювання (страховий нагляд; ліцензування; встановлення обов'язкових видів страхування)</p> <p>Стратегічне і тактичне планування (планування і прогнозування страхової діяльності; розробка програм розвитку)</p> <p>Регулювання фінансової діяльності (контроль за платоспроможністю страховика; контроль за інвестиційною діяльністю; контроль за ціноутворенням; <i>оподаткування</i>)</p> <p>Грошово-кредитне (опосередковане) регулювання (регулювання ставки фінансування; валютне регулювання)</p>	[69, с. 133; 70, с. 165-166]
О.І. Андреева	<p>Прямі методи (державне господарське управління (економічне адміністрування); адміністративно-правове регулювання (інституціональне); стратегічне і тактичне програмування і планування; регулювання фінансової діяльності (фінансове регулювання)</p> <p>Непрямі методи (регулювання фінансової діяльності у частині <i>податкового регулювання</i>; грошово-кредитне регулювання)</p>	[71, с. 141]

Додаток Б

Підходи до трактування поняття «податкове регулювання»

Автор	Характеристика підходів	Джерело літератури
1	2	3
1. Податкове регулювання як складова державного регулювання економіки		
<i>(як комплекс дій, заходів, методів державного впливу)</i>		
Глосарій бюджетних термінів	Податкове регулювання – це сукупність заходів непрямого впливу держави на розвиток виробництва шляхом зміни норми вилучення до бюджету за рахунок пониження або підвищення загального рівня оподаткування: ставки індивідуального прибуткового податку, податку на прибуток підприємств, непрямих податків	[77]
Р.П. Жарко	Податкове регулювання – це комплекс дій державних органів, спрямованих на зміну параметрів податкової системи та податкового механізму з метою досягнення певних соціальних та економічних цілей	[78, с. 11]
Н.М. Крючкова	Податкове регулювання – це заходи непрямого впливу на економіку, економічні і соціальні процеси шляхом зміни видів податків, податкових ставок, встановлення податкових пільг, зменшення або збільшення загального рівня податкового навантаження, відрахувань до бюджету Податкове регулювання – це нормативний метод державного регулювання, який здійснюється органами законодавчої влади або місцевого самоврядування	[79, с. 56]
Г.М. Шамота, Д.О. Малиш	Податкове регулювання – це система заходів цілеспрямованого економічного і законодавчого впливу держави на учасників економічних відносин за допомогою інструментів податкової політики з метою досягнення бажаних соціально-економічних результатів	[80, с. 110]
<i>(як цілеспрямований вплив держави)</i>		
Ю.Б. Іванов, А.І. Крисоватий, О.М. Тищенко та ін.	Податкове регулювання – це цілеспрямований вплив держави на учасників економічних відносин за допомогою засобів та інструментів податкової політики	[81, с. 15; 82, с. 56]
Ю.Б. Іванов, І.А. Майбуров та ін.	Податкове регулювання – це цілеспрямований вплив держави на поведінку економічних агентів за допомогою використання різних методів та інструментів податкової політики для досягнення бажаних соціально-економічних результатів	[18, с. 220]
2. Податкове регулювання як елемент податкового механізму		
І.В. Фокіна	Податкове регулювання , як елемент податкового механізму, закладається в основу довгострокових стратегічних цілей держави, спрямованих на забезпечення в перспективі стабільності та стимулювання економічного зростання	[84, с. 9]

В. Г. Баранова, О. Ю. Дубовик, В. П. Хомутенко та ін.	Податкове регулювання як найбільш мобільний елемент податкового механізму є процесом детальної розробки способів реалізації податкових планів, формування та введення при необхідності нових та коригування діючих податкових режимів, спрямованих на реалізацію цінової, фіскальної, регулюючої і контрольної функції податків, які отримали кількісне і якісне відображення в бюджетно-податкових завданнях, цільових установках та податкової концепції на конкретний період часу	[85, с. 117]
3. Податкове регулювання як елемент податкового менеджменту		
Я.В.Литвиненко, І.Д. Якушик	Податкове регулювання як складова податкового менеджменту – це комплекс практичних дій щодо розробки загальної структури доходної частини бюджетів різних рівнів і здійснюється з метою досягнення оптимальної системи оподаткування в державі	[86, с. 142]
Д.І. Дема, І.В. Шевчук, Г.П. Мартинюк	Податкове регулювання як елемент державного податкового менеджменту – це сукупність заходів непрямого впливу держави на розвиток виробничого сектору шляхом зміни норм вилучення в бюджет	[87, с. 15]
4. Податкове регулювання як елемент податкового механізму та податкового менеджменту		
А.І. Крисоватий; З.С. Ваналій, М.В. Романюк; Н.Є. Заяц	Податкове регулювання – це один з наймобільніших елементів податкового механізму і сфери державного податкового менеджменту. Стрижень податкового регулювання складає система економічних засобів оперативного втручання в хід виконання податкових зобов'язань. Податкове регулювання, яке здійснюється через економічно обґрунтовану систему пільг, характеризує взаємообумовлений комплекс податкових стратегічних дій	[88, с. 252, 259; 75, с. 200; 89, с. 130]
5. Державне податкове регулювання (як наука, система, процес)		
А. Свищук	Державне податкове регулювання як наука – це сукупність знань та наукових оглядів на явища та процеси, що об'єктивно відбуваються у суспільстві між державою та платниками податків при формуванні за рахунок податкових надходжень головного централізованого фонду держави – бюджету з метою створення фінансової бази для виконання державою її функцій та завдань Державне податкове регулювання як система: <i>з економічної точки зору</i> – це сукупність норм, методів та правил організації відносин між державою та платниками податків з метою формування бюджетів та державних цільових фондів; <i>з організаційної точки зору</i> – це сукупність органів державної законодавчої, виконавчої та судової влади, які відповідно до законодавства наділені повноваженнями в сфері оподаткування Державне податкове регулювання як процес – це логічно побудована сукупність послідовно реалізовуваних етапів управління податковими відносинами: формування податкової політики, обґрунтування цілей, розробка регламентів, організація сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), мотивування працівників податкових органів та платників податків до дотримання податкового законодавства, контроль та аналіз виконання законодавчих вимог і встановлення податковою політикою держави цілей та завдань з наступною розробкою висновків та рекомендацій, спрямованих на уточнення цілей, регламентів та способів організації справляння податків, зборів (обов'язкових платежів).	[90, с. 63]

Додаток В
Еволюційна трансформація інституту податкового регулювання страхового ринку України

Періоди/роки	Законодавчі та нормативно-правові акти з питань податкового регулювання страхового ринку	Характеристика інституціональних змін податкового регулювання страхового ринку
1	2	3
Період 1991-1997 рр.		
1991 р.	Закон України № 1251-ХІ «Про систему оподаткування в Україні» від 25.06.91 [117]	Об'єкт оподаткування – балансовий прибуток. Ставка оподаткування – 35%.
1992 р.	Закон України № 2146-ХІІ «Про оподаткування доходів підприємств і організацій» від 21.02.92 [118]	Об'єкт оподаткування – доходи, одержані у вигляді страхових платежів за угодами страхування і перестрахування, крім платежів за обов'язковими видами державного страхування, надходжень із резерву платежів за довгострокові види страхування, страхового пенсійного фонду, запасного фонду ризикових видів страхування та інших надходжень. Оподатковуваний дохід = валові доходи – витрати – амортизаційні відрахування. Валовий дохід страхових організацій зменшується на: суму вищегарантованого відшкодування за договорами страхування та перестрахування, крім платежів з обов'язкових видів державного страхування; суму вищегарантованого відшкодування за договорами страхування та перестрахування за обов'язковими видами державного страхування; суму збитків і втрат минулого року. Ставка оподаткування – 55%.
I квартал 1993 р.	Декрет Кабінету Міністрів України № 12-92 «Про податок на прибуток підприємств і організацій» від 19.03.93 [119]	Об'єкт оподаткування – балансовий прибуток. Ставка оподаткування – 30%.
II квартал 1993 р.- 1994 р.	Закон України № 2146-ХІІ «Про оподаткування доходів підприємств і організацій» від 21.02.92 [118]	Оподатковуваний дохід = валові доходи – витрати – амортизаційні відрахування. Ставка оподаткування – 55%.

1	2	3
1995-1997 рр.	Закон України № 334/94-ВР «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.94 [120]	Об'єкт оподаткування – балансовий прибуток. Прибуток від страхової діяльності (крім діяльності з страхування життя) визнається шляхом зменшення доходу, одержаного у вигляді зароблених страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) за договорами страхування та перестрахування, комісійних винагород за перестрахування, частини від страхових сум та страхових відрахувань, сплаченої перестраховиками, повернутих сум із централізованих страхових резервних фондів з обов'язкових видів страхування на суму виплат страхових сум та страхових відшкодувань, відрахувань у централізовані страхові фонди з обов'язкових видів страхування, витрат на проведення страхування та інших витрат, що включаються до собівартості послуг. Ставка оподаткування – 30%.
Період 1997-2010 рр.		
1997-2002 рр.	Закон України № 2834/97-ВР «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22.05.97 [121]	Об'єкт оподаткування – валові доходи від страхової діяльності (крім страхування життя). Під валовим доходом слід розуміти суму страхових внесків, страхових платежів або страхових премій, нагромаджених страховиками протягом звітного періоду за договорами страхування і перестрахування ризиків на території України або за її межами. Ставка оподаткування валових доходів від страхової діяльності – 3%. Суми доходів нерезидентів, отриманих у вигляді страхових внесків, страхових платежів або страхових премій від перестрахування ризиків на території України, оподатковуються за ставкою 10%. Суми доходів нерезидентів, отриманих у вигляді страхових внесків від страхування ризиків на території України, оподатковуються за ставкою 30%. Ставка оподаткування за іншою діяльністю – 30%.
2002-2004 рр.	Закон України № 349-IV «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 24.12.2002 [122]	Об'єкт оподаткування – оподатковувані доходи від страхової діяльності (крім страхування життя) страховиків-резидентів. Ставка оподаткування – 3%. Під оподатковуваним доходом слід розуміти суму страхових платежів, страхових внесків, страхових премій, одержаних (нарахованих) страховиками-резидентами протягом звітного періоду за договорами страхування і перестрахування ризиків на території України або за її межами (крім договорів страхування життя), зменшених на суму страхових платежів (страхових внесків, страхових премій), сплачених (нарахованих) страховиком за договорами перестрахування з резидентом та сплачених за договорами перестрахування з нерезидентом у тому ж податковому періоді. Ставка оподаткування страховиків-резидентів за договорами довгострокового страхування життя 0%. Страховики (інші резиденти), які

Продовження додатку В

1	2	3
		здійснюють виплати у межах до говорів страхування або перестрахування ризиків (у тому числі страхування життя) на користь нерезидентів, зобов'язані оподатковувати суми такого страхування або перестрахування таким чином: при страхуванні або перестраховуванні ризику у страховиків та перестраховиків - нерезидентів, рейтинг фінансової надійності (стійкості) яких відповідає вимогам, встановленим Кабінетом Міністрів України на підставі прилюдного оголошення рейтингів таких компаній, - за ставкою 0 %; в інших випадках - за ставкою 15 % від суми таких виплат за власний рахунок. Ставка оподаткування за іншою діяльністю страховика – 25%.
2004-2007 рр.	Закон України № 1957-IV «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 01.07.04; Постанова Кабінету Міністрів України № 1640 «Про затвердження вимог до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків і перестраховиків нерезидентів» від 15.10.03 (втратила чинність 18.08.05); Розпорядження Держфінпослуг № 2885 «Про затвердження Вимог до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків та перестраховиків-не-резидентів» від 03.12.04 [123-125]	Об'єкт оподаткування – дохід від страхової діяльності юридичних осіб-резидентів, що оподатковується: за ставкою 0 % - при отриманні доходу внаслідок виконання договорів з довгострокового страхування життя та пенсійного страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення; за ставкою 3 % - при отриманні доходу внаслідок виконання договорів з інших видів страхування. При цьому виключено слова «та сплачених за договорами перестрахування з нерезидентом у тому ж податковому періоді». Страховики (інші резиденти), які здійснюють виплати у межах договорів страхування або перестрахування ризиків (у тому числі страхування життя) на користь нерезидентів, зобов'язані оподатковувати суми такого страхування або перестрахування таким чином: при укладенні договорів страхування або перестрахування ризику безпосередньо із страховиками та перестраховиками - нерезидентами (за винятком укладення договорів із перестрахування через або за посередництвом страхових брокерів), рейтинг фінансової надійності (стійкості) яких відповідає вимогам, установленим центральним органом виконавчої влади з регулювання ринків фінансових послуг, - за ставкою 0 %; в інших випадках - за ставкою 3 % від суми таких виплат за власний рахунок у момент здійснення перерахування таких виплат. Ставка оподаткування за іншими видами діяльності страховика – 25%.
2007-2010 рр.	Закон України № 398-V «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань оподаткування» від 30.11.06; Розпорядження Держфінпослуг № 6763 «Про порядок підтвердження	Звільнено від оподаткування ту частину перестраховувальних премій на користь нерезидентів, яку передають рейтинговим перестраховикам-нерезидентам через перестрахових брокерів на умовах, визначених уповноваженим органом. При цьому передбачено збільшення ставки оподаткування при перестраховуванні ризиків у нерейтингових перестраховиків-нерезидентів від 3% до 12%.

1	2 перестраховими брокерами здійснення за їхньою участю перестрахування у перестраховика-нерезидента, рейтинг фінансової надійності (стійкості) якого відповідає встановленим вимогам» від 01.02.07 [126; 127]	3
Період 2010 рр. - до тепер		
01.04.2011 р. – 01.01.2013 р.	Податковий кодекс України «Перехідні положення» № 2755-VI від 02.12.10 [128]	Об'єкт оподаткування – доходи від страхової діяльності. Оподатковуваний дохід страховика, одержаний у вигляді страхових платежів (внесків і премій) за договорами страхування (перестрахування) не зменшується на суми страхових платежів, сплачені за договорами перестрахування. Ставка оподаткування доходів з премій за договорами довгострокового страхування життя та пенсійного страхування 0%, за іншою страховою діяльністю – 3%. Ставка оподаткування прибутку за іншими видами діяльності страховика в 2011 р. – 23%, в 2012 р. – 21%, в 2013 р. – 19%. Ставка оподаткування перестраховальних операцій із перестраховиками-нерезидентами при перестрахованні ризиків у нерейтингових перестраховиків-нерезидентів 12%, у рейтингових – 0%. Страховики, які здійснюють страхові виплати (страхові відшкодування) у межах договорів страхування ризиків за межами України на користь нерезидентів, оподатковують ці виплати за ставкою 4% суми, що перераховується, за власний рахунок страховика у момент здійснення перерахування такої суми, крім договорів з обов'язкових видів страхування, за якими страхові виплати (страхові відшкодування) здійснюються на користь фізичних осіб-нерезидентів, а також за договорами страхування у межах системи міжнародних договорів «Зелена карта».
2013-2015 рр.	I Закон України № 5412-VI «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо врегулювання окремих питань оподаткування» від 02.10.12 [129]	Об'єкт оподаткування – доходи від страхової діяльності. Для цілей оподаткування під доходом від страхової діяльності розуміється сума доходів страховика, нарахована протягом звітного періоду, у тому числі (але не виключно) у вигляді: страхових платежів, страхових внесків, страхових премій, нарахованих страховиком за договорами страхування, співстрахування і перестрахування ризиків на території України або за її межами протягом звітного періоду, зменшених з урахуванням вимог цього підпункту на суму страхових платежів, страхових внесків, страхових премій, нарахованих страховиком

1	2	3
2015-2018 рр.	Податковий кодекс України № 2755-VI (із змінами і доповненнями) від 01.01.15 [128], Розпорядження Нацкомфінпослуг «Про внесення змін до Методики формування страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя» № 1638 від 18.09.2018 [133]	за договорами перестраховування; ...інших доходів, нарахованих страховиком у межах страхової діяльності, що передбачено Податковим Кодексом України. Ставка оподаткування – 0% за договорами довгострокового страхування життя та пенсійного страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення; 3% - при отриманні доходу внаслідок виконання договорів з інших видів страхової діяльності. Ставка оподаткування прибутку за іншими видами діяльності страховика в 2014-2018 рр. – 18%. Збережено діючий порядок оподаткування операцій з перестраховиками-нерезидентами. Об'єктом оподаткування є: сума страхових платежів, страхових внесків, страхових премій, нарахованих за договорами страхування і співстрахування (ставка податку – 3%; за договорами довгострокового страхування життя, договорами добровільного медичного страхування та договорами страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема договорами страхування додаткової пенсії, – 0%); прибуток від страхової і нестрахової діяльності (ставка оподаткування – 18%). Страховики або інші резиденти, які здійснюють страхові платежі (страхові внески, страхові премії) та страхові виплати (страхові відшкодування) у межах договорів страхування або перестраховування ризиків, у тому числі страхування життя на користь нерезидентів, зобов'язані оподатковувати суми, що перераховуються, таким чином: у межах договорів із обов'язкових видів страхування, за якими страхові виплати здійснюються на користь фізичних осіб-нерезидентів, а також за договорами страхування «Зелена карта», договорами страхування пасажирських перевезень цивільної авіації – за ставкою 0%; у межах договорів страхування ризиків за межами України, за якими страхові виплати (страхові відшкодування) здійснюються на користь нерезидентів, - за ставкою 4% суми, що перераховується, за власний рахунок страховика у момент здійснення перерахування такої суми; під час укладання договорів страхування або перестраховування ризику без посередньо із страховиками та перестраховиками-нерезидентами, рейтинг фінансової надійності яких відповідає вимогам, установленим національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (у т.ч. через або за посередництвом перестрахових брокерів, які в порядку, визначеному національною комісією, підтверджують, що перестраховування здійснено у перестраховика, рейтинг фінансової надійності якого відповідає вимогам, установленим національною комісією), - за ставкою 0%; в інших випадках - за ставкою 12% суми таких платежів (виплат) за власний рахунок у момент здійснення перерахування таких виплат. Фінансовий результат до оподаткування страховика скориговано на податкові різниці, які його збільшують або зменшують.

Продовження додатку В

2018 р. – до тепер	<p>Закон України № 2628-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів» від 23.11.18 [136], Розпорядження Нацкомфінпослуг «Про затвердження Методики визначення нормативу витрат на виплати страховим посередникам» № 1530 від 13.08.2019 [137]</p>	З 01.01.2019 р. фінансовий результат до оподаткування страховика збільшується на позитивну різницю між сумою будь-яких виплат (винагород) страховим посередникам та іншим особам за надані послуги щодо укладання (продолгації) договорів страхування та сумою нормативу витрат на виплати страховим посередникам, розрахованих за методикою, визначеною уповноваженим органом, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику
--------------------	--	--

Додаток Г

Рис. Г.1. Динаміка структури страхових премій за формами страхування впродовж 2011-2020 рр.*

*Джерело: побудовано за [141]

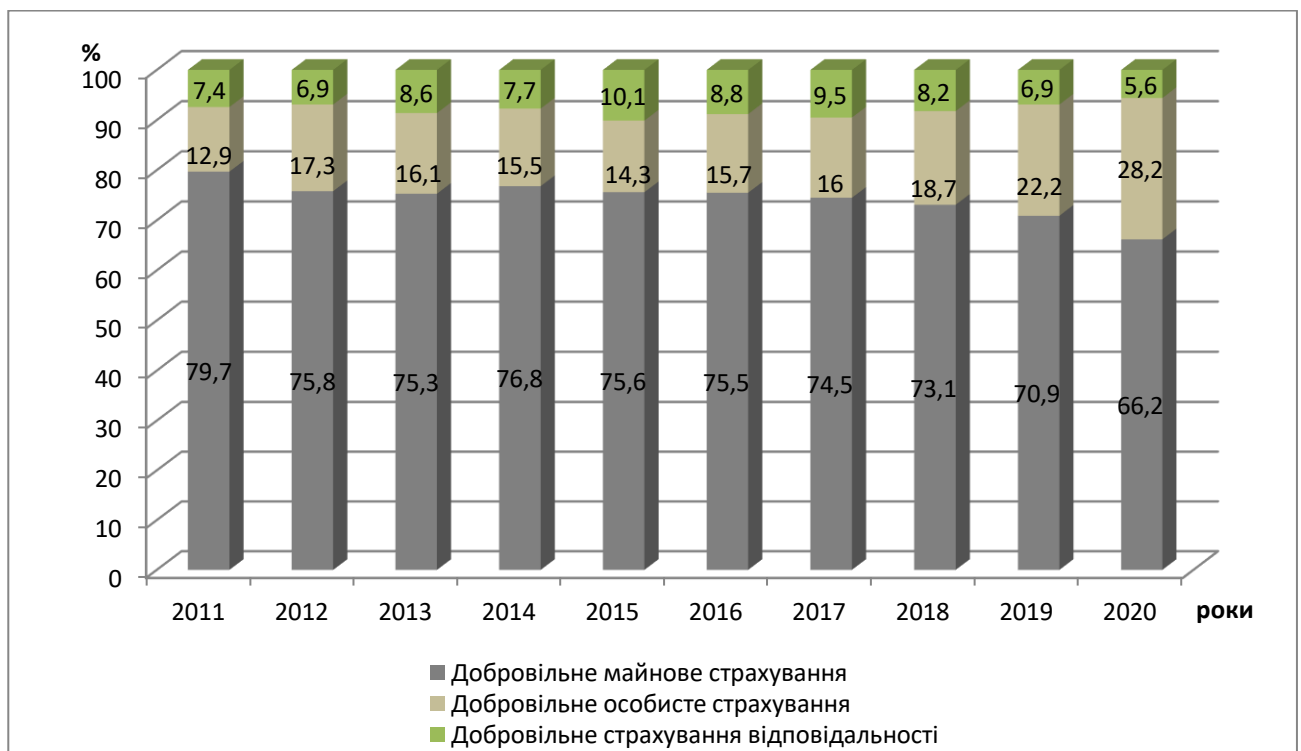

Рис. Г.2 Динаміка структури страхових премій за галузями добровільного страхування іншого, ніж страхування життя, впродовж 2011-2020 рр.*

*Джерело: побудовано за [149]

Динаміка обсягів і структури валових страхових премій за галузями та видами добровільного страхування іншого, ніж страхування життя, впродовж 2011-2020 рр., млн. грн.*

Галузі страхування	Роки											
	2011		2012		2013		2014		2015			
	Обсяг	%**	Обсяг	%	Обсяг	%	Обсяг	%	Обсяг	%	Обсяг	%
Добровільне страхування, в т.ч.:	18046,7	100	16158,8	100	22522,1	100	20772,0	100	22627,0	100	22627,0	100
Добровільне майнове страхування, в т.ч.:	14388,3	79,7	12253,6	75,8	16961,3	75,3	15960,6	76,8	17111,3	75,6	17111,3	75,6
страхування наземного транспорту	3543,2	19,6	3499,3	21,7	3735,2	16,6	3410,7	16,4	3827,3	16,9	3827,3	16,9
страхування майна	3298,8	18,3	2821,5	17,5	3769,2	16,7	3205,3	15,4	3486,2	15,4	3486,2	15,4
страхування вогневих ризиків і ризиків стихійних явищ	2439,1	13,5	1939,1	12,0	2780,4	12,3	2307,9	11,1	1977,6	8,8	1977,6	8,8
страхування фінансових ризиків	2856,5	15,8	2263,0	14,0	3857,6	17,1	4339,9	20,9	3598,6	15,9	3598,6	15,9
страхування вантажів і багажу	1497,1	8,4	1060,2	6,5	1523,4	6,8	1842,0	8,9	3555,4	15,7	3555,4	15,7
інші види майнового страхування	753,6	4,1	670,5	4,1	1295,5	5,8	854,8	4,1	666,2	2,9	666,2	2,9
Добровільне особисте страхування, в т.ч.	2329,1	12,9	2791,8	17,3	3627,1	16,1	3229,0	15,5	3224,9	14,3	3224,9	14,3
медичне страхування	1165,4	6,5	1322,1	8,2	1487,5	6,6	1625,4	7,8	1929,2	8,5	1929,2	8,5
страхування від нещасних випадків	672,9	3,7	826,6	5,1	1431,3	6,4	963,3	4,6	535,5	2,4	535,5	2,4
страхування на випадок хвороби	186,6	1,0	318,2	2,0	373,6	1,7	308,3	1,5	269,4	1,2	269,4	1,2
страхування медичних витрат	304,2	1,7	324,9	2,0	334,7	1,4	332,0	1,6	490,8	2,2	490,8	2,2
Добровільне страхування відповідальності, в т.ч.	1329,3	7,4	1113,4	6,9	1933,5	8,6	1582,4	7,7	2290,8	10,1	2290,8	10,1
страхування відповідальності перед 3-іми особами	1197,9	6,6	1012,2	6,3	1817,2	8,1	1439,9	6,9	2059,6	9,1	2059,6	9,1
інші види страхування відповідальності	131,4	0,8	101,2	0,6	116,3	0,5	142,5	0,8	231,2	1,0	231,2	1,0

*Джерело: побудовано за [149], %** - структура

Динаміка обсягів і структури валових страхових премій за галузями та видами добровільного страхування

іншого, ніж страхування життя, впродовж 2011-2020 рр., млн. грн.*

Галузі страхування	Роки											
	2016		2017		2018		2019		2020		2020	
	Обсяг	%	Обсяг	%	Обсяг	%	Обсяг	%	Обсяг	%	Обсяг	%
Добровільне страхування, в т.ч.:	26769,9	100	34236,1	100	37887,6	100	40175,0	100	31555,8	100	31555,8	100
Добровільне майнове страхування, в т.ч.:	20221,5	75,5	25495,6	74,5	27692,2	73,1	28472,1	70,9	20884,8	66,2	20884,8	66,2
страхування наземного транспорту	4604,0	17,2	5570,1	16,2	6972,4	18,4	8133,9	20,3	8519,6	27,0	8519,6	27,0
страхування майна	4142,4	15,5	5098,9	14,9	6440,2	17,0	6604,8	16,4	4288,2	13,6	4288,2	13,6
страхування вогневих ризиків і ризиків стихійних явищ	2551,9	9,5	3598,1	10,5	4497,1	11,9	4746,3	11,8	2655,3	8,4	2655,3	8,4
страхування фінансових ризиків	3596,7	13,4	5594,4	16,3	5135,5	13,6	4397,6	10,9	2998,5	9,5	2998,5	9,5
страхування вантажів і багажу	4374,6	16,3	4686,7	13,7	2899,0	7,7	2835,0	7,1	1690,6	5,4	1690,6	5,4
інші види майнового страхування	951,9	3,6	947,4	2,9	1748,0	4,5	1754,5	4,4	732,6	2,3	732,6	2,3
Добровільне особисте страхування, в т.ч.	4212,2	15,7	5485,9	16,0	7078,7	18,7	8912,1	22,2	8913,1	28,2	8913,1	28,2
медичне страхування	2355,5	8,8	2881,3	8,4	3486,7	9,2	4470,3	11,1	5300,6	16,8	5300,6	16,8
страхування від нещасних випадків	837,1	3,1	1308,5	3,8	1754,2	4,6	1872,2	4,7	1595,5	5,1	1595,5	5,1
страхування на випадок хвороби	292,6	1,1	405,1	1,2	491,8	1,3	684,1	1,7	906,5	2,8	906,5	2,8
страхування медичних витрат	727,0	2,7	891,0	2,6	1346,0	3,6	1885,5	4,7	1110,5	3,5	1110,5	3,5
Добровільне страхування відповідальності, в т.ч.	2336,2	8,8	3254,6	9,5	3116,7	8,2	2790,8	6,9	1757,9	5,6	1757,9	5,6
страхування відповідальності перед 3-іми особами	2093,9	7,8	2925,6	8,5	2567,2	6,8	2238,7	5,6	1281,6	4,1	1281,6	4,1
інші види страхування відповідальності	242,3	1,0	329,0	1,0	549,5	1,4	552,1	1,3	476,3	1,5	476,3	1,5

* Джерело: побудовано за [149], %** - структура

Додаток Е

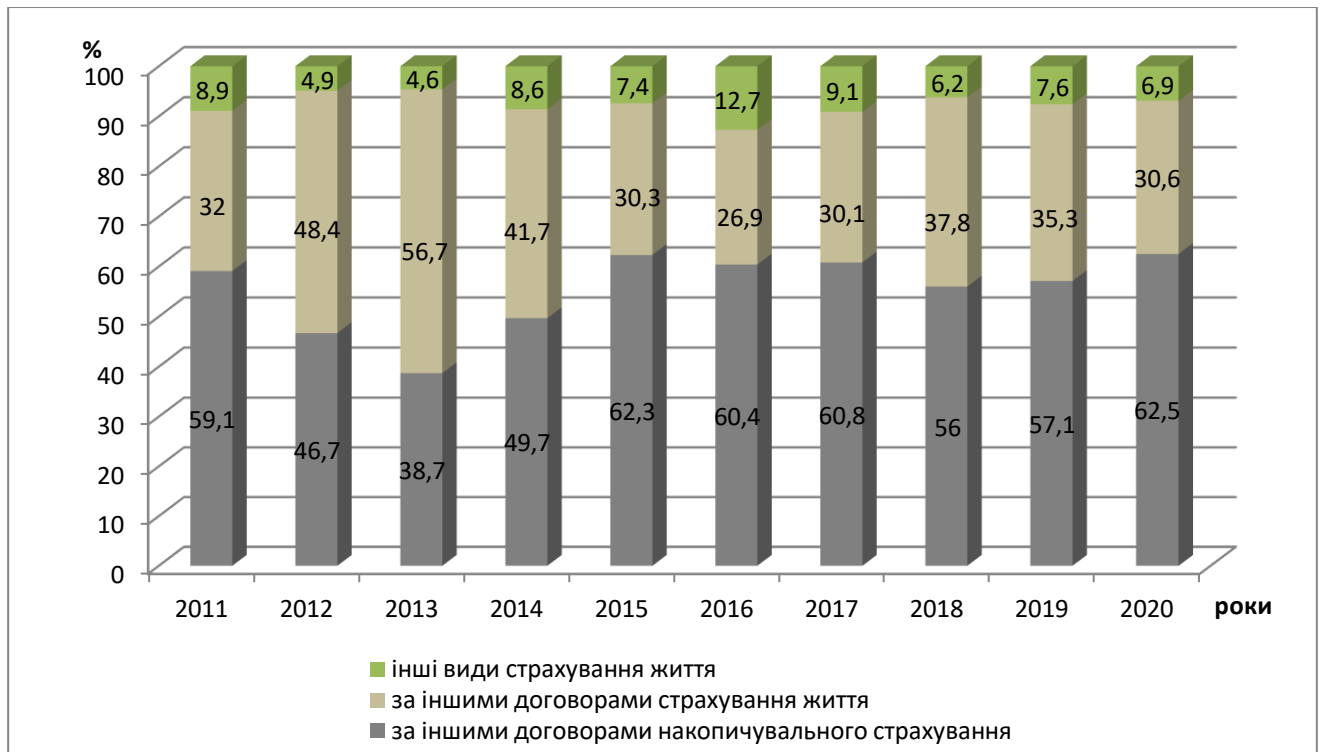

Рис. Е.1. Динаміка структури страхових премій з страхування життя впродовж 2011-2020 рр.*

*Джерело: побудовано за [149]

Додаток Ж

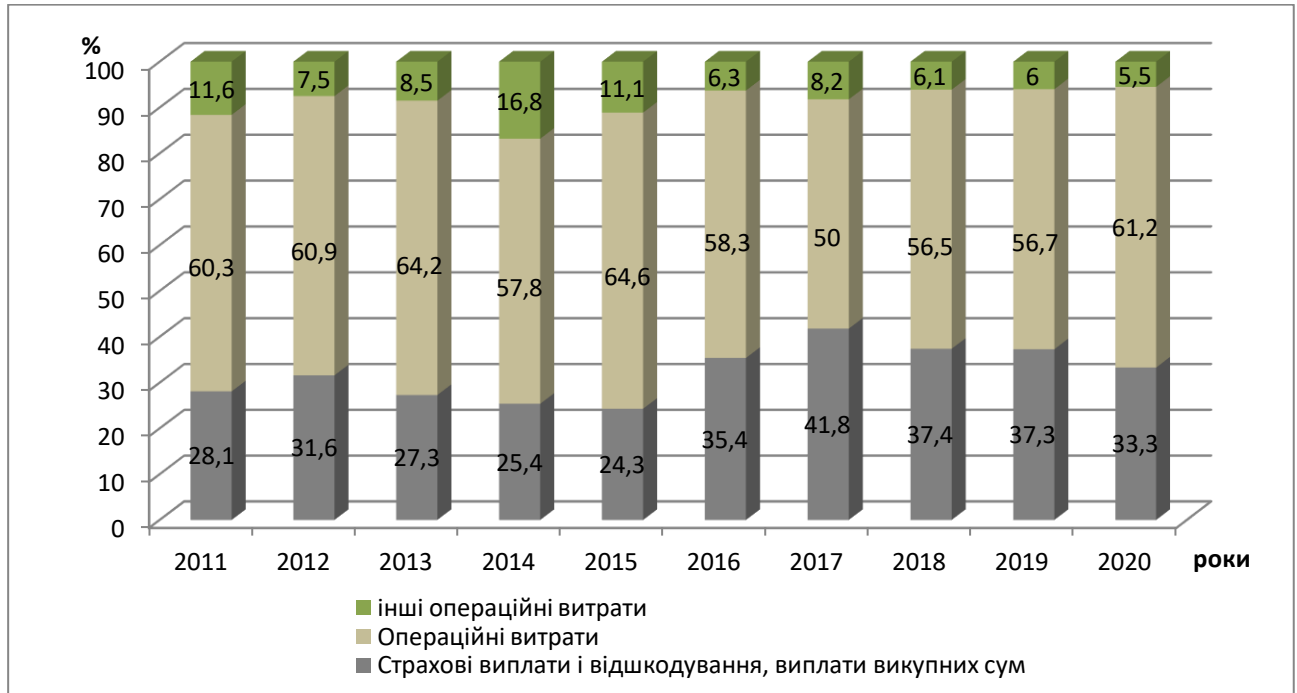

Рис. Ж.1. Динаміка структури витрат на основну (страхову та операційну) діяльність з страхування іншого, ніж страхування життя, впродовж 2011-2020 рр.**Джерело:* побудовано за [149]

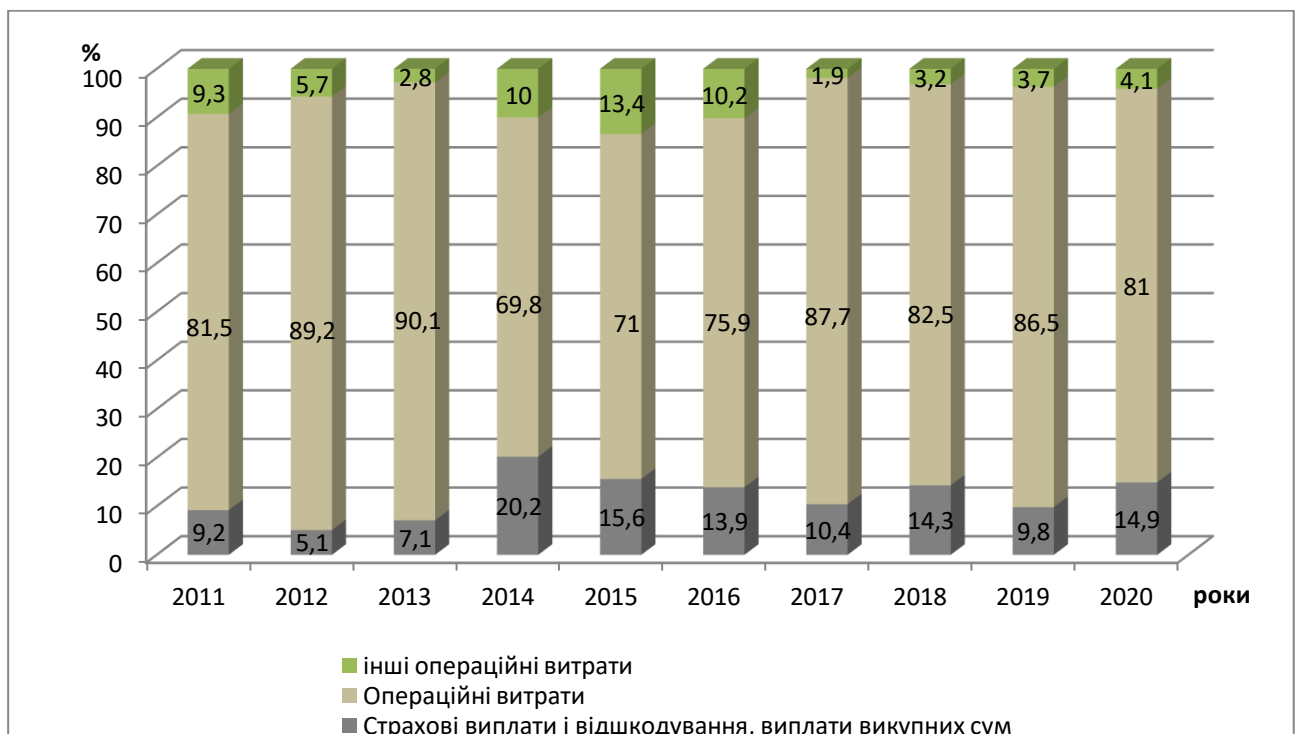

Рис. Ж.2. Динаміка структури витрат на основну (страхову та операційну) діяльність з страхування життя впродовж 2011-2020 рр.*

**Джерело:* побудовано за [149]

Додаток К

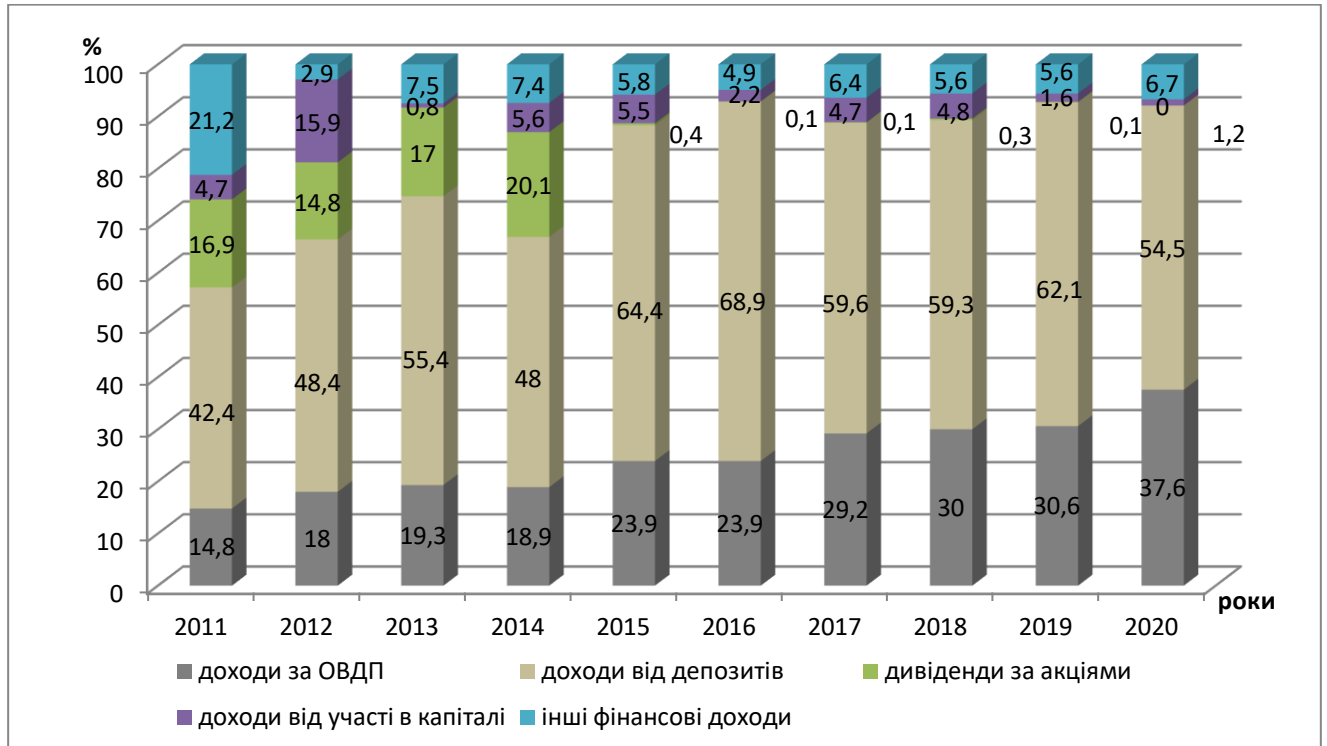

Рис. К.1. Динаміка структури фінансових доходів з страхування життя впродовж 2011-2020 рр.*

*Джерело: побудовано за [149]

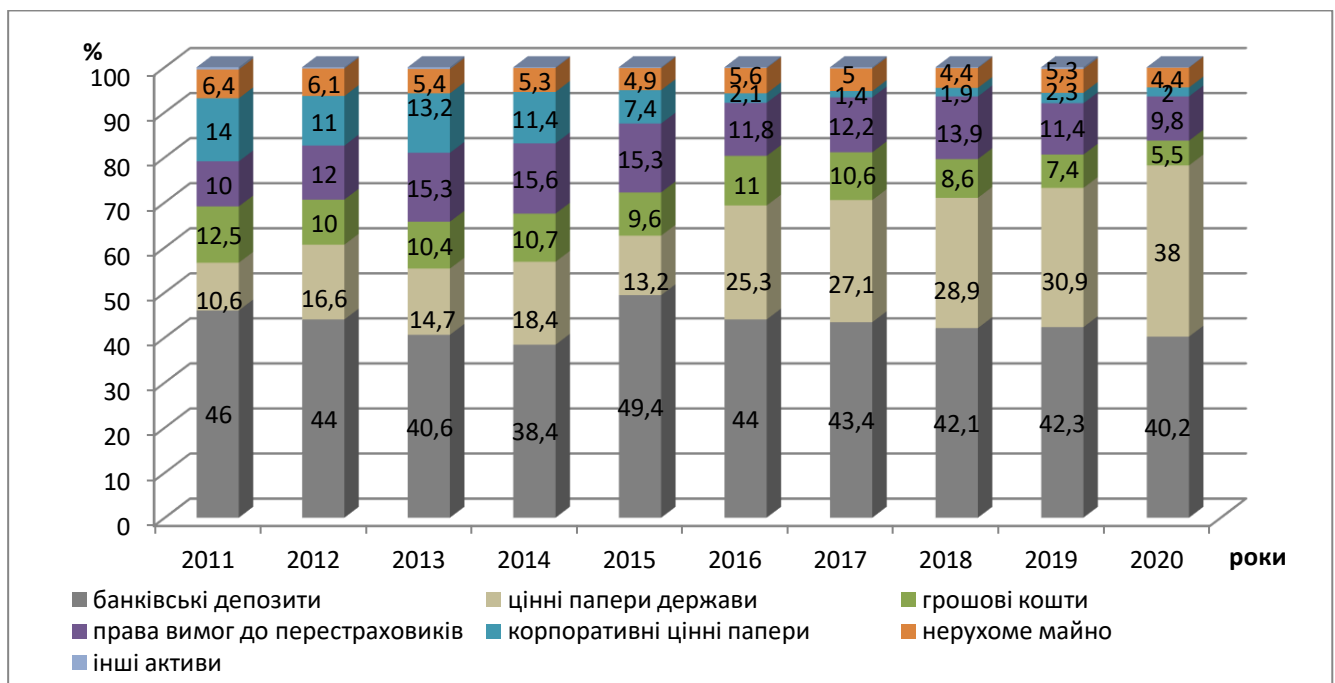

Рис. К.2. Динаміка розміщення страхових резервів страховиків України впродовж 2011-2020 рр.*

*Джерело: побудовано за [152]

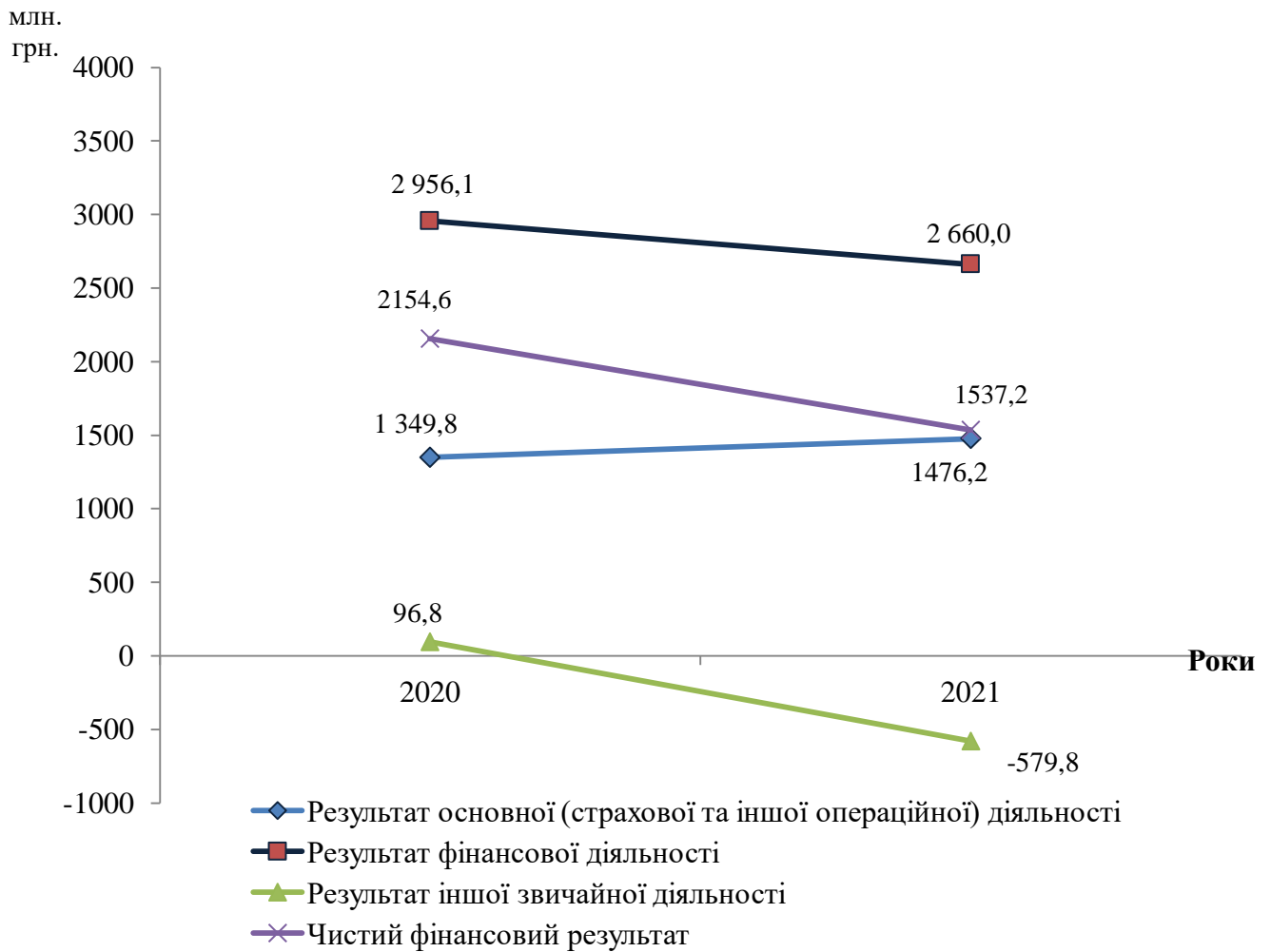

Рис. Л.1. Динаміка фінансових результатів за видами діяльності страховиків України до оподаткування впродовж 2020-2021 рр.*

*Джерело: побудовано за [149]

Додаток М

Динаміка обсягів і структури валових страхових премій за формами, галузями та видами страхування іншого, ніж страхування життя, впродовж 2020-2021 рр., млн. грн.*

Галузі страхування	Роки			
	2020		2021	
	Обсяг	%	Обсяг	%
ВАЛОВІ СТРАХОВІ ПРЕМІЇ, в т.ч.:	40168,0	100	43826,2	100
Обов'язкове страхування:	8612,2	21,4 / 100	10281,3	23,5 / 100
страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів (за внутрішніми договорами)	6112,0	71,0	6904,2	67,1
страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів (за міжнародними договорами)	1341,3	15,6	1770,2	17,2
авіаційне страхування цивільної авіації	669,2	7,8	1073,4	10,4
інші види обов'язкового страхування	489,7	5,6	533,5	5,3
Добровільне страхування:	31555,8	78,6 / 100	33544,9	76,5 / 100
<i>Добровільне майнове страхування, в т.ч.:</i>	<i>20884,8</i>	<i>66,2</i>	<i>20668,2</i>	<i>61,6</i>
страхування наземного транспорту	8519,6	27,0	10634,4	31,7
страхування майна	4288,2	13,6	3595,5	10,7
страхування вогневих ризиків і ризиків стихійних явищ	2655,3	8,4	1891,1	5,6
страхування фінансових ризиків	2998,5	9,5	2435,9	7,3
страхування вантажів і багажу	1690,6	5,4	1545,2	4,6
інші види майнового страхування	732,6	2,3	566,1	1,7
<i>Добровільне особисте страхування, в т.ч.</i>	<i>8913,1</i>	<i>28,2</i>	<i>11099,2</i>	<i>33,1</i>
медичне страхування	5300,6	16,8	6399,1	19,1
страхування від нещасних випадків	1595,5	5,1	1594,9	4,7
страхування на випадок хвороби	906,5	2,8	1113,2	3,3
страхування медичних витрат	1110,5	3,5	1992,0	6,0
<i>Добровільне страхування відповідальності, в т.ч.</i>	<i>1757,9</i>	<i>5,6</i>	<i>1777,5</i>	<i>5,3</i>
страхування відповідальності перед 3-іми особами	1281,6	4,1	1234,7	3,7
інші види страхування відповідальності	476,3	1,5	542,8	1,6

*Джерело: побудовано за [149], %** - структура

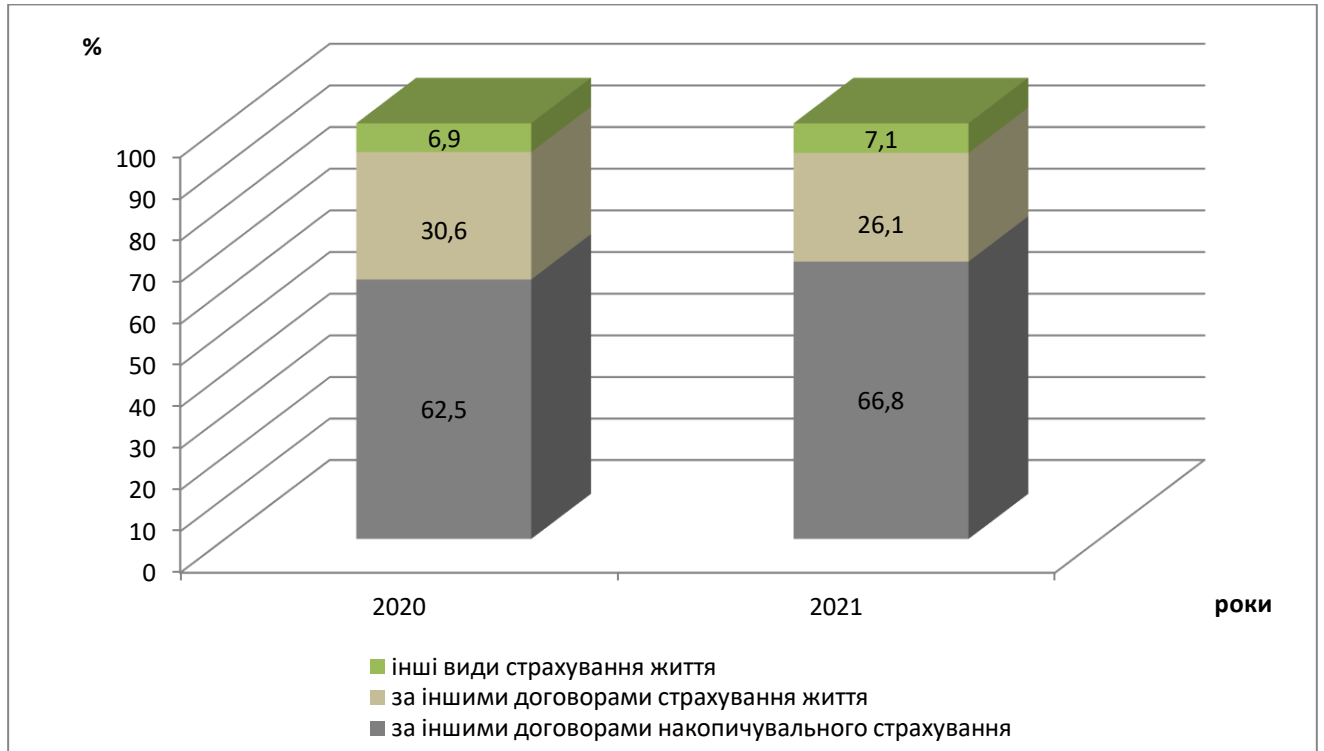

Рис. М.1. Динаміка структури страхових премій з страхування життя впродовж 2020-2020 рр.*

**Джерело: побудовано за [149]*

Додаток Н

Показники діяльності українських страховиків за I-IV кварталами 2011-2020 рр.*

	2011				2012				2013			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	ПОКАЗНИКИ, млн. грн.											
I. Доходи від основної діяльності (ДОД), в т.ч.:	4550,6	5510,7	5776,8	6821,9	5771,0	5957,0	6518,0	7465,2	6937,6	6485,0	7293,3	6251,4
1.1. Дохід від страхової діяльності (ДС)	2719,1	3683,9	4107,4	4297,4	4191,5	4349,3	4877,2	5187,1	4933,2	4952,9	5156,8	4940,2
1.2. Доходи від іншої операційної діяльності (ДЮД)	1328,1	1193,6	1367,2	2050,1	1397,0	1305,0	1370,1	1317,4	1853,6	1421,4	1745,8	1191,5
1.3. Інші операційні доходи (ЮД)	503,4	633,2	302,2	474,2	182,5	303,6	270,7	960,7	150,8	110,7	390,7	119,7
II. Витрати на основну діяльність (ВО), в т.ч.	4274,7	4665,3	4996,4	5220,1	1665,3	4580,8	4732,8	5483,6	4806,6	4720,2	5111,3	5582,3
2.1. Страхові виплати (СВ)	1171,4	1354,6	1029,8	1427,6	1562,3	1280,3	1171,5	1231,4	1118,6	1220,6	1364,8	1061,0
2.2. Операційні витрати (ОВ)	2738,9	2881,6	3422,9	2940,3	2917,8	2946,6	3246,4	3719,7	3002,2	3329,0	3538,9	4076,0
2.3. Інші операційні витрати (ОВІ)	364,4	429,1	543,7	852,2	185,2	353,9	314,9	532,5	685,8	170,6	207,6	445,3
III. Фінансовий результат від основної діяльності (ФРОСН)	361,3	853,5	771,9	1522,8	1119,8	1468,8	1873,7	1787,1	2022,6	1631,6	2003,3	1090,4
Фінансові доходи (ФД)	354,0	197,1	289,2	374,3	224,9	324,3	358,8	675,0	385,3	400,0	660,0	154,7
Фінансові витрати (ФВ)	183,0	58,2	42,3	90,1	58,3	56,5	44,3	188,5	42,6	147,8	173,0	-93,7
Фінансовий результат від фінансової діяльності (ФРФД)	171,0	138,9	246,9	284,2	166,6	267,8	314,5	486,5	342,8	252,2	487,1	248,4
Фінансовий результат іншої звичайної діяльності (надзвич. події) (ФРІЗД)	447,0	-93,8	95,0	135,5	-111,6	-325,1	-131,8	-90,3	-16,4	-192,8	-1615,4	281,5
IV. Податок на прибуток від звичайної діяльності (надзвич. події) (ППЗ), в т.ч.:	116,3	157,1	172,1	193,8	172,3	186,5	200,2	212,4	140,7	163,6	210,8	292,5
4.1. податок на валові доходи (ПВД):	(0,0)	(0,4)	(0,1)	(0,7)	(2,6)	(3,6)	(-3,2)	(0,5)	(0,1)	(0,0)	(0,1)	(0,0)
4.1.1. з страхування іншого, ніж страхування життя (ПСІ)	62,4	93,1	103,2	107,4	138,5	142,5	141,5	152,4	92,4	96,5	116,6	194,6
4.1.2. з страх. життя (ПСЖ)	60,2	91,5	102,2	105,5	132,3	136,0	134,2	145,0	84,3	85,8	101,6	174,0
4.2. від операцій з перестраховиками-нерезидентами (ПОПР)	2,2	1,6	1,0	1,9	6,2	6,5	7,2	7,4	8,1	10,7	15,0	20,6
4.3. від іншої звич. діяльності (ПІД)	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,4	0,2	0,5	0,2	0,3	0,6
V. Чистий фінансовий результат: прибуток/збиток (ЧВ)	53,8	63,8	68,7	86,2	33,6	43,8	58,4	59,7	47,8	66,9	93,9	97,1
	863,8	739,7	935,6	1748,6	998,1	1221,4	1859,6	1970,6	2199,0	1527,8	664,1	1327,7

* Джерело: побудовано за [149]

Продовження Додатку Н

ПОКАЗНИКИ	2014				2015				2016				2017			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	I. ДЮД, в т.ч.:	6741,9	6154,8	6628,0	7304,9	8965,9	8700,8	9136,8	1097,9	6805,0	6617,4	7517,8	7818,9	7002,8	7631,0	7967,0
1.1.ДС	4434,5	4196,5	44620,0	4306,9	3664,7	5262,0	5189,3	4412,3	4417,5	5107,7	5442,0	5627,7	5567,5	6033,7	6302,9	6605,7
1.2.ДЮД	1521,6	1518,0	1531,2	2185,2	3029,1	3240,7	3119,2	5699,6	1657,4	1428,6	1686,2	1692,9	1202,9	1344,1	1427,5	1594,9
1.3.ЮД	785,8	440,3	676,8	812,9	2214,1	168,1	828,3	867,1	730,1	81,1	389,6	503,3	232,4	253,2	236,6	523,1
II. ВО, в т.ч.	4839,3	4800,8	5130,2	7254,8	9236,4	7464,5	7682,1	12315,4	6041,7	6520,8	7991,9	8152,1	6811,8	6996,4	7847,4	9540,4
2.1.СВ	1253,9	1252,7	1383,7	1554,0	1651,5	1600,0	1696,0	3490,1	2033,3	2041,1	2403,9	2627,0	2390,0	2492,8	2643,1	3220,3
2.2.ОВ	3229,8	3052,6	3071,4	3738,2	6112,7	5300,8	5237,7	7386,6	3669,1	3901,7	5140,5	4905,6	4054,5	4087,5	4694,7	5530,0
2.3.ОВІ	355,6	495,5	675,1	1962,6	1472,2	563,7	748,4	1438,7	339,3	578,0	447,5	619,5	367,3	416,1	509,6	790,1
III. ФРОСН	1468,6	1186,0	1295,8	-992,8	592,5	1453,2	1251,8	-2242,3	237,9	131,3	343,1	-659,7	59,7	500,4	259,8	-691,3
ФД	303,9	377,5	432,7	721,6	379,2	424,9	460,6	462,5	446,0	489,1	455,4	631,1	461,5	465,1	493,7	583,9
ФВ	45,7	223,5	126,6	168,8	25,3	25,6	74,9	230,2	29,8	61,0	16,0	81,7	25,1	93,6	15,3	30,3
ФРФД	258,2	154,0	306,1	552,8	353,9	399,3	385,7	232,3	416,2	428,1	439,4	549,3	436,4	371,5	478,4	553,6
ФРІЗД	-151,3	21,3	18,0	-118,2	315,7	-436,1	-750,3	-1142,0	281,9	-276,2	42,5	-295,1	-121,1	-227,9	25,0	-358,1
	(0,0)	(0,0)	(0,0)	(0,0)	(0,0)	(-12,0)	(0,0)	(0,0)	(0,0)	(0,3)	(0,0)	(-6,8)	(0,0)	(0,0)	(0,0)	(0,0)
IV.ППЗ	145,6	144,5	167,8	323,6	333,8	114,4	213,9	192,8	211,6	195,1	244,6	291,5	274,4	239,8	269,8	267,0
	(0,0)	(0,0)	(0,0)	(2,0)	(-1,0)	(0,0)	(1,1)	(0,0)	(0,0)	(0,0)	(0,0)	(0,1)	(0,0)	(0,0)	(0,0)	(0,0)
4.1.ПВД:	104,0	81,7	97,6	152,7	136,3	98,5	111,0	198,7	151,6	165,9	159,5	212,8	216,6	212,4	216,0	200,8
4.1.1.ПСІ	96,8	73,1	91,2	140,9	123,2	90,5	107,6	201,4	136,0	159,1	147,9	200,9	207,0	204,7	202,3	190,8
4.1.2.ПСЖ	7,2	8,6	6,4	11,8	13,1	8,0	3,4	-2,7	15,6	6,8	11,6	11,9	9,6	7,7	13,7	10,0
4.2.ПОПР	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,3	0,4	0,2	0,3	0,7	0,1	0,0	0,2	0,7
4.3.ПІД	41,5	62,7	70,0	170,7	197,3	15,8	102,7	-5,6	59,6	29,0	84,8	78,0	57,7	27,4	53,6	65,5
V.ЧВ	1429,9	1216,9	1452,1	-883,9	929,6	1290,1	672,2	3344,7	724,3	88,3	580,4	-703,8	100,0	404,2	493,5	-762,8

Продовження Додатку Н

ПОКАЗНИКИ	2018				2019				2020			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	I. ДОД, в т.ч.:	9180,5	9413,4	9803,5	10283,3	10654,1	11313,3	11439,1	12305,1	11824,4	9428,7	11200,1
1.1.ДС	6947,2	7386,1	7686,1	7487,1	8507,6	9038,9	9309,6	8933,2	8560,4	7448,1	8580,0	9241,0
1.2.ДОД	1119,2	1786,5	1682,5	2552,9	1912,6	1869,8	1837,1	2833,4	2453,8	1811,1	2204,5	1888,4
1.3.ЮД	314,1	240,6	434,9	243,3	233,9	404,6	292,4	538,5	810,2	169,5	415,6	461,8
II. ВО, в т.ч.	8976,0	8695,1	9668,1	11422,7	9469,3	10241,4	10779,1	14082,0	9857,7	8873,9	8952,5	15010,6
2.1.СВ	3209,0	2953,0	2733,9	4159,2	3338,4	3389,8	3234,2	4553,4	3790,9	3276,8	4195,1	3765,2
2.2.ОВ	5090,3	5353,0	6370,5	6712,3	5786,7	6336,2	6862,0	8581,2	5412,1	4768,1	4371,5	10547,8
2.3.ОВІ	675,8	389,1	563,7	551,2	344,2	515,4	682,9	947,4	654,7	829,0	385,9	697,6
III. ФРОСН	151,1	397,4	525,6	-1154,9	525,5	726,1	695,3	-807,1	356,3	309,0	452,3	232,3
ФД	502,7	528,3	611,7	766,3	705,5	739,4	814,0	908,1	917,4	724,1	760,7	666,4
ФВ	31,5	37,1	16,9	73,4	30,9	43,2	57,9	109,1	40,9	63,1	89,9	76,7
ФРФД	471,2	491,2	594,8	692,9	674,6	696,2	756,1	799,0	876,5	666,1	688,9	724,6
ФРІЗД	-218,8 (0,0)	-47,9 (0,0)	19,9 (0,0)	-499,4 (-0,7)	-69,0 (0,0)	-171,8 (0,0)	-839,5 (0,0)	-375,3 (0,0)	277,9 (0,0)	-116,8 (39,2)	87,1 (20,5)	-151,4 (16,6)
IV.ППЗ	203,7 (0,0)	290,4 (0,0)	340,1 (0,0)	335,9 (0,1)	332,1 (0,0)	344,8 (0,5)	340,4 (0,0)	371,3 (0,0)	438,1 (0,0)	378,1 (0,2)	472,6 (0,2)	362,9 (0,0)
4.1.ПВД:	196,1	205,6	214,2	261,7	249,7	262,8	255,7	274,2	245,5	302,7	290,0	295,6
4.1.1. ПІ	185,7	193,7	197,0	251,1	235,5	248,2	241,1	259,4	211,7	271,5	255,9	267,6
4.1.2. ПСЖ	10,4	11,9	17,2	10,6	14,2	14,6	14,1	14,8	33,8	31,2	34,2	28,0
4.2. ПОПР	0,2	0,2	0,6	-0,1	0,1	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2	0,1	0,2
4.3. ПІД	7,4	84,6	125,3	74,3	82,3	81,8	84,9	96,8	0,0	0,2	0,2	0,0
V.ЧВ	199,7	550,2	800,2	-1298,2	798,9	905,1	271,6	754,8	1361,8	160,9	605,3	26,7

Додаток II

Статистичні характеристики показників, що використовуються для оцінки результативності діяльності страхових компаній на страховому ринку України впродовж кварталів 2011-2020 рр.

Змінні	Описові статистичні коефіцієнти									
	Valid N	Mean	Median	Mode	Min	Max	Var	SD.	CoV	CoVar
ДОД	40	9464,74	7574,40	Multiple	1097,9	66154,8	89712878	9471,69	100,07	100,07
ДС	40	6842,81	5225,65	Multiple	2719,1	44620,0	40733237	6382,26	93,27	93,27
ДЮД	40	1884,29	1684,35	Multiple	1119,2	5699,6	678714	823,84	43,72	43,72
ІОД	40	467,62	397,65	Multiple	81,1	2214,1	136120	368,94	78,90	78,90
ВО	40	7512,35	7359,65	Multiple	1665,3	15010,6	8172391	2858,74	38,05	38,05
СВ	40	2283,16	2037,20	Multiple	1029,8	4553,4	1104477	1050,94	46,03	46,03
ОВ	40	4701,64	4229,50	Multiple	2738,9	10547,8	2955611	1719,19	36,57	36,57
ОВІ	40	602,53	538,10	563,7	170,6	1962,6	124335	352,61	58,52	58,52
ФРОСН	40	577,74	525,55	Multiple	-2242,3	2022,6	856803	925,64	160,22	160,22
ФД	40	515,77	463,80	Multiple	154,7	917,4	36403	190,80	36,99	36,99
ФВ	40	73,37	58,05	Multiple	-93,7	230,2	4158	64,49	87,89	87,89
ФРФД	40	446,36	432,25	Multiple	138,9	876,5	38126	195,26	43,75	43,75
ФРІЗД	40	-172,38	-117,50	Multiple	-1615,4	447,0	150083	387,41	-224,74	-224,74
ІПЗ	40	251,09	226,85	Multiple	113,0	472,6	8192	90,51	36,05	36,05
ІВД	40	175,28	162,70	Multiple	62,4	302,7	4591	67,76	38,66	38,66
ІСІ	40	163,61	153,50	136	60,2	271,5	3883	62,31	38,09	38,09
ІСЖ	40	11,65	10,50	Multiple	-2,7	34,2	70	8,36	71,71	71,71
ІОПР	40	0,25	0,20	0,20	-0,1	0,7	0	0,17	70,36	70,36
ІІД	40	63,06	63,25	Multiple	-5,6	197,3	1845	42,95	68,11	68,11
ЧВ	40	789,22	776,85	Multiple	-1298,2	3344,7	755832	869,39	110,16	110,16

*Джерело: побудовано автором за допомогою STATISTICA 12 на основі консолідованих даних діяльності страховиків [149]

Продовження Додатку П

	Lower Quartile (нижній квартиль)	Upper Quartile (верхній квартиль)	Skewness (асиметрія)	Kurtosis (експес)
ДОД	6623	9616	5,75	35,16
ДС	4415	7468	5,57	33,49
ДОД	1384	1981	2,89	11,19
ЮД	239	586	2,88	12,18
ВО	5054	9353	0,61	0,31
СВ	1317	3227	0,51	-1,04
ОВ	3288	5471	1,33	2,25
ОВІ	377	684	2,13	5,72
ФРОСН	235	1274	-0,80	1,04
ФД	378	671	0,30	-0,58
ФВ	31	92	0,65	1,08
ФРФД	276	574	0,34	-0,77
ФРІЗД	-286	23	-1,73	4,60
ППЗ	179	333	0,49	-0,51
ПВД	109	216	0,24	-1,09
ПСІ	104	206	0,16	-1,22
ПСЖ	7	14	1,24	1,76
ПОПР	0	0	1,18	1,63
ПШД	38	85	0,82	1,90
ЧВ	338	1309	0,09	1,49

Додаток Р
Попарні кореляції показників оцінки фінансової результативності діяльності страховиків України
впродовж кварталів 2011-2020 рр.*

Correlations (дані - ринок)		Marked correlations are significant at $p < 0,05000$ N=40 (Casewise deletion of missing data) CumulativePe																		
Variable	ДОД	ДС	ДЮД	ІОД	ВО	СВ	ОВ	ОВІ	ФРОСН	ФД	ФВ	ФРФД	ФРІЗД	ІПЗ	ІВД	ІСІ	ІСЖ	ІОПР	ІПД	ЧВ
ДОД	1,00	-0,03	-0,08	-0,01	-0,00	0,00	-0,01	-0,05	0,09	0,06	0,30	-0,03	0,09	-0,01	-0,06	-0,08	0,11	-0,15	0,02	-0,03
ДС	-0,03	1,00	-0,05	0,02	0,08	0,10	0,05	0,02	0,05	0,15	0,06	0,14	0,04	0,07	0,06	0,06	0,09	-0,04	-0,03	0,03
ДЮД	-0,08	-0,05	1,00	0,39	0,52	0,35	0,50	0,58	-0,47	0,24	0,29	0,14	-0,41	0,16	0,14	0,16	-0,07	-0,07	-0,02	0,30
ІОД	-0,01	0,02	0,39	1,00	0,15	-0,07	0,15	0,56	-0,13	0,03	0,19	-0,03	0,12	0,12	-0,16	-0,16	-0,04	-0,01	0,46	0,14
ВО	-0,00	0,08	0,52	0,15	1,00	0,87	0,95	0,41	-0,65	0,71	-0,06	0,76	-0,23	0,70	0,78	0,79	0,44	0,03	-0,04	-0,29
СВ	0,00	0,10	0,35	-0,07	0,87	1,00	0,77	0,16	-0,66	0,77	-0,09	0,81	-0,16	0,77	0,89	0,90	0,54	-0,06	-0,26	-0,37
ОВ	-0,01	0,05	0,50	0,15	0,95	0,77	1,00	0,33	-0,54	0,59	-0,10	0,67	-0,26	0,60	0,70	0,71	0,38	0,06	-0,01	-0,23
ОВІ	-0,05	0,02	0,58	0,56	0,41	0,16	0,33	1,00	-0,53	0,25	0,24	0,17	-0,07	0,25	0,10	0,12	-0,03	0,08	0,37	-0,07
ФРОСН	0,09	0,05	-0,47	-0,13	-0,65	-0,66	-0,54	-0,53	1,00	-0,40	-0,12	-0,36	0,12	-0,41	-0,52	-0,56	-0,07	-0,06	0,02	0,42
ФД	0,06	0,15	0,24	0,03	0,71	0,77	0,59	0,25	-0,40	1,00	0,17	0,94	-0,25	0,76	0,72	0,71	0,59	-0,05	-0,02	-0,38
ФВ	0,30	0,06	0,29	0,19	-0,06	-0,09	-0,10	0,24	-0,12	0,17	1,00	-0,16	-0,35	-0,24	-0,26	-0,24	-0,28	-0,29	-0,07	0,21
ФРФД	-0,03	0,14	0,14	-0,03	0,76	0,81	0,67	0,17	-0,36	0,94	-0,16	1,00	-0,13	0,85	0,83	0,81	0,71	0,03	-0,02	-0,46
ФРІЗД	0,09	0,04	-0,41	0,12	-0,23	-0,16	-0,26	-0,07	0,12	-0,25	-0,35	-0,13	1,00	0,08	-0,08	-0,11	0,20	-0,02	0,08	0,03
ІПЗ	-0,01	0,07	0,16	0,12	0,70	0,77	0,60	0,25	-0,41	0,76	-0,24	0,85	0,08	1,00	0,87	0,84	0,81	0,05	0,10	-0,41
ІВД	-0,06	0,06	0,14	-0,16	0,78	0,89	0,70	0,10	-0,52	0,72	-0,26	0,83	-0,08	0,87	1,00	1,00	0,69	0,02	-0,21	-0,40
ІСІ	-0,08	0,06	0,16	-0,16	0,79	0,90	0,71	0,12	-0,56	0,71	-0,24	0,81	-0,11	0,84	1,00	1,00	0,61	0,01	-0,20	-0,40
ІСЖ	0,11	0,09	-0,07	-0,04	0,44	0,54	0,38	-0,03	-0,07	0,59	-0,28	0,71	0,20	0,81	0,69	0,61	1,00	0,08	-0,18	-0,27
ІОПР	-0,15	-0,04	-0,07	-0,01	0,03	-0,06	0,06	0,08	-0,06	-0,05	-0,29	0,03	-0,02	0,05	0,02	0,01	0,08	1,00	0,21	0,02
ІПД	0,02	-0,03	-0,02	0,46	-0,04	-0,26	-0,01	0,37	0,02	-0,02	-0,07	-0,02	0,08	0,10	-0,21	-0,20	-0,18	0,21	1,00	-0,21
ЧВ	-0,03	0,03	0,30	0,14	-0,29	-0,37	-0,23	-0,07	0,42	-0,38	0,21	-0,46	0,03	-0,41	-0,40	-0,40	-0,27	0,02	-0,21	1,00

*Джерело: побудовано автором за допомогою STATISTICA 12 на основі консолідованих даних діяльності страховиків [149]

Додаток С

Таблиця С.1

Вихідні дані для аналізу фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування страховиків України*

Роки	1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
2011	979,3	898,5	1113,8	1942,5
2012	1174,8	1411,5	2056,4	2183,3
2013	2349,0	1691,0	875,0	1620,3
2014	1575,5	1361,3	1619,9	-558,2
2015	1262,1	1416,4	887,2	-3152,0
2016	936,0	283,2	825,0	-405,5
2017	375,0	644,0	763,2	-495,8
2018	403,5	840,7	1140,3	-961,4
2019	1131,1	1250,5	611,9	-383,4
2020	1510,7	858,3	1228,3	805,5

*Джерело: побудовано за допомогою STATISTICA на основі консолідованих даних страховиків України [149]

Таблиця С.2

Вихідні дані для аналізу страхових премій страховиків України*

Роки	1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
2011	6564,50	5036,00	5357,20	5735,80
2012	4714,20	5224,00	5722,40	5847,60
2013	8125,60	6207,40	7031,20	7297,60
2014	5270,20	5786,10	6029,80	9681,20
2015	6097,70	7370,40	8248,80	8019,20
2016	8271,60	7934,50	8638,40	10325,90
2017	10852,10	10363,40	10168,20	12048,00
2018	11618,20	11806,40	11443,20	14499,60
2019	13316,80	13950,10	13286,50	12447,90
2020	11548,80	9459,10	11960,10	12217,10

*Джерело: побудовано за допомогою STATISTICA на основі консолідованих даних страховиків України [149]

Додаток Т
Таблиця Т.1

**Випадкова компонента фінансового результату від звичайної діяльності до
оподаткування страховиків України**

Роки	1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
2011	-16,874	81,043	-230,01	558,37
2012	-224,057	60,839	-34,67	23,84
2013	94,072	-106,305	-1124,82	132,41
2014	-84,069	-40,613	185,30	-969,24
2015	44,745	183,022	-142,65	-2934,94
2016	260,048	-251,819	99,48	71,73
2017	-132,005	89,506	-76,76	149,33
2018	-172,404	18,192	209,63	-345,29
2019	105,138	163,799	-231,96	14,67
2020	231,084	-241,828	60,65	855,52

**Джерело:* розраховано за допомогою STATISTICA на основі консолідованих даних страховиків України [149]

Таблиця Т.2

**Сезонна компонента фінансового результату від звичайної діяльності до
оподаткування страховиків України***

Роки	1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
2011	-11,9888	-128,927	154,1592	-30,00
2012	-7,6644	-96,696	173,6614	-125,70
2013	32,5947	-58,462	235,1699	-300,47
2014	93,7998	9,786	289,7049	-484,87
2015	140,7071	88,892	372,1873	-705,64
2016	190,7267	205,215	383,4553	-868,08
2017	253,9036	274,250	394,1389	-994,63
2018	312,5791	332,652	366,4646	-1055,80
2019	357,4882	349,828	371,0000	-1106,56
2020	373,3064	381,859	360,0426	-1140,29

**Джерело:* розраховано за допомогою STATISTICA на основі консолідованих даних страховиків України [149]

Продовження Додатку Т

Таблиця Т.3

Сезонна компонента страхових премій страховиків України*

Роки	1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
2011	-311,689	-336,129	190,821	466,6299
2012	-328,666	-319,280	188,873	448,4211
2013	-326,700	-280,643	143,824	418,6700
2014	-242,080	-278,074	51,615	426,2792
2015	-155,695	-245,434	-122,563	487,8675
2016	-63,458	-238,775	-259,096	535,0157
2017	-11,724	-203,385	-377,421	580,8021
2018	4,909	-172,669	-437,740	612,7239
2019	-22,696	-124,020	-487,917	657,3180
2020	-68,814	-91,952	-495,677	660,6121

*Джерело: розраховано за допомогою STATISTICA на основі консолідованих даних страховиків України [149]

Таблиця Т.4

Випадкова компонента страхових премій страховиків України*

Роки	1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
2011	481,319	-333,57	25,089	124,280
2012	-168,820	119,46	49,029	-183,177
2013	2407,915	-81,92	-31,108	311,301
2014	-429,659	295,17	-193,924	2645,833
2015	-897,336	-152,60	376,328	-430,233
2016	327,569	-189,26	52,750	-114,232
2017	236,003	-72,02	-175,996	199,629
2018	-113,735	186,49	-543,848	698,910
2019	-383,845	109,19	305,941	-392,227
2020	161,465	-1947,57	917,938	-27,850

*Джерело: розраховано за допомогою STATISTICA на основі консолідованих даних страховиків України [149]

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Десятнюк О., Гузела І. Проблеми і напрямки модернізації податкового регулювання в Україні. *Світ фінансів*. 2018. № 3 (56). С. 58-68. (0,65 д.а. / 0,30 д.а.; особистий внесок: систематизовано проблеми та окреслено вектори підвищення ефективності податкового регулювання в Україні).
2. Гузела І. А. Теоретико-методичні підходи до аналізу фінансових результатів діяльності страховиків України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2018. № 11(39). С. 115-121. (0,60 д.а.).
3. Гузела І. А. Інституціонально-еволюційні засади податкового регулювання страхового ринку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2020. № 41. С. 87-94. (0,60 д.а.).
4. Гузела І. Моделювання сценаріїв оподаткування результатів діяльності страховиків України. *Світ фінансів*. 2021. № 3 (68). С. 101-114. (0,67 д.а.).
5. Гузела І. Вихідні методологічні домінанти податкового регулювання страхового ринку. *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. Vol. 5 Iss. 3. 2019. P. 6–13. (0,82 д.а.).
6. Olga Kneysler, Olha Kryvytska, Lesia Shupa, Iryna Huzela. Assessment of the competitive environment of the health insurance market. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Vol. 17. Iss. 2. P. 541-549. (0,60 д.а. / 0,20 д.а.; особистий внесок: здійснено оцінку ключових показників діяльності страховиків та проаналізовано чинники, що визначають рівень конкуренції на страховому ринку).
7. Гузела І. Проблеми і напрямки реформування податкового регулювання в Україні / *Формування фіскального простору України в умовах глобалізаційних дисбалансів*: монографія / А. І. Крисоватий, Л. П. Амбрик, В. В. Бобрівець [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 588 с. (0,80 д.а.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

8. Гузела І. А. Теоретичні підходи до визначення поняття «податкове регулювання страхового ринку». *Трансформація фінансово-кредитних відносин в умовах цифрової економіки* : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. Інтер.-конф. (м. Одеса, 13-14 червня 2019 р.). Одеса : ОНЕУ, 2019. С. 200-204. (0,3 д.а.).

9. Гузела І. Прагматизм фінансових результатів діяльності страховиків України. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації* : зб. тез доп. XVI Міжнар. наук.-практ. конф. молод. вчен. (м. Тернопіль, 9-10 квітня 2019 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2019. С. 141-143. (0,1 д.а.).

10. Гузела І. Інститут податкового регулювання страхового ринку : теоретичний дискурс. *Сучасні детермінанти фіскальної політики : локальний та міжнародний вимір* : зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 10 вересня 2019 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2019. С. 47-51. (0,2 д.а.).

11. Гузела І. А. Трансформація інституційного середовища податкового регулювання страхового ринку України. *Ринок фінансових послуг України в епоху діджиталізації* : зб. тез доп. XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5-6 грудня 2019 р.). Київ : Компринт, 2019. Вип. XIII, Том 1. С. 46-48. (0,2 д.а.).

12. Гузела І. А. Реалії формування результатів фінансової діяльності страховиків до оподаткування. *Сучасні технології управління соціально-економічним розвитком України в умовах стратегічних змін* : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. Інтер.-конф. (м. Харків, 15 квітня 2021 р.). Харків, 2021. С. 294-297. (0,2 д.а.).

13. Гузела І. А. Проблемні тенденції податкового регулювання страхового ринку України. *Фінансова інфраструктура в забезпеченні сталого розвитку* : зб. наук. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 березня 2019 р.). К. : КНЕУ (електр. вид.), 2019. С. 81-83. (0,2 д.а.).

14. Гузела І. А. Сучасні тенденції розвитку страхування в Україні. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації* : зб. тез доп. XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. молод. вчен.

(м. Тернопіль, 6 травня 2021 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2021. С. 78-80. (0,15 д.а.).

15. Гузела І. Інституційне середовище податкового регулювання страхового ринку. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації* : зб. тез доп. XVII Міжнар. наук.-практ. конф. молод. вчен. (м. Тернопіль, 14-15 травня 2020 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2020. С. 92-93. (0,12 д.а.).

16. Гузела І. Удосконалення податкового регулювання страхового ринку в контексті імплементації світового досвіду. *Сучасні детермінанти фіскальної політики : локальний та міжнародний вимір* : зб. матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 8-9 вересня 2021 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2021. С. 51-54. (0,2 д.а.).

17. Гузела І. А. Проблеми податкового регулювання страхового ринку України. *Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку* : зб. матер. V Міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф. (м. Острог, 11-12 жовтня 2018 р.). Острог : вид-во Національного університету «Острозька академія», 2018. С. 59-61. (0,15 д.а.).

18. Гузела І. Методика аналізу фінансових результатів діяльності страховиків України. *Фінансово-кредитна система України в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів* : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. студ. та аспір. (м. Черкаси, 11 квітня 2019 р.). ЧННІ ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. С. 117-119. (0,2 д.а.).

19. Гузела І. А. Теоретичні засади податкового регулювання страхового ринку України. *Сучасні проблеми бухгалтерського обліку та фінансів* : зб. матер. Всеукр. наук. конф. (м. Київ, 21-22 листопада 2018 р.). К. : НУХТ, 2018. С. 168-170. (0,1 д.а.).

20. Гузела І. А. Детермінанти динаміки оподаткування страхової діяльності в Україні. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації* : зб. тез доп. XIX Міжнар. наук.-практ. конф. молод. вчен. (м. Тернопіль, 13 травня 2022 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2022. С. 65-69. (0,15 д.а.).

Додаток Ф

№ з/п	Назва конференції, конгресу, симпозиуму, семінару, школи	Місце проведення	Дата проведення	Форма участі
1.	Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Трансформація фінансово-кредитних відносин в умовах цифрової економіки»	м. Одеса	13-14 червня 2019 р.	Заочна
2.	XVI Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації»	м. Тернопіль	9-10 квітня 2019 р.	Очна
3.	III Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір»	м. Тернопіль	10 вересня 2019 р.	Очна
4.	XIII Міжнародна науково-практична конференція «Ринок фінансових послуг України в епоху діджиталізації»	м. Київ	5-6 грудня 2019 р.	Очна
5.	Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Сучасні технології управління соціально-економічним розвитком України в умовах стратегічних змін»	м. Харків	15 квітня 2021 р.	Заочна
6.	Міжнародна науково-практична конференція «Фінансова інфраструктура в забезпеченні сталого розвитку»	м. Київ	19 березня 2019 р.	Очна
7.	XVIII Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації»	м. Тернопіль	6 травня 2021 р.	Очна
8.	XVII Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації»	м. Тернопіль	14-15 травня 2020 р.	Очна
9.	IV Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір»	м. Тернопіль	8-9 вересня 2021 р.	Заочна
10.	V Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку»	м. Острог	11-12 жовтня 2018 р.	Очна
11.	Всеукраїнська науково-практична конференція студентів та аспірантів «Фінансово-кредитна система України в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів»	м. Черкаси	11 квітня 2019 р.	Очна
12.	Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні проблеми бухгалтерського обліку та фінансів»	м. Київ	21-22 листопада 2018 р.	Очна
13.	XIX Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації»	м. Тернопіль	13 травня 2022 р.	Очна

**ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА СЛУЖБА УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ДПС В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

вул. Незалежності, 20, м. Івано-Франківськ, 76018, тел.: (0342) 77-19-00
E-mail: if.official@tax.gov.ua, сайт: www.if.tax.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ ВП: 43968084

від _____ 202__ р. № _____ На № _____ від _____ 202__ р.

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Гузели Ірини Анатоліївни
на тему «Податкове регулювання страхового ринку України»
в практичну діяльність Головного управління Державної податкової
служби в Івано-Франківській області**

Видана Гузелі Ірині Анатоліївни, аспірантці Західноукраїнського національного університету про те, що результати її науково-дослідної роботи, отримані при написанні дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії на тему «Податкове регулювання страхового ринку України» використовуються в діяльності Головного управління Державної податкової служби в Івано-Франківській області.

Заслужують на увагу пропозиції стосовно: внесення змін до визначення об'єкта оподаткування страховика за ставкою 3%, з якого слід виключити суми страхових платежів, внесків і премій, переданих у перестраховання з подальшим їх оподаткуванням в перестраховика, що поставить його в рівні умови з страховиком, який займається виключно страхуванням і співстрахуванням, щодо сплати податку на доходи і податку на прибуток; застосування альтернативної системи оподаткування валових страхових надходжень та уникнення подвійного оподаткування доходів страховиків. Зазначені рекомендації допоможуть всебічно розв'язати проблеми податкового регулювання страхової діяльності в частині зменшення податкового навантаження страховика та перекладання сплати податку на доходи від перестраховувальних премій на перестраховика з метою дотримання принципу справедливості оподаткування та мінімізації обсягів «схемного» перестраховування на українському страховому ринку.

Начальник

Ірина СТОЛЯРИК

ГУ ДПС В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ
8319/6/09-19-00 від 11.08.2021

АСОЦІАЦІЯ «СТРАХОВИЙ БІЗНЕС»
Об'єднання учасників страхового ринку України

INSURANCE BUSINESS ASSOCIATION
Union of participants of the insurance market of Ukraine

№ 326/1 від 07.09.2020р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи,
 підготовленої аспірантом
 Західноукраїнського національного університету
 Гузелою Іриною Анатоліївною,
 на тему: «Податкове регулювання страхового ринку України»

У дисертаційній роботі на здобуття наукового ступеня доктора філософії на тему «Податкове регулювання страхового ринку України» окреслено цілу низку пропозицій щодо подальшого удосконалення податкового регулювання вітчизняного страхового ринку, які можуть бути використані в практичній діяльності Асоціації «Страховий бізнес» при розробці пропозицій для Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики Верховної Ради України, Міністерства фінансів України та Національного банку України щодо модернізації оподаткування страховиків.

Зокрема, практичне значення мають пропозиції щодо формування науково-обґрунтованої методики розрахунку податкових різниць, які пов'язані з формуванням страхових резервів та на які коригується оподатковуваний прибуток. Окреслені рекомендації дозволять визначити чіткий перелік витрат, що враховуються при розрахунку фінансових результатів до оподаткування страховика. Це сприятиме прийняттю обґрунтованих рішень стосовно регулювання подальшого розвитку страхового ринку, забезпеченню його прозорості та конкурентоспроможності.

Генеральний директор
 Асоціації «Страховий бізнес»

Вячеслав Черняхівський

вул. Петра Сагайдачного/Ігорівська, 10/5, літера А,
 м. Київ, Україна, 04070

office@insurancebiz.org www.insurancebiz.org
 Ідентифікаційний код 33304264

str. P.Sagaydachnogo/Igorevskaya, 10/5, letter A,
 Kyiv, Ukraine, 04070

office@insurancebiz.org www.insurancebiz.org
 the Identification code 33304264

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009; тел./факс +380 (352) 475051;
www.wunu.edu.ua; rektor@wunu.edu.ua; ідентифікаційний код за ЄДРПОУ 33680120

ДОВІДКА

**про впровадження у навчальний процес результатів наукового дослідження аспірантки кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету
Гузели Ірини Анатоліївни
на тему:
«Податкове регулювання страхового ринку України»**

Основні положення та результати дисертаційної роботи аспірантки кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету Гузели Ірини Анатоліївна на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування впроваджені у навчальний процес Західноукраїнського національного університету при викладанні дисциплін «Податкова система», «Страхування», «Страховий менеджмент».

**Перший проректор,
к.ф.-м.н., доцент**

Микола ШИНКАРИК

**Декан факультету
фінансів та обліку,
к.е.н., доцент**

Андрій КІЗИМА

ЗУНУ
№ 126-28/1337 від 12.09.2022

Кізіма Андрій +38 (067) 718 1359

